

ROK 2018

WIADOMOŚCI KONSERWATORSKIE

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

WIADOMOŚCI KONSERWATORSKIE

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

REDAKCJA:
Dariusz Kopciowski
Anna Frąckiewicz
Barbara Stolarz

WYDAWCA:
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie

FOTOGRAFIA NA OKŁADCE:
Sklepienie kaplicy Firlejów w bazylice oo. dominikanów w Lublinie,
fot. Piotr Maciuk, 2018

ISSN 1642-7130

DRUK I OPRAWA:
Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”
20-075 Lublin, ul. Ogrodowa 12
tel. 81 442 19 19, faks 81 442 19 16
e-mail: drukarnia@gaudium.pl
www.gaudium.pl

Nakład 750 egzemplarzy

SPIS TREŚCI

Od redakcji	5
-----------------------	---

I. Przegląd prac konserwatorskich w województwie lubelskim w roku 2017

Ewa Banasiewicz-Szykuła, Iwona Gołub, Wiesław Koman, Grzegorz Mączka, Paweł Zieniuk, <i>Sprawozdanie z działalności w zakresie ochrony zabytków archeologicznych na terenie woj. lubelskiego w 2017 roku</i>	7
Dorota Dziega, Beata Lechocka, Barbara Stolarz, Grażyna Żurawicka, <i>Prace konserwatorskie prowadzone przy zabytkach ruchomych w 2017 roku.</i>	78
Kinga Doraczyńska-Dziuba, Maria Fornal, Monika Kurczewicz, Lech Kuśmierz, Joanna Matys, Iga Pałka, Monika Pędzińska, Elżbieta Podkościelny, Aneta Semeniuk, Alicja Wiśniewska, Klaudia Zarzycka-Goliszek, <i>Prace konserwatorskie i remontowe przy zabytkowych obiektach i zespołach architektonicznych w 2017 roku.</i>	115
Agata Dąbrowska, Urszula Nowakowska, Barbara Olszak, Michał Wilk, <i>Prace konserwatorskie na terenach zabytkowych założeń ogrodowych i cmentarzy w 2017 roku.</i>	147
Anna Frąckiewicz, <i>Sprawozdanie Wydziału Rejestru Zabytków i Dokumentacji Zabytków WUOZ w Lublinie z działalności w 2017 roku</i>	159

II. Studia i materiały

Barbara Stolarz, <i>Wystrój kaplic bazyliki dominikanów w Lublinie</i>	163
Barbara Stolarz, <i>Obraz Matki Boskiej Loretańskiej w kościele parafialnym w Polichnie.</i>	181
Anna Frąckiewicz, <i>Powojenne dekoracje sgraffitowe w Lublinie</i>	190
Dariusz Kopciowski, <i>Stulecie lubelskich służb konserwatorskich na stulecie odzyskania niepodległości. Wybrane fakty i zdarzenia</i>	199
Renata Sarzyńska-Janczak, <i>Konferencja naukowa Zegary słoneczne Jana Baranowskiego i inauguracja wystawy „Cień czasu” w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie. Komunikat.</i>	215
Iwona Gołub, <i>Nieznany cmentarz wczesnośredniowieczny przy ul. Lubelskiej w Chełmie. Komunikat.</i>	220
Anna Frąckiewicz, <i>Zabytki nieruchome objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków „A” woj. lubelskiego w 2017 roku.</i>	222

Katarzyna Tur-Marciszek, <i>Zabytki ruchome objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków „B” woj. lubelskiego w 2017 roku</i>	233
--	-----

III. Realizacje

Barbara Stolarz, <i>Prace konserwatorskie przy wyposażeniu prezbiterium kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kraśniku – bogactwo przekazu artystycznego i teologicznego</i>	245
Katarzyna Tur-Marciszek, <i>Prace konserwatorskie przy wyposażeniu kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Milejowie w okresie 2008-2016</i>	268
Barbara Stolarz, <i>Późnogotycki wystrój malarski bazyliki dominikanów w Lublinie w kontekście nowych odkryć</i>	281
Paweł Wira, <i>Konserwacja XVII-wiecznej tablicy konsekracyjnej z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Stanisława BM w Gorzkowie</i>	294
Beata Lechocka, <i>Konserwacja ikony „Chrystus Pantokrator” z cerkwi prawosławnej pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego” w Horostycie</i>	300
Dariusz Kopciowski, Anna Frąckiewicz, Andrzej Kasiborski, Jan Maraśkiewicz, <i>Laur Konserwatorski 2018</i>	305

IV. Kronika

Dariusz Kopciowski, Jan Maraśkiewicz, Andrzej Kasiborski, Paweł Wira – <i>Kalendarium ważniejszych wydarzeń z udziałem urzędu konserwatorskiego – rok 2017</i>	335
--	-----

OD REDAKCJI

Szanowni Czytelnicy,

oddajemy w Państwa ręce dwudziesty tom Wiadomości Konserwatorskich Województwa Lubelskiego. Ten skromny jubileusz był dla nas okazją do refleksji, czy „Wiadomości” spełniają dedykowaną im rolę w zakresie popularyzacji wiedzy o zabytkach. W założeniu pomysłodawców „Wiadomości” miały być wydawnictwem przybliżającym w przystępny sposób informacje o prowadzonych w zabytkach Lubelszczyzny pracach remontowych i konserwatorskich, a także o ich historii, nie tylko z minionych stuleci, lecz także tej która tworzy się obecnie poprzez procesy i wydarzenia. Historia jest odkrywana i uzupełniana poprzez kwerendy archiwalne i badania strukturalne, a także w toku prac remontowych i restauratorskich, tak jak to np. miało miejsce w przypadku bazyliki dominikanów. Dane o procesach zachodzących w zabytkach znajdują się w opracowaniach naukowych, w specjalistycznych opiniach, w wynikach kwerend, w protokołach z kontroli, w projektach budowlanych, w sprawozdaniach z prac konserwatorskich i nadzorów archeologicznych i w innych dokumentach, gromadzonych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków. Wydaje się, że opracowanie i opublikowanie zbiorczych informacji w tym zakresie służy upowszechnianiu tego zakresu wiedzy o dziedzictwie kulturowym, który nie jest powszechnie dostępny. „Wiadomości” przybliżają także problematykę, którą zajmuje się urząd konserwatorski, odbiegający specyfiką działań od funkcjonującego w świadomości społecznej schematu „jednostki administracji rządowej”.

Wzorem lat ubiegłych, w pierwszej części „Wiadomości” znajdują się sprawozdania z prac wykonanych w 2017 roku przy zabytkach archeologicznych, zabytkach nieruchomych (z wyodrębnieniem zieleni), zabytkach ruchomych, oraz z zakresu prowadzenia wojewódzkiego rejestru zabytków i dokumentacji. Części druga i trzecia zawierają artykuły i komunikaty poświęcone w większości szczegółowym tematom: od renesansowych dekoracji kaplic w kościele dominikańskim, po powojenne dekoracje wykonane w technice sgraffita. W tym roku zamieszczamy obszerne artykuły poświęcone pracom konserwatorskim i świadkom historii odkrytym w bazylice dominikanów na Starym Mieście w Lublinie, gdzie od kilku lat trwają intensywne procesy remontowe i konserwatorskie w skali rzadko spotykanej na gruncie lubelskim. Spektakularnym odkryciem było malarskie przedstawienie Matki Bożej w scenie Zwiastowania, opisane w jednym z artykułów. Prezentujemy także cztery realizacje konserwatorskie w zabytkach architektury, które zostały nagrodzone „Laurami Konserwatorskimi 2018”. W roku setnej rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości przypada stulecie służb konserwatorskich. Zamieszczamy artykuł poświęcony tej tematyce. Na uwagę zasługuje także informacja o interesującej konferencji naukowej *Zegary słoneczne Jana Baranowskiego*, z wystawą *Cień czasu*, która odbyła się w Muzeum Zamoyskich w Kozłowie (partnerem wydarzenia był Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków).

Z nadzieją na zainteresowanie Państwa aktualnościami w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, pozostajemy z wyrazami szacunku.

Redakcja

I. Przegląd prac konserwatorskich w województwie lubelskim w roku 2017

Ewa Banasiewicz-Szykuła, Iwona Gołub, Wiesław Koman, Grzegorz Mączka,
Dariusz Włodarczyk, Paweł Zieniuk

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJ. LUBELSKIEGO W 2017 ROKU

W 2017 roku na terenie województwa lubelskiego prowadzono badania archeologiczne i poszukiwania zabytków objęte 270 pozwoleniami LWKZ (w WUOZ Lublin wydano 143 pozwolenia, w Delegaturze w Białej Podlaskiej – 33, w Delegaturze w Chełmie – 66, w Delegaturze w Zamościu – 38. Najliczniejszą formą badań objętych pozwoleniami LWKZ (208 pozwoleń), jak co roku były tzw. nadzory archeologiczne obejmujące zakres realizacji robót ziemnych w różnego rodzaju inwestycjach – od dużych przedsięwzięć budowlanych o charakterze kubaturowym lub liniowym, po budowę domów jednorodzinnych. Badania archeologiczne w zakresie inwestycji realizowane były w obszarach i obiektach objętych ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków województwa lub objęte ochroną konserwatorską poprzez ujęcie w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W przeważającej liczbie dotyczyły układów urbanistycznych większych miast regionu: Lublina, Chełma, Zamościa, Białej Podlaski, Kraśnika, Łęcznej, Krasnegostawu, Janowa Podlaskiego, Radzyna Podlaskiego, Hrubieszowa, Tomaszowa Lubelskiego, Włodawy i mniejszych Kazimierza Dolnego, Urzędowa, Końskowoli, Janowca, Kocka. Tego typu badania towarzyszyły także w minionym roku remontom wielu świątyń: cerkwi prawosławnej pw. św. Trójcy w Dubience, cerkwi prawosławnej pw. Zaśnięcia PMP w Uhrsku, kościoła pw. św. Stanisława w Czemiernikach, kościoła pw. św. Trójcy w Radzynie Podlaskiej, kościoła pw. św. Trójcy i Narodzenia NMP w Trzeszczanach, kościoła pw. Wniebowzięcia NMP w Kraśniku, kościoła pw. Narodzenia NMP i św. Michała Archaniola w Kurowie, kościoła pw. św. Piotra Apostoła w Lublinie, kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Ostrowie Lubelskim i kościoła pw. Wszystkich Świętych w Rybitwach. W 2017 roku na terenie województwa prowadzono także archeologiczne badania nieinwazyjne, badania powierzchniowe – weryfikacyjne w ramach programów naukowo-badawczych poprzedzających badania wykopaliskowe. Na uwagę zasługują realizowane projekty: „Osadnictwo późnopaleolityczne zachodniej części Wyżyny Lubelskiej”, „Mikroregion Skarpy Dobużańskiej jako część fizjograficznego i biokulturowego pogranicza między strefą bałtycką i pontyjską (od VI do II tysiąclecia przed Chrystusem)” oraz przedsięwzięcie Lasów Państwowych w ramach inwentaryzacji dziedzictwa kulturowego – prospekcja powierzchniowa (po analizie zasobu ISOK) w granicach Roztoczańskiego Parku Narodowego przyniosła odkrycie nieznanych dotychczas kolejnych cmentarzysk w Guciowie. Około jednej piątej archeologicznych prac realizowanych w 2017 roku

stanowiły badania wykopaliskowe (objęte 57 pozwoleniami LWKZ) realizowane były w ramach kilku wieloletnich programów badawczych. Wiodącymi były badania na stanowiskach w Mikulinie i Dobużku Kolonii związanymi z kontynuacją programu „Mikroregion Skarpy Dobużańskiej jako część fizjograficznego i biokulturowego pogranicza między strefą bałtycką i pontyjską (od VI do II tysiąclecia przed Chrystusem)”, także badania na stanowiskach w Ulowie jako prace w projekcie „Roztocze – starożytna *terra incognita*? Mikroregion osadniczy w rejonie Ułowa na Roztoczu Środkowym w pradziejach i jego tło. Studium interdyscyplinarne”. Do tej grupy należy zaliczyć chełmskie realizacje polsko-ukraińskiego projektu badawczego „Poszukiwania, identyfikacja i rozpoznanie naukowe najstarszej świątyni Bogurodzicy wybudowanej w Chełmie przez króla Daniela Halickiego” oraz „Prace restauratorskie, budowlane i konserwatorskie związane z badaniami archeologiczno-architektonicznymi w kryptach bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie”. Jako prace wykopaliskowe o ratowniczym charakterze były prowadzone badania szerokopłaszczyznowe w związku z rozbudową drogi S17 na stanowisku będącym polem bitwy stoczonej 8 sierpnia 1863 roku pomiędzy oddziałami rosyjskimi i powstańcami styczniowymi w Żerdzi pod Żyrzynem. Na powierzchni 1,27 ha odkryto liczne obiekty związane z bitwą w tym mogiłę zbiorową, pojedyncze mogiły oficerów rosyjskich, pochówki koni. Badania archeologiczne pozwoliły na zrekonstruowanie przebiegu jednej z ważniejszych bitew Powstania Styczniowego i wzbogacenie wiedzy historycznej dotyczącej tego tematu. W miejscowości Leopoldów, gm. Łęczna podczas nadzorów nad realizacją rozbudowy drogi wojewódzkiej nr 829, na odcinku Biskupice-Łęczna odkryto i przebadano wykopaliskowo obiekt mieszkalny i gospodarczy kultury ceramiki wstęgowej rytej. W oparciu o wyznaczniki stylistyczne ornamentów, prezentowany zbiór jednoznacznie odpowiada klasycznemu odcinkowi fazy nutowej KCWR (NII). Nadzwyczaj istotne dla poznania historii Lublina były badania ratownicze w kwartale ulic Lubartowskiej, Świętoduskiej i Bajkowskiego ratownicze badania wykopaliskowe przeprowadzono w związku z planowaną budową kompleksu „Alchemia”. W trakcie trwania badań zadokumentowano ponad 350 obiektów, w tym 170 zaliczonych do okresu od wczesnego średniowiecza wstępnie datowanych na VIII-X wiek, pozostałe na okres późnośredniowieczny i nowożytny. Ważne z punktu widzenia konserwatorskiego były prowadzone drugi sezon badania ratownicze na systematycznie niszczonej przez uprawy sadownicze grodzisku wczesnośredniowiecznym w Kłodnicy w ich wyniku uchwycono relikty zabudowy, datowanej na X-XI wiek. Dodatkowo wykonano badania geofizyczne, dzięki nim uzyskano obraz jednopięścieniowego grodziska o regularnym, lekko elipsoidalnym kształcie i średnicy ok. 70 m. Na uwagę zasługują badania w Kazimierzu Dolnym zrealizowane w związku z budową zespołu usług turystycznych „Winnica Kazimierska”. Badania te nie potwierdziły hipotez o istnieniu we wczesnym średniowieczu lub w średniowieczu przedkolacyjnego rynku w rejonie fary, który częściowo znajdowałby się na badanym obszarze, intensywne użytkowanie tego terenu następuje dopiero w XVI w. Podobnie w bogate rezultaty zaowocowały w sezonie 2017 badania archeologiczne prowadzone w związku z rewitalizacją zespołu pałacowo-parkowego w Kijanach gm. Spiczyn. Odsłonięto i zarejestrowano pozostałości muru wapiennego budynku chronologicznie poprzedzającego obecnie istniejące założenia pałacowe. Ponadto rozpoznano 37 obiektów archeologicznych, identyfikowanych z kulturą amfor kulistych, kulturą przeworską i okresem wczesnośredniowiecznym.

Planowanym działaniem w zakresie ochrony zabytków w 2017 roku było przygotowanie z urzędu przez Wydział Inspekcji Archeologicznej WUOZ w Lublinie decyzji administracyjnej wpisu do rejestru zabytków archeologicznych województwa lubelskiego: cmentarzyska kurhanowego liczącego 41 mogił w m. Podzamcze gm. Mełgiew (C/169), które dotychczas pozostawało poza ochroną konserwatorską. Prowadzono także prace związane z weryfikacją decyzji administracyjnych z lat sześćdziesiątych XX w., wpisu do rejestru zabytków C zamczyska (C/44) oraz cmentarzyska kurhanowego (C/69) w m. Wojsławice, decyzję uzupełniono o nowe ustalenia oraz opatrzono w załączniki graficzne. W ramach prac związanych z prowadzeniem wojewódzkiej ewidencji stanowisk archeologicznych wykonano 25 kart dla stanowisk nowo odkrytych i zweryfikowanych. Kontynuowano prace związane z dygitalizacją dokumentacji kart stanowisk archeologicznych – uzupełniono bazę danych w standardzie GIS o 357 stanowisk na 9 obszarach AZP na terenie powiatu ryckiego i lubartowskiego. Wykonano geodezyjną dokumentację pomiarową dla cmentarzysk kurhanowych w m. Widniówka Kolonia gm. Krasnystaw (66 kurhanów na 6 stanowiskach), Wólka Tuczępska gm. Grabowiec (9 kurhanów). Wykonano opinie konserwatorskie dla stanowisk: domniemanego grodziska w Kawęczynie gm. Szczecbrzeszyn oraz cmentarzyska kurhanowego w Maszowie Górnym gm. Rudnik.

Poniżej przedstawiamy, zgodnie przyjętą w poprzednich tomach Wiadomości Konserwatorskich zasadą wykaz w podrozdziałach badań nieinwazyjnych – powierzchniowych i poszukiwań, badań wykopaliskowych ratowniczych, przedinwestycyjnych wraz z krótkim omówieniem wyników, badań w formie nadzorów oraz badań dawnych.

I. POSZUKIWANIA I BADANIA NIEINWAZYJNE

ANNOPOL, gm. loco, pow. kraśnicki

kompleks leśny

dz. nr geod. 1041

W listopadzie 2016 roku w leżącym na terenie miasta Annapol kompleksie leśnym, został znaleziony, wykonany z brązu, sztylet. Zabytek ten swoją formą zbliżony był do wyrobów z rejonu Europy Wschodniej i Kaukazu datowanych na epokę brązu. Ze względu na unikatowość zabytku przeszukano miejsce jego znalezienia przy użyciu sprzętu elektronicznego – detektorów metalu. Podczas badań, które prowadzono pod kątem znalezienia kolejnych przedmiotów z epoki brązu, napotkano na terenie działki nr 1041 liczne pozostałości śladów po działaniach wojennych z czasu I i II wojny światowej, tj. pocisków, łusek karabinowych, odłamków oraz kul szrapnelowych. Znalezione również przedmioty związane z wojskowym wyposażeniem: klamrę wojskową, magazynek od pistoletu maszynowego, okucie buta wojskowego.

Dokumentacja: Wojciech Rudziejewski-Rudziejewicz, Adam Gawęł, Stowarzyszenie Mieszkańców Gminy Annapol „SZANSA”, *Sprawozdanie z poszukiwań z użyciem sprzętu elektronicznego w obrębie kompleksu leśnego w Annopolu, pow. kraśnicki, na terenie dz. nr ewid. 1041 w miesiącu maju 2017 r.*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków własnych.

BOROWO, gm. Annopol, pow. kraśnicki
dz. nr geod.: 4083; 4157/2; 4191/2; 4193/2

Archeologiczne badania powierzchniowe z użyciem wykrywacza metali prowadziło Stowarzyszenie Mieszkańców Gminy Annopol „SZANSA”. Celem badań było poszukiwanie przedmiotów porzuconych i zagubionych związanych z licznymi w tym rejonie działaniami wojennymi w XIX i XX wieku (powstanie 1863-1864, I i II wojny światowej) oraz funkcjonującą, co najmniej od średniowiecza, przeprawą przez Wisłę w rejonie Borowa. Na działce 4083 znaleziono m.in.: plombę rosyjską, 2 monety (w tym, rosyjska z 1863 r. i niemiecka z 1949 r.) oraz pamiątkowy medalion rosyjski z 1894 r. Na działce 4157/2 przy pomocy wykrywacza metalu znaleziono 5 monet: 5/10 krajcar austriacki z 1858 r., grosz Królestwa Polskiego z 1839 r., grosz Królestwa Polskiego z 1824 r., 2 kopiejki z 1852 r., 1/4 kopiejki (połuszkę) rosyjską z 1720 r. Na działce 4191/2 natrafiono m.in. na: 2 szelągi koronne Jana Kazimierza (tzw. boratynki), grosz Stanisława Augusta z 1767 r., rosyjska 1/2 kopiejki z 1889 r., fenig niemiecki z 1911 r. i nieśmiertelnik (górna połówka identyfikatora) z napisami na awersie: Stanisław Zbitek KAT, na rewersie Kraśnik 1908. Na ostatniej badanej działce nr 4193/2 znaleziono najciekawsze przedmioty jakimi były niewątpliwie 3 denary rzymskie z II w. n.e. oraz półgrosz koronny Stanisława Augusta z 1767 r., szelągi litewski i koronny (tzw. boratynki) Jana Kazimierza oraz – prawdopodobnie – elementy spustu broni palnej (muszkietu?).

Dokumentacja: Stowarzyszenie Mieszkańców Gminy Annopol „SZANSA”, *Sprawozdanie z archeologicznych badań powierzchniowych w Borowie, gm. Annopol w listopadzie i grudniu 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków własnych.

HUSZCZA, gm. Łomazy, pow. bialski

dz. nr geod. 331/5, 331/11, 331/15, 331/17, 332/4, 332/8, 365/9, 365/12, 366/3, 367/1, 367/2, 368/1, 368/2, 386/3, 386/4, 444/10, 445/1, 454/1, 454/7, 455/5, 455/7, 456/1, 457/1 w m. Huszcza, gm. Łomazy

W wyniku przeprowadzonych poszukiwań z użyciem sprzętu elektronicznego natrafiono na przedmioty metalowe, w tym brązową sprzączkę datowaną na fazę D okresu wędrówek ludów (typu H16 wg Madydy-Legutko), monetę srebrną (rzymski denar wybitą za panowania Wespazjana) oraz element fibuli oczkowej z epoki brązu (fragment kabłąka) typową dla obszarów Polski południowo-wschodniej. Pozostałe znaleziska to drobne monety, ozdoby, medaliki maryjne, z wizerunkami świętych (XVII-XX wiek). Materiał po zakonserwowaniu do przekazania do WUOZ w Lublinie D/Biała Podlaska

Dokumentacja: kierownik badań: Bogdan Wetoszka – dokumentacja w trakcie opracowywania.

JANOWICE, gm. Janowiec, pow. puławski
stan. nr 2, AZP 76-74/4

W 2017 roku w obrębie stanowiska nr 2, AZP 76-74/4 przeprowadzono archeologiczne badania powierzchniowe z zastosowaniem wykrywacza metali, połączone z planigrafią zabytków, badania elektrooporowe oraz wykonano serię odwiertów sondażowych. Prospekcja elektrooporowa wykonana została w zachodniej części stanowiska, na obszarze o powierzchni 16 arów. Analiza wyników pozwoliła na wydzielenie na badanym obszarze kilku stref o wyróżniających się wartościach oporności. W ich obrębie wyty-

czono pięć linii profilowych, wzdłuż których wykonano serię odwiertów sondażowych. Wykonano łącznie dwadzieścia trzy odwierty, które potwierdziły zależność rozkładu zmierzonej oporności od miąższości oraz charakterystyki nawarstwień w obrębie stanowiska. Odwierty potwierdziły obecność na stanowisku warstwy kulturowej o różnej grubości. W niektórych przypadkach miąższość tą (np. przekraczającą 70 cm) można wiązać z obiektami archeologicznymi. Podczas prospekcji powierzchniowej z zastosowaniem wykrywacza metalu pozyskano 60 przedmiotów metalowych. Najliczniejszą grupę stanowiły monety, z których najstarszymi były dwa denary Władysława III. Pozostałe monety to: szelągi Jana Kazimierza oraz miedziane monety z XVIII-XIX wieku. pozostałe znaleziska należy wiązać z okresem nowożytnym. Były to pojedyncze okucia i aplikacje ze stopu miedzi, elementy biżuterii oraz elementy wojskowe z XIX-XX wieku.

Dokumentacja: M. Rudnicki, G. Kuś, *Wstępne sprawozdanie z archeologicznych badań powierzchniowych, geofizycznych oraz odwiertów sondażowych, przeprowadzonych w dniach 1.08-30.11.2017 r. na stanowisku archeologicznym AZP 76-74/4-2 w m. Janowice, gm. Janowiec, pow. puławski, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków własnych.

KĄKOLEWNICA, OLSZEWNICA, gm. Kąkolewnica, pow. radzyński

dz. nr geod. 52, 53, 54, 61-86, 104-145, 154-168, w miejscowości Kąkolewnica, gm. loco, 267, 268, 1121, 1581, 1582, 1583, 537, 538, 539, 1552, 1553, 531, 532/1, 532/2, 1532/2, 1532/1, 1533 m. Olszewnica, gm. Kąkolewnica, obszar AZP 63-81, 63-82

Poszukiwania, z użyciem sprzętu elektronicznego, przeprowadzone zostały we współpracy z historykiem regionalistą Adamem Kośmidrą i archeologiem Mieczysławem Bienią, na terenach leśnych miejscowości Kąkolewnica. W trakcie poszukiwań natrafiono na siekierkę z epoki brązu (kultura łużycka), 11 monet z XVII-XX w., klamrę od pasa, 24 guzki, 2 medaliki.

Dokumentacja: Mieczysław Bienia, *Sprawozdanie z poszukiwań prowadzonych przy pomocy wykrywacza metali na działkach o numerach: 061054_0011.1121 i 061054_00111.267*. Dokumentacja w trakcie opracowania.

KĄKOLEWNICA PÓŁNOCNA, gm. Kąkolewnica, pow. radzyński

dz. nr geod. 67-84

Podczas prac ziemnych nie udało się zlokalizować mogił poległych ani związanych z nimi przedmiotów (jedynymi przedmiotami były łuski karabinowe z warstwy humusu), nie natrafiono także na anomalia glebowe wskazujące na pochówki.

Dokumentacja: T. Borkowski, M. Siemiński, R. Dylewska „*Sprawozdanie z badań archeologicznych na terenie lasu w miejscowości Kąkolewnica, gm. Kąkolewnica, pow. radzyński, woj. lubelskie, 31.07-10.08.2017 r.*” mps w archiwum WUOZ Delegatura w Białej Podlaskiej.

LUBLIN, gm. loco, pow. lubelski

ul. Archidiakońska

W trakcie wykonywania odkrywek i zdejmowania zasypek posadzkowych pozyskano 450 fragmentów zabytków. Większość pochodziła z odkrywki 1, która zlokalizowana była bezpośrednio pod schodami. W miejscu tym natrafiono na 250 fragmentów

ceramiki, 7 fragmentów oraz kompletnych kafli, 60 fragmentów naczyń szklanych oraz 11 fragmentów drewnianych i skórzanych przedmiotów.

Dokumentacja: Tomasz Stankiewicz, Krzysztof Janus, *Kamienica mieszczańska. Lublin, ul. Archidiakońska 3. Badania architektoniczne, t. 1, 2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

PNIÓWEK – SZOPINEK, gm. Zamość, ŚNIATYCZE – SWARYCZÓW – ZUBOWICE, gm. Komarów, pow. zamojski oraz PODBÓR – MARYSIN – PERESPA – ZAMŁYNIE, gm. Tyszowce, pow. tomaszowski

obszary AZP nr: 88-88, 89-88, 89-89, 89-90, 90-89, 90-90, 90-91

Prace prowadzone przez dra Sylwestra Sadowskiego z IA UMCS w Lublinie, miały nieinwazyjny charakter prospekcji powierzchniowej znanych już stanowisk archeologicznych w celu weryfikacji stanu ich zachowania oraz rejestracji nowych stanowisk, odkrytych w strefach intensywnej penetracji przez „eksploratorów”. Dokonano rozpoznania blisko 40 stanowisk tworzących duże skupiska osadnicze w rejonie Szopinka, Zubowic, Swaryczowa, Śniatycz, Podboru i Zamłynia. Szczególnie bogate okazały się znaleziska w okolicach Szopinka i Zubowic. Podczas prospekcji pozyskano blisko 200 zabytków metalowych, pojedyncze narzędzia krzemienne oraz kilkaset ułamków ceramiki naczyńowej. Największą grupę znalezisk stanowią zabytki datowane na okres rzymski i okres wędrówek ludów (fibule i denary). Stosunkowo dużą ilość metalowych znalezisk związanych jest z epoką brązu i okresem halsztackim. Znacznie mniej jest artefaktów datowanych na średniowiecze. Zabytki są dokumentowane, analizowane i konserwowane

Dokumentacja: Sylwester Sadowski, *Wstępne sprawozdanie z badań powierzchniowych z użyciem wykrywaczy metali w dolinie rzeki Sieniocha i Łabuńka w 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania realizowane i finansowane przez Instytut Archeologii UMCS w Lublinie.

ROZTOCZŃSKI PARK NARODOWY – gm. Zwierzyniec, pow. zamojski

obszary AZP nr: 90-86, 90-87, 91-85, 91-86, 91-87, 92-85, 92-86, 93-86

Prospekcji powierzchniowej wybranych obszarów dokonano po analizie gabinetowej danych z zasobu ISOK. Szczegółowe oględziny terenu potwierdziły lokalizację pięciu znanych już cmentarzysk kurhanowych w obrębach Guciów i Kosobudy. Zlokalizowano także inne, dotychczas nieznane obiekty posiadające formę kopców ziemnych. Najbardziej interesujące okazało się skupisko kilkunastu kurhanów usytuowane ok. 100 m na północ od cmentarzyska nr 5 w Guciowie oraz ok. 300 m na wschód od cmentarzyska nr 4 w Guciowie. Obecność nowych kopców ziemnych odnotowano także na prawobrzeżnej krawędzi doliny rzeki Wieprz u podstawy „Stokowej Góry”. Ponadto nad Wieprzem natrafiono na dość dobrze czytelne okopy z I i II wojny światowej.

Dokumentacja: Piotr Olejarczyk, *Sprawozdanie wstępne z badań powierzchniowych zrealizowanych w 2017 roku w obrębie RPN – inwentaryzacja dziedzictwa kulturowego*. Dokumentacja powykonawcza w trakcie opracowania. Badania realizowane przez Fundację Hereditas w Warszawie na zlecenie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych.

SKARPA DOBUŻAŃSKA – MIKULIN, gm. Tyszowce, DOBUŻEK KOLONIA, gm. Łaszczów, pow. tomaszowski**obszary AZP nr: 90-91, 90-92, 90-93, 91-91, 91-92, 91-93, 92-91, 92-92, 92-93**

Badania, wykonane w ramach projektu pt. *„Mikroregion Skarpy Dobużańskiej jako część fizjograficznego i biokulturowego pogranicza między strefą bałtycką i pontyjską (od VI do II tysiąclecia przed Chrystusem)”* kierowanego przez dra Tomasza J. Chmielewskiego (Instytut Archeologii i Etnologii, Uniwersytet Gdański), sfinansowane zostały przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu SONATA BIS 5 (UMO 2015/18/E/HS3/00754). Prace terenowe w zakresie prospekcji magnetometrycznych wykonane zostały przez mgra mgra Maksyma Mackiewicza i Bartosza Myśleckiego pod kierunkiem dra Mirosława Furmanka (Instytut Archeologii, Uniwersytet Wrocławski). Natomiast weryfikacyjne badania powierzchniowe prowadzone były przez podwykonawców: firmę INGWAR Igor Pieńkos (we wschodniej części obszaru) oraz spółkę cywilną „DOLMEN” Marcin Przybyła, Michał Podsiadło (w części zachodniej), pod kierunkiem mgra mgra Igora Pieńkosa i Marcina Przybyły. Agenda badań obejmowała uzupełniające prospekcje magnetometryczne oraz szczegółową inwentaryzację materiałów powierzchniowych na stanowiskach zlokalizowanych w bezpośrednim sąsiedztwie Skarpy, jak również weryfikację wyników badań powierzchniowych na całym pozostałym obszarze wspomnianego mikroregionu. W ramach prospekcji wykonanych z wykorzystaniem magnetometru w roku 2017 udało się pokryć pomiarami większość terenu niedostępnego do badań w roku poprzednim. Dzięki temu uzyskano całościowy obraz przylegającego do Skarpy Dobużańskiej pasa pól pomiędzy wsiami Mikulin i Dobużek Kolonia. Szczególny nacisk położono na badania obszarów znajdujących się w sąsiedztwie lub pomiędzy stanowiskami archeologicznymi wytyczonymi wcześniej na podstawie zgęszczeń występowania ruchomej substancji zabytkowej na powierzchni. Badaniami magnetometrycznymi w sąsiedztwie Skarpy Dobużańskiej objęto ponad 55 hektarów. Jest to największa w skali krajowej scalona powierzchnia objęta badaniami archeomagnetycznymi. Ponadto, jako uzupełnienie prowadzonych w tym samym czasie badań powierzchniowych, prospekcje magnetyczne podjęte zostały również w trzech innych punktach w obrębie Mikroregionu, na stan. 1 w Kmiczynie Kolonii, na stan. 1 w Czartowcu oraz w sąsiedztwie stanowiska 15 w Kłatwach. Na uzyskany w wyniku tego obraz składają się anomalie punktowe oraz liniowe, które stanowią istotne tło dla obiektów zidentyfikowanych w latach ubiegłych i w większości odpowiadają zapewne pozostałościom prehistorycznych obiektów osadniczych lub funeralnych, ale same w sobie nie poddają się jednoznacznej interpretacji funkcjonalnej, czy chronologiczno-kulturowej. Zgodnie z założeniami badawczymi, dane uzyskane dla rejonu Skarpy Dobużańskiej na drodze prospekcji magnetometrycznych uzupełnione zostały szczegółową planografią zalegających na powierzchni zabytków ruchomych. Prospekcja prowadzona tą metodą objęła obszar w zasadzie pokrywający się zasięgiem pomiarów magnetycznych. W jej wyniku zainwentaryzowano przeszło dziesięć tysięcy zabytków, w zdecydowanej większości związanych z zasiedleniem tego obszaru w pradziejach. Rozrzut tych znalezisk w różnym stopniu koresponduje z układem nieruchomych obiektów (np. rowów) odkrytych w wyniku badań magnetometrycznych oraz weryfikacji wykopaliskowych i wydaje się dość dobrze odzwierciedlać intensywność zasiedlenia różnych partii przyległej do Skarpy Dobużańskiej lessowej gredy w poszczególnych fazach osadniczych. W trakcie tych badań udało się odkryć lub zweryfikować istnienie aż 255 tzw. punktów i stanowisk

archeologicznych. Materiał powierzchniowy nie był w tym przypadku tak gęsto próbkowany, niemniej badania te dostarczyły próbę materiału zabytkowego obejmującą łącznie 4 335 różnoczasowych znalezisk.

Dokumentacja: Tomasz J. Chmielewski, *Sprawozdanie z badań nieinwazyjnych zrealizowanych w roku 2017 w obrębie Skarpy Dobużańskiej, gm. Tyszowce i Łaszczów, pow. tomaszowski, woj. lubelskie*. Dokumentacja powykonawcza w trakcie opracowania. Badania realizowane i finansowane z konkursu SONATA BIS 5 (UMO 2015/18/E/HS3/00754).

STUDZIANKA, gm. Łomazy, pow. bialski ziemski cmentarz tatarski (Mizar)

dz. nr geod. 257

Poszukiwania ukrytych bądź porzuconych zabytków z użyciem sprzętu elektronicznego, badania powierzchni cmentarza georadarem. Przeprowadzone badania georadarowe w centralnej części cmentarza ujawniły anomalie których koncentracja ujawniona na mapie magnetycznej, najprawdopodobniej jest obrazem licznych kamieni nagrobnych (głównie granitoidów i sjenitoidów) oraz większych przedmiotów żelaznych zalegających na głębokości nie większej niż ok. 1m. Najpewniej są to typowe kamienie znaczące pochówki oraz materiał pochodzący ze zniszczonych okładzin pochówków, najpewniej muzułmańskich. Na planie rozkładu anomalii magnetycznych można dostrzec bowiem można dostrzec wyraźne zarysy kilku grobów o orientacji SE-NW. Poniżej, tj. na głębokości ok. 1,45 m znajduje się strefa anomalii, którą można łączyć z zarysem prostokątnego w planie budynku uchwyconego na planach jak i profilach GPR.

Dokumentacja: Fabian Welc „*Rozpoznanie za pomocą georadaru (GPR) i metody magnetycznej obszaru cmentarza muzułmańskiego w Studziance*” mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

TURZE ROGI, gm. Łuków, pow. łukowski

dz. nr geod. 16/6

Poszukiwania przeprowadzone zostały przez Stowarzyszenie Przyjaciół Państwowego Muzeum Archeologicznego wykazały przypadkowość znalezionej i zgłoszonej do Muzeum Regionalnego w Łukowie siekierki z epoki brązu. Natrafione podczas poszukiwań przedmioty to trzy guziki metalowe, pocisk ołowiany oraz nieokreślony przedmiot metalowy.

Dokumentacja: Łukasz Kaczmarek, *Sprawozdanie z badań weryfikacyjnych miejsca odkrycia siekierki brązowej w miejscowości Turze Rogi, gm. Łuków, pow. łukowski, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

WITOROŹ, gm. Drelów, pow. bialski

dz. nr geod. 253, 261, 306, 309, 382

Poszukiwania ukrytych bądź porzuconych zabytków z użyciem sprzętu elektronicznego. Stanowisko zostało zlokalizowane w kwietniu 2017 roku podczas prac związanych z poszukiwaniem zaginionych dzwonów z cerkwi w Witorożu. Na przykościelnej łące położonej na wschód od świątyni znaleziono 7 fragmentów brązowych fibul.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

II. BADANIA WYKOPALISKOWE

BERDYSZCZE, gm. Dorohusk, pow. chełmski

stan. nr 4, AZP 79-93/18

Podczas robót ziemnych, związanych z budową sieci kablowej średniego i niskiego napięcia, natrafiono na pozostałości częściowo zniszczonego nowożytnego cmentarza szkieletowego. Przebadano dwa groby: nr 1 i nr 6. Grób nr 1 trumienny, mężczyzny, bez wyposażenia, orientowany SW-NE. Grób nr 6 również był grobem mężczyzny, trumiennym, orientowanym podobnie, choć niekompletnym. W nogach pochówku znajdował się pochówek dziewczynki, leżącej na wznak, orientowany, z wyposażeniem w postaci obrączki z metalu oraz różnobarwnych paciorków szklanych, prawdopodobnie korali. Wydobyte groby zostały poddane analizie antropologicznej, wykonanej przez dr Beatę Borowską-Strugińską. Materiał zabytkowy, w dość dużej ilości pozyskany z warstw użytkowych, wypełnisk obiektów i zasypisk jam grobowych w postaci ceramiki naczyniowej oraz monet (szelągi litewskie Jana III Kazimierza) pozwolił wstępnie określić chronologię cmentarza na okres nowożytny. Ze względu na wąski zakres inwestycji nie ustalono zasięgu cmentarza, związanego prawdopodobnie z cerkwią pw. Pokrowi Bogurodzicy, wzniesioną ok. 1531 r., w miejscu której w 1869 r. zbudowana została nowa cerkiew drewniana.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Berdyszcze, gm. Dorohusk. Działki nr 96/1, 96/2. Sprawozdanie z badań archeologicznych. Sezon 2017*, mps archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków PGE Dystrybucja SA RE Chełm oraz firmy prywatnej.

CHEŁM, m. Chełm, pow. chełmski (grodzki)

ul. Lubelska,

Wysoka Górka

stan. nr 1, AZP 80-90/1

Kontynuowano badania wykopaliskowe w związku z realizacją projektu naukowo-badawczego „*Północna część książęcego zespołu rezydencjonalnego na Górze Katedralnej w Chełmie*”, który objął północną część plateau Wysokiej Górki. Założono 2 wykopy badawcze o nr 46-47. W wykopie nr 46 zadokumentowano pozostałości budowli D, F. Mur zachodni z narożnikiem budowli był przewiązany konstrukcją kamienną F z glaukonitytu i dwóch dużych kamieni, połączoną z obiektem D w stropowej partii dużą ilością zaprawy wapiennej. Znaczna część murów D i F została zniszczona w okresie nowożytnym jamą grobową nr 1, w której zdeponowano trumnę metalową z okładziną drewnianą. Pod murem północnym budowli D odkryto podłogę – platformę z desek oraz pusty kanał w murze od strony zachodniej i wschodniej. Zadokumentowano również obiekt I, w postaci nieznannej konstrukcji z cegieł palcówek łączonych zaprawą wapienną wewnątrz budowli D od południa. We wnętrzu budowli D zadokumentowano pozostałości zawałonej ściany z cegieł palcówek przy profilu zachodnim nagromadzenie cegieł kształtek oraz łukowate zasypisko prawdopodobnie po zniszczonym oknie. Wystąpiły tu również duże ilości zabytków – ceramika, stopione bryłki miedzi, spalone szkło, ogniwa kolczugi, narzędzia, fragment ikonki z metalu(?), przedmioty ze srebra i metalu, kości zwierzęce. W wykopie nr 47 zadokumentowano konstrukcję z opoki, kamienia i kredy, ułożoną na warstwie zielonego piasku i ilu glaukonitytowego oraz kredy, rozdzielającą

strefę mieszkalno-gospodarczą. Wewnątrz natrafiono na spalone konstrukcje z drewna (belki, doły posłupowe) będące prawdopodobnie pozostałością zabudowań.

Dokumentacja: Stanisław Gołub: *Chełm – Wysoka Górka, ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Wstępna dokumentacja z prac archeologicznych przeprowadzonych w sezonie 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie oraz Urzędu Miasta Chełm.

Krypty pod bazyliką pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny oraz zakrystia północna

stan. nr 1, AZP 80-90/1

Archeologiczno-architektoniczne badania wykopaliskowe przeprowadzone zostały w związku z realizacją projektów: „*Prace restauratorskie, budowlane i konserwatorskie związane z badaniami archeologiczno-architektonicznymi w kryptach bazyliki pw. Narodzenia NMP w Chełmie*” oraz polsko-ukraińskiego projektu badawczego „*Poszukiwania, identyfikacja i rozpoznanie naukowe najstarszej świątyni Bogurodzicy wybudowanej w Chełmie przez króla Daniela Halickiego*”. Badania wykopaliskowe prowadzono w krypcie nr 1, 2 i 3 pod świątynią oraz w korytarzu przygotowanym pod ossuarium. Wykonano również odkrywki architektoniczne. W krypcie nr 1 odkryto groby trumienne w układzie anatomicznym wraz z dołożonymi szczątkami innych osobników. Pochówki miały pozostałości odzieży, wyposażenia (szkaplerz, pokrowiec z okularami, przedmioty sakralne). Odsłonięto także dawną podłogę drewnianą oraz przejście z krypty do części podziemnej zakrystii północnej. W krypcie nr 2 odsłonięto wejście do kanału, łączącego bazylikę z piwnicami klasztoru bazylianów. W ścianie zachodniej znajdowało się siedem wałków żeliwnych w uchwytami, służących prawdopodobnie do transportu. W podłodze ceglanej kanału wykonano odkrywkę, odsłaniając starszą nawierzchnię kamienną. W krypcie nr 3, tzw. krypcie biskupów unickich, rozpoznano wtórnie zdeponowane szczątki ludzkie 42 osobników dorosłych (mężczyzn i kobiet) oraz 7 dzieci, wraz z wyposażeniem w postaci fragmentów odzieży (klamry trzewików zdobione kamieniami, nakrycia głowy, w tym mitrę typu bizantyjskiego, płaszcze, pończochy, rękawice, epitacheliony), przedmiotów osobistych (obraczki, krzyżyki), ozdobnych uchwytów trumien. Znalezione także sygnety herbowe biskupa unickiego Porfiriusza Ważyńskiego herbu Skarbek. Zadokumentowano również bogaty pochówek w układzie anatomicznym nieznanego biskupa unickiego, z elementami ubioru w postaci rękawic, płaszcza, buta z klamerką. Odsłonięto także fragment narożnika południowo-wschodniego cerkwi XIII-wiecznej. W wykopie 15/B, dostępnym od krypty nr 4, stanowiącym kontynuację poprzednich prac, odkryto i zbadano 17 grobów. W północnej części wykopu przebadano częściowo zniszczoną kryptę nr 7, zbudowaną z cegieł i opoki, o sklepieniu kolebkowym. W wykopie 16/B, zlokalizowanym w obrębie zakrystii północnej, w jej części wschodniej, odkryto murowane przejście, łączące zakrystię i krypty, zamykane, pozostałości balustrady i schodów drewnianych do niego prowadzących oraz utwardzenie przejścia. Pod nawarstwieniami natrafiono również na partie fundamentowe z opoki i czerwonej cegły na zaprawie wapiennej budynku, dostawionego do muru absydy cerkwi XIII-wiecznej. Natomiast w części północnej odkryto pozostałości konstrukcji schodów. Pozyskano bardzo dużą ilość zabytków ruchomych w postaci monet, ceramiki z XIII w. oraz XVI-XVII w., płytek posadzkowych.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Bazylika pw. Narodzenia NMP w Chełmie – krypty. Ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Dokumentacja z prac archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w sezonie 2017*; Stanisław Gołub, *Bazylika pw. Narodzenia NMP w Chełmie. Ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Dokumentacja z prac archeologiczno-architektonicznych przeprowadzonych w sezonie 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków: Urzędu Miasta Chełm; inwestora prywatnego; Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Warszawie i Narodowego Uniwersytetu Politechniki Lwowskiej.

Badania archeologiczne prowadzono w związku z robotami budowlanymi przy remoncie murów ogrodzeniowych d. zespołu katedry greckokatolickiej i rozbiórką schodów w bramie zachodniej. Wytyczono wykopy nr 1-2. Natrafiono na pozostałości nieznanego cmentarza, datowanego na XIII w., zniszczonego w dużej części w XX w. w wyniku prac budowlanych. Zadokumentowano południowo-zachodnią część dwuwarstwowego cmentarza. Zidentyfikowano 30 grobów szkieletowych, orientowanych z linii E-W, których jamy wkopane były w rumosz kredowy. Większość zmarłych pochowano w trumnach z drewna, bez wyposażenia i pozostałości elementów odzieży. W zasypiskach dwóch jam odnaleziono pojedyncze fragmenty ceramiki, przy czaszce dziecka z grobu 5 – kabłączek skroniowy (?). Zadokumentowano także siedem obiektów ziemnych w postaci jam i dołków posłupowych nowożytnych. Odkryto również północny stok suchej fosy, wykopanej w kredowym calcu, o przebiegu prawdopodobnie w linii SE-NW. Z zasypiska pozyskano dużą ilość zabytków, głównie ceramiki, kafla, szkła, metali i kości zwierzęcych od XIII – do XVIII w. monet – denarów jagiellońskich, szelągów Jana III Kazimierza, pierścionków, pucharków szklanych.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Chełm, ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Cmentarz szkieletowy pod schodami bramy zachodniej (odcinek A-C) oraz murem ogrodzeniowym (odcinek C-D). Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych*; Stanisław Gołub, *Chełm, ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Fosa pod murem ogrodzeniowym (odcinek C-D). Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora – Urzędu Miasta Chełm.

ul. Reformacka 3

Badania archeologiczne przeprowadzono w związku z rozpoznaniem terenu pod budowę nowego budynku. Założono trzy wykopy badawcze. Zlokalizowano narożnik południowo-zachodni budynku murowanego, ze starannie wykonaną piwnicą – tynkowaną, z podłogą z grubych bali drewnianych, datowanego wstępnie na XVIII w. Zadokumentowano również mur fundamentowy z opoki oraz jamę z dołem posłupowym, natomiast z nawarstwień pozyskano liczne zabytki, głównie w postaci ceramiki, kafla, a także guzik z brązu, fragment noża żelaznego, dwa denary jagiellońskie z XV w. Natrafiono również na fundament budynku z XIX w., rozebranego w XX w.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Chełm, ul. Reformacka 3. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopów dla wykonania projektu budynku. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

DRELÓW, gm. loco, pow. bialski**teren kościoła pw. św. Onufrego (dawnej cerkwi prawosławnej)****stan. nr 1, AZP 64-83/2****dz. nr geod. 1090, 1097, 1102/7**

Badania archeologiczne przeprowadzone na stanowisku miały charakter sondażowy, ich celem było potwierdzenie obronnego charakteru miejsca. Przeprowadzone zostały w ramach akcji „*Drelowskie wakacje z archeologią*”. Założono trzy wykopy o wymiarach 10 m x 2 m. W wykopie badawczym położonym na zachód od kaplicy pw. św. Onufrego natrafiono na ślady konstrukcji wału oraz fragment fosy, w wykopie odsłoniętym na wschodzie stanowiska zlokalizowano warstwę kulturową o sporej miąższości oraz zarysy ośmiu obiektów jamowych z okresu X-XI wieku. Sondaże pomimo niewielkiego zasięgu potwierdziły informacje księdza A. Pleszczyńskiego o grodowym charakterze obiektu. Na centralnym miejscu grodziska wzniesiona została najpierw drewniana, a następnie murowana zabytkowa już kaplica. W trakcie prac badawczych pozyskano kilkadziesiąt fragmentów ceramiki (IX-X w, X-XII w, XV-XVIII w.), kilka monet (szelągi Jana Kazimierza, Augusta III, grosze Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz kopieiki rosyjskie), dwie aplikacje i medalik. Prace w przyszłości będą kontynuowane.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

GRÓDEK, gm. Hrubieszów, pow. hrubieszowski**stan. nr 1C, AZP nr 93-92/1**

Badania ratownicze zostały przeprowadzone na stoku lessowego wyniesienia w południowej części stanowiska, w miejscu w którym zgłoszono obecność kości ludzkich, fragmentów ceramiki, polepy i narzędzi krzemiennych. We wskazanych punktach założono 4 wykopy o łącznej powierzchni 44 m². W trakcie badań zarejestrowano 10 obiektów archeologicznych: 7 obiektów osadowych KPL, 2 pochówki grupy masłomęckiej, 1 grób nieokreślony kulturowo. Cztery obiekty neolityczne, w znacznym stopniu zniszczone przez współczesne prace rolne, uchwycone zostały bezpośrednio pod warstwą oraniny. Z ich wypełnisk pozyskano materiał zabytkowy w postaci licznych fragmentów ceramiki naczyniowej, jedno naczynie zachowane w całości, przeszliki gliniane, narzędzia kościane, narzędzia krzemienne, kamienną płytę szlifierską oraz liczne pokonsumpcyjne kości zwierząt. Jeden grób uchwycono fragmentarycznie, wkopany był w neolityczny obiekt 3. Na podstawie odkrycia na powierzchni sprzączki brązowej o chronologii okresu rzymskiego w trakcie weryfikacyjnych badań powierzchniowych przy użyciu detektora metali, do badań ratowniczych wytypowano kolejny obszar stanowiska. W wykopie o wymiarach 4 x 2,5 m w jednolitej warstwie czarnoziemiu sięgającej w tym miejscu do głębokości około 2 m, odkryto kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, oraz brązowe zabytki metalowe, pochodzące zapewne z zupełnie zniszczonych pochówków gockich położonych wyżej na stoku. Nienaruszone jamy grobowe o prostokątnym zarysie zorientowane w przybliżeniu wzdłuż osi N-S, zarejestrowano na głębokości ok. 2 m od obecnej powierzchni gruntu. W pierwszym z pochówków odkryto szkielet mężczyzny z głową skierowaną na północ złożony na brzuchu w nogami podgiętymi do góry na wysokości kolan. Zmarły wyposażony został owalną żelazną sprzączkę. Drugi pochówek zawierał szkielet kobiety złożonej na plecach z głową na północ. Zmarła wyposażona została w kompletnie zachowaną glinianą miskę, grzebień kościany oraz bogaty zestaw biżuterii

składający się z dwóch ornamentowanych brązowych fibul blachowatych, łączących kołkę liczącą 36 paciorków. W okolicach pasa odkryto brązową sprzączkę ze skuwką z pogrubioną ramą, dziobowate okucie końca pasa oraz pojedynczy paciorek bursztynowy. Dodatkowo w sąsiedztwie głowy odkryto prostokątne żelazne okucia o nieokreślonej funkcji. Pochówki z okresu rzymskiego wkopane zostały w starsze obiekty (owalne jamy osadowe) o neolitycznej chronologii, z których pochodził liczny materiał zabytkowy w postaci fragmentów ceramiki, brył polepy oraz kości zwierzęcych.

Dokumentacja: Anna Hyrczała, *Sprawozdanie wstępne z badań ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych w 2017 roku na stanowisku 1C w Gródku*. Badania realizowane i finansowane przez Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie.

stan. nr 29, AZP nr 86-94/205

Badania wykonano w wyniku zgłoszenia przez właściciela pola obecności na powierzchni ni kości ludzkich. W obrębie dwóch wykopów o łącznej powierzchni 15m² natrafiono na zarysy 3 jam grobowych, w których znajdowały się kości ludzkie ułożone na osi W-E oraz fragment tkaniny zdobiony złotą nicią. Odkryte pochówki należy datować na okres wczesnego średniowiecza. Poniżej grobów odnotowano obecność dwóch innych obiektów osadowych, jama trapezowata i obiekt o nieokreślonej funkcji.

Dokumentacja: Anna Hyrczała, *Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych w 2017 roku na stanowisku 29 w Gródku*. Badania finansowane i realizowane przez Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie.

GRÓDEK, gm. Jarczów, pow. tomaszowski

Grodzisko – stan. nr 16, AZP nr 93-92/144

Obiekt odkryto podczas analizy skaningu lotniczego (LIDAR). Rekonesans terenowy potwierdził istnienie na podmokłych łąkach doliny górnej Huczwy niewysokiego nasypu otaczającego przestrzeń o powierzchni około 1,3 ha, w miejscu oddalonym o 200 m na E od zabudowań wsi. Jego forma przypomina owalne grodzisko z zamkniętym pierścieniem wału. Rozmiary obiektu: średnice około 135 m (po osi N-S) i około 100 m (po osi E-W); szerokość wału w części wschodniej i północnej – 10-15 m; wysokość – około 0,50-0,70 m. Od południa i południowego wschodu wał jest słabo czytelny, sprawia wrażenie sztucznie zniwelowanego i rozsuniętego. W efekcie rysuje się tu owalne plateau o wymiarach około 70 x 50 m. Badania sondażowe podjęto w celu sprawdzenia jego charakteru. Wykop o wymiarach 20 x 2 m, zorientowany po osi N-S, założono w południowej części stanowiska i przeciął on domniemany wał grodziska i fragment jego majdanu. Prace wykopaliskowe potwierdziły wcześniejsze obserwacje i wykazały, że badana forma krajobrazowa powstała wskutek zamierzonych działań ludzkich. W wykopie uchwycono podstawę zniwelowanego nasypu ziemnego o szerokości około 8 m. Intensywnie ciemna ziemia zawierała dużo bryłek polepy. Pozostałości polepy mogą mieć związek z próbą ustabilizowania podmokłego podłoża (polepienie gliną podstawy wału) lub pochodzą z zewnętrznej powłoki wału. Nie zaobserwowano wyraźnych śladów obecności drewnianych konstrukcji wewnątrz nasypu. Na całej jego szerokości oraz w najbliższym otoczeniu, oprócz bryłek polepy, wystąpiła duża ilość drobnych węgli drzewnych, świadczących o pożarze tej części grodziska. Niewykluczone, że węgle rozproszone w pozostałościach wału pochodzą ze spalanej drewnianej konstrukcji posadowionej na jego szczycie (np. palisada). W trakcie pożaru grodu spaleni uległa

blżej nieokreślona budowla drewniana przylegająca do wewnętrznej strony wału. Przepalonym belkom, towarzyszyła potłuczona ceramika naczyniowa z XII-XIII w. Poniżej podstawy wału zaobserwowano pozostałości starszego osadnictwa wczesnośredniowiecznego (około X w.) oraz pradziejowego – neolitycznego (m.in. kultura lubelsko-wołyńska), z epok brązu (kultura trzciniecka) i wczesnego żelaza (kultura łużycka). Są to głównie materiały ceramiczne, a także nieliczne krzemienne (np. trzonek sztyletu wykonanego w technice obróbki bifacialnej). Do najciekawszych znalezisk, związanych z przypuszczalnie z wczesnym średniowieczem, należą dwie kościane łyżwy znalezione u podnóża wału.

Dokumentacja: Halina Taras i Jolanta Bagińska, *Sprawozdanie wstępne z badań wykopaliskowych realizowanych w 2017 roku na grodzisku w Gródku, gm. Jarczów*. Badania realizowane i finansowane przez Instytut Archeologii UMCS w Lublinie i Muzeum Regionalne w Tomaszowie Lubelskim.

JANOWIEC, gm. loco, pow. puławski

stan. nr 3, AZP 76-75/47

Podczas badań powierzchniowych z zastosowaniem wykrywaczy metali, połączonych z planografią znalezisk, z warstwy humusu pozyskano łącznie 68 zabytków wydzielonych. W tym 42 zabytki nowożytnie, 23 zabytki starożytne i 3 wczesnośredniowieczne. Najstarszy zabytek związany był z epoką brązu, natomiast najmłodszy z pierwszą połową XX w. Badania wykopaliskowe przeprowadzono w obrębie dwóch wykopów o łącznej powierzchni 0,34 ara. Zarejestrowano 17 obiektów archeologicznych. Najciekawszym z nich był obiekt nr 1, będący pozostałością półziemianki, której towarzyszyło 13 dołków posłupowych. Podczas eksploracji wykopów pozyskano łącznie 1920 fragmentów ceramiki, 630 fragmentów kości zwierzęcych oraz 25 zabytków wydzielonych. Znaczna część materiału pochodziła z obiektu 1 (1337 fr. ceramiki). Na podstawie ich wstępnej analizy, uznano że obiekt został zasypany we wczesnych fazach okresu późnorzymskiego.

Dokumentacja: M. Rudnicki, G. Kuś, *Wstępne sprawozdanie z badań powierzchniowych oraz wykopaliskowych, przeprowadzonych w dniach 23.05 – 1.12.2017 r., na stanowisku archeologicznym AZP 76-75/47-3 w Janowcu, gm. Janowiec, pow. puławski, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania sfinansowano ze środków własnych.

KAWĘCZYN, gm. Szczepietnica, pow. zamojski

stan. nr 2, AZP 90-85/20

Opinia wykonana na wniosek Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie. Sporządzono ją w oparciu o badania terenowe. Zasadniczym celem badań była identyfikacja formy, ustalenie okoliczności powstania lokalnej, pierścieniowatej kulminacji oraz zagłębień przebiegających na zewnątrz. Fragment wschodniego, najlepiej czytelnego, odcinka wału i fosy został przecięty dwoma sondażami. Stwierdzono w nich obecność nasypu – w przewadze lessowego – budującego wał oraz częściowo zapełnionego obniżenia fosy. Z pomocą odwiertów przesondowano północną część stanowiska, w miejscu spodziewanego przebiegu wału oraz fosy. Przekrój zbudowany w oparciu o ten rodzaj rozpoznania potwierdził obecność obniżenia o szerokości około 10 metrów i głębokości względnej do 1 metra. Wyniki badań zdają się jednoznacznie wskazywać na antro-

pogeniczną genezę powstania nasypów i obniżeń wyznaczających granice stanowiska 90-85/20-2 w Kawęczynie. Można zatem mówić o grodzisku, wyróżniającym się pojedynczym pierścieniem wałów, dziś – zachowanych do wysokości około 50-100 cm. Na zewnątrz nasypów poprowadzona była fosa, której szerokość nie przekraczała 10 metrów, a rekonstruowana głębokość musiała być nieznacznie większa niż 1 m. Nie udało się pozyskać materiałów datujących powstanie i użytkowanie obiektu – w wąskich sondażach nie natrafiono na żadne zabytki ruchome, również na polach ornych przylegających od północy do obiektu nie odnaleziono jakiegokolwiek fragmentu ceramiki.

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Katarzyna Grabowska, Michał Grabowski, Krzysztof Janus, Rafał Niedźwiadek, Jacek Tkaczyk, *Kawęczyn, gm. Szczeczeszyn. Opinia po badaniach weryfikacyjno-sondażowych domniemanego grodziska, stanowisko 90-85/20-2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania sfinansowano ze środków WUOZ w Lublinie.

KAZIMIERZ DOLNY, gm. loco, pow. puławski

ul. Rynek 4

dz. nr geod. 874

Badania archeologiczne wykonano w związku z budową zespołu usług turystycznych „Winnica Kazimierska”. Badania nie potwierdziły hipotez o istnieniu we wczesnym średniowieczu lub w średniowieczu przedkolacyjnego rynku w rejonie fary, który częściowo znajdowałby się na badanym terenie. Zasadniczo grunt naturalny – calec, znajduje się tu na gł. ok. 1 m, co w północno-wschodniej części terenu odpowiada rzędnej 132,80 m n.p.m., a w części południowo-zachodniej rzędnej 132,00 m n.p.m. Bezpośrednio nad nim zalega warstwa kulturowa, której głównym składnikiem jest humus. Ma ona miąższość od 0,5 do 1,0 m, skrajnie w naturalnym zagłębieniu do 1,5 m. Zawiera ona ponad 400 ruchomych zabytków archeologicznych. Wszystkie datowane są na XVI w. Dowodzi to, że intensywne użytkowanie tego terenu następuje dopiero w XVI w. Przeczy zaś tezie, że rynek przedkolacyjny znajdował się poniżej fary. W odległości 2 m od budynku „Esterki” odsłonięty został mur. Stanowił on pozostałość fundamentu werandy Gospody Chrześcijańskiej istniejącej od 1880 r., przemianowanej w latach 20/30 ubiegłego wieku na Hotel Polski i Restaurację B. Berens. Weranda w tej linii przestała istnieć po rozbudowie wykonanej po 1936 r., kiedy została ponad dwukrotnie poszerzona. W czasie obecnych badań zostały rozpoznane odcinki północno-zachodni i północno-wschodni poszerzonej werandy. W trakcie badań pozyskano 434 zabytki ruchome.

Dokumentacja: Edmund Mitrus, *Dokumentacja z badań archeologicznych na działce nr ewid. 874/1 przy Rynku 4, przy kamienicy „Winnica Kazimierska” (dawnej „Esterka”) w Kazimierzu Dolnym wykonanych w 2017 r.*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Szkolna

kapliczka przydrożna

dz. nr geod. 1221

W listopadzie 2017 roku wykonany został archeologiczny wykop sondażowy przy kapliczce zlokalizowanej u zbiegu ulic: Lubelskiej i Szkolnej w Kazimierzu Dolnym. Badania te miały na celu sprawdzenie, czy znajdują się pod nią domniemane szczątki ludzkie. Wykop o wymiarach 4,0 x 2,0 m założony został po południowo-wschodniej

stronie kapliczki. W trakcie badań nie stwierdzono obecności kości ludzkich bezpośrednio pod kapliczką. Jednak jak wynika z relacji mieszkańców ulicy Szkolnej, w trakcie budowy sieci gazowniczej, wydobywane były z wykopu czaszki ludzkie. Wskazuje to na obecność pochówków w pewnym oddaleniu od kapliczki, po jej południowej i południowo-wschodniej stronie. W trakcie badań pozyskano z warstw materiał zabytkowy w postaci 20 fragmentów ceramiki, datowanych na okres od XV do XVII w.

Dokumentacja: Dariusz Włodarczyk, *Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych związanych z zabezpieczeniem fundamentów kapliczki zlokalizowanej na działce nr 1221 przy ul. Szkolnej w Kazimierzu Dolnym*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Kazimierz Dolny.

**KĄKOLEWNICA PÓŁNOCNA, gm. Kąkolewnica, pow. radzyński
dz. nr geod. 146-153, 87-1-3, 191-200, 55-60, 40-50**

Podczas prac ziemnych nie udało się zlokalizować mogił pomordowanych ani związanych z nimi przedmiotów, nie natrafiono także na anomalie glebowe wskazujące na pochówki.

Dokumentacja: Tomasz Borkowski, R. Dylewska, *Sprawozdanie z badań archeologicznych na terenie lasu miejscowości Kąkolewnica, gm. Kąkolewnica, pow. radzyński, woj. lubelskie. 18-28.07.2017*, mps w archiwum WUOZ Delegatura w Białej Podlaskiej

**KŁODNICA, gm. Wilków, pow. opolski
grodzisko wczesnośredniowieczne
stan. nr 2, AZP 78-75/110**

W 2017 roku kontynuowano badania rozpoczęte w 2016 r. W dniach 20-31 lipca 2017 r. wykonano badania geofizyczne. Dzięki nim uzyskano m.in. mapę z widocznym zespołem anomalii tworzących sugestywny obraz jednopięścieniowego grodziska o regularnym, lekko elipsoidalnym kształcie i średnicy ok. 70 m. Anomalie wywołane przez relikty wału były zróżnicowane, jednak mimo to pozwalają na odtworzenie całego jego przebiegu. Anomalie zaobserwowane na majdanie miały daleko mniejszą amplitudę. Ich układ nie pozwolił na jednoznaczną rekonstrukcję rozplanowania tej części grodziska. Odkryto szereg anomalii układających się w linię. Nie wykluczone, że mają one związek z pozostałościami drogi lub pomostu wiodącego do grodu. Wykonano również rozszerzenie wykopu A/C z 2016 r. Udało się uchwycić dwa kolejne narożniki półziemianki. Udało się ustalić, że był to prawdopodobnie budynek wykonany w konstrukcji zrębowej o wymiarach ok. 6 x 12 m. Pod podłogą zarejestrowano dwie „piwniczki” – jedna wypełniona zwęglonymi szczątkami roślin jadalnych, druga zaś szczątkami kości zwierzęcych. Szczątki roślin datowane zostały radiowęglowo na drugą połowę X – pierwszą połowę XI w. W trakcie badań pozyskano kilka tysięcy fragmentów ceramiki, pokaźną liczbę zabytków metalowych.

Dokumentacja: Łukasz Miechowicz, Jakub Stępnik, *Wstępne sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych na grodzisku w Kłodnicy AZP 78-75/110 w sezonach 2016 i 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków PAN w Warszawie.

KRASNYSTAW, gm. loco, pow. krasnostawski
ul. Mostowa – Zamkowa – Czysta – Kościuszki

Na terenie nieruchomości nr 888, 886/2, 887/2 i 885 rozpoczęto wykopaliskowe badania archeologiczne w związku z prowadzoną zabudową kwartału. W piwnicach nieistniejącej kamienicy w latach 1945-56 funkcjonował arezt Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Rozpoznano i zadokumentowano piwnice budynku I i II kondygnacji, nie natrafiono natomiast na ludzkie szczątki kostne, związane z funkcjonowaniem PUBP, jedynie na dwa naboje TT. Zadokumentowano relikty dawnej zabudowy, uwidocznionej w większości na planie Krasnegostawu z 1922 r. Odsłonięto partię fundamentową domu z XVI w., na zrębach i w pobliżu którego wzniesiono później kolejną zabudowę. Rozpoznano w jego obrębie piwniczkę ziemną oraz relikty paleniska/pieca. Natrafiono również na pozostałości dwóch budynków murowanych, nienaniesionych na plan z 1922 r., datowanych na XVI-XVII w. i XIX-XX w. Zidentyfikowano także obiekty ziemne w postaci dołów chłonnych, piwniczek/spizarni, o różnej chronologii (XV/XVI w., XVI-XVII., XVIII w., XIX/XX w.). Pozyskano liczne zabytki ruchome w postaci fragmentów naczyń glinianych i szklanych, kafli piecowych, monet, plomb handlowych, datowanych od XV i XVI w. po czasy współczesne.

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, Edmund Mitrus, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w Krasnymstawie, związanych z prowadzeniem robót ziemnych pod projektowaną zabudowę na terenie nieruchomości o nr 885, 886/2, 887/2 i 888, położonych pomiędzy ulicami: Mostową, Zamkową, Czystą i Kościuszką, przeprowadzonych w dniach od 18.05.2017 r. do 27.10.2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Towarzystwa Budownictwa Społecznego Sp. z o. o. w Krasnymstawie.

KRYNICA, gm. Krasnystaw, pow. krasnostawski
tzw. „Grobisko” – murowany grobowiec

Wykopaliskowe badania archeologiczne przeprowadzono w celu weryfikacji chronologii i funkcji obiektu oraz uzyskania informacji, dotyczących jego powstania. Założono wykop sondażowy przylegający od zewnątrz do południowo-zachodniego narożnika kaplicy grobowej, wzdłuż jej południowej ściany, o wymiarach 2 m (w linii muru) x 1 m szerokości. Odsłonięto fundament, który pomimo gabarytów zabytku jest dość płytki, sięga głębokości 70 cm. Do położenia fundamentów użyto kamienia wapiennego oraz litych skał osadowych powiązanych zaprawą wapienno-piaskową. W wykopie nie znaleziono dużej ilości zabytków ruchomych. Odkryto kilka fragmentów ceramiki oraz cegieł palcówek. Materiał jest spójny chronologicznie i należy go datować na 1 poł. XVII wieku. Odkryto też kilka artefaktów z okresu I wojny światowej (kula, odłamek z pocisku, kilka fragmentów naczyń szklanych).

Dokumentacja: Konrad Grochecki, *Sprawozdanie z badań archeologicznych wieży Ariańskiej w Krynicy*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

LEOPOLDÓW, gm. Łęczna, pow. łęczyński
droga wojewódzka nr 829
stan. nr 5, AZP 77-84/86

Odkrycie nowego stanowiska w miejscowości Leopoldów, gm. Łęczna, pow. łęczyński, zewidencjonowanego pod nr AZP 77-84/86-5, miało miejsce latem 2017 roku. Nastąpiło ono w trakcie sprawowania nadzoru archeologicznego nad realizacją rozbudowy drogi wojewódzkiej nr 829, na odcinku Biskupice-Łęczna. Stanowisko Leopoldów nr 5 położone jest przy drodze wojewódzkiej nr 829, na wschód od zabudowań Leopoldowa i południowy-wschód od miejscowości Zakrzów, ok 3 km na południe od Łęcznej. W trakcie ratowniczych badań wykopaliskowych prowadzonych na tym stanowisku zidentyfikowano dwa obiekty ziemne. Zinterpretowane zostały one jako ziemianka z towarzyszącą jej jamą gospodarczą. Obiekt 1, o charakterze mieszkalnym, w rzucie poziomym zbliżony był do prostokąta z półokrągłym wybrzuszeniem od strony W (przypuszczalnie śladem po wejściu). Rozciągał się na długości 350 cm wzdłuż osi NW-SE i szerokości 290 cm (co stanowiło tylko część rzeczywistych rozmiarów, ponieważ część E wciniała się znacznie pod nasyp drogi). Przekrój pionowy miał kształt zbliżony do niecki z płaskim dnem na środku. Obiekt 2 znajdujący się częściowo poza zachodnią granicą badanej przestrzeni, pierwotnie musiał mieć kolisty zarys i dość znaczne rozmiary. W stropie rysował się wyraźnie jako owalne zaciemnienie o zarejestrowanych wymiarach 164x95 cm, po ścięciu boków rowu powiększonych do 180x149 cm. Z braku jednoznacznych źródeł przyjęto, że pod względem funkcjonalnym obiekt ten stanowi pozostałość założenia o nieokreślonym przeznaczeniu gospodarczym, pełniąc szeroko pojęte zaplecze zagrody. W wyniku badań pozyskano 345 fr. ceramiki w całości należącej do wytwórczości KCWR. W tym aż 340 z wypełniska obiektu 1, z tego 42 pochodziły z partii przywylewowych, 278 to ułamki brzuśców, a 25 z den. Po wyklejeniu lub dopasowaniu wyróżniono ostatecznie ok. 110 naczyń oraz 110 dalszych drobnych ułamków pochodzących z nieokreślonej ilości glinianych naczyń. Dwa naczynia zachowały się z całym profilem, siedem dalszych wykleiło się częściowo. W przypadku kilku innych ułamków, głównie cienkościennych, możliwa była graficzna rekonstrukcja środkowych partii brzuśców z ich wymiarami. Materiał stanowił zwarty zespół, zarówno pod względem technologicznym jak i stylistycznym. W oparciu o wyznaczniki stylistyczne ornamentów, prezentowany zbiór jednoznacznie odpowiada klasycznemu odcinkowi fazy nutowej KCWR (NII).

Dokumentacja: Anna Jączek, *Wstępne sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych na stanowisku Leopoldów AZP 77-84/86-5 na odcinku DW 829, KM 26+500*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zarządu Dróg Wojewódzkich w Lublinie.

Dokumentacja: Anna Jączek, *Wyniki badań przeprowadzonych na stanowisku Leopoldów AZP 77-84/86-5, gm. Łęczna wraz z dokumentacją*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zarządu Dróg Wojewódzkich w Lublinie.

LUBLIN, gm. loco, pow. lubelski
ul. Lubartowska, Świętoduska, Bajkowskiego
dz. nr geod. 42/4

Ratownicze badania wykopaliskowe przeprowadzono w związku z planowaną budową kompleksu „Alchemia”. Dotychczas przebadano powierzchnię 12 arów. W trakcie badań zadokumentowano ponad 350 obiektów, w tym 170 zaliczonych do okresu od wczesne-

go średniowiecza do schyłku średniowiecza, 140 obiektów datowanych na okres późnośredniowieczny i nowożytny oraz ponad 20 obiektów współczesnych. Rejestr obiektów obejmuje różnego rodzaju jamy, dolki posłupowe, a także pozostałości obiektów mieszkalnych. Spośród obiektów mieszkalnych na uwagę zasługują szczególnie pozostałości domostw o chronologii wczesnośredniowiecznej. Pozyskany materiał zabytkowy pozwolił wstępnie oszacować chronologię poszczególnych obiektów na VIII-X wiek. W przypadku jednego budynku (Ob. 111) natrafiono na ślady świadczące o napaści i splądrowaniu go przez najeźdźców pochodzenia wschodniego. W reliktach spalonej konstrukcji ścian tkwił trójkątny metalowy grot strzały. W jednym ze spalonych obiektów mieszkalnych, z zachowaną zwęgloną konstrukcją na zrąb, odkryto pozostałości przenośnego urządzenia – „prażnicy”, czyli nieckowatego, płaskiego glinianego urządzenia do oczyszczania ziarna, np. z plew, za pomocą ognia. Zarejestrowano również obecność obiektów mieszkalnych z okresu późnośredniowiecznego i nowożytnego. Dodatkowo odkryta została murowana piwnica datowana wstępnie na XVII w. oraz kilka jam zasobowych. W trakcie badań odsłonięto również pozostałości po niemieckim polowym systemie obronnym z II wojny światowej – transeje z murowanym schronem. Fotografie lotnicze pozwalają określić czas budowy umocnień na początek 1944 roku. Inwentarz zabytków tworzy znaczny zbiór elementów ceramicznych, szklanych, drewnianych i metalowych. Wśród nich dominują fragmenty naczyń. Dużą grupę tworzą także zabytki metalowe.

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Wstępne sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających budowę kompleksu „Alchemia” wraz z parkingiem podziemnym, na działce nr 42/4, w kwartale zawartym między ulicami: Lubartowską, Świętoduską i Bajkowskiego w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ARKADY Sp. z o.o.

MASZÓW GÓRNY, gm. Rudnik, pow. krasnostawski

stan. nr 5, AZP 85-85/22

Opinia wykonana na wniosek Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie. Sporządzono ją w oparciu o badania terenowe. Przeprowadzone zostały na stanowisku nr 5 (AZP 85-85/22), które interpretowane jest jako cmentarzysko kurhanowe. W obrębie stanowiska zlokalizowanych jest 67 kopców o średnicy wahającej się od 6 do 12 m. Do prac wykopaliskowych wybrany został kopiec nr 39. Badania terenowe podjęto w celu określenia genezy powstania nasypu oraz ustalenia chronologii. Rezultaty przeprowadzonych badań sondażowo-weryfikacyjnych pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że kopiec nr 39 jest nasypem antropogenicznym. Odkryte w jego wnętrzu skupiska przepalonych kości, którym towarzyszyły fragmenty naczyń, pozwalają ten nasyp traktować jako intencjonalnie usypaną mogilę kurhanową. Relacje stratygraficzne skupisk przepalonych kości i ułamków ceramiki wskazują, że stosy ciepłopalne – co najmniej dwa – umieszczono podczas wznoszenia nasypu. Chronologia pozyskanych ułamków naczyń, zawiera się w przedziale od IX do X w.

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Rafał Niedźwiadek, Jacek Tkaczyk, Piotr Zimny, *Maszów Górny, gm. Rudnik. Opinia dotycząca weryfikacji chronologicznej cmentarzyska kurhanowego, stanowisko 85-85/22-5*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania sfinansowano ze środków WUOZ w Lublinie.

MOSZCZANKA, gm. Ryki, pow. rycki
droga ekspresowa S17
stan. nr 1, AZP 70-75/1

W ramach wykonywanych wykopaliskowo-sondażowych badań archeologicznych na stanowisku Moszczanka 1 wykonano 3 wykopy o łącznej powierzchni 1 ara. W wykopach tych zarejestrowane zostały głównie warstwy oraniny i podglebia. W trakcie ich wykonywania nie stwierdzono obecności obiektów ziemnych oraz materiałów ruchomych.

Dokumentacja: Dariusz Włodarczyk, *Dokumentacja z wykopaliskowo-sondażowych badań archeologicznych na stanowisku Moszczanka 1 (AZP 70-75/1), gm. Ryki, pow. rycki wykonanych w związku z budową drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów na odcinku granica woj. mazowieckiego i lubelskiego, węzeł „Skrudki” – węzeł „Kurów-Zachodni”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

ORŁÓW MUROWANY KOLONIA, gm. Izbica, pow. krasnostawski

W związku z budową instalacji kanalizacyjnej wraz z osadnikiem, zlokalizowanym w obrębie fosi zamkowej, przeprowadzono badania archeologiczne. Potwierdzono głębokość fosi, tj. ok. 2 m. Ustalono, że fosa mogła być na tym odcinku umocniona w partii dennej gruzem opokowo-ceglanym. Pozyskano dużą ilość zabytków ruchomych w postaci cegieł palcówek, płytek podłogowych, ceramiki naczyniowej, kafla ornamentowanych, datowana na XV-XX w. W zasypisku fosi odkryto zabytki z najstarszej fazy jego użytkowania (XV-XVI w.)

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Orłów Murowany Kolonia, gm. Izbica. Zamek. Dokumentacja z badań archeologicznych wykopów pod instalację ścieków. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ROGALIN, gm. Horodło, pow. hrubieszowski
stan. nr 15, AZP nr 86-96/17

Kontynuowano prace badawcze z lat ubiegłych w celu rozpoznania i przebadania zagrożonego przez orkę i erozję naturalną, cmentarzyska kultury strzyżowskiej z wczesnego okresu epoki brązu, kierowane przez Annę Hyrczałę z Muzeum w Hrubieszowie. W trakcie tegorocznych badań przebadano obszar o powierzchni 252 m² w obrębie 7 wykopów. Rozpoznano kolejny grób kultury strzyżowskiej, który był w znacznym stopniu zniszczony, a *in situ* zachowały się jedynie fragmenty kości nóg, dwa grociki krzemienne i fragment glinianego naczynia. Przebadano również cztery dalsze obiekty osadnicze. W ich wypełniakach odkryto dużą ilość materiału zabytkowego z okresu neolitu.

Dokumentacja: Anna Hyrczała, *Wstępne sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych w 2017 roku na stanowisku 15 w Rogalinie*. Badania finansowane przez Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie i IA UMCS w Lublinie.

stan. nr 16, AZP nr 86-96/19

Badania ratownicze zrealizowano po zgłoszeniu przez właściciela pole obecności kości ludzkich na powierzchni pola. Podczas oględzin tego miejsca na powierzchni gruntu odnaleziono jeszcze miedzianą bransoletę i ceramikę pradziejową. Kości ludzkie występowały w dwóch skupiskach. Wytyczono dwa wykopy o łącznej powierzchni 80 m².

Znaleziska odnotowywano jedynie w warstwie ornej. Oba groby były już bardzo zniszczone i nie odczytano zarysów jam grobowych. Przy pochówku nr 2 odkryto 7 naczyń, topór rogowy i drapacz krzemienisty. Na tej podstawie groby datowano na okres neolitu i przypisano kulturze lubelsko-wołyńskiej.

Dokumentacja: Anna Hychała, *Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych prowadzonych w 2017 roku na stanowisku 16 w Rogalinie*. Badania finansowane przez Muzeum im. ks. St. Staszica w Hrubieszowie i IA UMCS w Lublinie.

SIENNICA NADOLNA, gm. Krasnystaw, pow. krasnostawski las mardolina

Celem badań archeologicznych była weryfikacja informacji ustnych o miejscu pochówku braci Stanisława i Józefa Waręckich, żołnierzy Armii Krajowej obwodu Krasnystaw, zamordowanych na mocy wyroku Wojskowego Sądu Garnizonu Lubelskiego 1 grudnia 1944 r. W wykopie sondażowym odsłonięto fragment szkieletu ludzkiego w układzie anatomicznym (od kręgów szyjnych do miednicy, jedna kość udowa). Przy szczątkach nie było żadnych elementów identyfikujących.

Dokumentacja: Tomasz Borkowski, Róża Dylewska, *Sprawozdanie z badań archeologiczno-ekshumacyjnych w Lesie Mardolina, gm. Krasnystaw, pow. krasnostawski, woj. lubelskie*, mps archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Instytutu Pamięci Narodowej.

SKARPA DOBUŻAŃSKA – DOBUŻEK KOLONIA, gm. Łaszczów, MIKULIN, gm. Tyszowce, pow. tomaszowski DOBUŻEK KOLONIA, gm. Łaszczów, pow. tomaszowski stan. nr 1, AZP nr 91-92/96 skarpa dobużańska

Badania stanowiły kontynuację prac rozpoczętych na stanowisku w roku 2016. W bieżącym sezonie badaniami objęto trzy płaszczyzny o łącznej powierzchni 4,25 ara: pozostawiony do eksploracji wykop IV/2016 oraz otwarty dopiero w raportowanym sezonie wykop I/2016 miały na celu rozpoznanie obu systemów rowów (odpowiednio: otaczających „majdan” zachodni oraz osadę), trzeci natomiast (III/2016) rozplanowano w obrębie przestrzeni zamkniętych owymi domniemanymi suchymi fosami. W świetle najnowszych ustaleń z kulturą pucharów lejkowatych wiązać należy jednak powstanie całego systemu rowów otaczających osadę oraz zachodni „majdan”. Dotyczy to również największego rowu wewnętrznego. W obrębie tego ostatniego, w obecnym sezonie badawczym pod nawarstwieniami z okresu halsztackiego – uznanymi za datujące w sezonie poprzednim – odsłonięte zostały kolejne, dużo starsze partie wypełniska związane z kulturą pucharów lejkowatych. Biorąc pod uwagę jego chronologię oraz wymiary (głębokość od najwyższego punktu do wierzchołka – ok. 4 m, maksymalna szerokość – ok. 8 m!), rów ten stanowi unikatowe znalezisko architektury monumentalnej (zbliża się do niego jedynie sucha fosa odkryta przed II wojną światową w Cucuteni-Cetățuia).

MIKULIN, gm. Tyszowce, pow. tomaszowski stan. nr 9, AZP nr 91-92/30

W wyniku badań powierzchniowych przeprowadzonych w latach 2014 i 2017 stanowisko zdefiniowane zostało jako zagrożone zniszczeniem cmentarzysko szkieletowe,

najprawdopodobniej związane z kulturą pucharów lejkowatych. W celu jego rozpoznania założono pięć wykopów o łącznej powierzchni 4,5 ara. Trzy z nich miały charakter sondaży oraz dwie szersze płaszczyzny o łącznej powierzchni nieco ponad 2,1 ara. W wyniku przeprowadzonych badań wykopaliskowych potwierdzono istnienie w tym miejscu pola grzebalnego, które najprawdopodobniej związanego z kulturą pucharów lejkowatych. Z tym okresem należałoby łączyć 21 niezwykle już dziś płytkich, zupełnie pozbawionych konstrukcji (np. kamiennych obstaw) pochówków. Należy przy tym dodać, że nawet zarysy jam grobowych były trudno uchwytne. Są to zarówno groby pojedyncze jak i wieloosobnicze, w większości zorientowane zgodnie z osią E-W, bez wyjątku szkieletowe (zmarli pochowani są w pozycji na wznak), w zasadzie pozbawione jakiegokolwiek wyposażenia. Rzędowy układ części zorientowanych równoleżnikowo grobów wydaje się wskazywać na pierwotną obecność w tym miejscu jakichś form monumentalnej architektury (w domyśle – grobowców), która wymusiła taką właśnie organizację pochówków. Do znalezisk wyjątkowych zaliczyć należy natomiast dwa groby ciałopalne, które odkryto w miejscu wspomnianych wcześniej wydatnych anomalii magnetycznych. Są to jedyne groby zawierające intencjonalne wyposażenie (ceramikę). Mimo tego, nie tylko ich związek z kulturą pucharów lejkowatych, ale w ogóle atrybucja kulturowo-chronologiczna, pozostają dyskusyjne. Obok opisanych pokrótce obiektów o niewątpliwym charakterze funeralnym, w obrębie odsłoniętych płaszczyzn badawczych zarejestrowano również spągowe partie trzech jam (wypełniska nie zawierały materiału) i dwa obiekty o zupełnie niejasnym przeznaczeniu.

Dokumentacja: Tomasz J. Chmielewski, *Wstępne sprawozdanie z badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 2016 roku na Skarpie Dobużańskiej – Dobużek Kolonia, gm. Łaszczów i Mikulin, gm. Tyszowce, realizowane w ramach projektu p.n. „Mikroregion Skarp Dobużańskiej jako część fizjograficznego i biokulturowego pogranicza między strefą bałtycką i pontyjską (od VI do II tysiąclecia przed Chrystusem)*. Badania sfinansowane zostały przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu SONATA BIS 5 (UMO 2015/18/E/HS3/00754).

SOBIBÓR, gm. Włodawa, pow. Włodawski **Były Hitlerowski Obóz Zagłady w Sobiborze**

Kolejny sezon wykopaliskowych badań archeologicznych, prowadzony na terenie Byłego Hitlerowskiego Obozu Zagłady w Sobiborze, związany był z realizacją międzynarodowego projektu rewitalizacji byłego obozu zagłady i opracowania nowej koncepcji Miejsca Pamięci. Odkryto 850 nowych obiektów, przebadano także te, które w poprzednich latach pozostawiono w formie świadków. W rejonie parkingu dla autobusów wzdłuż drogi powiatowej 1727L na odcinku ok. 110 cm zadokumentowano relikty podwójnego ogrodzenia; prostokątny obiekt nieruchomy z głębokim dołkiem posłupowym, bez zabytków ruchomych; dwa obiekty o charakterze śmietniskowym, w tym jeden szalowany drewnem, zawierające butelki, niektóre z przedmiotami osobistymi Żydów; duży obiekt śmietniskowy z fragmentami naczyń szklanych, porcelanowych, emaliowanych, przedmiotów żelaznych, w tym tabliczki z nazwiskami ofiar, pochodzące prawdopodobnie z drzwi mieszkań. W miejscu przebiegu linii energetycznej i kanalizacji wodociągowej odsłonięto pozostałości kontynuacji ogrodzenia w postaci dołków posłupowych; kontynuację drewnianej rampy obozowej oraz rampy z gruzu ceglanego. W rejonie planowanych odwiertów natrafiono na dwie piwnice oraz obiekt o charakte-

rze śmietniskowym, zawierające ogromną ilość przedmiotów szklanych oraz osobistych (lusterka); obiekt o planie prostokąta, będący prawdopodobnie uzieniem budowli, być może wieży strażniczej, zawierający linkę stalową oraz nieokreślony przedmiot żelazny z warstwy humusowej oraz z wypełnisk obiektów nieruchomych pochodzą liczne artefakty – przedmioty osobiste, stanowiące pozostałość po pomordowanych Żydach.

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, *Sprawozdanie wstępne z archeologicznych prac wykopaliskowych o charakterze przedinwestycyjnym w miejscu powstania miejsc parkingowych, kanalizacji wodociągowej, sanitarnej, telekomunikacyjnej i energetycznej oraz w miejsc wykonania odwiertów dla potrzeb ogrzewania geotermalnego obiektów muzealnych miejsca pamięci ofiar byłego niemieckiego, nazistowskiego obozu zagłady Żydów w Sobiborze, przeprowadzonych jesienią 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne sfinansowane ze środków w dyspozycji Fundacji Polsko-Niemieckie Pojednanie.

SZÓSTKA, gm. Drelów, pow. bialski

dz. nr geod. 1089

zespół kościoła pw. Narodzenia NMP

Badania archeologiczne przeprowadzone na stanowisku miały charakter sondażowy, ich celem było potwierdzenie śladów osadnictwa z okresu wpływów rzymskich. Przeprowadzone zostały w ramach akcji „Drelowskie wakacje z archeologią”. Stanowisko zostało odkryte w 2013 roku w trakcie poszukiwań przeprowadzonych przez Stowarzyszenie SAKWA pod kierunkiem Bogdana Wetoszka. Prace przeprowadzono w dniu 25 sierpnia 2017 roku. Założono trzy wykopy (w kształcie litery „Z”) o wymiarach: 35 m x 2 m, 20 m x 2 m i 8 m x 2 m. Na skrzyżowaniu wykopów pojawiło się dziesięć obiektów jamowych, 5 nowożytnych i jeden zawierający fragment ceramiki z okresu wpływów rzymskich. W trakcie prac badawczych pozyskano: 15 fragmentów ceramiki (OWR-1, XVII-XVIII w.-14), kilka monet (szelągi Jana Kazimierza, grosze Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz kopiejki rosyjskie), 3 aplikacje i 1 medalik oraz dwa koła od samochodu z okresu międzywojennego.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Bogdan Wetoszka – dokumentacja w trakcie opracowania.

TERESPOL, gm. Terespol, pow. bialski

stan. nr 27, AZP 59-91/7

dz. nr geod. 427, 426, 425/2

W wyniku przeprowadzonych prac badawczych w sześciu wykopach sondażowych stwierdzono występowanie warstw kulturowych o znacznej miąższości oraz 13 obiektów osadniczych (9 jam osadowych i 4 obiekty kubaturowe) będące pozostałościami osady wielokulturowej (pradzieje, wczesne i późne średniowiecze, okres nowożytny). Natrafiono na 10 grobów szkieletowych (grobów nie eksplorowano) wskazujące na istnienie cmentarza przycerkiewnego związanego z nie zachowaną dawną cerkwią unicką pw. Św. Jana Ewangelisty. Natrafiono w wykopie na fragment stopionego witraża, płytki ceramiczne, tłok pieczętny, odłupki i odłupy krzemienne, 10 fragmentów ceramiki, 57 frag. Ceramiki wczesnośredniowiecznej, 58 fragm. ceramiki późnośredniowiecznej, fragmenty szkła, dachówek i kafli. Natrafiono również na 102 metalowe przedmioty

będące głównie monetami z XVII-XVIII wieku oraz guzikami, miedzianymi aplikacjami, plombami ołowianymi.

Dokumentacja: Mieczysław Bienia, *Opracowanie naukowe archeologicznych badań rozpoznawczo-sondażowych przeprowadzonych na stanowisku wielokulturowym Terespol stan. 27, gm. Terespol, woj. lubelskie, AZP 59-91, stan. 7 w dniu 24-25.05.2017 r.*, mps w archiwum WUOZ Delegatura w Białej Podlaskiej.

ULÓW, gm. Tomaszów Lubelski, pow. tomaszowski

W 2017 r. kontynuowano prace badawcze w obrębie wielokulturowego zespołu stanowisk archeologicznych w okolicach Ułowa na Rostoczu Środkowym. Działania te realizowano w ramach projektu „Rostocze – starożytna *terra incognita*? (Mikroregion osadniczy w rejonie Ułowa na Rostoczu Środkowym w pradziejach i jego tło. Studium interdyscyplinarne)”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/B/HS3/03352, a kierowane przez dr Barbarę Niezabitowską-Wiśniewską z Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie.

stan. nr 3, AZP nr 94-88/10

Postanowiono wstępnie rozpoznać sondażowo obszar pomiędzy stanowiskiem 3 i 9, położony na S drogi leśnej, wyznaczającej początkowo południową granicę stanowiska 3, a od południa ograniczony doliną niewielkiego cieku wyznaczającego granicę N stanowiska 9. Wybór tego miejsca nie był przypadkowy. Z jego obrębu pochodzi kilka zabytków ruchomych, a sondowania geologiczne ujawniły obecność nawarstwień kulturowych. Łącznie wytyczono 4 sondaże o powierzchni 24 m². W dwóch pierwszych wykopach odkryto tylko kilka zabytków krzemiennych, a w kolejnych fragmenty ceramiki (w tym wykonane przy użyciu koła) oraz kilka zaciemnień (obiektów?). Niestety, ze względu na konieczność zakończenia badań sondaży 3 i 4 nie zakończono. Prace będą kontynuowane w kolejnym sezonie. Najprawdopodobniej badany teren należałoby włączyć w obręb stanowiska nr 3.

stan. nr 6, AZP nr 94-88/13

Kontynuowano prace wykopaliskowe na osadzie, prawdopodobnie produkcyjnej, związanej z sąsiednią osadą położoną po drugiej stronie doliny niewielkiego cieku na stanowisku nr 9. Wytyczono i przebadano 4 wykopy o łącznej powierzchni 47 m². Odkryto 5 obiektów archeologicznych oraz warstwę kulturową z bardzo licznymi zabytkami, głównie fragmentami ceramiki kultury wielbarskiej. Jednym z przebadanych obiektów była rozległa i głęboka jama z okresu rzymskiego, a kolejnymi palenisko i niewielka jama kultury wielbarskiej oraz jama nowożytna z XVII w.? Ponadto eksplorowano część półziemianki kultury wielbarskiej, niestety znaczna jej część wychodziła poza wykop. Z przebadanej części tego obiektu pozyskano bardzo liczny materiał zabytkowy, w tym całe naczynie (garnek kultury wielbarskiej).

stan. nr 9, AZP nr 94-8/168

Prace wykopaliskowe prowadzono w obrębie jednego wykopu o powierzchni 25 m². W centrum wykopu odsłonięto duży obiekt, z którego wypełniska pozyskano bardzo liczne fragmenty ceramiki oraz grudy polepy i węgle drzewne. Możemy go interpretować jako półziemiankę z okresu rzymskiego (kultura wielbarska). W jego pobliżu natra-

fiono również na dwa inne niewielkie obiekty, uchwycone fragmentarycznie, najprawdopodobniej dolki posłupowe, być może związane z omawianą półziemianką.

stan. nr 14, AZP nr 94-89/31

Prace badawcze prowadzono w zachodniej części stanowiska stykającej się z niewielką, obecnie nieznacznie zabagnioną doliną, w obrębie 6 wykopów o łącznej powierzchni 39 m². Wykopy 1 i 2 zlokalizowano przy samej krawędzi doliny, na niewielkim wypłaszczeniu. Pod warstwą humusu natrafiono jedynie na silnie żelazioną warstwę gleby, świadczącą o stałej i długotrwałej obecności wody z płynącego tu niej niegdyś cieku. Wykopy 3 i 4 zlokalizowano na E od wykopów 1 i 2, na niewielkim wyniesieniu terenu, które wstępnie zinterpretowano jako kurhan nr 1. W centrum kurhanu odkryto rozległy obiekt, w którego środku widoczny był wkop starożytny, zawierający liczne kamienie (bryłki opoki). Niestety z obiektu nie pozyskano żadnego materiału zabytkowego, a pojedyncze fragmenty ceramiki, najprawdopodobniej kultury trzcinieckiej, pochodzą spoza jego wypełnisk. Stąd też można jedynie domniemywać, że obiekt ten łączyć należy z kulturami starszymi od kultury trzcinieckiej, być może z kulturą ceramiki sznurowej i interpretować go jako zniszczony (zrabowany) grób. Wykop 5 zlokalizowano na S od wykopów 1-4, na niewielkim plateau ze śladami pradziejowych pól, widocznych na obrazie lidar. Przecinał on też niewielki wał, który interpretować należy jako granicę polno-leśną, gdyż z wykopu nie pozyskano żadnego materiału zabytkowego. Wszystko wskazuje na to, że powstał on w sposób naturalny, w wyniku działalności rolniczej na wspomnianym plateau. Trudno jednoznacznie określić chronologię widocznych w obrazie lidar śladów pól, być może łączyć należy je z okresem rzymskim. Wykop 6 zlokalizowano na N od wykopów 3-4 w miejscu niewielkiego wyniesienia terenu, które bardzo ostrożnie interpretować można jako kurhan nr 2. Niewielkie wymiary wykopu sondażowego nie pozwoliły na uzyskanie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie czy rzeczywiście mamy tutaj do czynienia z kurhanem.

stan. nr 26, AZP nr 94-89/33

Kontynuowano prace wykopaliskowe z października 2015 r., w obrębie wykopu o wymiarach 3 x 4 m, w którym to dokończono eksplorację wcześniej odkrytego obiektu. Miał on bardzo regularny prostokątny zarys i zorientowany był na osi NE-SW, a w jego centrum odnotowano obecność warstwy zawierającej liczne węgle drzewne, ale niestety w obiekcie nie odkryto materiału zabytkowego. Kształt obiektu, charakter wypełniska i stopień jego przemycia oraz obecność węgla drzewnych pośrednio wskazują, że mógł to być grób szkieletowy KCSz. Podobny grób odkryto kilkanaście na tym stanowisku w 2015 r. (ten jednak zawierał materiał zabytkowy). Być może analizy specjalistyczne dadzą odpowiedź jak należy datować ten obiekt.

stan. nr 27, AZP nr 94-8/378

Kontynuowano rozpoznanie stanowiska zlokalizowanego w pasie łąk w centrum wsi, rozpoczęte w październiku 2016 r. Wytyczono 8 wykopów o powierzchni 78 m². Odkryto 11 obiektów ziemnych. Dziesięć z nich należy łączyć z czasami nowożytnymi (XVII-XVIII w.) i są to jamy, paleniska oraz pozostałości budynku mieszkalnego. Jeden obiekt łączyć można z pradziejami, ale zły stan zachowania fragmentów ceramiki nie pozwala na określenie jego przynależności kulturowej. Najprawdopodobniej przypisać go należy

do epoki brązu. Poza obiektami odkryto bardzo liczne materiały zabytkowe w warstwie, w tym głównie XVII-XVIII w. (fragmenty ceramiki, naczyń szklanych i monety). Warto zaznaczyć, że pod spągami obiektów nowożytnych odsłonięto bardzo liczne fragmenty ceramiki kultury wielbarskiej; najprawdopodobniej pochodziły one z obiektów, które jednak uległy całkowitemu zniszczeniu w wyniku późniejszej działalności człowieka. Podsumowując, na stanowisku mamy ślady osadnictwa pradziejowego (epoka brązu), potem funkcjonowała tu osada kultury wielbarskiej, którą zniszczyły zabudowania nowożytne. Te ostatnie łączyć należy z najstarszą zabudową wsi Ulów. Badania te potwierdziły obecność obiektów zarejestrowanych podczas badań magnetycznych.

Dokumentacja: Barbara Niezabitowska-Wiśniewska, *Wstępne sprawozdanie z badań archeologicznych wielokulturowego zespołu stanowisk w Ulowie, gm. Tomaszów Lubelski, pow. tomaszowski, woj. lubelskie*.

WIELKIE, gm. Abramów, pow. lubartowski

Pracami badawczymi objęto obszar o powierzchni ok. 2 arów, sąsiadujących z drogą powiatową Kurów – Michów. W miejscu tym znajdowało się zadolenie terenu z fragmentami murów bliżej nieokreślonej budowli. Celem badań było ustalenie funkcji obiektu znajdującego się na powyższej działce oraz próba datowania budowli. Przeprowadzone badania pozwoliły na częściowe rozpoznanie masywnego budynku murowanego. Był on podpiwniczony, wykonany z cegły formowanej ręcznie i z kamienia miejscowego pochodzenia. Okres powstania budynku wstępnie określony został na XIV-XVI w.

Dokumentacja: Janusz Woć, *Wstępne sprawozdanie z badań archeologicznych prowadzonych na terenie działki nr ew. 322/2 w m. Wielkie gm. Abramów, pow. lubartowski, mps w archiwum WUOZ w Lublinie*. Badania sfinansowano ze środków Stowarzyszenia Inicjatyw Społecznych Gminy Abramów.

WITOROŹ, gm. Drelów, pow. bialski ziemski

stan. nr 5, AZP 63-85/26

dz. nr geod. 382

W maju na stanowisku założono trzy wykopy sondażowe w których odsłonięto zarysy 20 obiektów. Po zadokumentowaniu stropów obiektów wykopy zasypano. W dniach 18-26 sierpnia 2017 roku w miejscu wykopów sondażowych założono wykop badawczy o powierzchni 5 arów. Odsłonięto i przebadano w nim 130 obiektów, w większości groby jamowe, ciałopalne (52 obiekty) kultury wielbarskiej z II-III wieku, stosunkowo skromnie wyposażone. Materiał ruchomy nosił ślady przepalenia na stosie ciałopalnym. Pięć grobów dodatkowo oznakowanych zostało dużymi polnymi kamieniami. Z wypełniska jam grobowych pochodzą przepalone kości ludzkie, kilkaset fragmentów ceramiki, 11 fragmentów fibul brązowych, okucie końcówki pasa, klamra od pasa, 1 fr. złotej ozdobnej blaszki, 6 szklanych paciorków i kilkanaście stopionych paciorków, przerobiony na amulet srebrny denar, fragmenty kościanych grzebieni, 8 przęślików glinianych, kilkadziesiąt stopków pochodzących ze stopionych przedmiotów brązowych, srebrnych i szklanych. Zadokumentowano i przebadano również 6 obiektów jamowych nowożytnych z XVII-XVIII wieku, z wypełnisk których pozyskano kilkadziesiąt fragmentów potłuczonych naczyń glinianych i 4 monety (szelągi Jana Kazimierza i kopiejki rosyjskie). Badania archeologiczne przeprowadzone w ramach akcji „Drelowskie wakacje z archeologią”. Prace będą kontynuowane.

Dokumentacja: Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania

ZAMOŚĆ, pow. zamojski grodzki**Zespół Starego Miasta Zamościa****Zespół Pałacowy Zamojskich**

Sondażowe badania archeologiczne przyniosły interesujące rezultaty. Odsłonięto reliktów architektonicznych północnej części nieznanego obiektu, składające się z trzech połączonych murów i ceglanej posadzki. Mamy tu do czynienia z pełnym murem ceglanym, wzniesionym bardzo starannie i solidnie, odmiennie niż typowe dla fortyfikacji zamojskich konstrukcje opus emplectum, z licami ceglanymi i rdzeniem gruzowym, zalanym zaprawą wapienną. Posadowienie go w calcu oraz skosowanie lica skłania do uznania go za obiekt związany z fortyfikacjami Bastionu V. Wspomniana posadzka wiąże się z nim funkcjonalnie i można przyjąć, że wyznacza poziom komunikacyjny. Możliwe, że był to magazyn amunicji lub prochu. Trudno też wiarygodnie określić jego chronologię. Analiza licznych planów Zamościa, na których u podstawy Bastionu V zaznaczone są jakieś obiekty, skłania do wstępnego datowania odkrytego obiektu na XVII-XVIII w.

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Stare Miasto. Zespół kościoła pw. św. Katarzyny. Bastion V. Wyniki sondażowych badań archeologicznych*. Badania zlecone i finansowane przez Caritas Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej.

Dr inż. arch. Krzysztof Wielgus (Politechnika Krakowska), *Opinia dotycząca reliktów murowych oraz kierunków prac archeologicznych, koncepcyjnych i projektowych w obrębie dawnego Bastionu V Twierdzy Zamość*, wykonana na zlecenie WUOZ Lublin Delegatura Zamość.

ŻERDŹ, gm. Żyrzyn, pow. puławski**droga ekspresowa S17****stan. nr 6, AZP 72-76/40**

Stanowisko nr 6 w Żerdzi, gm. Żyrzyn wyznaczone zostało w miejscu, którym 8 sierpnia 1863 r. stoczona została bitwa pomiędzy powstańcami styczniowymi a oddziałami rosyjskimi. Obszar ten częściowo leżał na trasie przebiegu nowobudowanego odcinka drogi ekspresowej S17. W miejscu tym usytuowany był również pomnik upamiętniający to wydarzenie. Postawiony on został, jak wynikało z dokumentów archiwalnych, na zbiorowej mogile, w której złożono poległych w tej bitwie żołnierzy rosyjskich. Z tego względu podjęto decyzję o przeprowadzeniu na tym obszarze badań archeologicznych. Pierwszy etap badań wykonano na powierzchni 27 arów. Odkryto 27 obiektów archeologicznych. Wśród nich wyróżniono m.in.: mogilę zbiorową z 78 pochówkami żołnierzy rosyjskich ułożonymi w dwóch warstwach; dwie pojedyncze mogiły prawdopodobnie oficerów rosyjskich; pochówki siedmiu koni oraz 20 obiektów związanych z pomnikiem rosyjskim z 1888 r. Zainwentaryzowano 1204 zabytki ruchome. II etap badań wykonano na powierzchni 100 arów. Zarejestrowano 176 obiektów archeologicznych. Wyróżniono wśród nich m.in.: obiekty gospodarcze z XVI/XVII i XIX w.; obiekty związane z bitwą, w tym pochówki czterech koni oraz dwa obiekty związane z II wojną światową. Zebrano 91 zabytków ruchomych.

Dokumentacja: Edmund Mitrus, *Sprawozdanie z archeologicznych, ratowniczych badań wykopaliskowych stanowiska nr 6 w Żerdzi, gm. Żyrzyn AZP 72-76/40, wykonanych w związku z budową drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów, odcinek węzeł „Skrudki” – węzeł „Sielce” (bez węzłów)*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

Dokumentacja: Edmund Mitrus, *Sprawozdanie z II etapu archeologicznych, ratowniczych badań wykopaliskowych stanowiska 6 w Żerdzi, gm. Żyrzyn AZP 72-76/40, wykonanych w związku z budową drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów, odcinek węzeł „Skrudki” – węzeł „Sielce”, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.*

III. NADZORY

BELŻEC, gm. loco, pow. tomaszowski
obóz zagłady żydów

Nadzorem objęto wąskie wykopy instalacyjne o długości 655 m. Zadokumentowano 1 dołek posłupowy, 2 szpile kolejowe, 1 fragment dachówki ceramicznej i 1 butelkę szklaną. Wszystkie znaleziska wiązane są z okresem funkcjonowania obozu.

Dokumentacja: Łukasz Wyszyński, *Wyniki nadzoru archeologicznego podczas budowy instalacji systemu telewizji dozorowej CCTV wraz z zasilaniem i kanalizacją światłowodową na terenie obiektu Muzeum – miejsce pamięci w Belżcu*. mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez państwowe Muzeum na Majdanku w Lublinie.

BEREZÓWKA, gm. Zalesie, pow. bialski ziemski
stan. nr 14, AZP 59-89/6
dz. nr geod. 627

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie kurników dla brojlerów wraz z obiektami towarzyszącymi. W trakcie nadzorów w wykopach budowlanych w południowej części pod humusem wystąpiła warstwa kulturowa o niewielkiej miąższości z której pozyskano 6 drobnych fragmentów ceramiki ze starszych faz epoki brązu (kultura trzciniecka?) i 5 grudek polepy. Penetracja powierzchniowa przeprowadzona przed rozpoczęciem inwestycji potwierdziła istnienie stanowiska archeologicznego na południe od obszaru inwestycji. Z humusu dodatkowo pozyskano 3 zabytki krzemienne oraz 8 fragmentów ceramiki z XVI-XVIII wieku. W wyniku penetracji terenu za pomocą wykrywaczy metali nie pozyskano żadnych zabytków metalowych. Badania będą kontynuowane wraz z rozbudową budynków gospodarczych

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Tomasz Pietrzela – dokumentacja w trakcie opracowania.

BEZWOLA, gm. Wohyń, pow. radzyński
ul. Radzyńska,
stan. nr 46, AZP 66-85/11

dz. nr geod. 543, 573, 288, 287, 286, 285, 283, 282, 281, 655, 280, 279, 278, 277, 274, 273, 272, 272, 270, 271, 269, 267, 266, 265/1, 265/2, 262, 261, 258, 254/1, 254/2, 253/1, 252, 249/1, 253/2, 248/1, 248/2, 244/1, 244/2

W trakcie badań natrafiono na materiał ceramiczny w postaci 9-iu fragmentów ceramiki, w tym 3 fragm. o chronologii określonej jako starożytność, 6 fragmentów ceramiki nowożytnej. Natrafiono na 3 monety nowożytne datowane na XVII wiek (szelągi). Badania potwierdziły istnienie śladów osadnictwa przedhistorycznego.

Dokumentacja: Tomasz Pietrzela, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Bezwoli przeprowadzonego w dniach 16.03.-08.04.2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

BEZWOLA STARA WIEŚ, gm. Wołyń, pow. radzyński

stan. nr 3, AZP 66-83/36

dz. nr geod. 365, 377, 378

Prace archeologiczne w formie nadzorów nad wykopami pod budowę przyłącza gazowego przeprowadzono na początku czerwca 2017 roku. Budowa przyłącza gazowego znajdowała się w strefie ochrony archeologicznej związanej z lokalizacją osady wczesnośredniowiecznej (Bezwola stan. 3, AZP 66-83/36). W trakcie nadzorów w wykopie budowlany pod warstwą humusu na długości 30 metrów wystąpiła warstwa kulturowa z której pozyskano 5 fragmentów ceramiki z młodszych faz wczesnego średniowiecza oraz 1 zabytek krzemienisty.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

BIAŁA PODLASKA, gm. loco, pow. bialski ziemski

teren historycznego układu urbanistycznego

Plac Rubina, ul. Reformacka

dz. nr geod. 2194/2, 2184, 2188/2, 2196/13

Prace archeologiczne w formie nadzorów nad wykopami przy budowie ciągu jezdno-pieszego łączącego Plac Rubina z ul. Reformacką (kanalizacja deszczowa i sanitarna, wodociąg, oświetlenie drogowe). W trakcie nadzorów w wykopie budowlany zarejestrowano dwa obiekty jamowe oraz warstwę kulturową zawierającą w swoich wypełniakach znaczne ilości materiału ruchomego (fragmenty ceramiki, szkła, porcelany i fajansu, zabytki metalowe). Penetracja wykopu budowlanego i jego najbliższej okolicy za pomocą wykrywaczy metali doprowadziła do odkrycia 17 zabytków metalowych (monety, aplikacje, guziki).

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

dz. nr geod. 1654, 645/1

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie przyłącza wodno-kanalizacyjnego i gazowego. W wyniku prac badawczych stwierdzono występowanie nawarstwień związanych z osadnictwem historycznym XVI-XVIII wieku oraz z funkcjonującym w tym miejscu targiem zwierzęcym. Datowany materiałem ceramicznym, monetami, plombami towarowymi.

Dokumentacja: Emilia Szajer, *Opracowanie naukowe z prac archeologicznych przeprowadzonych w grudniu 2017 roku nad wykopami ziemnymi pod budowę przyłączy: gazowego oraz wodnokanalizacyjnego do budynku handlowego przy ulicy Wojska Polskiego 2 w Białej Podlaskiej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

BRZEZICE, gm. Piaski, pow. świdnicki

W trakcie nadzoru archeologicznego realizowanego przy robotach ziemnych związanych z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami i przydomową oczyszczalnią odkryto pozostałości dwóch jam zasobowych (śmietnikowych) z okresu wczesnego średniowiecza. W wypełnisku znajdowały się fragmenty ceramiki i polepy.

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami i przydomową oczyszczalnią na dz. nr ewid. 607 w miejscowości Brzezice*. Badania archeologiczne wykonano ze środków osoby prywatnej.

BRZEŹNICA BYCHAWSKA, gm. Niedźwiada, pow. lubartowski

stan. nr 2, AZP 71-83/12

dz. nr geod. 439

Dokumentacja: Michał Kubera, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z budową budynku gospodarczego przy ul. Kockiej na działce nr ew. 420/1 w m. Firlej, gm. Firlej, pow. lubartowski – na stanowisku archeologicznym nr AZP 71-81/28-26*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

CHEŁM, m. Chełm, pow. chełmski (grodzki),

ul. Pijarska 7-9

Zadokumentowano nawarstwienia osadnicze od XVI do XIX w., zawierające liczne zabytki ruchome (ceramika naczyniowa, fragment kafla szklawionego).

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, *Archeologiczne nadzory geologicznych badań podłoża gruntowego, wykonanych dla potrzeb projektu budynku usługowo-mieszkalnego, planowanego na działkach 808 i 809 przy ulicy Pijarskiej 7-9 w Chełmie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

pl. Łuczковского/Szkolna

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Chełm, Pl. Łuczковского/Szkolna. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopu pod budowę przyłącza gazu. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o. o. Oddział w Tarnowie Zakład w Lublinie.

ul. Św. Mikołaja 6

Zadokumentowano relikty fundamentów muru z opoki budynku z XVIII lub pocz. XIX w. Znaleziono materiał zabytkowy, głównie ceramikę od XIII do XX w.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Chełm, ul. św. Mikołaja 6. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopu pod budowę przyłącza gazu. Działka 404 (wewnątrz posesji). Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Chełm, ul. św. Mikołaja 6. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopu pod budowę przyłącza gazu. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano

ze środków Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o. o. Oddział w Tarnowie Zakład w Lublinie.

ul. Lwowska 3/Uściługska

Dokumentacja: Andrzej Bronicki, *Chełm, ul. Lwowska 3/Uściługska – nadzór nad wykopem ciepłowniczym. Dokumentacja archeologiczna (sezon 2017)*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Waśniewskiego, ul. Targowa, ul. Zacisze

W wykopach budowlanych nie odnotowano obiektów nieruchomych. Zadokumentowano natomiast intensywną warstwę użytkową, z której pozyskano zabytki ruchome, datowane od XIII do początków XX w., głównie w postaci ceramiki naczyniowej.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, Monika Maziarczuk, *Chełm, ul. Waśniewskiego, Targowa, Zacisze. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych prowadzonych przy budowie linii niskiego napięcia. Sezon 2017*, Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

CZEMIERNIKI, gm. loco, pow. radzyński

Kościół pw. Św. Stanisława

W trakcie prowadzenia pierwszego etapu badań stwierdzono, iż w nawie kościoła pod posadzką terakotową z okresu międzywojennego występuje posadzka z kamienia olandzkiego oraz płytek betonowych. W zachodniej części prezbiterium pod terakotą znajdowała się posadzka z cegieł, natomiast przy ołtarzu płytki betonowe. Te ostatnie występowały również w kaplicach. W centralnej części prezbiterium odkryto ceglana przesklepioną kryptę. Pozostawioną ją w stanie nienaruszonym. W nawie kościoła, przy kaplicy odkryto płytę kamienną ułożoną na wejściu do krypty usytuowanej pod kaplicą. W nawie przed prezbiterium odkryto owalny fundament z gruzu ceglanego obiektu o funkcji trudnej dziś do ustalenia. W czasie dotychczasowych badań w kościele pozyskano zabytki ruchome, w tym 200 monet o chronologii od XV do XIX w.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Edmund Mitrus – dokumentacja w trakcie opracowania.

dz. nr geod. 274

zespół pałacowo-obronny

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Bogdan Wetoszka – dokumentacja w trakcie opracowania.

DOŁHOBYCZÓW, gm. loco, pow. hrubieszowski

stan. nr 71, AZP nr 91-95/107 i cmentarz „Hallerczyków”

Dokumentacja: Anna Hyrczała, *Wyniki nadzoru archeologicznego podczas realizacji robót ziemnych związanych z remontem elementów cmentarza „Hallerczyków” w Dołhobyczowie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania realizowane i finansowane przez Gminę Dołhobyczów.

DROGA WOJEWÓDZKA NR 829

Dokumentacja: Anna Jączek, *Wyniki badań archeologicznych realizowanych w formie nadzoru podczas rozbudowy drogi wojewódzkiej nr 829*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków wykonawcy robót budowlanych.

DROGA WOJEWÓDZKA NR 835

Dokumentacja: Urszula Jedynak, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w związku z pracami ziemnymi związanymi z inwestycją pn. „Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 835 Lublin – Wysokie – Biłgoraj – Sieniawa – Przeworsk – Kańczuga – Dynów – Grabownica Starzeńska na odcinku od km 26+000 do km 43+162”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków wykonawcy robót budowlanych.

Dokumentacja: Urszula Jedynak, *Częściowe sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w związku z pracami ziemnymi związanymi z inwestycją pn. „Rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 835 Lublin – Wysokie – Biłgoraj – Sieniawa – Przeworsk – Kończuga – Dynów – Grabownica Starzeńska na odcinku od km 26+000 do 43+162”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków wykonawcy robót budowlanych.

DROGA POWIATOWA NR 1522 L

stan. nr 3, AZP 73-78/75

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi podczas inwestycji p.n. „Przebudowa drogi powiatowej 1522 L (Choszczów – Marianka) – Glinnik do drogi powiatowej nr 1514 L od km 4+415,00 do km 6+332,00” Stanowisko AZP 73-78/75-3*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy AUT-SERWIS NADZORY BUDOWLANE.

DUBIENKA, gm. Dubienka, pow. chełmski ziemski

Cerkiew prawosławna pw. Trójcy Przenajświętszej

Badania archeologiczne prowadzono przy wykonywaniu remontu cerkwi. Zadokumentowano duże ilości kości ludzkich na złożu wtórnym, pochodzące ze zniszczonych grobów. Natrafiono na ślady 31 pochówków, orientowanych w osi wschód-zachód. Wiele pochówków było naruszonych przez fundament świątyni, stąd można przypuszczać, iż związane są one ze starszą, mniejszą cerkwią, wzniesioną ok. XVI w., która spłonęła (zadokumentowano ślady pogorzeliska w obiektach).

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, *Wyniki archeologicznych nadzorów prac ziemnych przy remoncie zabytkowej cerkwi prawosławnej pw. Trójcy Przenajświętszej w miejscowości Dubienka, pow. chełmski, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Fundacji Dialog Narodów.

FIRLEJ, gm. loco, pow. lubelski

dz. nr geod. 508

stan. nr 26, AZP 71-81/28

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie budynku mieszkalnego jednorodzin-*

nego w Firleju, gm. Firlej, przy ul. Kockiej, (dz. nr 508, obręb ewid. 060803_2.0007). Stanowisko AZP 71-81/28-26, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

dz. nr geod. 420/1

stan. nr 26, AZP 71-81/28

Dokumentacja: Michał Kubera, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z budową budynku gospodarczego przy ul. Kockiej na działce nr ew. 420/1 w m. Firlej, gm. Firlej, pow. lubartowski – na stanowisku archeologicznym nr AZP 71-81/28-26*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

dz. nr geod. 517/11, 17, 18, 134, 14; 518; 530/1, 2; 533; 534; 536; 537; 538; 539/1, 2; 531/7, 9, 10, 6, 4; 548; 557; 558; 559; 560/2, 4, 6, 7; 572; 582; 583; 561; 562/2; 584/3; 586/2; 551/2; 520; 551/1

Dokumentacja: Piotr Łuczkiwicz, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w miejscowości Firlej, pow. Lubartów, woj. lubelskie, w obrębie działek geodezyjnych nr 517/11, 17, 18, 134, 14; 518; 530/1, 2; 533; 534; 536; 537; 538; 539/1, 2; 531/7, 9, 10, 6, 4; 548; 557; 558; 559; 560/2, 4, 6, 7; 572; 582; 583; 561; 562/2; 584/3; 586/2; 551/2; 520; 551/1*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie.

HRUBIESZÓW, gm. loco, pow. hrubieszowski

historyczny układ urbanistyczny Śródmieścia Hrubieszowa

ul. Partyzantów

działki nr ewid. 886, 107/1, 108, 109

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Hrubieszów – ul. Partyzantów. Działki nr ewid. 886, 107/1, 108, 109. Budowa przyłącza gazowego. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez inwestora prywatnego.

Osiedle Lipice – ul. Dębowa, ul. Lipowa, ul. Świerkowa, ul. Jodłowa

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Hrubieszów – Osiedle Lipice, ul. Dębowa, Lipowa, Świerkowa, Jodłowa. Stanowiska: 86-94/189, 86-94/190, 86-94/191, 86-94/192, 86-93/29. Budowa kanalizacji sanitarnej. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez wykonawcę robót: Z.R.B. Adam Kustra.

HRUD, gm. Biała Podlaska, pow. bialski ziemski

dz. nr geod. 497

obszar ochrony archeologicznej miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Biała Podlaska, ustanowionej dla stanowisk archeologicznych Hrud 20, 31, 32, 33, 34, 44 związanych z dawnym osadnictwem tego terenu, obszar AZP 59-86

Dokumentacja: Mieczysław Bienia, *Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych prowadzonych w trakcie budowy stawu w miejscowości Hrud (działka geodezyjna nr 497)*

w okresie 30 kwietnia 2017 roku, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

JABŁOŃ, gm. loco, pow. parczewski
dz. nr geod. 2027, zespół pałacowo-parkowy

Badania archeologiczne przeprowadzono w lipcu 2017 W trakcie nadzorów w wykopach budowlanych pod warstwą humusu wystąpiła warstwa podglebia. Z humusu pozyskano 14 fragmentów ceramiki (XII-XIII w. – 1, XVI-XVIII w. – 13).

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

JAMIELNE, gm. Stoczek Łukowski, pow. łukowski
stan. nr 1, AZP 62-75/14

Dokumentacja: Adam Olszewski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego prowadzonego przy budowie zbiornika wodowlanego w Jamielnym, stanowisko 1 AZP 62-75/14A.* Olszewski, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

JANOWIEC, gm. loco, pow. puławski
ul. Rynek
dz. nr geod. 318/2

Dokumentacja: Jadwiga Józwiak, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z budową kablowego przyłącza energetycznego na działce nr ew. 318/2 przy ul. Rynek w Janowcu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ELEKTROMAR.

JANÓW PODLASKI, gm. loco, pow. bialski ziemski
teren historycznego układu urbanistycznego
ul. 1-Maja
dz. nr geod. 422/2

Badania archeologiczne w formie nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z rozbudową szkoły i badań ratowniczych wykopaliskowych. W wyniku prowadzonych nadzorów archeologicznych oraz późniejszych badań ratowniczych wykopaliskowych o charakterze ekshumacyjnym wydobyto szczątki z unickiego cmentarza przycerkiewnego związanego z cerkwią pw. Kosmy i Damiana w Janowie Podlaskim, która została rozebrana przez władze carskie w 1884 roku. Natrafiono na 28 jam grobowych skąd wydobyto szczątki kostne ludzkie. Z wypełnisk 5-ciu grobów wydobyto 4 monety miedziane (szelągi litewskie i koronne) i jedną blaszkę trójkątną. Nadto natrafiono na ceramikę pradziejową, późnośredniowieczną i nowożytną.

Dokumentacja: Mieczysław Bienia, *Opracowanie naukowe z prac archeologicznych przeprowadzonych w czerwcu 2017 roku nad wykopami ziemnymi pod budowę przedszkola przy ul. 1 Maja w Janowie Podlaskim*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

ul. M. Konopnickiej
dz. nr geod. 838

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie odcinka drogi. W wyniku przeprowadzonego nadzoru oraz późniejszych prac wykopaliskowo-ekshumacyjnych natrafiono na obiekty osadnicze w postaci jamy osadowej oraz dolki postłupowe. W wykopie natrafiono na grób szkieletowy (brak informacji historycznej na temat cmentarza w tej części miejscowości). Natrafiono na materiał ceramiczny z okresu nowożytnego XVI-XVIII/XIX w., oraz na szeląg litewski, szeląg królewski, 1 grosz Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1767 r., kopiejki z 1898 r, monetę 5-io groszową z 1923 roku.

Dokumentacja: Małgorzata i Mieczysław Bienia, *Opracowanie naukowe z prac archeologicznych przeprowadzonych w październiku 2017 roku nad wykopami ziemnymi pod przebudowę odcinka drogi gminnej nr 100095L przy ulicy M. Konopnickiej w Janowie Podlaskim*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

KAMIENOWOLA, gm. Ostrówek, pow. lubartowski

stan. nr 1, AZP 70-82/27

dz. nr geod. 395/1

Dokumentacja: Michał Kubera, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z rozbudową budynku mieszkalnego jednorodzinne z zewnętrzną instalacją kanalizacyjną i zbiornikiem na nieczystości w m. Kamienowola 51 na działce nr ewid. 395/1, gm. Ostrówek, pow. lubartowski. Stanowisko archeologiczne AZP 70-82/27-1*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

KAZIMIERZ DOLNY, gm. loco, pow. puławski

Łaźnia Miejska

ul. Senatorska

Dokumentacja: Edmund Mitrus, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z remontem ścian fundamentowych dawnej Łaźni Miejskiej przy ul. Senatorskiej 21 w Kazimierzu Dolnym*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Stowarzyszenia Filmowców Polskich.

KŁODNICA DOLNA, gm. Borzechów, pow. lubelski

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami i przydomową oczyszczalnią na dz. nr ewid. 209/2 w miejscowości Kłodnica Dolna*. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

KOCK, gm. loco, pow. lubartowski

ul. Ogrodowa

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych realizowanych w formie nadzoru przy budowie sieci kanalizacyjnej wraz z przyłączami oraz sieci wodociągowej wraz z przyłączami w ul. Ogrodowej w m. Kock, gm. Kock, pow. lubartowski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy P. W. HYDROSAN.

KOŃSKOWOLA, gm. loco, pow. puławski
ul. Żyrzyńska, droga powiatowa 2507L,

Dokumentacja: Rafał Niedźwiadek, Piotr Zimny, *Końskowola, gm. Końskowola. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych przy przebudowie drogi powiatowej nr 2507L – ul. Żyrzyńska oraz budowie zatoki przystankowej w ciągu drogi krajowej nr 12*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Końskowola

ul. Lubelska

Dokumentacja: kierownik badań: Stanisław Żórawski – sprawozdanie z badań w trakcie opracowania. Badania wykonano ze środków firmy Amper-Pol.

ul. Lubelska, Kurowska, Polna

Dokumentacja: kierownik badań: Stanisław Żórawski – sprawozdanie z badań w trakcie opracowania. Badania wykonano ze środków firmy Elektro-Silver.

KRASNYSTAW, gm. Krasnystaw, pow. krasnostawski

ul. Kościelna

Zadokumentowano nawarstwienia zasypiskowe obiektów współczesnych. Natrafiono na zabytki ruchome datowane na k. XVI-XX w., na złożu wtórnym.

Dokumentacja: Konrad Grochecki, *Dokumentacja z sondaży archeologicznych i przeszukania bald w obrębie przeprowadzonych prac ziemnych związanych z rozbudową budynku mieszkalno-usługowego w Krasnymstawie na działkach nr 965/2, 968, 969, przy ul. Kościelnej 6, w układzie urbanistycznym pod numerem A/628*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Kościelna, Piłsudskiego 6

Zadokumentowano dwa obiekty nieruchome w postaci fundamentów pomieszczeń gospodarczych; z opoki oraz cegły, datowanych na k. XIX-XX w. Pozyskano dość liczne zabytki ruchome z XVI-XX w., w postaci ceramiki naczyniowej, kafla, naczyń szklanych, wyrobów metalowych.

Dokumentacja: Elżbieta Sobczuk, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych w Krasnymstawie. Ul. Kościelna, Piłsudskiego 6, stan. 120. Działki nr: 3002, 967, 172B, 965/4. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Mostowa

dz. nr geod.: 986/3, 784/4, 978/3, 846/3, 3003, 778/2, 775/2, 868/3

Dokumentacja: Elżbieta Sobczuk, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych w Krasnymstawie. Ul. Mostowa. Działki nr: 986/3, 784/4, 978/3, 846/3, 3003, 778/2, 775/2, 868/3. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Zarządu Dróg Powiatowych w Krasnymstawie.

ul. Okrzei

zespół poaugustiański nowy

Dokumentacja: Konrad Grochecki, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych w obrębie prowadzonych prac ziemnych związanych z budową kanalizacji na terenie zespołu poaugustiańskiego nowego w Krasnymstawie, pow. lubelski (nr rej. zabytków A/328) w roku 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

KRAŚNIK, gm. loco, pow. kraśnicki

ul. Bóżnicza

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie końcowe z badań archeologicznych w formie nadzoru prowadzonych w związku z inwestycją pn. „Remont ul. Bóżnicznej na odc. od ul. Strażackiej do ul. Olejnej w Kraśniku”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Urzędu Miasta Kraśnik.

ul. Gabriela Narutowicza

kościół rektoralny pw. Św. Ducha

Dokumentacja: Przemysław Kołosowski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi przy inwestycji pn. „Remont skarpy i ogrodzenia przy kościele rektoralnym pw. Św. Ducha w Kraśniku”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie.

ul. Klasztorna

kościół pw. Wniebowzięcia NMP

Podczas badań zarejestrowano relikw ceglanego muru z otworem do odprowadzania wody. Zinterpretowany został on jako pozostałość dawnego muru ogrodzeniowego.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Kraśnik. Budynek i teren parafii kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, ul. Klasztorna 3. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopów pod przyłącza kanalizacji w roku 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Parafii Rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia NMP.

ul. Niecała, Wesola

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie końcowe z badań archeologicznych w formie nadzoru prowadzonych w związku z inwestycją pn. „Budowa ciągu pieszo-jezdnego na ul. Niecałej z połączeniem z istniejącą jezdnią i chodnikiem na ul. Wesolej w Kraśniku”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Urzędu Miasta w Kraśniku.

KRAŚNIK MIASTO – BOJANÓWKA, gm. loco, pow. loco

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami na dz. nr ewid. 46/2 w miejscowości Kraśnik*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

KRĘŻNICA JARA, gm. Niedrzwica Duża, pow. lubelski

dz. nr geod. 511/2

Dokumentacja: Stanisław Żórawski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego podczas budowy domu jednorodzinnego na działce nr 511/2 w Krężnicy Jarej, gm. Niedrzwica Duża*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

dz. nr ewid. 1073

W trakcie badań archeologicznych realizowanych przy robotach ziemnych związanych z budową kanalizacji deszczowej oraz wymiany nawierzchni chodnika odkryto skupisko kości ludzkich oraz warstwę spalenizny będącą pozostałością po spalonym w 1883 r. kościele.

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego prowadzonego w związku z budową kanalizacji deszczowej oraz wymiany nawierzchni chodnika wokół kościoła na dz. nr ewid. 1073 w miejscowości Krężnica Jara*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Floriana w Krężnicy Jarej.

KURÓW, gm. loco, pow. lubelski

kościół pw. Narodzenia NMP i św. Michała Archaniola

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, *Dokumentacja z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami budowlanymi i pracami konserwatorskimi prowadzonymi w obrębie krypty ks. G. Piramowicza w kościele parafialnym pod wezwaniem Narodzenia NMP i św. Michała Archaniola przy ul. Lubelskiej w Kurowie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Parafii Rzymskokatolickiej pw. Narodzenia NMP i św. Michała Archaniola w Kurowie.

LESZCZYNA, gm. Urzędów, pow. kraśnicki

droga gminna nr 108692L

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru prowadzonych przy przebudowie drogi gminnej nr 108692L w m. Leszczyna. Grodzisko wpisane do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr C/10*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Urzędu Gminy Urzędów.

LUBARTÓW, gm. loco, pow. lubartowski

ul. Parkowa

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lubartów, ulica Parkowa 8. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza gazu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Polska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o.

ul. Rynek II

Dokumentacja: Michał Kubera, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi przy budowie sieci gazowej ś/c wraz z przyłączem gazowym do budynku mieszkalnego jednorodzinnego położonego na działce nr ew. 527 przy ul. Rynek II 18/3 w m. Lubartów, gm. Lubartów, pow. lubartowski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Tysiąclecia

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru podczas prac ziemnych przy remoncie i przebudowie pawilonu handlowego położonego na działkach 818/1 i 816/2 przy al. Tysiąclecia 2 w Lubartowie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Fuste Polska.

LUBLIN, gm. loco, pow. lubelski**ul. Archidiakońska**

Dokumentacja: Łukasz Pawłowski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad robotami ziemnymi przy ul. Archidiakońskiej 1 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zarządu Dróg i Mostów w Lublinie.

Dokumentacja: kierownik badań: Dariusz Włodarczyk – dokumentacja w trakcie opracowywania

ul. Beliniaków**stan. nr 3, AZP 77-81/111**

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ulica Beliniaków. Działka 17/2, Stanowisko AZP 77/81/111-3. Nadzory archeologiczne nad wykopem związanym z budową basenu przydomowego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Bernardyńska

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru podczas robót remontowo-rozbiórkowych muru między posesjami nr 8 i 10 przy ul. Bernardyńskiej w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ADE-EM Centrum.

ul. Cicha

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad rozbiórką parterowego budynku i zabezpieczenia fundamentów wielopiętrowej kamienicy na działce nr 61/2 przy ul. Cichej 4 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Dereniowa

W północno-zachodnim narożniku inwestycji zarejestrowano jeden obiekt, który zinterpretowany został jako dołek posłupowe. Z jego wypełniska pozyskano jeden fragment ceramiki kultury pucharów lejkowatych. Łącznie, w trakcie nadzoru, zebrano 30 fragmentów ceramiki naczyniowej i 3 zabytki krzemienne. Poza 2 ułamkami naczyń nowożytnych zbiór ceramiki naczyniowej tworzyło 21 fragmentów naczyń związanych z kulturą pucharów lejkowatych oraz 7 fragmentów datowanych ogólnie na okres od schyłkowego eneolitu, poprzez epokę brązu do wczesnej epoki żelaza.

Dokumentacja: Paweł Zawiślak, *Wyniki nadzoru archeologicznego związanego z inwestycją pn. „Budowa budynku mieszkalnego jednorodzinnego z instalacjami wewnętrznymi i zewnętrznymi na działce nr ewid. 2/18 przy ul. Dereniowej 9 w Lublinie”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Dolna Panny Marii

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ulica Dolna Panny Marii 63. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową sieci i przyłączy gazu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ARGAZ.

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, Ulica Dolna Panny Marii 63a. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową z przyłączami wodociągowymi*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy MPWiK w Lublinie.

ul. Droga Męczenników Majdanka

Państwowe Muzeum na Majdanku

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin. Państwowe Muzeum na Majdanku Były Niemiecki Obóz Koncentracyjny. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z remontem konserwatorskim baraku nr 20*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Państwowego Muzeum na Majdanku.

ul. Erazma Plewińskiego

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego nad budową hali magazynowej budynek C2 na działce numer 128/2 przy ulicy Erazma Plewińskiego 18 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków spółki MLP Lublin.

ul. Furmańska

Dokumentacja: Paweł Zawiślak, *Wyniki nadzoru archeologicznego związanego z inwestycją pn. Realizacja parku kieszonkowego „Zielona Sala Wykładowa” położonego w Lublinie przy ul. Furmańskiej 5, dz. nr ewid. 21/2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Fundacji Krajobrazy.

ul. Gabriela Narutowicza

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ulica Gabriela Narutowicza 30. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłączy gazu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ARGAZ.

ul. Głuska

stan. nr 2, AZP 79-82/2

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad robotami ziemnym! podczas budowy budynku mieszkalnego jednorodzinnego przy ul. Głuskiej 245C (dz. nr ewid. 5/14) w Lublinie. Stanowisko nr AZP 79-82/12-2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w granicach inwestycji, prowadzonych przy budowie budynku Kliniki Psychiatrii przy ul. Głuskiej 1A w Lublinie*, – dokumentacja w trakcie opracowania. Badania wykonano na zlecenie firmy BUDIMEX S.A.

ul. Grodzka 36

W trakcie realizacji wstępnych prac remontowo-budowlanych odsłonięto fragment uszkodzonego sklepienia piwnicy. Wnętrze pomieszczenia piwnicznego zasypane było częściowo drobnym gruzem. Piwnica zasypana została prawdopodobnie w latach 50. XX w. Pod względem chronologicznym można ją identyfikować z okresem nowożytnym, najwcześniej z początkiem XVII w., kiedy budynek został po raz pierwszy wymieniony w źródłach jako częściowo murowany. Dodatkowo w części północno-zachodniej podwórza odsłonięto dwa relikty murów interpretowanych jako pozostałości nieistniejącej obecnie zabudowy oficynowej. W trakcie nadzoru zebrano 9 fragmentów zabytków ruchomych.

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z remontem nawierzchni oraz budową obiektu gospodarczego na podwórzu kamienicy przy ul. Grodzkiej 36 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zarządu Nieruchomości Komunalnych.

ul. Kalinowszczyzna, Białkowska Góra, Niska, Tatarska, Towarowa

W czasie prowadzenia badań uchwycone zostały konstrukcje murowane dawnej zabudowy. Zasięg założonych i nadzorowanych wykopów wykluczał śledzenie pełnych relacji oraz pogłębioną interpretację kontekstu tych założeń. Podjęte nadzory umożliwiły również identyfikację pozostałości utwardzenia historycznych ulic – część z nich jest nadal użytkowana, inne zostały przykryte przez współczesne niwelacje oraz nawierzchnie. W trakcie prace terenowych pozyskano materiał ruchomy o chronologii nowożytnej.

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Rafał Niedźwiadek, *Dokumentacja z badań archeologicznego w zakresie inwestycji polegającej na budowie sieci elektroenergetycznej nn wraz ze złączami i przyłączami kablowymi w ul.: Kalinowszczyzna, Białkowska Góra, Niska, Tatarska i Towarowa w Lublinie*. Badania wykonano ze środków firmy ELPE – Łukasz Podstawka.

ul. Kowalska

W trakcie prowadzenia badań odsłonięty został relikht wapienno-ceglanego muru. Początkowo brano pod uwagę możliwość identyfikacji tego muru, jako pozostałości odcinka średniowiecznych fortyfikacji miejskich. W wyniku dokładniejszego rozpoznania odrzucono tę hipotezę. Odsłonięty w wykopie wapienno-ceglany mur utożsamiać należy wyłącznie z fundamentem kamienicy, wybudowanej w 1870 r. na ówczesnym pustym placu, zwanym podwałowym. W trakcie prac ziemnych pozyskano 29 zabytków ruchomych, głównie w postaci fragmentów ceramiki naczyniowej.

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z zabezpieczeniem ściany kamienicy przy ul. Kowalskiej 3 w obrębie nieruchomości przy ul. Rybnej 12 (dz. nr 4)*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zarządu Nieruchomości Komunalnych.

ul. Krakowskie Przedmieście
budynek Sądu Okręgowego

Prowadzone badania pozwoliły zadokumentować nieznane dotąd pozostałości murów związanych z budową lub przebudową dawnego gmachu Lubelskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu. Dodatkowo zarejestrowany został jeden mur mogący wskazywać na obecność w tym rejonie reliktyw historycznej zabudowy innej niż obecny budynek sądu.

Dokumentacja: Michał Kubera, *Lublin, ul. Krakowskie Przedmieście 47 – budynek d. Lubelskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu (obecnie Sądu Okręgowego) wraz z oficyną boczną. Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi przy wykonaniu hydroizolacji pionowej murów piwnic*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Lubelskiej Spółdzielni Spożywców.

dz. nr ewid. 64/3

Dokumentacja: kierownik badań: Paweł Zawisłak – dokumentacja w przygotowaniu.

ul. Krężnicka
stan. 38, AZP 79-81/60

Podczas nadzoru zarejestrowano jeden obiekt ziemny. Miał on kształt owalny o średnicy 1,5 m. Zagłębiony był w lessowe podłoże do głębokości 0,7 m. Z jego wypełniska pozyskano 2 fragmenty ceramiki datowanej na XII-XIII w. oraz 1 ułamek ceramiki szklonej.

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, Zemborzyce, ul. Krężnicka 238a, działki Nr 133/2, 132/2. Stanowisko AZP 79-81/ 60-38, Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową budynku mieszkalnego jednorodzinnego i budynku gospodarczego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Królewska
kościół pw. Św. Piotra Apostoła

Nadzór archeologiczny prowadzony był nad pracami ziemnymi związanymi głównie z wymianą posadzki wewnątrz kościoła. W obrębie nawy kościoła zarejestrowany został profil ziemny z zachowanym układem stratygraficznym. Kolejne profile ziemne zadokumentowane zostały w wykopie usytuowanym przy południowej ścianie przybudówki kościoła. W wykopie tym odsłonięto również relikw wapiennego muru będącego pozostałością po nieistniejącej obecnie piwnicy. W trakcie trwania nadzoru zebrano materiał ruchomy w postaci 49 przedmiotów metalowych i ceramicznych.

Dokumentacja: Dariusz Włodarczyk, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi prowadzonymi z kościele pw. Św. Piotra Apostoła przy ul. Królewskiej 9 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Zakładu Remontowo-Budowlanego „ROZPĘD”

ul. Lipowa

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru podczas robót ziemnych związanych z rozbiórką budynku położonego*

przy ul. Lipowej 2a, dz. 89/1 w Lublinie, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Lubelskiej Spółdzielni Spożywców.

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ul. Lipowa. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza kanalizacji teletechnicznej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy MONTEL OPTICAL DIGITAL II „MOD II”.

ul. Narutowicza

Podczas badań w poszczególnych pomieszczeniach udało się natrafić na relikty starszych założeń murowanych usytuowanych w obrębie czterech sal.

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Michał Grabowski, Rafał Niedźwiadek, Jacek Tkaczyk, Piotr Zimny, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego nad pierwszym etapem remontu parteru wschodniego skrzydła budynku w zespole klasztoru pobrygidkowskiego przy ulicy Narutowicza 10 w Lublinie*. Badania wykonano na zlecenie Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej Domu Zakonnego

ul. Niecała

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ul. Niecała 11. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza ciepłowniczego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Firmy Inżynierskiej KPW.

ul. Niska, Białkowska Góra, Floriańska, Kalinowszczyzna

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ulice: Niska, Białkowska Góra, Floriańska, Kalinowszczyzna. Nadzór archeologiczny nad wykopami związanymi z budową sieci energetycznej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ELEKTRO-SPARK.

ul. Olejna

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Rafał Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego nad budową elektroenergetycznego przyłącza kablowego do kamienicy ul. Olejna 7 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ELPE.

Badania archeologiczne prowadzone były w związku z remontem i rewaloryzacją staromiejskiej kamienicy. W ich efekcie zarejestrowano relikty wcześniejszej zabudowy murowanej w obrębie południowego skrzydła obecnego budynku (kamienica 7a), stwierdzając wystawienia młodszej, powstałej najprawdopodobniej w ostatnich latach dziewiętnastego stulecia i w większości wykonanej z cegieł nieruchomości na zrębach wapiennej, datowanej na 1 ćw. XVII w. kamienicy. W pięciu wykopach zarejestrowano warstewkę utwardzonej, organicznej struktury, interpretowanej jako pozostałość nawierzchni dawnej, dziś już nieistniejącej, uliczki. Trakt ten przebiegał od strony wschodniej poprzez obecny budynek przy ul. Rybnej 4, kierując się ku nieistniejącej Furcie Olejnej, wyodrębnionej w zachodniej części średniowiecznych murów miejskich. Opierając się na licznych analogiach z poprzednich odkryć tego typu struktur w obrębie Starego Miasta, ustalono iż ten rodzaj nawierzchni powstał na przełomie wczesnego i późnego średniowiecza, mogąc być związanym bądź z samą lokacją miasta (1317 r.),

lub też z etapem zakreszania jego pierwszej linii fortyfikacyjnej, co nastąpiło ok. poł. XIV w. W trakcie nadzoru pozyskano znaczne ilości zabytków ruchomych – 1538 fragmentów. Głównie w postaci ułamków ceramiki naczyniowej, datowanej od wczesnego średniowiecza, aż po czasy współczesne.

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, *Dokumentacja z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z pracami zabezpieczającymi w kamienicy przy ul. Olejnej 7 na Starym Mieście w Lublinie, prowadzonymi w latach 2014-2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Podwale i Placu po Farze

dz. nr ewid. 48, 74, 50/1, 93/11

Dokumentacja: kierownik badań: Paweł Zawisłak – dokumentacja w przygotowaniu.

ul. Podzamcze

Badaniami archeologicznymi w formie nadzoru objęto roboty ziemne wykonywane w związku z budową budynku hotelowego wraz z przyłączami na działce 17/1 przy ul. Podzamcze 1/Plac Singera. Realizowana inwestycja swym zasięgiem obejmowała zachowane pod ziemią ceglane piwnice, należące przed II wojną światową do Zakładów Przemysłowych K. R. Vetter, w których mieściły się pomieszczenia składowe piwa i lodownie. Podziemia wzniesiono przy użyciu cegieł o wymiarach powszechnie stosowanych w XIX wieku, jak również w pierwszych dekadach XX wieku. Do ich łączenia zastosowano zaprawę piaskowo-wapienną. Z kwerendy archiwalnej wynika, że piwnice składowe wzniesiono w 1936 roku według projektu przygotowanego rok wcześniej dla potrzeb Zakładów Przemysłowych K. R. Vetter.

Dokumentacja: Jacek Tkaczyk, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przy ul. Podzamcze 1 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Kompleksowa Konserwacja Zabytków.

ul. Przechodnia/Pl. Wolności

W ramach nadzoru archeologicznego rozpoznano niewielki fragment terenu pomiędzy ul. Przechodnią i Pl. Wolności. W trakcie przeprowadzonych prac udało się zidentyfikować mury wygradzające ówczesne partie części Pl. Wolności, w tym posesji Tarłów oraz Parysów. Odsłonięto również kłody drewniane, które mogą być elementami nowożytnych utwardzeń traktu drogowego bądź częścią wodociągu staropolskiego. W trakcie prac pozyskano 10 fragmentów różnego rodzaju naczyń – garnków, talerzy oraz butelek, datowanych na okres od XVI do XIX w.

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego prowadzonego nad budową przyłącza ciepłowniczego do budynku przy ul. Przechodniej 4/Pl. Wolności, na działce nr 66 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy EDBAR.

al. Raławickie

Nadzór archeologiczny wykonano ze względu na odkrycie w trakcie prac budowlanych dwóch pochówków szkieletowych. W trakcie prowadzenia nadzoru archeologicznego, we wschodniej części wykopu, ok. 30 m od al. Raławickich, odsłonięto szkielet ludzki.

Był on zorientowany na osi wschód – zachód, z głową skierowaną w kierunku zachodnim. Zmarły ułożony był na plecach, z rękami splecionymi na brzuchu. Pochówek ten stanowi prawdopodobnie pozostałość dawnej nekropolii określanej na mapach z XIX wieku jako Stary Cmentarz.

Dokumentacja: Łukasz Pawłowski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z budową budynku mieszkalno-usługowego przy al. Racławickich 10 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy DWP.

ul. Radziwiłłowska

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Rafał Niedźwiadek, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego nad budową elektroenergetycznego przyłącza kablowego do kamienicy ul. Radziwiłłowska 3 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ELPE.

dawny pałac Lubomirskich, obecnie SPSK nr 1

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Wynik nadzoru archeologicznego na terenie dawnego pałacu Lubomirskich i dawnego Szpitala św. Józefa, obecnego SPSK nr 1, dz. nr 22/4 ul. Radziwiłłowska 13 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Autorskie Biuro Architektury INWESTPROJEKT-PARTNER 6.

ul. Radziwiłłowska, Niecała

Dokumentacja: Jadwiga Józwiak, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z budową przyłącza ciepłowniczego do budynku na dz. nr 34 przy ul. Radziwiłłowskiej 5 oraz dz. nr 32 i 33/11 przy ul. Niecałej 5 i 1 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy LPEC S.A.

ul. Rudnicka

stan. 1, AZP 77-81/36

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin. Ponikwoda, ul. Rudnicka 32, działki 7/3 i 7/2. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi w rozbudowę i nadbudowę garażu. Nowe ustalenia dotyczące stanowiska archeologicznego AZP 77-81/36-1*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

ul. Rynek

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego prowadzonego nad budową przyłącza ciepłowniczego do kamienicy przy ul. Rynek 10 na dz. nr 109 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy EDBAR.

Dokumentacja: Łukasz Pawłowski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z wykonaniem naprawy i izolacji fundamentu ściany frontowej kamienicy Rynek 10 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy CNNT.

ul. Staszica

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w granicach inwestycji, prowadzonych nad pracami ziemnymi związanymi z badaniami geologicznymi podłoża i poprzedzających rozbudowę SPSK nr 1 UM w Lublinie przy ul. Staszica 11* – dokumentacja w trakcie opracowania. Badania wykonano ze środków firmy GEONEP GEOTECHNIKA Nepelski Chymosz Sp. J.

ul. Szkolna, ks. Michała Słowikowskiego

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ul. Szkolna, ul. Ks. Michała Słowikowskiego. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową sieci i przyłączy gazu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ARGAZ.

ul. Tadeusza Kościuszki

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ulica Tadeusza Kościuszki 5. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową przyłącza gazu*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy ARGAZ.

ul. Towarowa

Dokumentacja: Dariusz Bednarski, Rafał Niedźwiadek, *Dokumentacja z badań archeologicznego w zakresie inwestycji polegającej na budowie kablowej sieci elektroenergetycznej nn przy ul. Towarowej w Lublinie*. Badania wykonano na zlecenie firmy ELPE.

ul. Turystyczna

Czerwona Karczma

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Lublin, ul. Turystyczna 2, Czerwona Karczma. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową sieci elektroenergetycznej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy A.W.D. MIEDZIOCHA.

ul. Zamojska, Aleje Unii Lubelskiej

Badania archeologiczne, przeprowadzono w 2017 roku, objęły wykopy pod fundamenty budynku wielofunkcyjnego, przyłącze kanalizacyjne, wodociągowe. Pod warstwę nawiezionej współcześnie ziemi i gruzu odsłonięto relikty fundamentów budynku mieszkalnego z przełomu XIX i XX wieku. Zachowały się relikty posadzki kamiennej w łazience oraz ceglanej podłogi w przedpokoju. Z wykopu pozyskano niewielką ilość materiału ruchomego. Całość materiału pochodzi z 2 połowy XIX wieku i 1 połowy XX wieku.

Dokumentacja: Mieczysław Bienia, *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w trakcie budowy budynku wielofunkcyjnego (Hotel Arche) w narożniku ulic: Zamojskiej 30-32 i Alei Unii Lubelskiej 51-53 w Lublinie w 2017 roku* – dokumentacja w przygotowaniu. Badania finansowane ze środków Inwestora ARCHE Sp. z o.o.

ul. Złota

Bazylika pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika

Badania archeologiczne prowadzone były w zakresie inwestycji związanej z budową instalacji ogrzewania podłogowego w Bazylice pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika w Lublinie. W kościele pod posadzką natrafiono na liczne zabytki, głównie o charakte-

rze numizmatycznym. Ich rozpiętość chronologiczna obejmują ramy od XV do XVII w. Stwierdzono ponadto istnienie podziemnych konstrukcji murowanych. Odkryto grzbiety przesklepionych pomieszczeń grobowych – krypt. Nadzorami objęto również wykopy pod instalację geotermalną. Zarejestrowano w nich zewnętrzne elementy konstrukcyjne ścian kościoła wraz z przyporami. Jednym z ważniejszych odkryć był relikwiarz muru obronnego. Dodatkowo zlokalizowano elementy konstrukcji budynków, muru ogrodzeniowego, studni oraz kanału ściekowego.

Dokumentacja: Jacek Tkaczyk, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego przy budowie ogrzewania podłogowego w kościele dominikańskim przy ul. Złotej 9 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Kompleksowa Konserwacja Zabytków.

ul. Żołnierzy Niepodległej 4-6 (dawna ul. 1 Armii WP)

W trakcie badań uchwycono konstrukcje murowane dawnej zabudowy działki. Odsłonięto pozostałości murowanego budynku, który z pewną dozą prawdopodobieństwa można powiązać z gmachem widniejącym na planie Bieczńskiego z 1884, pod nr policyjnym 88, podpisanym jako „*Dworek JWP Łaskarzewskich*”. Był to budynek trzy-traktowy, niepodpiwniczony, wzniesiony z łamanej opoki wapiennej łączonej zaprawą piaskowo-wapienną, który powstał w 1 połowie XIX wieku. Prace terenowe pozwoliły również pozyskać materiał ruchomy – w przewodzie ułamków naczyń glinianych. Chronologia tych przedmiotów pozwala datować sekwencje nawarstwień, przede wszystkim niwelacji, na okres nowożytny.

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w granicach inwestycji, prowadzonych na działce 72 i 73 przy ul. Żołnierzy Niepodległej 4-6 (dawna ul. 1 Armii WP)* – dokumentacja w trakcie opracowania. Badania wykonano ze środków firmy Art. Residence

ŁĘCZNA, gm. loco, pow. łęczyński

Plac Kościuszki

Prace ziemne wykonywane były w związku z rozbiórką budynków oraz wykonywaniem wykopów fundamentowych pod nowy budynek. Prowadzone badania pozwoliły zadokumentować historyczne stratyfikacje na działkach 2019 i 2020. Zarejestrowano również struktury murowane (mury I-VI). Wyróżniono dodatkowo 4 obiekty zagłębione, w tym jeden grób szkieletowy. Chronologię murów, będących pozostałością starszej zabudowy działek, określono na XVIII/XIX wiek. W przypadku obiektów ziemnych ich funkcję określono jako pozostałość: piwnicy; trzonu kominowego i drewnianego słupa. Ostatnim z nich był grób zawierający pochówek szkieletowy. Wkop grobowy miał wymiary 1,62 x 0,41 m. Zorientowany był na linii NW-SE, z głową ułożoną w kierunku NW. Drobne i cienkie kości były całkowicie rozłożone. Grób pozbawiony był wyposażenia. Obiekt wyznaczał południowo-wschodnią granicę cmentarza świętoduskiego z XVI-XVIII wieku, oddalony był o około 20-30 m w kierunku południowo-wschodnim od pochówków odkrytych w 2013 r. Odnaleziony zabytkowy materiał ruchomy to: 6 fragmentów ceramiki; 2 ułamki kafli oraz fajka gliniana.

Dokumentacja: Michał Kubera, *Sprawozdanie z badań archeologicznych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z budową budynku mieszkalnego przy Placu Kościuszki na działkach 2019, 2020 w m. Łęcznej, gm. Łęczna, pow. łęczyński na*

stanowisku archeologicznym nr AZP 76-84/123-72, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego

ŁĘCZNA-PODZAMCZE, gm. Łęczna, pow. łączyński
dawny zespół dworski

W trakcie nadzoru archeologicznego zarejestrowano relikty trzech murów. Mury I i II zinterpretowane zostały jako pozostałości XIX-wiecznego budynku ulokowanego na wschód od dziedzińca. Mur III/obiekt 2 stanowił kontynuację konstrukcji odkrytej podczas badań prowadzonych w 1999 roku. Konstrukcja ta zinterpretowana została jako wzmocnienie fosy. Nie można wykluczyć jej związku z np. bastionami. Idąc w tym kierunku można wskazać jako inne możliwe funkcje tego obiektu, na część konstrukcji bramnej lub przejazdu. Podczas nadzoru zarejestrowano również fragment alejki, której przebieg nie pokrywał się z dzisiejszą drogą wjazdową na teren parku. Droga wykonana była z nieregularnego łamanego kamienia węglanowo-wapiennego. Wykonanie tej alejki można łączyć z działalnością Jana Gotliba Blocha z końca XIX wieku. Pozyskany materiał ruchomy stanowi 8 fragmentów ceramiki oraz 13 fragmentów kafli. datowanie tych przedmiotów mieści się w przedziale od XIII do XIX/XX wiek.

Dokumentacja: Michał Kubera, Łęczna-Podzamcze: dawny zespół dworski (stanowisko AZP 76-84/1-2). Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z rewitalizacją parku, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Łęczna.

Dokumentacja: Michał Kubera, Łęczna-Podzamcze: dawny zespół dworski; układ urbanistyczny miasta; strefa ochrony konserwatorskiej doliny rzeki Wieprz. Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad pracami ziemnymi podczas budowy telekomunikacyjnej linii kablowej światłowodowej do budynku d. spichlerza w miejscowości Podzamcze, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy YAPIDA.

MATCZYN, gm. Bełżyce, pow. lubelski
dz. nr ewid. 300/7

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami i przydomową oczyszczalnią na dz. nr ewid. 300/7 w miejscowości Matczyn*. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

MICHÓW, gm. loco, pow. lubartowski
stan. nr 12, AZP 71-79/69
dz. nr geod. 349/4

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru nad robotami ziemnymi związanymi z częściową rozbudową budynku handlowego na działce o nr ewid. 349/4 położonej przy ul. Rynek II w Michowie*. Stanowisko AZP 71-79/69-12, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

MIĘDZYRZEC PODLASKI, gm. loco, pow. bialski ziemski
teren historycznego układu urbanistycznego

dz. nr geod.: 181/1, 181/2, 180, 179, 178, 175, 236/2, 236/6, 236/9, 236/10, 321, 84, 88, 199, 200, 158, 785/7, 1855/3, 136/5

Prace archeologiczne prowadzono w związku z budową przyłączy ciepłowniczych do budynków przy ul. Lubelskiej, Zamczysko, Targowej, Wiejskiej i Plac Wolności. Na całej długości wykopu zalegały nawarstwienia związane z dawnym zagospodarowaniem terenu. Natrafiono na pozostałości fundamentów kamiennych oraz ceglanych ścian piwnic nieistniejącej zabudowy zapewne z XIX w. lub początku XX w. Przy ul. Lubelskiej i Placu Wolności natrafiono również na relikty drewniane związane z utwardzeniem terenu w tych rejonach w przeszłości. Z nawarstwień pozyskano fragmenty ceramiki datowane na XVIII-XX wiek.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Bogdan Wetoszka – dokumentacja w trakcie opracowania.

dz. nr geod.: 245/3, 243/22, 243/27, 250/12, 243/18, 248/2, 243/17, 250/3, 250/4
założenie pałacowo-parkowe

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie kanalizacji światłowodowej, sanitarno-ściekowej, alejek parkowych. W trakcie nadzorów w wykopach budowlanych zarejestrowano jeden obiekt jamowy śmietnikowy (buteleczyki apteczne z XIX/XX w.), ślady muru ogrodzeniowego, piwnice ze starszego założenia. Z warstwy humusu i kulturowej pozyskano kilkadziesiąt fragmentów ceramiki, szkła, kafli, 2 starsze zabytki krzemienne. Penetracja wykopów budowlanych za pomocą wykrywaczy metali doprowadziła do odkrycia 19 zabytków metalowych (monety, aplikacje, guziki i inne).

Badania archeologiczne wykonano ze środków miasta Międzyrzec Podlaski.

Dokumentacja: Igor Maciszewski, Mieczysław Bienia, *Sprawozdanie z prac archeologicznych, przeprowadzonych w formie nadzorów nad wykopami budowlanymi przy rewitalizacji zespołu pałacowo-parkowego w Międzyrzeczu Podlaskim, gm. loco, pow. bialski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

NIEZDÓW, gm. Opole Lubelskie, pow. opolski

dz. nr ewid. 2736

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, Adam Olszewski, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego sprawowanego przy realizacji inwestycji pn. Budowa sieci kanalizacji sanitarnej w Gminie Opole Lubelskie, na działce nr 2736, zlokalizowanej w zespole pałacowo-parkowym w dawnym Niezdowie, gm. Opole Lubelskie*. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy Wod.-Bud. Sp. z o.o.

ORTEL KSIĄŻĘCY II, gm. Biała Podlaska, pow. bialski ziemski
stan. Perkowice nr 1, AZP 61-88/8

dz. nr geod. 162/1, 501

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Bożena Bryńczak – dokumentacja w trakcie opracowania.

PAWLIN, gm. Konopnica, pow. lubelski

dz. nr ewid. 68/9

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami na dz. nr ewid. 68/9 w miejscowości Pawlin*. Badania archeologiczne wykonano ze środków osoby prywatnej.

PIŁOUSZOWICE, gm. Jastków, pow. lubelskie

droga gminna nr 105982L

Dokumentacja: Dariusz Włodarczyk, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z budową oświetlenia drogowego w pasie drogi gminnej 105982L w miejscowości Piłuszwice, gm. Jastków*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Jastków.

PRZYPISÓWKA, gm. Firlej, pow. lubartowski

stan. nr 6, AZP 71-81/50

dz. nr geod. 610

Dokumentacja: Michał Kubera, *Wyniki badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru podczas robót ziemnych związanych z budową budynku mieszkalnego jednorodzinnego na działce nr ewid. 610 obręb 060803_2.0012 w Przypisówce, gm. Firlej*. Stanowisko archeologiczne AZP 71-81/50-6, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

PULAWY, gm. loco, pow. puławski

kościół Wniebowzięcia NMP

Dokumentacja: Piotr Zimny, *Dokumentacja z nadzorów archeologicznych przeprowadzonych nad pracami związanymi z remontem i adaptacją dzwonnicy przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Puławach*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Parafii Rzymskokatolickiej Wniebowzięcia NMP.

PUCHACZÓW, gm. loco, pow. łęczyński

dz. nr geod. 1151, 1152, 1149, 1112, 2635, 1129, 1130, 1131/2, 1137

Dokumentacja: Piotr Łuczkiwicz, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w miejscowości Puchaczów, gm. loco, w obrębie działek geodezyjnych nr 1151, 1152, 1149, 1112, 2635, 1129, 1130, 1131/2, 1137 – obręb 10 Puchaczów*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie.

RADZYŃ PODLASKI, gm. loco, pow. radzyński

Kościół Świętej Trójcy

dz. nr geod. 8137/4

Na obecnym etapie przeprowadzono inwentaryzację krypty południowej, północnej i krypty pod prezbiterium. W trakcie prac wykonano dokumentację fotograficzną i rysunkową, inwentaryzację i zabezpieczenie materiału zabytkowego poza trumnami. Uporządkowano materiał kostny poza trumnami, sprawdzono powierzchnie klepiska na głębokość do 10 cm.

Dokumentacja: kierownik badań: dr hab. Małgorzata Grupa – dokumentacja w trakcie opracowania.

dz. nr geod. 3240, 3242, 3238

Dokumentacja: Tomasz Pietrzela, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w Radzynie Podlaskim. Ulica Bulwary przeprowadzonego w dniach 26.06.-10.07.2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

dz. nr geod. 578/1

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie szkolnej sali gimnastycznej. Prace archeologiczne polegające na odsłonięciu i zadokumentowaniu fragmentów reliktów cerkwi prawosławnej z XIX wieku. Obiekt architektoniczny w postaci fragmentów fundamentów świątyni został odkryty podczas prac budowlanych związanych z budową hali sportowej przy zespole szkół. Prace wykopaliskowe przeprowadzono w maju 2017 roku. Odsłonięto uchwycony w wykopie budowlanym fragment murów fundamentowych cerkwi prawosławnej, rosyjskiej z końca XIX wieku. Mury zostały zadokumentowane. Z wykopów pozyskano niewielką ilość materiałów ruchomych: 12 fragmentów ceramiki z XVII-XIX wieku oraz dzięki wykorzystaniu wykrywaczy metalu odkryto 6 monet (1 półgrosz Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1767 r., 1 monetę Księstwa Warszawskiego, 4 rosyjskie kopiejki z 1879, 1897, 1909 i 1911).

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

REJOWIEC, gm. Rejowiec, pow. chełmski ziemski**Zespół pałacowo-parkowy**

Badania archeologiczne prowadzono w związku z rewitalizacją zabytkowego parku. Zadokumentowano mur z ciosów opoki na zaprawie wapiennej, po przebiegu w linii N-S, szerokości 90 cm i zachowanej wysokości 70 cm, kamienny (ob. 10), datowany na XV-XVI w. i związany prawdopodobnie ze starszą zabudową terenu. Odsłonięto również obiekt, będący utwardzonym, wapiennym chodnikiem przed obecnym pałacem, związany ze starszym zagospodarowaniem terenu. Zebrano ruchomy materiał zabytkowy (ceramika, monety) z XV-XVII w.

Dokumentacja: Stanisław Gołub, Monika Maziarczuk, *Rejowiec. Zespół pałacowo-parkowy. Wstępna dokumentacja z badań archeologicznych. Sezon 2017*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Gminy Rejowiec.

ROZKOPACZEW, gm. Ostrów Lubelski, pow. ostrowiecki**dz. nr geod. 289/1, 289/2**

Dokumentacja: Piotr Łuczkiwicz, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego w miejscowości Rozkopaczew, gmina: Ostrów Lubelski, w obrębie działek geodezyjnych nr 289/1, 289/2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie.

RYBITWY, gm. Józefów nad Wisłą, pow. opolski**kościół pw. Wszystkich Świętych**

Dokumentacja: Stanisław Gołub, *Rybitwy gm. Józefów nad Wisłą kościół pw. Wszystkich Świętych. Dokumentacja z nadzorów archeologicznych wykopów pod budowę instalacji gazowej w roku 2017 r.*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Parafii Rzymskokatolickiej pw. Wszystkich Świętych.

SAHRYŃ, gm. Werbkowice, pow. hrubieszowski

stan. nr 42, AZP nr 89-93/79

Dokumentacja: Łukasz Wyszyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego podczas przebudowy elektroenergetycznej linii napowietrznej Sahryniū, gm. Werbkowice*. Badania zlecone i finansowane przez PGE Dystrybucja S.A. z siedzibą w Lublinie.

SEROKOMLA, gm. loco, pow. łukowski

dz. nr geod. 1235/6

stan. nr 1, AZP 68-79/4

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie instalacji zbiornikowej na gaz ciekły. Nadzorem archeologicznym objęto wykop ziemny pod zbiornik na gaz propan-butan oraz przyłącze gazowe go kościoła parafialnego w Serokomli. Wykop pod zbiornik gazowy wykonano poza terenem cmentarza przykościelnego, gdzie jednak natrafiono na 6 pochówków zapewne z okresu XIX lub początku XX w. Pochówki nie posiadały wyposażenie natomiast z humusu pozyskano kilka fragmentów ceramiki datowanej na XVIII-XIX w. Na terenie cmentarza przykościelnego nie udało się zarejestrować śladów archeologicznych, natrafiono jedynie na niewielki przemieszany materiał ceramiczno-kostny.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Bogdan Wetoszka – dokumentacja w trakcie opracowania.

SIEMIEN, gm. loco, pow. parczewski

dz. nr geod. 56/1

zespół dworsko-parkowy

Badania archeologiczne w formie nadzoru nad pracami ziemnymi przy budowie przyłącza wodociągowego W trakcie badań natrafiono w wykopie inwestycyjnym na pozostałości po spalonym w 1944 roku dworze (fragmenty węgla drzewnych i cegieł).

Dokumentacja: Mateusz Kulik, *Wyniki nadzoru archeologicznego związanego z budową przyłącza wodociągowego na obszarze zespołu pałacowo-parkowego w siemieniu (gm. Siemień działka nr 56/1)*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

SKRZYNICE DRUGIE, gm. Jabłonna, pow. lubelski

dz. nr geod. 50/3

Dokumentacja: Jadwiga Jóźwiak, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi związanymi z budową budynków mieszkalnego i gospodarczego na dz. nr 50/3 w Skrzynicach Drugich, gm. Jabłonna*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

SNOPKÓW, gm. Jastków, pow. lubelski

Zespół pałacowo-parkowy

dz. nr geod. 70/2

Dokumentacja: Andrzej Hunicz, *Snopków, gm. Jastków, Woj. Lubelskie, działka 70/2, Zespół Pałacowo-Parkowy. Nadzory archeologiczne nad wykopami związanymi z budową sieci gazowej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Polskiej Spółki Gazownictwa.

STARY ZAMOŚĆ, gm. loco, pow. zamojski
Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Stary Zamość. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Wykop fundamentowy pod pomnik Papieża Jana Pawła II. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Parafię Rzymskokatolicką pw. Wniebowzięcia NMP w Starym Zamościu.

STOCZEK ŁUKOWSKI, gm. loco, pow. łukowski
stan. Wola Kisielska nr 1, AZP 63-75/1
dz. nr geod. 3/2, 6/1

Dokumentacja: Emilia Szajer, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego, miejscowość Stoczek łukowski, gm. loco, dz. nr ew. 3/1, 6/1, obr. Wola Kisielska, AZP 63-75/1*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Białej Podlaskiej.

STRZYŻÓW, gm. Horodło, pow. hrubieszowski
stan. nr 6, AZP nr 86-95/6
ul. Morskie Oko 12/3
dz. nr 135/3

Podczas robót ziemnych zadokumentowano nawarstwienia kulturowe i kilka fragmentów ceramiki kultury pomorskiej i fragment naczynia wczesnośredniowiecznego.

Dokumentacja: Anna Jączek, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego podczas rozbudowy lokalu mieszkalnego w budynku mieszkalnym wielorodzinnym w Strzyżowie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania i dokumentacja finansowane przez inwestora prywatnego.

ŚWIDNIKI, gm. Miączyn, pow. zamojski
stan. nr 18, AZP nr 87-90/58
dz. nr geod. 392/2

Dokumentacja: Anna Jączek, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego przeprowadzonego podczas rozbudowy budynku w miejscowości Świdniki, gm. Miączyn, dz. nr 392/2*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania i dokumentacja finansowane przez inwestora prywatnego.

TERESPOL, gm. loco, pow. bialski ziemski
stan. nr 13, AZP 60-91/27
dz. nr geod. 1463/4

Prace archeologiczne w formie nadzorów nad wykopami pod budowę budynku usługowo-mieszkalnego przeprowadzono w maju 2017 roku. Budowa znajdowała się w strefie ochrony archeologicznej związanej z lokalizacją śladów osadnictwa kultury jastorfskiej z młodszego okresu przedrzymskiego oraz XIX wiecznego Rynku (Terespol stan. 13, AZP 60-91/27). W trakcie nadzorów w wykopie budowlany pod warstwą humusu wystąpiła warstwa kulturowa oraz dwa obiekty jamowe z których jeden zawierał w swoim wypełnisku fragmenty ceramiki z XIII wieku. Dodatkowo przez cały wykop ciągnęły się betonowe fundamenty nieukończonej w 1939 roku budowy szkoły powszechnej. Z humusu i warstwy kulturowej pozyskano 19 fr. ceramiki z XVI-XVIII w. oraz 1 rdzeń

krzemieny. Penetracja wykopu budowlanego i jego najbliższej okolicy za pomocą wykrywaczy metali przyniosła odkrycie 26 zabytków metalowych: 2 klamry brązowe, przykrywkę miedzianą, nit brązowy, tłok ołowiany, 2 medaliki, 13 monet (4 szelągi Jana Kazimierza, grosza Stanisława Augusta Poniatowskiego, 2 monety austriackie z 1800 r., 2 monety Księstwa Warszawskiego, 3 monety rosyjskie, 20 groszy II RP), 5 łusek i pocisków karabinowych, 1 carski zapalnik czasowy.

Dokumentacja: kierownik badań: mgr Mieczysław Bienia – dokumentacja w trakcie opracowania.

TERESZPOL KUKIEŁKI, gm. Tereszpol, pow. biłgorajski

Lasy Nadleśnictwa Zwierzyniec, obszar AZP nr 93-87

Dokumentacja: Łukasz Wyszniński, *Wyniki nadzoru archeologicznego podczas poszukiwań obozów partyzanckich WOJNY i Groma*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania realizowane i finansowane przez Muzeum Regionalne w Tomaszowie Lubelskim.

TOMASZÓW LUBELSKI, gm. loco, pow. tomaszowski

Historyczny układ urbanistyczny

ul. Piekarskiej i Traugutta – pas drogowy

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Tomaszów Lubelski, ul. Piekarska i Traugutta. Wykop instalacyjny – gazociąg. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez wykonawcę robót – INSTALGAZ s.c. w Tomaszowie Lubelskim.

ul. Stawisko

dz. nr geod.: 114/1, 107/1, 104, 103.

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Tomaszów Lubelski, ul. Stawisko. Działki nr ewid. 114/1, 107/1, 104, 103. Wykop instalacyjny – gazociąg. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez wykonawcę robót – INSTALGAZ s.c. w Tomaszowie Lubelskim.

TRZESZCZANY, gm. loco, pow. hrubieszowski

Kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej i Narodzenia NMP w Trzuszczanach.

Dokumentacja: Bartłomiej Bartecki, *Wyniki nadzoru archeologicznego podczas prac ziemnych związanych z realizacją inwestycji przy kościele parafialnym pw. Trójcy Przenajświętszej i Narodzenia NMP w Trzuszczanach, na dz. nr 238*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Parafię Rzymskokatolicką w Trzuszczanach.

TUSZÓW, gm. Jabłonna, pow. lubelski

dz. nr ewid. 388/2

W trakcie badań archeologicznych odkryto pozostałości dwóch niewielkich jam. Z uwagi na fragmenty ceramiki odkryte w trakcie eksploracji, obiekty należy datować na XVIII-XIX w.

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami i przydomową oczyszczalnią na dz. nr ewid. 388/2 w miejscowości Tuszów*. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

TYSZOWCE – MIKULIN, gm. Tyszowce, pow. tomaszowski

Droga gminna nr 111501L Tyszowce – Mikulin.

Dokumentacja: Łukasz Wyszyński, *Wyniki nadzoru archeologicznego podczas prac ziemnych związanych z budową i przebudową drogi gminnej*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Gminę Tyszowce.

UHRUSK, gm. Wola Uhruska, pow. chełmski ziemski

Cerkiew prawosławna pw. Zaśnięcia Przenajświętszej Marii Panny

W trakcie badań archeologicznych zadokumentowano 47 grobów szkieletowych i duże ilości kości ludzkich, pochodzące ze zniszczonych grobów.

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, *Sprawozdanie wstępne z archeologicznych nadzorów prac ziemnych przy remoncie zabytkowej cerkwi prawosławnej pw. Zaśnięcia Przenajświętszej Marii Panny w Uhrusku, pow. chełmski, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Fundacji Dialog Narodów.

URZĘDÓW, gm. Urzędów, pow. kraśnicki

ul. Podwalna

Podczas trwania badań wykonano dwa wykopy sondażowe. Założono je w celu weryfikacji teorii dotyczących obwarowań Urzędowa. W wykopie 1 udało się uchwycić szereg nawarstwień związanych z budową ziemnej podstawy wału. Materiał zabytkowy pozyskany z nawarstwień potwierdził nowożytną genezę wału. Na jednym z profili ziemnych zarejestrowano fragment zagłębienia, które można interpretować jako relikw fosy ewentualnie rowu obronnego. Fragmenty rowu zaobserwowano również w wykopie 2. Przebiegał on w linii NE-SW, zgodnie z zachowanym układem fortyfikacji. Podczas badań zebrano materiał zabytkowy w postaci 46 fragmentów ceramiki, 1 fragmentu kafla, 7 zabytków szklanych, 4 kości zwierzęcych oraz 6 innych przedmiotów.

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego sprawowanego przy realizacji inwestycji pn. Przebudowa ulicy Podwalnej w Urzędowie w systemie „Projektuj i buduj”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Dzierzkowice.

WIERZCHOWISKA PIERWSZE, gm. Piaski

dz. nr ewid. 4/2, 4/3, 53

Dokumentacja: kierownik badań: Paweł Zawisłak – dokumentacja w przygotowaniu.

WINCENTÓWEK, gm. Bychawa

dz. nr ewid. 143/2

Dokumentacja: kierownik badań: Paweł Zawisłak – dokumentacja w przygotowaniu.

WŁODAWA, gm. Włodawa, pow. włodawski
ul. Piłsudskiego 17

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, Rafał Ratajczak, *Archeologiczne nadzory prac ziemnych przy realizacji przyłącza gazu ziemnego do budynku mieszkalnego, położonego przy ul. Piłsudskiego 17 we Włodawie w 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

ul. 1000-lecia PP, Czerwonego Krzyża i Rynek.

Natrafiono na dwa groby, związane z cmentarzem żydowskim, datowanym wstępnie na XVI w. Prac nie kontynuowano.

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, *Sprawozdanie wstępne z archeologicznych nadzorów prac ziemnych przy budowie przyłączy telekomunikacyjnych do budynków położonych przy ulicach 1000-lecia PP, Czerwonego krzyża i Rynek we Włodawie w 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

ul. Sanguszeki 1

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, Rafał Ratajczak, *Archeologiczne nadzory prac ziemnych przy realizacji przyłącza telekomunikacyjnego do Hali „Sango” przy ul. Sanguszeki we Włodawie w 2017 roku*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków firmy prywatnej.

ul. H. Sawickiej 6

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, Rafał Ratajczak, *Wyniki archeologicznych nadzorów prac ziemnych przy realizacji przyłącza centralnego ogrzewania do budynku przy ul. H. Sawickiej 6 we Włodawie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o. o. we Włodawie.

ul. Witosa 40

Zadokumentowano dwie warstwy pozaobiekto- we antropogeniczne, w tym starszą z licznymi fragmentami ceramiki nowożytniej, i humus pierwotny w postaci żółtego piasku.

Dokumentacja: Wojciech Mazurek, Rafał Ratajczak, *Wyniki badań archeologicznych nadzorów prac ziemnych przy realizacji przyłącza centralnego ogrzewania do budynku przy ulicy Witosa 40 we Włodawie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie. Badania archeologiczne wykonano ze środków Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o. o. we Włodawie.

WOLA SKROMOWSKA, gm. Firlej, pow. lubartowski
dz. nr geod. 454/6
stan. nr 14, AZP 69-80/50

Badania wykonano w związku z budową domu mieszkalnego jednorodzinnego. W ich trakcie zarejestrowano 15 obiektów. Na podstawie pozyskanych materiałów wyróżniono cztery fazy użytkowania stanowiska związane z okresem pradziejów, okresem wpływów rzymskich (I-II wiek), późnym średniowieczem (XIII-XV w.) oraz czasami nowożytnymi.

mi (XVII-XIX w.). Pozyskano materiał zabytkowy w postaci 48 fragmentów ceramiki i 4 przedmiotów krzemiennych.

Dokumentacja: Michał Kubera, *Opracowanie końcowe wyników nadzoru i ratowniczych badań wykopaliskowych prowadzonych w związku z budową domu mieszkalnego jednorodzinnego (dz. nr 454/6, obręb 060803_2_0017) na stanowisku AZP 69-80/50-14 w m. Wola Skromowska, gm. Firlej, pow. lubartowski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

dz. nr ewid. 1051/1

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego w związku z budową budynku mieszkalnego wraz z przyłączami na dz. nr ewid. 1051/1 w miejscowości Wola Skromowska*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania archeologiczne wykonano ze środków inwestora prywatnego.

WYŻNIANKA, gm. Dzierzkowice, pow. kraśnicki

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie końcowe z badań archeologicznych w formie nadzoru prowadzonych w związku z inwestycją pn. „Budowa linii kablowych oświetlenia ulicznego w pasie drogowym DG 108530L, na dz. nr 121/16 w Wyżniance Kolonii, gm. Dzierzkowice”*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Gminy Dzierzkowice.

ZAMEŁYNIE, gm. Tyszowce, pow. tomaszowski

stan. nr 5, AZP nr 90-92/42

Dokumentacja: Łukasz Wyszyński, *Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego prowadzonego podczas przebudowy słupów elektroenergetycznej linii napowietrznej w Zamłyniu, gm. Tyszowce*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania zlecone i finansowane przez PGE Dystrybucja S.A. z siedzibą w Lublinie.

ZAMOŚĆ, pow. zamojski grodzki

Zespół Starego Miasta Zamościa

Blok VIII – „Zielony Rynek”

Nadzorem objęto roboty ziemne związane z usunięciem pozostałości fundamentów kiosków handlowych i uzbrojenia technicznego terenu. Eksplorację prowadzono do głębokości ok. 1,2m od powierzchni gruntu. W południowo-wschodnim narożniku badanego obszaru, przy ul. Zamenhofs, odsłonięto i zadokumentowano ceglane sklepienia piwnic oraz fragmenty ścian obwodowych i ścian działowych obiektu datowanego na XVIII w. Kolejny obiekt wyznaczają fragmentarycznie zachowane mury w pobliżu skrzyżowania ul. Zamenhofs i Bazyliańskiej. Technologia ich wykonania z gruzu zalanego zaprawą, przerwy w fundamentowaniu ścian i posadowienie na niestabilnym podłożu, skłaniają do uznania go za obiekt gospodarczy datowany na przełom XIX/XX w. W pobliżu omawianej konstrukcji odnotowano także obecność fragmentarycznie zachowanych posadzek ceglanych. Trzecim obiektem jest fragmentarycznie odsłonięta konstrukcja murowa ze śladami wewnętrznego i zewnętrznego tynkowania, usytuowana w centralnej części badanego terenu. W ziemnych warstwach zasypiskowych odnotowano obecność ruchomego materiału zabytkowego w postaci kilkunastu fragmentów kafli z polewą, liczne

fragmenty ceramiki naczyniowej. Najciekawszym znaleziskiem była miedziana moneta – dukat węgierski Macieja Korwina, wybity po 1467 r.

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Stare Miasto. Blok VIII – Rynek Zielony. Wyniki nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania zlecone i finansowane przez WIKANA S.A.

Park Miejski – rawelin kurtyny IV-V

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Stare Miasto. Park Miejski – ul. Akademicka. Przyłącze energetyczne do Parkowa Café. Dokumentacja prac ziemnych*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Miasto Zamość.

Park Miejski – rawelin kurtyny IV-V

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Stare Miasto. Park Miejski. Budowa obiektów małej architektury. Stoły do gry w szachy. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Miasto Zamość.

ul. Zamenhofska 20

Nadzorem objęto prace ziemne przy remoncie kamienicy. W wykopach zadokumentowano nawarstwienia kulturowe z nielicznym materiałem zabytkowym w postaci ceramiki naczyniowej, datowane na poł. XVII w. oraz relikty architektoniczne najstarszej fazy budowy tego obiektu.

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Stare Miasto. Zamenhofska 20. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez inwestora prywatnego.

ul. Kiepurzy – pas drogowy

Dokumentacja: Artur Witkowski, *Zamość – Ulica Kiepurzy. Wykop kanalizacyjny. Sprawozdanie z nadzoru archeologicznego*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Zamościu. Badania finansowane przez Miasto Zamość.

IV. BADANIA DAWNE

1. Badania wykopaliskowe

CHRUSTNE, gm. Ryki, pow. rycki

stan. nr 1, AZP 70-76/73

W trakcie badań odkryto łącznie 39 obiektów archeologicznych. Stanowisko zostało mocno zniszczone jeszcze przed podjęciem badań. Wszystkie zarejestrowane obiekty to jedynie części spągowe, o miąższości ok. 10 cm. Na stanowisku nie wyróżniał się żaden celowy układ przestrzenny, co zapewne związane jest ze znacznym stopniem jego zniszczenia. W większości przypadków w wypełniskach obiektów obserwowano ślady spalenizny i węgle drzewne. Na stanowisku odkryto bardzo niewielki zbiór zabytków ruchomych – 3 fragmenty ceramiki. Były to niecharakterystyczne niewielkich rozmiarów fragmenty brzuśców, które datować można jedynie w przybliżeniu na okres pradziejowy.

Dokumentacja: Piotr Pachulski, *Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych w ciągu drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów: na odcinku granica województwa mazowieckiego i lubelskiego, węzeł „Kurów Zachód”, na stanowisku archeologicznym Chrustne st. 1, AZP 70-76/73-1, gm. Ryki, pow. rycki, woj. lubelskie, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.*

LUBLIN

ul. Dominikańska 7

Rozpoznanie archeologiczne związane z remontem i adaptacją na funkcję hotelową kamienicy przy ul. Dominikańskiej 7 na Starym Mieście w Lublinie, wpisanej do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod nr A/538, prowadzono z licznymi przerwami pomiędzy 2012 i 2016 r. Ze względu na odsłonięcie już w pierwszych dniach pełnionego nadzoru obiektów archeologicznych istotnych dla określenia faz rozwoju budynku powstałego po scaleniu na przełomie XVI i XVII w. trzech odrębnych posesji, przeprowadzono także, poza utrzymaniem powyższej formy rejestracji i dokumentacji archeologicznej, badania wykopaliskowe w wybranych miejscach. Prace te wykonano zarówno w obrębie rozległego podwórza budynku, obejmując eksploracją do gł. ok. 4 m całą jego przestrzeń (wykopy W. I/A – W. I/J), jak też wewnątrz samej kamienicy, zarówno z poziomu parteru (wykopy W. II – W. V), jak i piwnic (wykopy W. VI – W. VIII). W trakcie prowadzenia badań archeologicznych odkryto i zarejestrowano szereg konstrukcji murowanych oraz nawarstwień ziemnych związanych z okresem poprzedzającym zmiany remontowo-budowlane skutkujące scaleniem trzech odrębnych posesji w jedną, tj. jeszcze przed 4 ćw. XVI – pocz. XVII w. W wykopie oznaczonym symbolem W/I/I odsłonięto i zarejestrowano m.in. obiekt 24 zinterpretowany jako podstawa wału wczesnośredniowiecznego, znajdującego się wówczas w obszarze tzw. Górki Dominikańskiej, tj. pomiędzy końcowymi odcinkami ul. Złotej i Jezuickiej, ul. Dominikańską oraz krawędzią skarpy ponad ul. Podwale. Teren ten został najprawdopodobniej ufortyfikowany w XIII w. także poprzez stolpie, tj. rodzaj murowanej wieży stanowiącej miejsce ostatecznej obrony. Z jej fundamentem i partią przyziemia identyfikowany był wykonany z ciosów wapiennych mur nr 1 odsłonięty w wykopie W. II. Do kolejnych odkryć należy zaliczyć odsłoniętą w południowo-wschodnim narożniku podwórza ceglana konstrukcję zinterpretowaną jako pozostałość kloaki, funkcjonującej od XIX w. do końca lat 30. XX w. Na granicy z sąsiadującą od południa posesją Dominikańska 5 odsłonięto dwa obiekty ziemne. Pierwszy pełnił prawdopodobnie funkcję gospodarczą lub produkcyjną – w przekroju pionowym nawiązywał do zarysu jamy dziegiowej lub smolarskiej. Natomiast drugi z obiektów stanowił pozostałość ziemianki związanej z południowo-wschodnią grupą kultury pucharów lejkowatych. Ponadto, w wykopach badawczych wykonywanych na podwórzu kamienicy, zarejestrowano szereg niezakłóconych układów stratygraficznych, na których widoczne były nawarstwienia wczesno i późnośredniowieczne oraz nowożytnie. Badania prowadzone były również we wnętrzu samej kamienicy. W ich trakcie odkryto m.in. ślady dawnych ciągów komunikacyjnych oraz pozostałości piwnicy. Natrafiono również na kolejny dół kloaczny będący w swej środkowej i dolnej partii rodzajem ziemnej jamy, zagłębionej niemal do 7 m w lessowe, geologiczne podłoże. Na podstawie pozyskanych z wnętrza obiektu znalezisk jego chronologię określona na XV-XVI w. Poza badaniami wykopaliskowymi realizowane były równoległe nadzory archeologiczne. W ich ramach zadokumentowano m.in. relikty pieca chlebowego oraz pozostałości tzw. Domu

Szewniczyńskiego. Odkryto mianowicie fragment fundamentu i przyziemia jego tylnej, południowej ściany, „wchłoniętej” poprzez kolejne etapy sukcesywnej rozbudowy kamienicy, tj. po scaleniu trzech odrębnych parcel w jedną w przedziale 4 ćw. XVI w. i 1 ćw. XVII w. Dodatkowo z obiektem tym powiązano odkryte pozostałości posadzki ceglanej i podstawy pieca. W obrębie niewielkiej odkrywki geologicznej wykonanej w północno-zachodniej części pomieszczenia 1.17, natrafiono na fragment posadzki ceglanej wykonanej z tzw. „palcówek”. Z warstwy ziemno-gruzowej zalegającej poniżej nie pozyskano zabytków ruchomych, które pozwalałyby określić chronologię zachowanego reliktu poziomu chodzenia (obiekt 23). Samo pomieszczenie w świetle którego został on odsłonięty, znajduje się w granicach najstarszej spośród wzmiankowanych w źródłach pisanych trzech kamienic (1438), na zrębach której powstała południowa część obecnego budynku. W strukturze niewielkiego, jednodziałowego i dwutraktowego tzw. Domu Offmanowej, pomieszczenie to wypełniało w całości jego frontową, zachodnią część, tj. od strony ul. Dominikańskiej. W trakcie badań i nadzorów archeologicznych prowadzonych w obrębie posesji Dominikańska 7 pozyskano zabytki ruchome w głównej mierze stanowiące ułamki różnych kategorii wyrobów ceramicznych. Łącznie pozyskano 5273 zabytki ruchome, w tym 4995 tzw. masowych oraz 278 wydzielonych.

Dokumentacja: Mariusz Matyaszewski, *Dokumentacja końcowa z wyprzedzających badań wykopaliskowych oraz w formie nadzoru nad pracami ziemnymi związanymi z remontem i adaptacją na funkcję hotelową kamienicy przy ul. Dominikańskiej 7 na Starym Mieście w Lublinie, przeprowadzonych w latach 2012-2016*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków inwestora prywatnego.

NIEZDÓW, gm. Opole Lubelskie, pow. opolski

dawny cmentarz przykościelny

stan. nr 16, AZP 80-75/23

Badania archeologiczne przeprowadzone zostały w związku z rozbudową drogi wojewódzkiej nr 747 Ilża-Lipsko-Solec-Opole Lubelskie-Belżyce-Konopnica. Przeprowadzono je w miejscu, w którym w czasach nowożytnych funkcjonował kościół pw. św. Elżbiety. Po raz pierwszy pojawia się on w źródłach w związku z wizytacją z 1721 roku. W protokole wizytacji wymieniany jest jako kaplica podległa parafii opolskiej. Nie jest znana data jej założenia. Dookoła znajdował się ogrodzony, ale nie zamknięty, cmentarz. Kościół św. Elżbiety został po raz ostatni wymieniony w związku z wizytacją przeprowadzoną w 1781 roku. W czasie badań na obszarze 13,3 ara odkryto 1555 grobów, 26 śladów po słupach ogrodzeniowych, jamę śmietnikową, 63 skupiska luźnych kości, 4 skupiska kamieni oraz fragment rowu. Groby stanowiły najliczniejszą grupę obiektów ziemnych. Spośród 1555 przebadanych pochówków 358 stanowią dziecięce (w różnym wieku od noworodków po wczesną młodość), 937 grobów zawierało szczątki doczesne dorosłych (od starszej młodości po starców). Pozostałe 260 pochówków ze względu na fragmentaryczny stan zachowania nie przyporządkowano do żadnej kategorii wiekowej. odkryty na stanowisku bruk kamienny zinterpretowany został jako relik po kościele pw. św. Elżbiety. W jego pobliżu widoczne było zdecydowane rozrzedzenie pochówków. Pierwotnie cmentarz miał najprawdopodobniej charakter rzędowy. Świadczyły o tym najgłębiej wkopane groby, zorientowane wzdłuż linii wschód-zachód, które tworzyły układy liniowe o długości od kilku do kilkunastu metrów. Na przestrzeni lat pierwotny układ został zaburzony, a większość pochówków lokalizowano w okoli-

cy kościoła, co spowodowało powstanie warstwy użytkowej, silnie nasyconej luźnymi kośćmi pochodzącymi ze zniszczonych przez grabarzy grobów. W trakcie badań zebrano ponad 6000 zabytków ruchomych. Główne kategorie ilościowe tworzyły paciorki – 4344 szt. oraz monety – 1040 szt. Do najstarszych monet odkrytych w trakcie badań nekropolii niezdowskiej należy należały egzemplarze wybite w XV w. denarki Władysława Warneńczyka (1434-1444). Monety stanowiące wyposażenie pochówków pochodziły ze 117 obiektów. W grobach przeważały monety pochodzące z XVII w. – 96 egzemplarzy. Zdeponowano po 9 monet datowanych jest na XV i XVI w. oraz 3 numizmaty wybite w XVIII w. Wśród materiału ruchomego znalazły się również fragmenty ceramiki, dewocjonalia oraz ozdoby (obraczki, pierścionki, szpilki). Natrafiono również m.in. na sprzączki, klamry, podkówki do butów, elementy oprawy ksiąg oraz kłódki.

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, Adam Olszewski, *Końcowe opracowanie wyników archeologicznych ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku nr 16 w Niezdowie (AZP 80-75/23), gm. Opole Lubelskie, pow. opolski. Opracowanie i analiza antropologiczna, Tom I. Inwentarze, T. II.* mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków finansowych Zarządu Dróg Wojewódzkich w Lublinie.

PULKO, gm. Końskowola, pow. puławski

droga ekspresowa S17

stan. nr 1, AZP 73-77/11

Prace badawcze na stanowisku Pulki 1 podjęto ze względu na budowę północnej obwodnicy Puław, wykonano je w okresie od maja do października 2016 r. W trakcie trwania badań zarejestrowano 264 obiekty, z czego większość nie została określona chronologicznie. najliczniejszą grupę datowanych obiektów stanowiły jamy z okresu nowożytnego (44). Zarejestrowano również 34 zabytki nieruchome związane ogólnie z pradziejami. Ponadto wydzielono 16 jam z epoki kamienia i 11 z późnego średniowiecza. W pojedynczych przypadkach zadokumentowano pozostałości osadnicze związane z kulturą trzciniecką, grupą Lnin, kulturą łużycką oraz wczesną epoką brązu. Podczas prowadzenia badań zebrano 2639 zabytków ruchomych. Na stanowisku zdecydowanie dominowała ceramika kultury trzcinieckiej. Zarejestrowano również sporą ilość krzemieni (875 szt.). Ponadto wśród zabytków ceramicznych wyróżniono duży zbiór związany z późnym średniowieczem i z okresem nowożytnym.

Dokumentacja: D. Bobak, P. Kotowicz, M. Mazurek, P. Muzolf, A. Okoniewska, M. Połtowicz-Bobak, A. Sznajdrowska-Pondel, M. Zabilska-Kunek, *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku militarnym 1-24 oraz na wyróżnionych w trakcie prac stanowiskach archeologicznych, pow. puławski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

SARNY, gm. Ułęż, pow. rycki

stan. nr 18, AZP 70-76/72

W trakcie badań odkryto łącznie 158 obiektów archeologicznych. Jednym z nich był odsłonięty w południowej części stanowiska wkop fundamentowy wolnostojącego domu. Budynek miał ok. 13 m długości i 6 m szerokości, zlokalizowany był dłuższym bokiem na osi wschód-zachód. Na podstawie odkrytej w nim monety – 5 kopiejek cara Aleksandra II z 1876 roku, funkcjonowanie budynku można datować na końcówkę XIX w. Podczas badań natrafiono również na jeden pochówek szkieletowy złożony w prostokątnej wąż-

skiej jamie grobowej. Zmarły ułożony był w pozycji pół siedzącej. Jedną nogę miał zgiętą w kolanie, natomiast drugą wyprostowaną. Plecy oparte były o ścianę jamy grobowej. Prawa ręka znajdowała się za plecami, a lewa ułożona została wzdłuż tułowia. Głowa bezwładnie opadła na prawe ramię. Przy zmarłym nie znaleziono żadnych przedmiotów, co uniemożliwia datowanie tego pochówku. Na stanowisku odkryto zbiór zabytków ruchomych – 1246 sztuk, w tym fragmenty ceramiki, butelki szklane, naczynia fajansowe, kości zwierzęce, przedmioty żelazne oraz dwie sztuki 5 kopiejek Aleksandra II. Materiał w przeważającej części reprezentował okres od XVIII do XIX w. Fragmenty ceramiki pradziejowej pochodziły wyłącznie z niecharakterystycznych części brzuścowych naczyń. Datować można je jedynie w przybliżeniu na okres wpływów rzymskich.

Dokumentacja: Robert Prawniczak, *Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych w ciągu drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów: na odcinku granica województwa mazowieckiego i lubelskiego, węzeł „Kurów Zachód”, na stanowisku archeologicznym Sarny st. 18, AZP 70-76/72-18, m. Sarny, gm. Ułęż. pow. rycki, woj. lubelskie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

SIELCE, gm. Końskowola, pow. puławski
droga ekspresowa S17
stan. nr 6, AZP 73-77/14

Prace badawcze na stanowisku Sielce 6 prowadzone były w związku z budową drogi ekspresowej S17. Badaniami wykopaliskowymi objęto powierzchnię 20 arów. Ogółem podczas badań terenowych zbadano 23 obiekty nieruchome. W ich obrębie nie odnotowano obecności materiałów ruchomych pozwalających na określenie chronologii. Najliczniej reprezentowane były obiekty, które określone zostały jako indywidualne pozycje strzeleckie. W przypadku trzech tego typu obiektów natrafiono na ludzkie szkielety, ułożone w pozycji wyprostowanej na plecach, z rękami złożonymi na piersi. Niestety nie natrafiono przy nich na jakiegokolwiek wyposażenie. Pozyskane w trakcie badań zabytki ruchome reprezentowane były przez fragmenty ceramiki oraz jeden niewielki fragment wiórka krzemienego. Większość materiałów pochodziła z poza obiektów. Zostały one zebrane podczas doczyszczania arów, albo z powierzchni stanowiska.

Dokumentacja: Tomasz Tokarczyk, *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Sielce 6 w powiecie puławskim*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

SIELCE, gm. Końskowola, pow. puławski
droga ekspresowa S17
stan. nr 8, AZP 73-77/16

Prace badawcze na stanowisku Sielce 8 prowadzone były w związku z budową drogi ekspresowej S17. Ogółem podczas badań terenowych zbadano 23 obiekty nieruchome. Zdecydowana większość z nich nie posiadała ustalonej pozycji kulturowo-chronologicznej. Tylko w obrębie jednego obiektu pozyskano niewielki, niecharakterystyczny, pradziejowy fragment ceramiki.

Dokumentacja: Tomasz Tokarczyk, *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku Sielce 8 w powiecie puławskim*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

STANOWISKO MILITARNE 1-24, pow. puławski droga ekspresowa S17

Badania przeprowadzono w związku z budową drogi ekspresowej S17 Garwolin – Kurów. na przebadanych stanowiskach archeologicznych i na stanowisku militarnym odkryto 643 obiekty. Wśród nich wyróżniono 161 okopów z I, jak i II wojny światowej. Pozostałe jamy związane były z epoką kamienia, kulturą niemeńską, kulturą trzciniecką, kulturą łużycką oraz kulturą przeworską. Ponadto zarejestrowano jamy z okresu nowożytnego oraz określone ogólnie jako pradziejowe. W materiale najliczniej reprezentowany był horyzont kultury trzcinieckiej (1747 fragmenty ceramiki). Odkryto również duży zbiór ceramiki kultury mierzanowickiej oraz sporą kolekcję krzemieni. W trakcie badań pozyskano w sumie 7470 egzemplarzy materiałów ruchomych. W tym najliczniejsze kategorie stanowiły kości – 3157 szt. oraz ceramika – 3150 szt.

Dokumentacja: (red.) M. Mazurek, A. Sznajdrowska-Pondel, *Opracowanie wyników ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku militarnym 1-24 oraz na wyróżnionych w trakcie prac stanowiskach archeologicznych, pow. puławski*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków GDDKiA O/Lublin.

ŻMIJOWISKA, gm. Wilków, pow. opolski stan. nr 10, AZP 78-75/79 osada północna

Głównym założeniem badań rozpoczętych w 2015 roku było zweryfikowanie faktycznej lokalizacji wykopów badawczych wytyczonych w 1965 roku przez zespół prof. Stanisławy Hoczyk oraz rozpoznanie nawarstwień i obiektów w rejonie jej centrum, w związku z planowanym przeniesieniem rekonstrukcji chaty będącej elementem ekspozycji muzealnej. Program badawczy na rok 2015 i 2016 zakładał przeprowadzenie badań wykopaliskowych w centrum osady północnej w obrębie działki ewidencyjnej o nr 887 na przestrzeni 84 m², jednakże przebadano teren o powierzchni 57 m². Prace koncentrowały się w wykopie XX/15, w którym odsłonięto fragment wczesnośredniowiecznego obiektu. Natomiast w roku 2016 prace przeprowadzono w obrębie czterech jednostek badawczych: w. XX/15 o wym. 5x5 m i jego poszerzeń; od strony wschodniej w. XXa/15 o wym. 2x3 m; od strony południowej w. XXb/16 o wym. 4x5 m oraz od strony południowo-wschodniej w. XXc/16 o wym. 2x3 m. Podczas badań prowadzonych w latach 2015-2016 odkryto dwa obiekty: obiekt 1/chata I – pozostałości półziemianki oraz elementy związane z jej konstrukcją (relikty konstrukcji zrębowej, ścian oraz dolki posłupowej) i wyposażeniem (klepisko, „popielnik”), obiekt 2/chata II – narożnik NW półziemianki. Ponadto odsłonięto narożnik wykopu z 1965 roku oraz wkop współczesny z zawartością drewna. W trakcie eksploracji pobrano próbki do badań laboratoryjnych i analiz. Wśród zabytków ruchomych odkrytych podczas badań realizowanych w latach 2015-2016 przeważał materiał ceramiczny. Pozyskano łącznie 1752 fragmentów naczyń ceramicznych, w tym 2 naczynia prawie w całości zachowane oraz 3 umożliwiające ich rekonstrukcję. Drugą równie liczną grupą zabytków były szczątki zwierzęce w ilości 1133 fragmentów. Dodatkowo pozyskano 4 fragmenty żużla żelaznego, 4 przedmioty żelazne mocno zniszczone – niezidentyfikowane, 37 krzemieni, liczne grudki polepy, a na powierzchni osady północnej monetę tzw. boratynkę. Na szczególną uwagę zasługują odkryte w takcie dwóch sezonów badań: 4 noże żelazne, 10 paciorków szklanych,

srebrny drucik – półprodukt ozdoby (?), zdobiony przedmiot rogowy, 8 przęslików, kamienny czop wiertniczy żaren rotacyjnych (?) oraz 2 oselki kamienne.

Dokumentacja: Anna Kacprzak, Katarzyna Tajer, Żmijowiska. Osada Północna. Dokumentacja badań na stanowisku 10 (79/AZP 78-75) w roku 2015 i 2016, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym.

2. Nadzory archeologiczne

DROGA WOJEWÓDZKA NR 747

Dokumentacja: Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie końcowe z badań archeologicznych w formie nadzoru prowadzonych w związku z inwestycją pn. „Budowa drogi wojewódzkiej Nr 747 Ilża – Lipsko – Solec – nad Wisłą – Opole Lubelskie – Bełżyce – Konopnica stanowiącej dojazd do węzła „Konopnica” w ciągu drogi ekspresowej S-19*”, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków wykonawcy robót budowlanych.

LUBLIN

ul. 3-go Maja, Dolnej 3-go Maja, Chmielnej, Niecałej

Dokumentacja: Tadeusz Wiśniewski, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi z budową energetycznych sieci kablowych nn 0,4 kV ze złączami, wymianą rozdzielnic w stacji K-23 przy ul. 3-co Maja, Dolnej 3-go Maja, Chmielnej i Niecałej w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie.

ul. Leszczyńskiego

W trakcie budowy budynku *Active Residence* dokonano odkrycia mogiły zbiorowej. W mogile znajdowały się szczątki 9 dorosłych mężczyzn. Zmarli spoczywali w prostokątnej jamie grobowej o wymiarach 4 x 2,5 m. Ze względu na brak przedmiotów osobistych trudno jest precyzyjnie zinterpretować pochówek. Istotnymi wskazówkami mogą być jedynie płeć oraz zróżnicowany stan zdrowia widoczny w uzębieniu. Wszyscy osobnicy byli płci męskiej w wieku od 18 do 50 lat. Chronologia mogiły określona została przez autorów dokumentacji na okres pomiędzy 1940 a 1951 r. Pierwsza z dat określała czas wysiedlenia i zburzenia Wieniawy, natomiast druga otwarcia stadionu „Lublinianka”. Na obecną chwilę możliwe są następujące interpretacje: zmarli mogli być robotnikami przymusowymi wykorzystywanymi do rozbiórki Wieniawy, zmarłymi w wyniku chorób lub głodu; mogli być ofiarami epidemii, np. tyfusu z 1941, który wystąpił wśród więźniów sowieckich w obozie jenieckim przy ul. Lipowej ewentualnie były to ofiary działań gestapo lub UB, jednakże brak jest oznak tortur, bicia czy śladów kul na przebadanych szczątkach.

Dokumentacja: Adam Olszewski, Sylwester Bochyński, *Sprawozdanie końcowe z badań archeologicznych prowadzonych w formie nadzoru w związku z realizacją inwestycji p.n. Budowa budynku usługowo-mieszkalnego Active Residence przy ul. Leszczyńskiego w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków spółki Active Residence.

ul. Złota**Bazylika pw. Św. Stanisława Biskupa Męczennika**

Nadzory prowadzone były w związku z wymianą posadzki i budową instalacji ogrzewania podłogowego w kaplicy Matki Boskiej Paryskiej. W nawarstwieniach pod posadzką natrafiono na liczny materiał zabytkowy, głównie w postaci monet o rozpiętości chronologicznej od XV do 1 poł. XX w. Wystąpiły również plomby tekstylne, amunicja do ręcznej broni palnej, fragmenty naczyń i kafli piecowych. W głównym pomieszczeniu kaplicy odkryto grzbiety przesklepionych pomieszczeń, usytuowanych poprzecznie względem jej dłuższej osi. Łączył je podziemny korytarz. Podziemia pełniły funkcję krypty trójkomorowej. Wzniesiono ją w 1729 roku. Kolejne zabytkowe konstrukcje odkryto w przedsionku kaplicy. W wykopie 1 odkryto mury będące prawdopodobnie częścią umocnień obronnych chroniących miasto od XIV do XVII wieku. W wykopie 2 rozpoznano fundament ściany prezbiterium oraz dostawione do niej oskarpowanie.

Dokumentacja: Jacek Tkaczyk, *Dokumentacja z nadzoru archeologicznego w kaplicy M. B. Paryskiej kościoła dominikańskiego przy ul. Złotej 9 w Lublinie*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie. Badania wykonano ze środków firmy Kompleksowa Konserwacja Zabytków.

SUMMARY

In 2017 in the Lublin Province, archaeological surveys and searches encompassing 270 permits of the Historic Preservation Officer of the Lublin Province were carried out. The most frequent form of the research covered by the permits (208) were, as every year, the so-called archaeological supervision surveys comprising earth works at various types of investment projects – from large buildings and linear objects to construction of single-family houses. The archaeological surveys accompanying investments were carried out in the areas and objects covered by the restorer's protection through entry in the register of historical monuments or in the provincial and district registers. The surveys mostly examined the urban layouts of the larger towns of the region. Moreover, such research accompanied also the repair works in many temples throughout the last year. Furthermore, in 2017 in the Lublin Province there were also archaeological non-invasive surveys and surface verification surveys conducted as part of the scientific and research programmes preceding excavation works. The following projects are particularly worthy of attention: "Late Paleolithic settlements in the Western part of the Lublin Upland," "Microregion of the Dobużek Escarpment as a part of the physiographical and biocultural borderland between the Baltic and Pontic spheres (from the 6th to 2nd century BC)" and an initiative of the State Forests undertaken as part of the inventory of cultural heritage – surface prospection (after an analysis of the resources of the ISOK – the IT System of the Country's Protection) within the borders of the Roztocze National Park. About one-fifth of the archaeological works carried out in 2017 were excavation surveys. They were conducted within the framework of several long-term research programmes. The major ones were the surveys at archaeological sites in Mikulin and Dobużek Kolonia, connected with the continuation of the programme: "Microregion of the Dobużek Escarpment as a part of the physiographical and biocultural borderland between the Baltic and Pontic spheres

(from the 6th to 2nd century BC)." This group of surveys comprises also the Chełm part of the Polish-Ukrainian research project: "Searching for, identification and scientific study of the oldest temple of the Mother of God, erected in Chełm by King Daniel of Galicia" and "Restoration, construction and maintenance works connected with the archaeological and architectural research in the crypts of the Basilica of the Nativity of the Blessed Virgin Mary in Chełm." The wide-area research connected with the construction of S17 road was conducted in the form of excavation works of the rescue character at the site which used to be the field of the battle fought on 8 August 1863 between the Russian troops and the insurgents of the January Uprising in Żerdź near Żyrzyn. In the area of 1.27 ha, numerous objects connected with the battle were discovered, including a mass grave, individual graves of Russian officers and burial sites of horses. Owing to the archaeological research it was possible to reconstruct the course of one of the most important battles of the January Uprising. In Lublin in the quarter of Lubartowska, Świętoduska and Bajkowskiego Streets, rescue excavation surveys were carried out in connection with the planned construction of the "Alchemia" complex. More than 350 objects were documented during the surveys, including 170 objects from the Early Middle Ages – dated provisionally at the 8th-10th c, and the rest from the Late Middle Ages and the modern period. A planned event in the protection of historical monuments in 2017 was ex officio preparation by the Department of Archaeological Inspection of the Provincial Office for the Protection of Monuments of an administrative decision to enter the burial ground with 41 burial mounds in Podzamcze, Mełgiew district, not covered by the restorer's protection before, in the Register of Archaeological Monuments. Furthermore, there were also the works connected with verification of the administrative decisions from the 1960s pertaining to the entry of the castle and the burial mounds in Wojsławice in the register "C". Digitalization of the records of archaeological sites was continued: the database in the GIS file format was extended to include further 357 sites in 9 AZP (Polish Archaeological Record) areas in Ryki and Lubartów regions. The geodetic measurement documentation was prepared for the burial ground in Widniówka Kolonia, Krasnystaw district (66 burial mounds in 6 sites) and Wólka Tuczepska, Grabowiec district (9 burial mounds). The article presents briefly a list of non-invasive surveys – surface surveys and searches, as well as excavation rescue works, surveys preceding investment projects and supervision surveys.

1. Chełm, Bazylika pw. Narodzenia NMP. Nowożytny pochówek w krypcie nr 1 (A – szkaplerz, B – futerał z okularami). fot. St. Gołub

3. Dobużek Kolonia, stan. 1. Profil wielkiego rowu otaczającego osadę kultury pucharów lejkowatych. fot. M. Krupski

2. Chełm, ul. Lubelska. Górka Katedralna. Wykopaliska na cmentarzysku z XIII w. fot. St. Gołub

4. Dobużek Kolonia, stan. 1. Naczynie odkryte na dnie jamy gospodarczej kultury pucharów lejkowatych. fot. T. Mysliwiec

5. Gródek, gm. Hrubieszów, stan. 1C. Grób grupy masłomęckiej w trakcie eksploracji. fot. A. Hyrczała

6. Gródek, gm. Jarczów stan. 16. Wykop sondażowy na grodzisku. fot. H. Taras

7. Gródek, gm. Jarczów stan. 16. Kościana łyżwa odkryta na grodzisku. fot. H. Taras

8. Kawęczynek, gm. Szczepieszyn. Widok na badane fortyfikacje grodziska, fot. W. Koman

9. Kłodnica, gm. Wilków, Widok z lotu ptaka na wczesnosłowiańskie grodzisko, w trakcie badań wykopaliskowych. fot. Ł. Miechowicz

10. Kłodnica, gm. Wilków. Dirhem i szklane paciorki (fragmenty naszyjnika?) odkryte w obiekcie na majdanie grodziska. fot. Ł. Miechowicz

11. Leopoldów, gm. Łęczna, stan. nr 5. Obiekt mieszkalny ludności wczesnoneolitycznej kultury ceramiki wstęgowej rytej. fot. M. Jączek

12. Leopoldów, gm. Łęczna, stan. nr 5. Zabytki ceramiczne kultury ceramiki wstęgowej rytej pozyskane w trakcie badań ratowniczych. fot. M. Jączek

13. Lublin, ul. Złota, Bazylika pw. św. Stanisława. Odsłonięte w trakcie remontowych krypty w prezbiterium i nawie głównej kościoła. Fot. J. Tkaczyk

14. Lublin, ul. Złota, Bazylika pw. św. Stanisława. Wnętrze krypty pod prezbiterium kościoła w momencie otwarcia. Fot. J. Tkaczyk

16. Lublin, ul. Lubartowska, Ofiara zakładzino-wa z dna wczesnośredniowiecznej półziemianki, fot. P. Zimny

15. Lublin, ul. Lubartowska, ul. Świętoduska, Jeden ze odkrytych obiektów mieszkalnych datowanych na VIII-X w. fot. P. Zimny

17. Mikulin, stan. 9. Widok z lotu ptaka na wykopy w trakcie badań wykopaliskowych. fot. I. Pieńkos

18. Mikulin, stan. 9. Prehistoryczny pochówek ciałopalny. fot. I. Pieńkos

19. Radzyń Podlaski. Badania w krypcie pod kaplicą kościoła pw. Świętej Trójcy. fot. M. Grupa

22. Witoroż, gm. Drelów, Ogólny widok na obszar wykopalisk, fot. M. Bienia

20. Rogalin, stan. 16. Zniszczony grób kultury lubelsko-wołyńskiej. fot. A. Hychała

23. Witoroż, gm. Drelów, Pozyskane podczas wykopalisk zabytki ruchome kultury wielbarskiej, fot. M. Bienia

21. Ulów, stan. 6. Palenisko kultury wielbarskiej w trakcie eksploracji. fot. B. Niezabitowska-Wiśniewska

24. Żerdź, gm. Żyrzyn. Szczątki konia zabitego podczas potyczki w powstaniu styczniowym (1863 r.), fot. D. Włodarczyk

PRACE KONSERWATORSKIE PROWADZONE PRZY ZABYTKACH RUCHOMYCH W ROKU 2017

Wykaz realizacji konserwatorskich w zakresie zabytków ruchomych obejmuje teren woj. lubelskiego podległego działalności WUOZ Lublin i delegatur w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu. Sprawozdanie – z konieczności w wersji skrótovej – jest próbą przybliżenia i zilustrowania działań, jakie są podejmowane przez właścicieli przy obiektach zabytkowych, wpisanych do rejestru. Przedstawiony wykaz obejmuje zakończone prace w całości lub ich etap zrealizowany w roku 2017. Czasokres jest wyznaczony przez cykl wydawniczy Wiadomości konserwatorskich, jak również roczne okresy rozliczeń finansowych w przypadku prac dotowanych z różnych źródeł. W 2017 roku z budżetu Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków udzielono dotacji na realizację zadań bieżących przy zabytkach ruchomych w kwocie łącznej 321.742,50 zł, – oraz na refundację poniesionych w latach ubiegłych nakładów kwotę 90.494 zł, – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dofinansował prace przy zabytkach ruchomych w wysokości 50.000 zł,-. Z budżetu Urzędu Miasta Lublin przeznaczono kwotę 82.598 zł, – na prace przy zabytkach ruchomych. Dzięki wskazanym dotacjom i środkom własnym właścicieli udało się zrealizować kolejny ważny etap prac konserwatorskich m.in. w przypadku zespołu klasztornego Dominikanów w Lublinie, kościoła parafialnego w Kraśniku, Krasnymstawie, kościoła katedralnego w Zamościu, kościoła rektoralnego pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej w Lublinie, kościołów parafialnych: w Baranowie, Janowie Podlaskim, Lubartowie, Rykach, Tarnogrodzie. W skali potrzeb w zakresie konserwacji zabytków na terenie woj. lubelskiego przyznawane dotacje nie dają możliwości zaspokojenia wszystkich potrzeb. Jednak nawet przy ograniczonych funduszach i zaangażowaniu lokalnych społeczności udaje się co roku uratować wiele cennych zabytków, co potwierdza poniższe zestawienie.

BARANÓW, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Obraz „Św. Piotr” wraz z ramą z XVIII wieku, z kościoła parafialnego pw. Św. Jana Chrzciciela

W roku 2017 parafia kontynuowała prace konserwatorskie przy elementach ruchomego wyposażenia kościoła parafialnego w Baranowie. Jako kolejny obiekt pracom poddano obraz z przedstawieniem Św. Piotra. Obraz wykazywał silne zabrudzenia i miejscowe przemalowania po formie powierzchni warstwy malarskiej oraz zniszczenia podłoża z płótna. Wykonano pełny zakres prac konserwatorskich technicznych jako przygotowanie do prac restauratorskich, obejmujących wykonanie retuszu naśladowczego warstwy malarskiej. W przypadku ramy przyjęto koncepcję rekonstrukcji złoceń ramy na mat i poler.

Kierujący pracami: Aleksander Piotrowski.

BELŻEC, GM. LOCO, POW. TOMASZOWSKI

Ołtarz główny z kościoła parafialnego pw. Matki Bożej Królowej Polski

Ołtarz drewniany z ok. 1912 r., z wystrojem snycerskim złożonym. Konserwacja w pełnym zakresie techniczno-estetycznym objęła następujące zabiegi: demontaż elementów, dezynsekcję i dezynfekcję konstrukcji ołtarza oraz ruchomych elementów drewnianych, usunięcie wtórne przemalowania i przezlócenia, oczyszczenie, wzmocnienie, podklejenie odspojeń oryginalnej warstwy malarskiej i złocień. Następnie wykonano impregnację strukturalną osłabionych elementów drewnianych, uzupełniono ubytki drewna i zaprawy, wykonano podkłady pod złocenia z częściowym zachowaniem oryginalnych, podkładów zabezpieczono powierzchnię złocień, wykonano retusz naśladowczy w obrębie ubytków warstwy malarskiej.

Kierujący pracami: Danuta Majewska.

BIAŁA PODLASKA, GM. LOCO, POW. M. BIAŁA PODLASKA

XIX-wieczne nagrobki: Edwarda Kamińskiego, Stanisława Dybowskiego, Stanisława Szemiota, zlokalizowane na terenie cmentarza parafialnego w Białej Podlaskiej

Wykonano pełny zakres prac konserwatorskich przy kamiennych elementach nagrobków (oczyszczenie, odsolenie, wzmocnienie, klejenia pęknięć usunięcia nawarstwień, uzupełnienia ubytków, uczytelnienie inskrypcji, scalenie estetyczne oraz zabezpieczenia całości z zaimpregnowaniem hydrofobowym). Wykonano nową podbudowę pod pomnik St. Szemiota, z pionowaniem nastawy obiektu. Pola grobowe oczyszczono z roślinności i korzeni drzew, obniżono grunt wokół nagrobków, przeprowadzono korektę posadowienia obiektu odchylonego od pionu. Wykonano nowe fundamenty (nagrobek T. Marczuk, A. Kucewicz), na których posadowiono obiekty.

Wykonano pełny zakres prac konserwatorskich przy elementach metalowych nagrobka E. Kamińskiego, z oczyszczeniem i zabezpieczeniem powłokami antykorozyjnymi. Prace miały na celu zahamowanie procesów destrukcji, przywrócenie pierwotnej estetyki obiektów

Kierujący pracami: Agnieszka Andryszczak.

BOŃCZA, GM. KRAŚNICZYN, POW. KRASNOSTAWSKI

Feretron z przedstawieniami: „Zaśnięcie MB” i „św. Mikołaj” z XIX w. z cerkwi prawosławnej pw. Opieki Matki Bożej

Prace konserwatorskie rozpoczęto od przeprowadzenia badań obiektu. Oczyszczono architekturę feretronu z odspojonych gruntów. Podklejono odspojone grunty w partiach monochromii. Oczyszczono malaturę z przemalowań. Przeprowadzono zabiegi dezynsekcji, a następnie impregnację. Oczyszczono partie złożone. Usunięto zdegradowane i odspojone grunty pod złocenia. Wykonano uzupełnienia drewna oraz zrekonstruowano brakujące elementy snycerki. Uzupełniono i opracowano grunty. Położono złocenia na poler i mat. Wykonano retusz malatury. Ikony: oczyszczono warstwę malarzką, podklejono złuszczoną i odspojoną warstwę malarską. Położono werniks pośredni. Oczyszczono i zabezpieczono antykorozyjnie odwrocia ikon. Założono kity wyrównujące powierzchnię ikon, opracowano powierzchnie kitów zgodnie z powierzchnią oryginału. Wykonano złocenia ikon i punktowanie warstwy malarskiej. Zabezpieczono warstwę malarską werniksem końcowym.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

BUKOWINA, GM. BISZCZA, POW. BIŁGORAJSKI

Malowidła ściennie z kościoła filialnego pw. Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny

Wnętrze kościoła wypełnia dekoracja malarska datowana na podstawie wyników badań odkrywkowych na 2 połowę XIX wieku i 1904 rok, zniekształcona nieudolnymi i amatorskimi przemalowaniami z 1966 roku, które całkowicie dewaluowały wnętrze XVII-wiecznej świątyni. W 2001 r. przeprowadzono odkrywkowe badania nawarstwień ściennych w prezbiterium i nawy, których celem było ustalenie stratygrafii malarskich nawarstwień ściennych, ich charakteru kompozycyjnego, zasięgu występowania, stanu zachowania, datowanie nawarstwień, opracowanie programu prac konserwatorskich. W latach 2010-2016 wykonano prace konserwatorskie dekoracji malarskiej w prezbiterium i na sklepieniu nawy oraz przy dekoracji ściany zachodniej. W 2017 r. zakres zrealizowanych prac obejmował część ściany południowej nawy. Wykonano w pełnym zakresie techniczno-estetycznym następujące zabiegi konserwatorskie: usunięcie przemalowania olejnego ze sklepienia, dezynfekcję całych powierzchni, dezynsekcję drewna – podłoża malowideł, lokalną impregnację strukturalną drewna, stabilizację ruchomych części drewnianego podłoża, klejenie pęknięć, uzupełnienie większych ubytków drewnem, uzupełnienie powierzchniowych ubytków drewna, uzupełnienie ubytków zaprawy, utrwalenie – izolację całych powierzchni malowideł. Następnie wykonano konserwację estetyczną z uzupełnieniem wierzchniej warstwy malarskiej, wraz z pokryciem dekoracji warstwą zabezpieczającą półmatową.

Kierujący pracami: Antoni Guzik.

BUŚNO, GM. BIAŁOPOLE, POW. CHEŁMSKI

Polichromia wnętrza z XVIII w. z kościoła rzymskokatolickiego pw. Wniebowzięcia NMP (ściany pd. i pn. nawy i prezbiterium)

Prace rozpoczęto od przeprowadzenia badań stratygraficznych. Powierzchnie ściany oczyszczono z powierzchniowych zabrudzeń. Usunięto wtórne warstwy malarskie, które nie przedstawiały wartości artystycznej. Usunięto wtórne tynki, przecierki oraz niefachowo wykonane uzupełnienia cementowe. Wzmocniono osłabione partie historycznych tynków. Utrwalono odsłonięte fragmenty polichromii, a następnie zlikwidowano pęknięcia i szczeliny. Uzupełniono ubytki zaprawy i pobiałę. Wykonano punktowanie i rekonstrukcję w obrębie warstwy malarskiej.

Kierujący pracami: Monika Konkolewska.

CHEŁM, M. LOCO, POW. M. CHEŁM

Nagrobek Siergieja Bugajewa (Budajewa) z 1846 r. z cmentarza rzymskokatolickiego przy ul. Lwowskiej

W 2017 r. został przeprowadzony ostatni etap prac konserwatorskich. Wykonano scale nie kolorystyczne kamienia oraz przeprowadzono zabieg hydrofobizacji.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

Nagrobek Pelagii Prószyńskiej z 1883 r. z cmentarza rzymskokatolickiego przy ul. Lwowskiej

W 2017 r. został przeprowadzony ostatni etap prac konserwatorskich. Przeprowadzono zabiegi scalenia kolorystycznego kamienia, a następnie zabieg hydrofobizacji.

Kierujący pracami: mgr Mariusz Bubicz.

Fragmenty murów budowli z XIII w. z glaukonitytu na „Wysokiej Górze” przy ul. Lubelskiej 2

W 2017 r. kontynuowano prace konserwatorskie przy odsłanianych podczas kolejnych sezonów badań archeologicznych fragmentach muru. Prace poprzedziło wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej. Następnie odpylono miejsca przeznaczone do wzmocnienia i podklejenia roztworem żywic syntetycznych. Roztwory żywic wprowadzono metodą iniekcji w szczeliny spękań. W dalszej kolejności sklejono odwarstwione fragmenty glaukonitytu. Wypełniono szerokie szczeliny odpowiednio dobraną masą plastyczną.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

Polichromia ścienna w cerkwi prawosławnej pw. św. Jana Teologa

W 2017 r. rozpoczęto prace konserwatorskie przy polichromii we wnętrzu cerkwi. Przeprowadzone zostały badania stratygraficzne na wszystkich ścianach (oprócz wnętrza kopuły), na podstawie których rozpoznano pierwotny wystrój malarski świątyni. Usunięto wtórne przemalowania ze ścian w części ołtarzowej cerkwi. Na ścianach w nawie głównej w części cokołowej skuto wtórne, cementowe tynki do wysokości ok. 175 cm (bez pilastrów) ze względu na duże zawilgocenie oraz brak dekoracji malarskiej, która najprawdopodobniej została zniszczona podczas wcześniejszych napraw. Usunięto przemalowania z powierzchni gładkich ścian nawy głównej. Pozostałe prace będą kontynuowane w 2018 r.

Kierujący pracami: Katarzyna Braun.

CZEMIERNIKI, GM. LOCO, POW. RADZYŃSKI

XVIII-wieczna kapliczka przydrożna Matki Bożej w Czemiernikach

Po wykonaniu w poprzednim sezonie prac konserwatorskich przy marmurowej płycie inskrypcyjnej z elewacji kapliczki oraz figurze MB, w kolejnym sezonie kontynuowano prace przy elewacjach, obejmujące: oczyszczenie z wtórnych nawarstwień, dezynfekcję, odsalanie, zabezpieczenie gruntów, wykonanie polichromii oraz prace przy wieńczącym krzyżu żeliwnym, który oczyszczono z wtórnych przemalowań, usunięto produkty korozji, zabezpieczono antykorozyjnie, na zakończenie nanosząc powłokę malarską. Dwusezonowe prace miały na celu zahamowanie procesów destrukcji oraz przywrócenie obiektowi pierwotnej estetyki.

Kierujący pracami: Zofia Kamińska.

CZĘSTOBOROWICE, GM. RYBCZEWICE, POW. ŚWIDNICKI

Obraz „Przemienienie Pańskie” z XIX wieku z kościoła parafialnego pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła

Tytułarny obraz prawego ołtarza przytęczowego, wykazywał zniszczenia podłoża oraz warstwy malarskiej. Warstwa malarska nosiła ślady przetarć, pociemniały i nierównomiernie położony werniks oraz zabrudzenia powierzchniowe spowodowały nieczytelność kompozycji i negatywny odbiór estetyczny przedstawienia. Prace obejmowały oczyszczenie z powierzchniowych zabrudzeń, usunięcie wtórnych reperacji, prostowanie podobrazie i dublaż płótna, konsolidację warstwy malarskiej i retusz. Obraz zamontowano w ołtarzu.

Kierujący pracami: Grzegorz Gołubiak.

DOROHUSK, GM. LOCO, POW. CHEŁMSKI

Ambona z 1936 r. z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Jana Nepomucena

Prace konserwatorskie rozpoczęto od demontażu ruchomych elementów snycerki i konstrukcji. Oczyszczono poszczególne elementy z brudu i kurzu, usunięto zdegradowane powłoki bejc i lakierów z powierzchni ambony. Usunięto nieoryginalne złączenia, nakłady metali i brązów pozłotniczych. Następnie wypełniono szpary, pęknięcia i rozwarstwienia drewna kitami. Wykonano niezbędne prace stolarskie. Opracowano i zabezpieczono wewnętrzną powierzchnię schodów farbą odporną na ścieranie. Przeprowadzono dezynsekcję i dezynfekcję drewna. Zrekonstruowano i opracowano brakujące elementy rzeźby i snycerki, które scalono kolorystycznie z pozostałymi elementami. Założono grunty w partiach złożonych zgodnie z zakresem ich występowania, a następnie wykonano prace pozłotnicze. Zrekonstruowano pierwotną kolorystykę drewna oraz założono nowe lakiery i werniksy zabezpieczające powierzchnię ambony. Wykonano prace wzmacniające konstrukcję. Zamontowano poszczególne elementy na ambonie, a następnie umieszczono ambonę w kościele.

Kierujący pracami: Andrzej Lasek, Kazimierz Kaszuba.

GORZKÓW, GM. LOCO, POW. KRASNOSTAWSKI

Ołtarz boczny pw. Chrystusa Ukrzyżowanego (kolumny, zwieńczenie, dekoracja rzeźbiarska, snycerka) z XVIII w. z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Stanisława BM

W 2017 r. przeprowadzono II etap prac konserwatorskich przy architekturze ołtarza. Wykonano zabiegi dezynsekcji, usunięto wtórne przemalowania olejne oraz oczyszczono elementy złożone z przemalowań. Następnie wykonano niezbędne naprawy stolarskie, wzmocniono połączenia elementów drewnianych oraz impregnację strukturalną elementów drewnianych. Uzupełniono zniszczone fragmenty detalu architektonicznego. Wypełniono ubytki w miejscach szczelin i spękań, uzupełniono ubytki gruntów pod polichromię i złączenia. Uzupełniono brakujące elementy dekoracji snycerskiej. Następnie wykonano rekonstrukcje złoceń, uzupełniono i zrekonstruowano polichromię na rzeźbach i architekturze ołtarza. Zamontowano wszystkie elementy ołtarza.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

Tablica konsekracji kościoła z XVIII w. z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Stanisława BM

Prace przy tablicy rozpoczęto od oczyszczenia z brudu i kurzu. Przeprowadzono zabiegi dezynfekcji drewna. Po przeprowadzeniu badań, usunięto wtórne przemalowania z powierzchni polichromowanych, złożonych oraz drewnianych. Uzupełniono ubytki drewna w miejscach działania drewnojadów oraz uszkodzeń mechanicznych. Uzupełniono ubytki gruntów pod polichromię i złączenia. Wykonano rekonstrukcję brakujących napisów i dekoracji roślinnej. Uzupełniono polichromię tła inskrypcji. Założono werniks końcowy. Zamontowano tablicę w nowej ramie.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

HANNA, GM. LOCO, POW. WŁODAWSKI**Ruchome wyposażenie z XVIII w. z kościoła rzymskokatolickiego pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła (ołtarze, obrazy, rzeźby, polichromie na płótnach – ok. 50 obiektów)**

W związku z kompleksowym remontem architektury drewnianego kościoła rozpoczęto prace konserwatorskie przy wyposażeniu ruchomym świątyni. W 2017 r. wykonano demontaż całego wyposażenia, który poprzedzono inwentaryzacją fotograficzną i opisową, a następnie przewieziono zabytki ruchome do pracowni konserwatorskiej. Oczyszczono z kurzu i brudu poszczególne ruchomalia, a także wykonano wstępne zabiegi dezynfekcji. Rozpoczęte zostały prace badawcze przy poszczególnych obiektach (ołtarze, prospekt organowy) w celu ustalenia stratygrafii. Prace będą kontynuowane w 2018 r.

Kierujący pracami: Sabina Szkodlarska.

HOROSTYTA, GM. WYRYKI, POW. WŁODAWSKI**Ikona „Chrystus Pantokrator” z 1 poł. XVIII w. z cerkwi prawosławnej pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego**

Prace rozpoczęto od zabezpieczenia warstwy malarskiej oraz elementów polichromowanych i złożonych przed transportem do pracowni konserwatorskiej. Podklejono łuszczące się i osypujące fragmenty warstwy malarskiej i gruntu. Podklejono i ustabilizowano powierzchnie pęcherzy. Usunięto stare werniksy. Oczyszczono powierzchnię warstwy malarskiej z brudu. Wykonano korektę retuszy. Utrwalono powierzchnie warstwy malarskiej, sklejo miejsca rozejścia się desek podobrazia. Opracowano odwrocie ikony. Wykonano dezynsekcję oraz wzmocniono strukturalnie zdegradowane fragmenty drewna. Uzupełniono ubytki warstwy podłoża i gruntów. Wykonano podmalówkę kolorystyczną na kitach, którą następnie zaizolowano. Wykonano retusz naśladowczy i scalenie kolorystyczne warstwy polichromii, a także położono werniks końcowy. Złożone tło i rama: podklejono odspojenia i łuski gruntów pod złożenia. Wykonano miejscową konsolidację rozłożonego gruntu, oczyszczono powierzchnie starego gruntu. Wykonano rekonstrukcje rytego tła ornamentu w niezbędnym zakresie. Uzupełniono ubytki, położono zaprawę w miejscach rekonstrukcji. Opracowano powierzchnię pod złożenia. Wykonano rekonstrukcje rytego ornamentu. Położono pulment i położono złoto płatkowe.

Kierujący pracami: Joanna Polaska, Kazimierz Kaszuba.

HRUBIESZÓW, GM. LOCO, POW. HRUBIESZOWSKI**Ikona Św. Aleksander Newski z cerkwi prawosławnej pw. Zaśnięcia NMP**

Ikona z 1866 roku, wykonana jest w technice olejnej na płótnie w ramie drewnianej, złożonej z motywami roślinnymi i bogatą ażurową snycerką. Pełny zakres techniczno-estetyczny konserwacji objął: demontaż obrazu z ramy, podklejenie i ustabilizowanie odspojonych fragmentów warstwy malarskiej wraz zabezpieczeniem bibulką japońską, oczyszczenie z pozostałości werniksu, sklejenie rozdarć i wklejenie łątek w miejscach ubytków płótna, zabezpieczenie warstwy malarskiej werniksem retuszerskim, wykonanie kitów emulsyjnych, nabicie na nowe krosno, scalenie kolorystyczne w technice olejno-żywicznej. Ramę poddano następującym zabiegom konserwatorskim: usunięto przemalowania, zdemontowano elementy snycerki, zrekonstruowano brakujące detale, uzupełniono ubytki i pęknięcia wraz ze wzmocnieniem konstrukcji ramy, wykonano im-

pregnację, uzupełniono ubytki gruntów wraz z opracowaniem powierzchni, wykonano złożenia żułmentowe.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

JANÓW LUBELSKI, GM. LOCO, POW. JANOWSKI

Ołtarz przytęczowy (z lewej strony) pw. Serca Jezusowego w kościele rzymskokatolickim pw. św. Jana Chrzciciela

Ołtarz poddano pracom restauratorskim w zakresie struktury i elementów rzeźbiarsko-snycerskich in situ. Nie demontowano ołtarza, wobec powyższego nie wyjmowano obrazów ołtarzowych i nie poddano ich konserwacji, jedynie odkurzeniu. Kolorystykę struktury ołtarzowej powtórzono według istniejącej, analogicznie w przypadku zakresu złożeń.

Kierujący pracami: Krzysztof Kawiak.

JANÓW PODLASKI, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Zespół XVIII-wiecznych trumien biskupów Franciszka Antoniego Kobielskiego, Adama Naruszewicza, Józefa Twarowskiego, Antoniego Erazma Wołowicza z krypty kościoła pokatedralnego pw. Trójcy Świętej

Wykonano zastępcze sarkofagi na szczątki zmarłych, a następnie przeprowadzono eksplorację krypty i jej dezynfekcję z udziałem archeologa i antropologa. Wykonano pełną konserwację techniczną i estetyczną elementów drewnianych, metalowych i tekstylnych. Przeprowadzone prace konserwatorskie miały na celu zahamowanie procesów destrukcji, przywrócenie obiektom walorów artystycznych i estetycznych oraz przygotowanie do ekspozycji.

Kierujący pracami: Tomasz Trzos.

XVIII-wieczne ołtarze boczne pw. św. Barbary oraz pw. św. Józefa, z obrazami tytularnymi, w kościele pokatedralnym

Po demontażu z ołtarza elementów snycerki i obrazów, przy ołtarzach przeprowadzono pełną konserwację techniczną i estetyczną. Prace konserwatorskie miały na celu zahamowanie procesów destrukcji, przywrócenie obiektom walorów artystycznych i estetycznych.

Kierujący pracami: Kamila Miller-Henneberg (ołtarze), Bogumiła Stawicka-Ślosarska (obraz)

Malowidła ściennie – XVIII w. zacheuszki w kościele pokatedralnym

Przeprowadzono dezynfekcję i dezynsekcję. Metoda iniekcji podklejono odspojone od podłoża fragmenty malowidła. Usunięto wtórne powłoki malarskie. Wykonano uzupełnienia wypraw tynkarskich. Powierzchnie wzmocniono, wykonano retusz i rekonstrukcję w miejscach niezachowanych fragmentów. Przeprowadzone zabiegi konserwatorskie miały na celu odsłonięcie malowideł i pełną ekspozycję we wnętrzu.

Kierujący pracami: Natalia Pawłowska.

JELENIEC, GM. TUCHOWICZ, POW. ŁUKOWSKI

„Sąd Ostateczny” – polichromia ściany tęczowej w kościele pw. św. Anny

Po powiększeniu odkrywek stratygraficznych wykonano badania. Usunięto wtórne nawarstwienia po dobraniu optymalnej metody. Sklejono rozwarstwienia strukturalne

podłoża. Powierzchnię doczyszczono z resztek przemalowań. Całość zaipregnowano. Uzupełniono ubytki tynku zaprawą wapienno-piaskową o dobranym uziarnieniu wypełniacza. Założono pobiałę w miejscach uzupełnionych i opracowano ich powierzchnie. Wykonano retusz naśladowczy w miejscach ubytków warstwy oryginalnej. Prace konserwatorskie miały na celu w szczególności odsłonięcie pierwotnej wersji obrazu, przywrócenie walorów artystycznych i estetycznych.

Kierujący pracami: Dorota Moryto-Naumiuk.

KOPYTÓW, GM. KODEN', POW. BIALSKI

Ikona „Św. Mikołaj” z cerkwi prawosławnej pw. św. Jana Teologa w Kopytowie

Po wykonaniu badań podklejono odspojone partie warstwy malarskiej. Obiekt oczyszczono usuwając wtórne powłoki. Wykonano dezynfekcję i impregnację podobrazia. Zdecydowano w trakcie prowadzonych prac o wykonaniu uzupełnień i konstrukcyjnym wzmocnieniu odwrocia obiektu. Uzupełniono kity i grunty w miejscach ubytków. Wykonano rekonstrukcję zniszczonych partii grawerunku w obrębie tła. Wykonano złocenia i srebrzenia oraz retusz naśladowczy w miejscach ubytków oryginału. Prace zakończono werniksowaniem końcowym, oraz zabezpieczeniem złocen i srebrzeń.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

KRASNYSTAW, GM. LOCO, POW. KRASNOSTAWSKI

Ołtarz główny z XVIII w. (bez tabernakulum) z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Franciszka Ksawerego

W 2017 r. został przeprowadzony I etap prac przy ołtarzu głównym – konserwacja techniczna. Prace rozpoczęto po wykonaniu dokładnego programu badawczego w celu ustalenia stratygrafii obiektu. Zdemontowano i zinwentaryzowano wszystkie ruchome elementy wystroju, które oczyszczono wstępnie z brudu i kurzu. Usunięto wtórne nawarstwienia z powierzchni polichromowanych. Przeprowadzono zabiegi dezynfekcji i impregnacji strukturalnej zdegradowanych fragmentów drewna. Uzupełniono ubytki drewna snyderki, a także ubytki drewna architektury ołtarza flekami i kitami.

Kierujący pracami: Maciej Filip.

KRAŚNIK, GM. LOCO, POW. KRAŚNICKI

Wystrój architektoniczny i malarski sklepienia nawy północnej – dwa przęsła od strony wschodniej – kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP

W roku 2017 kontynuowano prace konserwatorskie i restauratorskie przy wystroju architektoniczno-malarskim kościoła. W kolejnym etapie pracami objęto dwa przęsła nawy północnej od strony zakrystii. Prace obejmowały konserwację techniczną wypraw z dekoracją malarską oraz detalu architektonicznego – żebra i zworniki na sklepieniu. Usuwanie wtórnych nawarstwień potwierdziło po raz kolejny, że całe wnętrze kościoła posiadało dekorację figuralno-ornamentalną. Motywy dekoracji żeber i zworników oraz wysklepek sklepienia nawiązują do dekoracji sklepienia nawy głównej kościoła. Wykonano pełny zakres prac technicznych od zabezpieczenia podłoża, poprzez odsłonięcie oryginału i uzupełnienie kitów.

Kierujący pracami: Aneta i Maciej Filip.

LUBARTÓW, GM. LOCO, POW. LUBARTOWSKI

XVIII-wieczne obrazy Apostołów: św. Piotra, św. Andrzeja, św. Tomasza, św. Jakuba Mniejszego i św. Filipa z kościoła parafialnego pw. Św. Anny

Cykl obrazów Apostołów, ilustrujący wyznanie wiary – Credo, powstał dla kościoła lubartowskiego w XVIII wieku. Obrazy pierwotnie wisiały na znacznej wysokości w nawie głównej, skąd zostały zdemonstrowane z uwagi na zły stan i przechowywane w pomieszczeniach nad zakrystią kościoła. W roku 2017 rozpoczęte zostały prace konserwatorskie przy części obrazów, wymienionych powyżej. Rozpoznanie ikonograficzne pozwoliło na odnalezienie wzorca graficznego do przedstawień oraz pozwoliło ustalić kolejność przedstawień i teksty z wyznania wiary, przypisane poszczególnym Apostołom. Obrazy wykazywały poważne zniszczenia w warstwie malarskiej i podłożu i wymagały przeprowadzenia kompleksowych prac konserwatorskich i restauratorskich, od oczyszczenia, usunięcia wtórnych nawarstwień, poprzez dublaż płócien i scalenie kolorystyczne warstwy malarskiej. Obrazy kolejno według przekazu historycznego powrócą do wnętrza kościelnego.

Kierujący pracami: Roland Róg.

LUBLIN, GM. LOCO, POW. M. LUBLIN

Kraty wejścia do nawy głównej z XVIII wieku i wejścia do nawy południowej z XVII wieku w kościele rektoralnym pw. Świętego Ducha przy ul. Krakowskie Przedmieście

Metalowe kraty stanowiące wejście do naw kościoła znajdowały się w złym stanie technicznym a zwłaszcza estetycznym. Realizacja prac potwierdziła wtórne przemalowania, które zatarły historyczną estetykę. Krata do nawy południowej po oczyszczeniu ukazała swe XVII-wieczne piękno w kolorystyce tego okresu, z podkreśleniem detalu. Potwierdzono również, że krata była zmontowana z elementów i została wtórnie włożona jako dodatkowe zabezpieczenie otworu drzwiowego. Krata do nawy głównej odzyskała pierwotną kolorystykę ze złoceniami. Wykonano pełny zakres prac konserwatorsko-restauratorskich oraz kowalsko-ślusarskich przy zabytkach.

Kierujący pracami: Monika Konkolewska.

Ambona neogotycka z kościoła rektoralnego pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej przy ul. Narutowicza

Ambona należy do neogotyckiego wyposażenia kościoła z okresu funkcjonowania w nim zakonu panien wizytek. Jest to ostatni znacznych rozmiarów obiekt zabytkowy z wyposażenia kościoła, który został poddany konserwacji. Ambona wymagała przede wszystkim wykonania prac technicznych od oczyszczenia z wtórnych nawarstwień powierzchni drewna, dezynfekcję drewna, uzupełnienie ubytków i rekonstrukcję brakującego detalu w tym gołębicę na podniebiu baldachimu. Po wykonaniu prac technicznych drewno zabezpieczono, scalono i opracowano kolorystycznie z wykończeniem woskowym.

Kierujący pracami: Aleksander Piotrowski.

Renesansowa dekoracja plastyczna sklepienia kaplicy Ossolińskiej i Firlejów w kościele OO Dominikanów przy ul. Złotej

W roku 2017 prowadzono prace przy wystroju kaplic, które w swej dekoracji reprezentują stylizację renesansową. O ile kaplica Firlejów posiadała bogaty detal, który został

tylko przemalowany podczas kolejnych remontów, ale jego charakter został zachowany, o tyle wystrój kaplicy Ossolińskiej był zaskoczeniem. Rozpoznanie potwierdziło bogactwo kolorystyczne malarskie, które stanowiło dopełnienie form detalu architektonicznego. W przypadku dekoracji obu kaplic wykonano prace konserwatorskie i restauratorskie w pełnym zakresie, od oczyszczenia, usunięcia wtórnych nawarstwień, uzupełnienia braków, kitowanie do scalenia kolorystycznego warstw malarskich według oryginału.

Kierujący pracami: Maciej Filip, Aneta Filip.

Obraz „Matka Boska Bolesna” z kościoła klasztoru Karmelitów Bosych przy ul. Świętoduskiej.

Oprawiony w bogato dekorowaną ramę drewnianą, został zawieszony w zakrystii kościoła, na odwrocie ołtarza głównego. Sam obraz wykazywał silne zabrudzenia, nieczytelność kompozycji spowodowaną procesami starzenia. Demontaż obrazu z ramy i oczyszczenie z wtórnych nawarstwień, potwierdziło że pierwotnie kompozycja posiadała inny format, z półkolistym zwieńczeniem i została przemalowana. Zmian tych dokonano w XIX wieku. Pierwotny obraz, jak wynika ze stylistyki i sposobu malowania mógł powstać na przełomie XVII/XVIII wieku i była to większa kompozycja, która została pomniejszona (ucięta), co spowodowało stratę napisu w dolnej części. Również wtórna rama zasłaniała część kompozycji. Podjęta została decyzja o przywróceniu w zakresie możliwym pierwotnego formatu płótna i kompozycji, z wykonaniem nowej ramy. Wykonano pełny zakres prac technicznych wraz z dublaniem podłoża i estetycznych przy warstwie malarskiej.

Kierujący pracami: Magdalena Gawłowska, Leonard Bartnik.

Obrazy: „Św. Piotr” i „Chrystus Miłosierny (Ecce Homo)” wraz z ramami, z kościoła rektoralnego pw. Świętego Ducha przy ul. Krakowskie Przedmieście

XVIII-wieczny obraz „Ecce Homo” wmontowany w ołtarzu nawy bocznej kościoła, został wtórnie przyklejony do drewnianego podłoża, które było większe od kompozycji malarskiej, dodatkowo przyciętej po bokach. Ponieważ obraz miał wrócić do ołtarza, przyjęto że oryginalne przedstawienie zostanie zdublowane na płótno o wymiarach drewnianego podłoża, z dodatkowym zabezpieczeniem boków krajkami, i zamontowane na krosno. Po wykonaniu prac technicznych wykonano retusz warstwy malarskiej. Renowacji poddano metalowe, złożone elementy obrazu tj. koronę cierniową, sznur, witek oraz ramę obrazu, która była wkładana do wnęki ołtarzowej.

Powstały na przełomie XVII/XVIII wieku obraz „Św. Piotr” nosił ślady późniejszych renowacji, głównie z XIX wieku. Przedstawienie namalowane na płótnie, zostało zamontowane na desce ośmiobocznej, ograniczonej drewnianą rzeźbioną ramą. Zdecydowano o przeniesieniu obrazu na blejtram. Kolorystyka ramy została rozpoznana podczas prac przy drugim obrazie z przedstawieniem św. Piotra, która została odtworzona.

Kierujący pracami: Małgorzata Wiciejowska-Stankiewicz.

Ołtarz główny z obrazami z kościoła archikatedralnego pw. św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty przy ul. Królewskiej

W roku 2017 rozpoczęto prace przy strukturze ołtarza i obrazach: „Chrzest w Jordanie”, „Wizja św. Jana”. Wszystkie elementy rzeźbiarsko-snycerskie zostały zdemonstrowane ze

struktury i przewiezione do pracowni. Sama struktura in situ po pełnym rozpoznaniu wykazywała poważne problemy konstrukcyjne, wynikające z osłabienia drewna oraz zastosowania wtórnych niewłaściwych zabezpieczeń. Należało wykonać dodatkowe zabezpieczenia wzmacniające strukturę lub dokonać korekty istniejących. Część zwieńczenia ołtarza została zrekonstruowana podczas prac w latach 80. XX wieku i posiadała inną kolorystykę. Rozpoznano pierwotną kolorystykę struktury, wykonanej jako naśladowanie drewna hebanowego. Wobec powyższego zastosowano scalenie kolorystyczne z wykończeniem przy użyciu wosków polerowanych z przeświecaniem warstwy spodniej (usłojenie). Rozpoznanie ołtarza potwierdziło, że większy zakres złoceń został wprowadzony na strukturze wtórnie. Pierwotnie ołtarz posiadał złocenia elementów podstawowych co sprawiało wrażenie monumentalności i podkreślenia wertykalnego układu. Zdecydowano o przywróceniu pierwotnej estetyki ołtarza. Elementy metaloplastyczne ołtarza, jak wtórnie dodane tabernakulum oraz płaskorzeźba ze sceną Bożego Narodzenia na zasuwie wnęki głównej, poddano oczyszczeniu i uzupełnieniu lub rekonstrukcji złoceń i srebrzeń, w zakresie niezbędnym.

Obrazy ołtarzowe dużych formatów, malowane na płótnie, wykazywały problemy, związane głównie z usuwaniem wtórnych przemalowań, których zakres był szeroki, a oryginał zachowany w złym stanie, co powodowało czasochłonność czynności konserwatorskich.

Kierujący pracami: Aleksander Piotrowski.

Polichromia ścienna w obrębie pomieszczeń chóru muzycznego kościoła archikatedralnego przy ul. Królewskiej.

W roku 2017 rozpoczęte zostały prace przy wystroju malarskim chóru muzycznego. Rozpoznanie pozwoliło ustalić stopień zachowania autorskiej warstwy malarskiej Józefa Mayera oraz zakres wtórnych przemalowań i uzupełnień. Zniszczenia oryginału spowodowane były głównie stratami wojennymi, gdyż portyk został całkowicie zniszczony w wyniku bombardowania Lublina w 1939 roku. W pierwszym etapie wykonano prace techniczne, związane z usunięciem przemalowań, wzmocnieniem i zabezpieczeniem oryginalnych wypraw tynkowych z malaturą oraz wykonaniem uzupełnień ubytków tynku.

Kierujący pracami: Aleksander Piotrowski.

Polichromia ścienna kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba Ap. przy ul. Głuskiej.

W roku 2017 kontynuowano prace przy dekoracji malarskiej autorstwa Czesława Miklaszńskiego z 1925 roku w prezbiterium kościoła, od poziomu gzymsu do dołu ścian, z dwoma scenami figuralnymi: „Matki przyprowadzające dzieci do Jezusa” i „Chrystus nauczający”. Prace obejmowały odsłonięcie oryginału spod zabrudzeń i wypunktowanie jedynie w obrębie ubytków dekoracji malarskiej, aby polichromia „zagrała” naturalnym autorskim kolorytem, podkreślonym oryginalnymi złoceniami.

Kierujący pracami: Edward Kosakowski.

Obrazy i krucyfiksy z kościoła rektoralnego pw. św. Piotra Apostoła przy ul. Królewskiej

W roku 2017 zrealizowane zostały prace konserwatorskie i restauratorskie przy ośmiu obrazach z przedstawieniami: Assunta, św. Paweł, Sacra Conversazione, św. Antoni

Padewski, św. Franciszek, Święta Rodzina, św. Piotr, św. Stanisław, oraz przy dwóch krucyfikсах z wyposażenia kościoła pojezuickiego. Stopień zniszczenia obrazów był zróżnicowany i wymagały one wykonania różnego zakresu prac. Najbardziej problematyczne było przedstawienie Assunty, wykonane na desce wymagającej stabilizacji przed wykonaniem prac przy warstwie malarskiej ze złoceniami. Ciekawym odkryciem była konserwacja krucyfiks z „ciemnym” przedstawieniem postaci Chrystusa i elementami metaloplastyki, wykonanymi ręcznie w historycznych XVII-wiecznych technikach złotniczych.

Kierujący pracami: Paweł Sadlej.

Obraz „Zmartwychwstanie” z cerkwi prawosławnej pw. Niewiast niosących wonności na cmentarzu przy ul. Lipowej.

Powstałe ok. 1900 roku przedstawienie w technice olejnej na płótnie, wykazywało pofalowania i odkształcenia oraz rozdarcia płótna, co miało wpływ na odspojenia i złuszczenia miejscowe warstwy malarskiej. Procesem starzenia był efekt pociemnienia werniksu. Wykonano pełny zakres prac konserwatorskich i restauratorskich wraz z wykonaniem dublażu płótna.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

Nagrobki z XIX i pocz. XX wieku na części rzymskokatolickiej cmentarza przy ul. Lipowej.

W ramach corocznej akcji ratowania pomników nagrobnych na lubelskiej nekropolii konserwacji poddano kolejnych 7 nagrobków w tym 1 żeliwnym tj.: Wiktorii z Zienkowskich Hermanowiczowej, Kossakowskiego, Franciszka Xawerego i Ksawery Jaszowskich, M z Rubanowiczów Hrenaczewskiej, Laurencji z Januszewskich Kozłowskiej, Jana i Walentego biskupa Baranowskich, Stabnisława Kostki Lucy. Konserwacja nagrobków kamiennych obejmowała oczyszczenie z wtórnych nawarstwień, usunięcie wadliwych reperacji, wzmocnienie kamienia, uzupełnienie ubytków kamienia, uzupełnienie kitami drobnych ubytków i scalanie kolorystyczne oraz zabezpieczenie powierzchni. W przypadku nagrobka żeliwnego Wiktorii Hermanowiczowej oprócz oczyszczenia na zewnątrz i wewnątrz z wtórnych nawarstwień, specjalistycznego łączenia elementów, położenia warstwy podkładowej, wykonano ostateczne opracowanie kolorystyczno-estetyczne.

Kierujący pracami: Monika Konkolewska.

Krzesła z kompletu mebli Sali wykładowej Kliniki Okulistycznej przy ul. Chmielnej

Znajdujące się na wyposażeniu Sali wykładowej krzesła, intensywnie użytkowane, wymagały przeprowadzenia niezbędnych prac naprawczych stolarskich oraz wymiany tapicerki. Pracami objęto 39 sztuk krzeseł.

Kierujący pracami: Piotr Falkowski.

ŁĘCZNA, GM. LOCO, POW. ŁĘCZYŃSKI

Feretron z przedstawieniami: „Matka Boska Niepokalanie Poczęta” i „Chrystus w Ogrójcu” z kościoła parafialnego pw. Św. Marii Magdaleny

Powstały na przełomie XVIII/XIX wieku feretron wykazywał zniszczenia zarówno w odniesieniu do malowanych na płótnie obrazów oraz drewnianej ramy, spowodowane warunkami przechowywania oraz procesami starzenia. Prace przy rzeźbiarskiej ramie

miały na celu przywrócenie walorów estetycznych poprzez rekonstrukcje złoceń i renowację kolorystyczną. Przedstawienia malarskie poddane zostały zabiegom technicznym i estetycznym.

Kierujący pracami: Grzegorz Gołubiak.

ŁOSINIEC, GM. SUSIEC, POW. TOMASZOWSKI

Obrazy: „Matka Boska z Dzieciątkiem”, „Ukrzyżowanie”, antependium z ołtarza głównego z kościoła parafialnego pw. św. Michała Archaniola

Obraz Matka Boska z Dzieciątkiem z 1 poł. XVIII wieku wykonany w technice olejnej na podobrazu drewnianym. Obraz Ukrzyżowanie i antependium datowane są na XIX wiek i pocz. XX wieku, wykonane w technice olejnej na podłożu płóciennym. Zakres zrealizowanych prac konserwatorskich objął: konsolidację lokalną warstw technologicznych od lica malowidła, usunięcie zabrudzeń i wtórnych nawarstwień, założenie kitów wzmocnienie podłoża drewnianego wraz z wprowadzeniem preparatów zwalczających drewnojady, grzyby i pleśń, założenie warstwy izolującej, wykonanie scalenia kolorystycznego warstw barwnych oraz dekoracji pozłotniczej wraz z zabezpieczeniem końcowym.

Kierujący pracami: Paweł Sadlej.

MAJDAN SOPOCKI, GM. SUSIEC, POW. TOMASZOWSKI

Obraz „Matka Boska Częstochowska” z kościoła parafialnego pw. św. Tomasza Apostoła

Obraz z ołtarza głównego datowany na pocz. XVIII wieku, w „sukience” metalowej, złoconej, wykonany w technice olejnej na podłożu drewnianym. Zrealizowane prace konserwatorskie objęły: demontaż obrazu i zdjęcie „sukienki”, wykonanie badań w celu określenia stanu zachowania pierwotnych warstw malarskich, podklejenie warstwy zaprawy w miejscach odspojień, oczyszczenie wraz z usunięciem metalowych elementów wtórnych, usunięcie wtórnych przemalowań, dezynsekcję desek obrazu, sklejenie desek podobrazia, uzupełnienie ubytków drewna, impregnację, uzupełnienie ubytków zaprawy wraz z opracowaniem powierzchni kitów, położenie płatków i srebra na pulmencie w partii tła, punktowanie scalające warstwy malarskiej. Metalową sukienkę i korony odczyszczono, polutowano pęknięcia i wtórne otwory, wypolerowano powierzchnię.

Kierujący pracami: Adam Pragłowski.

MOKRELIPIE, GM. RADZECZNICA, POW. ZAMOJSKI

Obrazy: „Św. Józef z Dzieciątkiem”, „Św. Anna nauczająca Marię”, „Matka Boska Różańcowa” z kościoła parafialnego pw. Znalezienia Krzyża Świętego

Obrazy wykonane w technice olejnej na podobrazu z płótna lnianego datowane na XVIII-XIX wiek, w ramach drewnianych profilowanych. Prace konserwatorskie obejmowały pełny zakres techniczno-estetyczny: odczyszczono z warstw brudu i kurzu, usunięto warstwę pożółkłego werniksu, pociemniałych retuszy oraz ucztylniono kolorystykę, sklejonno pęknięcia i wykonano małe protezy w miejscach ubytków płótna, uzupełniono ubytki zapraw, zakonserwowano drewniane krosna, napięto obrazy, następnie wykonano zabiegi werniksowania, punktowania scalającego oraz werniksowania końcowego. Przy ramach wykonano zabiegi odczyszczające, trucia i impregnacji drewna, sklejonno pęknięcia i szczeliny drewna, zrekonstruowano wykończenia powierzchni ram.

Kierujący pracami: Aneta Filip, Maciej Filip.

NAŁĘCZÓW, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI**Nagrobek Michała Elwiro Andriollego z 1896 roku na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Bochothnica**

Michał Elwiro Andriolli, utalentowany malarz i rysownik, jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych ilustratorów polskiej i obcej literatury. Słowniki jako datę śmierci artysty podają rok 1893, natomiast na nagrobku nałęczowskim jest data 1896 rok. Na podstawie przykrytej płytą z piaskowca, umieszczony został granitowy postument na podstawie, z płaskorzeźbą artysty. Po zatruciu flory i usunięciu porostów, wykonano mycie i od-solenie. Po zakończeniu procesów odsalania, wykonano uzupełnienia ubytków, przywrócono poler części granitowej i wykonano zabieg hydrofobizacji części nagrobka wykonanej z piaskowca.

Kierujący pracami: Michał Pytka.

NOSÓW, GM. LEŚNA PODLASKA, POW. BIALSKI**Ikony „Pantokrator”, „MB z Dzieciątkiem”, „Św. Jan Chrzciciel”, „Św. Andrzej”, z „koszulką”, z cerkwi prawosławnej pw. św. Michała Archanioła**

Obiekty oczyszczono z zabrudzeń i pozostałości werniksu. Zabezpieczono warstwę malarską, przeprowadzono dezynfekcję. Założono kity akrylowe w miejscach ubytków. Wykonano retusz naśladowczy warstwy malarskiej i retusz pozłoty w obrębie tła w miejscach uszkodzeń. „Koszulkę” oczyszczono a następnie prostowano partie odkształcone. Odtworzono brakujące detale. Wykonano zabieg złocenia galwanicznego. Złoczone powierzchnie obiektów zabezpieczono. Prace miały na celu poprawę stanu technicznego i estetycznego obiektów eksponowanych w cerkwi i obecnych w kulcie.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

POLICHNA, GM. SZASTARKA, POW. KRAŚNICKI**Obraz „Matka Boska Loretańska” z poł. XVII w. z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Jana Vianney**

Obraz o burzliwej historii (opisanej w artykule w obecnym numerze „Wiadomości”) poddany był pracom w roku 2003. Jednak stan zachowania obrazu wymagał ponownej interwencji, głównie z powodu odpajania warstwy malarskiej od podłoża z deski. Praca podłoża narażonego na zmienne warunki wymagała ustabilizowania. Dopiero po stabilizacji można było przystąpić do prac związanych z podklejeniem warstwy malarskiej, oczyszczeniem powierzchni. Rozpoznanie potwierdziło konieczność usunięcia retuszy z poprzedniej konserwacji i wykonanie na nowo z korektą detali kompozycji i kolorystyki. Deski podłoża zostały zabezpieczone dodatkowymi spongi. Wykonano również nową ramę do obrazu i całość zamontowano w ołtarzu.

Kierujący pracami: Magdalena Gawłowska, Leonard Bartnik.

RADZYŃ PODLASKI, GM. LOCO, POW. RADZYŃSKI**Wystrój rzeźbiarski i detal architektoniczny elewacji pawilonu południowego skrzydła wschodniego pałacu Potockich**

W obrębie tympanonu wszystkie elementy rzeźbiarskie oceniono, odnosząc się do ich stanu zachowania, identyfikując elementy wtórne. Metodą natrysku przeprowadzono dezynfekcję. Powierzchnie oczyszczono z zabrudzeń powierzchniowych i nawarstwień. Wykonano zabieg lokalnego wzmocnienia fragmentów dekorujących tympanon i rocail-

le. Powierzchnię oczyszczono i usunięto wtórne nawarstwienia. Wykonano konstrukcję pod rekonstrukcję formy części dekoracji tympanonu. Przeprowadzono analizę materiałów źródłowych i ikonograficznych. Na jej podstawie zdecydowano o formie rekonstrukcji. Po impregnacji wzmacniającej wykonano rekonstrukcję polichromii.

Przed rozpoczęciem prac przy sztukateriach zdjęto formy silikonowe z oryginalnych sztukaterii pawilonu południowego skrzydła zachodniego. Wykonano odlewy brakujących elementów, przeprowadzono ich montaż na elewacji. Uzupełniono i wyprowadzono formy zamontowanych sztukaterii. Przeprowadzono gruntowanie hydrofobowe i założono warstwy wykończeniowe.

Celem prac było uzupełnienie i konserwacja brakujących elementów dekoracji pawilonu w ramach prowadzonych robót budowlanych obiektu.

Kierujący pracami: Zofia Kamińska.

Obraz „Św. Mikołaj” z kościoła pw. św. Świętej Trójcy

XVIII-wieczny obiekt pierwotnie należący do wyposażenia nieistniejącej unickiej drewnianej cerkwi pw. św. Jerzego, został odnaleziony na strychu plebanii kościoła pw. Św. Trójcy. Obraz olejny, malowany na płótnie, w szczątkowo zachowanej ramie, jako dawny obraz ołtarzowy był nabyty na podobrazie drewniane. Zdecydowano o usunięciu szczątków drewnianej ramy. Wykonano badania technologiczne na podstawie pobranych próbek. Obiekt zdemontowano z drewnianego podobrazia. Wykonano dezynfekcję, czyszczenie i usunięcie werniksu. Przeprowadzono reperację płóciennego podłoża i jego prostowanie, po czym wykonano konsolidację z uelastycznieniem warstw technologicznych i dublaż. Zdecydowano o całkowitym usunięciu drewnianego podobrazia, na które był nabyty obraz i wykonaniu dla obiektu krosna. Obraz nabito na krosno, wykonano werniksowanie, punktowanie i rekonstrukcje w miejscach ubytków warstwy malarskiej.

Kierujący pracami: Anna Fic-Lazor.

Panoplia wieńczące główną bramę południową pałacu Potockich

Usunięto wtórne zaprawy i niewłaściwie wykonane rekonstrukcje. Po przeprowadzonych próbach kamień oczyszczono. Wykonano dezynfekcję i impregnację. Przystąpiono do rekonstrukcji uzupełnień formy i powierzchni. Po opracowaniu rzeźbiarskim uzupełnień wykonano unifikację kolorystyczną i hydrofobizację. Wykonano niezbędne naprawy obróbek blacharskich na styku rzeźby. Celem prac było przeprowadzenie zabiegów związanych z całkowitym wykluczeniem roślinnych form mikrobiologicznych, usunięcie nawarstwień z zabezpieczeniem najbardziej wrażliwych partii kamienia z wzmocnieniem jego struktury oraz wykonanie rekonstrukcji w pokrewnym materiale, przywracających walory estetyczne i artystyczne rzeźb autorstwa J. Ch. Redlera.

Kierujący pracami: Zofia Kamińska. Inwestor: Miasto Radzyń Podlaski

XIX-wieczna metalowa brama południowa pałacu Potockich

Obiekt zdemontowano, oczyszczono z pozostałości farb i tlenków metalu, wypiaskowano. Naprawiono elementy uszkodzone prostując, nitując i spawając poszczególne niezbędne elementy bramy. Wykonano rekonstrukcję brakujących elementów, które zamontowano w strukturze bramy. Całość ocynkowano, a następnie wyczyszczono nadlew. Na zakończenie położono powłokę dekoracyjną farbami proszkowymi. Wykonano

prace porządkowe w miejscu montażu a następnie obiekt zmontowano na wykonanej ławie fundamentowej.

Kierujący pracami: Zofia Kamińska.

ROZWADÓWKA, GM. SOSNÓWKA, POW. BIALSKI

Ikona „Ojcowie Kościoła” z XVII wieku z kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja

Ikona w nieznanym okresie została wykorzystana jako uzupełnienie górnej części konfesonau w kościele i w tym celu odpowiednio zmniejszona. Podejmując decyzję o przeprowadzeniu przy obiekcie prac konserwatorskich ustalono, że brakujący fragment zostanie zrekonstruowany. Obiekt oczyszczono, po wykonaniu badań podklejono warstwę malarską, przeprowadzono dezynfekcję i wzmocnienie drewna. Następnie wykonano prace stolarskie z rekonstrukcją tablicy. Uzupełniono ubytki zaprawy, założono pulment, uzupełniono ubytki srebrzeń; przelaserowano i zabezpieczono. Wykonano retusz i wernikowanie końcowe.

Kierujący pracami: Elżbieta Linnert.

RYKI, GM. LOCO, POW. RYCKI

Feretron z przedstawieniami: Matka Boska z Dzieciątkiem i pan Jezus ze św. Klarą – z kościoła rzymskokatolickiego pw. Najświętszego Zbawiciela

Już wstępne rozpoznanie zabytku pozwoliło ustalić w sposób prawidłowy rodzaj jednego z przedstawień tj. Pan Jezus ze św. Małgorzatą Alacoque. Nieużytkowany feretron nosił ślady uszkodzeń i wtórnych nawarstwień w warstwie malarskiej oraz uszkodzeń mechanicznych, braków i przemalowań drewnianej ramy. Rozpoznana została pierwotna estetyka kolorystyczna ramy ze złoceniami, która została odtworzona. W przypadku obrazów przeprowadzono pełny zakres prac technicznych i estetycznych, obejmujących usunięcie pociemniałych werniksów oraz przemalowań, zabezpieczenie podłoża z płótna oraz wypunktowanie warstwy malarskiej w miejscach ubytków i scalenie kolorystyczne całości.

Kierujący pracami: Magdalena Gawłowska, Leonard Bartnik.

STUDZIANKA, GM. ŁOMAZY, POW. BIALSKI

Zespół 104 nagrobków zlokalizowanych na cmentarzu mahometańskim w Studziance

Typ I. Nagrobki wykonane z granitu metamorficznego. Po wykonaniu dokumentacji, dezynfekcji obiektów i wstępnym oczyszczeniu odkopano, spionizowano i podniesiono zapadnięte i przewrócone elementy kamienne. Uporządkowano teren wokół nagrobków. Uzupełniono brakujące elementy pól grobowych. Powierzchnie kamienne oczyszczono wodą i parą wodną pod ciśnieniem. W miejscach spękań wykonano kity zabezpieczające na bazie zapraw mineralnych z dodatkiem pigmentów i kruszyw granitowych. Powierzchnie z warstwami barwnymi zabezpieczono żywicą akrylową. Wykonano hydrofobizację.

Typ II. Nagrobki wykonane z piaskowców. Obiekty wstępnie oczyszczono, odkopano, spionizowano, zapadnięte i przewrócone płyty. Wykonano dezynfekcję, usunięto biologiczne nawarstwienia, oczyszczono parą wodną pod ciśnieniem. Obiekty złamane sklejono żywicą epoksydową. Na obiektach spękanych wykonano mineralne kity zabezpieczające. Wykonano hydrofobizację.

Typ III. Nagrobek z granitu krystalicznego. Obiekt oczyszczono, odkopano. Usunięto zdegradowane podmurówki, odspojone fragmenty zaprawy i cegieł. Uzupełniono brakujące elementy wątku ceglanego, zamurowano kryptę, założono tynk. Płytę ustawiono w miejscu pierwotnym. Po oczyszczeniu i dezynfekcji powierzchnię zabezpieczono mikrowoskiem.

Pierwszy etap prac miał na celu uczynienie zachowanych obiektów nagrobnych w przestrzeni cmentarza mahometańskiego i poprawę ich stanu technicznego.

Kierujący pracami: zespół pod kierunkiem Janusza Smazy.

SURHÓW, GM. KRAŚNICZYN, POW. KRASNOSTAWSKI

Krucyfiks z ołtarza bocznego pw. Ukrzyżowania z kościoła rzymskokatolickiego pw. Nawiedzenia NMP i św. Łukasza

Prace konserwatorskie rozpoczęto od ustalenia stratygrafii rzeźby (z poł. XIX w.). Wykonano demontaż obiektu z ołtarza bocznego w celu przewiezienia jej do pracowni konserwatorskiej. Przeprowadzono dezynsekcję zabytku. Usunięto przemalowania z powierzchni figury. Oczyszczono odsłonięte powierzchnie polichromowane i złoczone. Wykonano niezbędne prace: flekowania, wzmocnienia, uzupełnienia ubytków drewna. Wzmocniono strukturalnie zdegradowane fragmenty drewna, a następnie uzupełniono ubytki podłoża i warstwy gruntów. Wykonano podmalówki kolorystyczne na uzupełnionych gruntach powierzchni polichromowanych, położono izolację. Następnie wykonano retusz naśladowczy i scalenie kolorystyczne warstwy polichromii. Z powierzchni krzyża usunięto warstwy brudy, a także warstwy przemalowań. Przeprowadzono zabiegi dezynsekcji, a następnie scalono kolorystycznie warstwy malarskie. Zamontowano figurę Chrystusa na krzyżu i w ołtarzu bocznym.

Kierujący pracami: mgr Agata Woźniak-Niemkiewicz.

SZCZEBRZESZYN, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Ołtarz boczny z kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja

Ołtarz drewniany z 2 poł. XVIII wieku z wystrojem snycerskim złoczym, barokowo-rokokowy. Wykonane w pełnym zakresie techniczno-estetycznym prace konserwatorskie objęły: badania odkrywkowe w celu rozpoznania warstw kolorystycznych, dezynfekcję i dezynsekcję, demontaż ruchomych elementów, impregnację strukturalną osłabionej konstrukcji ołtarza oraz snycerki, usunięcie wtórnych nawarstwień, uzupełnienie drobnych ubytków drewna, ubytków zaprawy kitami kredowo-klejowymi, położenie wielowarstwowe pulmentu w partiach złocen, uzupełnienie złocen, scalenie kolorystyczne warstwy malarskiej, położenie werniksu końcowego. Przy obrazie i rzeźbach ołtarzowych wykonano konserwację w pełnym zakresie techniczno-estetycznym.

Kierujący pracami: Danuta Majewska.

TARNOGRÓD, GM. LOCO, POW. BIŁGORAJSKI

Rzeźby z ołtarza w kaplicy bocznej Matki Bożej Dzikowskiej

Rzeźby Aarona i Mojżesza datowane na 2 poł. XVIII wieku, rokokowe, drewniane, złoczone. Prace konserwatorskie obejmowały odkurzenie wraz z usunięciem zanieczyszczenia, wykonanie trucia i zabezpieczenie drewna przed działaniem szkodników drewna, wykonanie impregnacji drewna, sklejenie pęknięcia i odspojień w warstwie drewna, uzupełnienie drobnych ubytków drewna, ubytków gruntów, odczyszczenie dobrze zachowanego obiektu.

wanych złóceni, uzupełnienie ubytków złóceni, scalenie uzupełnień rekonstruowanych złóceni płatkowych ze złoceniami oryginalnymi.

Kierujący pracami: Aneta Filip, Maciej Filip

Polichromia z kościoła parafialnego pw. Przemienienia Pańskiego

Polichromia datowana jest na połowę XVIII wieku, utrzymana w charakterze rokokowym. Zrealizowany zakres prac konserwatorskich obejmował dekorację ornamentalną w drugim przęśle nawy południowej. Wykonano badania odkrywkowe, odkurzono powierzchnię, utrwalono pudrującą się warstwę malarską, odczyszczono, wykonano dezynfekcję zagrzybionych partii polichromii, podklejono odpajające się szlichty podłoża, podklejono odspojenia tynków, uzupełniono ubytki tynku zaprawą wapienno-piaskową, położono pobiałę i scalono kolorystycznie metodą punktowania.

Kierujący pracami: Aneta Filip, Maciej Filip.

TRZEBIESZÓW, GM. LOCO, POW. ŁUKOWSKI

XVIII-wieczny obraz „Adoracja NMP” z kościoła pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników

Po zabezpieczeniu lica, obiekt oczyszczono, uzupełniono ubytki płótna i zapraw. Obiekt prostowano. Podklejono fragmenty odpajającej się warstwy malarskiej. Zdecydowano o usunięciu starego dublażu i wykonaniu nowego na masę woskową na nowe płótno. Obraz nabit na nowe krosno. Wykonano retusz naśladowczy warstwy malarskiej i werniksowanie.

Kierujący pracami: Elżbieta Linnert.

TUCZNA, GM. LOCO, POW. BIALSKI

XVIII-wieczny obraz „Św. Antoni” z kościoła parafialnego pw. św. Anny

Ze względu na zły stan obrazu (olejnego na płótnie) eksponowanego w ołtarzu bocznym zdecydowano o wykonaniu przy obiekcie prac konserwatorskich. Po demontażu, zabezpieczeniu lica bibulką japońską, obiekt oczyszczono. Wykonano badania. Obiekt zdublowano. Po wykonaniu prób usunięto wtórne przemalowania. W miejscach ubytków położono nowe kity. Po naciągnięciu na nowe krosno, wykonano retusz naśladowczy i werniksowanie końcowe. Obiekt zamontowano w ołtarzu.

Kierujący pracami: Magdalena Gawłowska, Leonard Bartnik

UHRUSK, GM. WOLA UHRUSKA, POW. WŁODAWSKI

Polichromia ścienna z cerkwi prawosławnej pw. Zaśnięcia NMP

W 2017 r. zostały rozpoczęte prace konserwatorskie przy polichromii wnętrza. Usunięto wtórne powłoki malarskie ze ścian. Zabezpieczono odsłonięte fragmenty oryginalnej polichromii ściennej. Pozostałe zabiegi konserwatorskie zostaną wykonane w 2018 r.

Kierujący pracami: Katarzyna Braun.

WŁODAWA, GM. LOCO, POW. WŁODAWSKI

Mensa – stół ołtarza bocznego pw. św. Antoniego z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Ludwika Króla

Przed przystąpieniem do demontażu mensy – stołu ołtarzowego z 2 poł. XVIII wieku, wykonano inwentaryzację ruchomych elementów zabytku. Przeprowadzono wstępną dezynfekcję i dezynsekcję odkrytych drewnianych elementów obiektu. Oczyszczono

powierzchnie elementów z kurzu i brudu, a także podklejono i zespolono z podłożem odpadające i łuszczące się warstwy gruntów malatury i złoceń. Wykonano badania i odkrywkę stratygraficzne, usunięto przemalowania z partii polichromowanych i złoconych, a także usunięto wtórne nakłady gruntów i szpachli. Usunięto wtórne, wadliwie wykonane naprawy stolarki. Następnie wykonano prace konstrukcyjne, przeprowadzono zasadniczą dezynfekcję elementów drewnianych oraz wzmocniono strukturę osłabionej tkanki drewnianej. Zrekonstruowano brakujące elementy rzeźby i snycerki. Uzupełniono głębsze ubytki drewna kitami, a płytsze nowymi gruntami i kitami w partiach malatury oraz uzupełniono stare grunty i nałożono nowe w partiach złoconych, które w dalszej kolejności opracowano. Założono warstwę buforową werniksu na całości polichromii i malatury. Wykonano retusze i miejscowe rekonstrukcje powierzchni polichromowanych, a także wykonano złączenia metodą na poler i mat. Założono werniks końcowy. Zaizolowano i zabezpieczono spód nóg stołu na styku z posadzką.

Kierujący pracami: mgr Andrzej Lasek, Kazimierz Kaszuba.

Pomnik Tadeusza Kościuszki z 1908 r. przy Alei Józefa Piłsudskiego

Prace konserwatorskie poprzedziło wykonanie inwentaryzacji fotograficznej pomnika i ogrodzenia. Oczyszczono kamień z powierzchniowych warstw zabrudzeń. Zdemontowano rzeźbę orła ze zwieńczenia pomnika. Oczyszczono kamienne słupki ogrodzenia. Wykonano zabiegi flekowania, żywicowania iniekcyjnego. Wzmocniono głębokie pęknięcia klamrami wtopionymi w kamień. Wykonano szpachlowania. Oczyszczono elementy dekoracyjne słupków ogrodzenia głowy lwów i zabezpieczono antykorozyjnie. Wypolerowano kamień pomnika. Zdemontowano uszkodzone spękane płyty, z których były wykonane schody przy pomniku. Wykorzystując materiał rozbiórkowy, a także nowy odpowiednio dobrany, wykonano nowe schody. Przeprowadzono prace remontowe przy betonowej opasce wokół pomnika, teren wokół pomnika wyłożono kostką brukową. Dokończenie prac konserwatorskich nastąpi w 2018 r.

Kierujący pracami: Konrad Grabowski.

Tablica inskrypcyjna z kaplicy grobowej Katarzyny z Osypowiczów Seredynowej na cmentarzu parafialnym przy al. Józefa Piłsudskiego

W związku z pracami remontowymi kaplicy grobowej, tablicę inskrypcyjną z frontowej ściany zdemontowano i poddano zabiegom konserwatorskim. Wykonano dokumentację fotograficzną i opisową. Pogłębiono i uczytniono napis. Usunięto skorodowane warstwy kamienia. Wypolerowano odsłonięte powierzchnie kamienia. Wypełniono rysunek liternictwa złotem mineralnym. Nałożono warstwy wosków mikrokryształicznych. Wypolerowano kamień zabezpieczony woskami i zamontowano płytę na ścianie kaplicy za pomocą kotw ze stali nierdzewnej.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

WOLA WERESZCZYŃSKA, GM. URSZULIN, POW. WŁODAWSKI

Ołtarz główny z 1620 roku z kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Izydora

W 2017 r. zostały przeprowadzone prace konserwatorskie mające na celu wyeliminowanie czynnych technicznych szkodników drewna (drewnojadów) w ołtarzu głównym. Prace dezynsekcyjne wykonano metodą iniekcji i przesączania struktury drewna.

Kierujący pracami: Mariusz Bubicz.

WOŁOSKOWOLA, GM. STARY BRUS, POW. WŁODAWSKI**Nagrobek rodziny Horochów z 1855 roku z cmentarza prawosławnego**

Prace konserwatorskie przy nagrobku rozpoczęto od przeprowadzenia badań, a także uporządkowania terenu wokół nagrobka. Usunięto samosiewy drzew i krzewów (nieprzekraczających 10 lat) oraz odkopano cokół i ustalono pierwotny poziom otoczenia nagrobka. Oczyszczono powierzchnię kamienia z brudu, mchów i porostów. Przeprowadzono zabiegi dwukrotnie dezynfekcji całego nagrobka. Wzmocniono powierzchnię kamienia, a następnie uzupełniono ubytki zaprawą mineralną. Uzupełniono spoiny. Wykonano zabiegi hydrofobizacji. Zdemontowano żeliwne ogrodzenie nagrobka w celu usunięcia produktów korozji. Podklejono zdeintegrowane elementy metalowe. Uzupełniono ubytki i opracowano powierzchnie zewnętrzne w miejscach łączenia elementów. Przeprowadzono zabiegi odtłuszczenia powierzchni i wyprowadzenia wody z elementów ogrodzenia. Nałożono dwukrotnie warstwy antykorozyjne oraz warstwę dekoracyjną – czarną matową.

Kierujący pracami: Marek Kołyszko, Michał Oleksy.

WOŹUCZYN, GM. RACHANIE, POW. TOMASZOWSKI**Stacje Drogi Krzyżowej z kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia NMP**

Obrazy wykonane w technice olejnej na podobrazii z płótna lnianego i gruncie emulsyjnym, w ramach drewnianych profilowanych, datowane na koniec XVIII wieku, utrzymywane są w charakterze barokowym. W 2017 roku zrealizowano pierwszy etap konserwacji I, II i III stacji. Wykonane prace objęły pełny zakres techniczno-estetyczny: oczyszczenie, demontaż ramy, zdjęcie z krosna, wykonanie badań w celu ustalenia budowy technologicznej, usunięcie przemalowań, kitów kredowo-klejowych pokostowych z lica obrazów, usunięcie przemalowań i retuszy, dublaż na nowe płótno, uzupełnienie ubytków płótna autorskiego oraz ubytków gruntu kitem woskowo-kredowym, fakturalne opracowanie kitów, napięcie na nowe krosno, werniksowanie i scalenie kolorystyczne w technice olejno-żywicznej.

Kierujący pracami: Krystyna Solecka.

ZAKRZÓWEK, GM. LOCO, POW. KRAŚNICKI**Ółtarz główny z XIX wieku z kościoła parafialnego pw. Św. Mikołaja.**

W roku 2017 kontynuowano prace strukturalne ołtarza, obejmujące część środkową z kolumnami. Po wykonaniu prac technicznych obejmujących oczyszczenie z zabrudzeń, wtórnych przemalowań, zabezpieczeniu struktury drewna, uzupełnieniu ubytków, wykonano prace estetyczne na podstawie wcześniej ustalonej kolorystyki oraz zrekonstruowano złoceń zgodnie z oryginałem.

Kierujący pracami: Małgorzata Podgórska-Makal.

ZAMCH, GM. OBSZA, POW. BIŁGORAJSKI**Polichromia w nawie kościoła parafialnego pw. Św. Józefa BM**

Polichromia zachowana w północno-zachodnim narożniku nawy datowana jest na połowę XIX wieku, utrzymana w charakterze barokowym. Zakres zrealizowanych prac konserwatorskich objął: szczegółową dokumentację z uwzględnieniem śladów oryginalnej warstwy malarskiej wraz z badaniami stratygrafii nawarstwień, usunięcie przemalowań i wtórnych nawarstwień, impregnację, utrwalenie i zabezpieczenie warstw malarskich,

usunięcie wadliwych technicznie i estetycznie uzupełnień tynku, podklejenie i wypełnienie odspojień i ewentualnych rozwarstwień, uzupełnienie ubytków tynków i scalenie kolorystyczne.

Kierujący pracami: Ewa Gliwa-Kawecka.

ZAMOŚĆ, GM. LOCO, POW. M. ZAMOŚĆ

Obraz „Śmierć Św. Tomasza” (wraz z ramą) z Katedry pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła

Obraz datowany na 1 ćw. XVII wieku, autorstwa Jana Kasińskiego, barokowy, malowany w technice olejnej na płótnie, w ramie drewnianej złożonej XIX-wiecznej. Zrealizowane prace konserwatorskie w pełnym zakresie techniczno-estetycznym obejmowały: badania ikonograficzne i laboratoryjne, wyjęcie obrazu z ramy, oczyszczenie powierzchni lica i odwrocia, zdjęcie obrazu z krosien, dezynfekcję powierzchni obrazu, oczyszczenie chemiczne powierzchni, usunięcie warstw pożółkłego werniksu oraz pociemniałych retuszy, sklejenie i uzupełnienie ubytków płótna, impregnacja, uzupełnienie ubytków gruntów, werniksowanie obrazu, punktowanie scalające, werniksowanie końcowe obrazu. Przy ramie obrazu przeprowadzono konserwację w pełnym zakresie techniczno-estetycznym.

Kierujący pracami: Maciej Filip, Aneta Filip.

ZWIERZYNIEC, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Nagrobki: Aleksandra Czarneckiego, Michaliny Erli, Kazimiery Dudek na cmentarzu parafialnym

Nagrobki z pocz. XX wieku, wykonane są z wapienia józefowskiego. Zrealizowane prace konserwatorskie i restauratorskie polegały na odczyszczeniu z brudu, mchów i porostów, demontażu pękniętych i odspojonych fragmentów, dezynfekcji, usunięciu mikroorganizmów i czarnych nawarstwień z powierzchni, odsoleniu, uzupełnieniu ubytków kamienia, sklejeniu pękniętych i odspojonych elementów, impregnacji hydrofobowej, montażu elementów, zabezpieczeniu powierzchni nagrobków poprzez hydrofobizację, scaleniu kolorystycznym.

Kierujący pracami: Łukasz Bulewicz.

SUMMARY

The presented list of restoration works comprises the projects completed wholly or partially in 2017. The discussed period is determined by the publication cycle of the "Restoration News," as well as by annual periods of financial settlements in the case of works financed from various sources. Hence, along the list of investment projects there is information about the sources of financing, if any, for the owners who undertake works at historical monuments. In 2017 there were grants awarded from the budget of the Historic Preservation Officer of the Lublin Province, in the total sum of 321,742.50 PLN, for implementation of current works in movable historical monuments, and a sum of 90,494 PLN as a refund of the expenses borne in the previous years. The works at movable historical monuments were co-financed by the Minister of Culture and National

Heritage with a sum of 50,000 PLN and from the budget of the City of Lublin with a sum of 82,598 PLN. Owing to these grants and own funds of the owners it was possible to complete another important stage of restoration works e.g. in the monastery complex of the Dominican Friars in Lublin, parish churches in Kraśnik and Krasnystaw, the cathedral in Zamość, the rectoral church of the Assumption of Our Victorious Lady in Lublin, parish churches in Baranów, Janów Podlaski, Lubartów, Ryki, Tarnogród. The grants awarded are not sufficient to cover all needs in the area of the restoration of historical monuments in the Lublin Province. However, even with limited funding and with involvement of the local communities, it is possible to save many precious monuments every year, which is confirmed by the list below.

1. Bełżec, kościół pw. MB Królowej Polski, ołtarz boczny, stan po pracach, fot. G. Żurawicka, 2017 r.

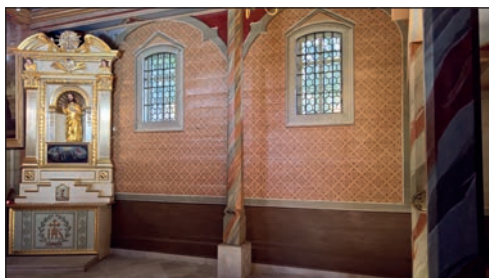
2. Bukowina, kościół pw. Ofiarowania NMP, nawa główna, stan przed pracami, fot. A. Guzik, 2017 r.

3. Bukowina, kościół pw. Ofiarowania NMP, ściana południowa nawy głównej, stan przed pracami, fot. J. Płaza, 2017 r.

4. Bukowina, kościół pw. Ofiarowania NMP, ściana południowa nawy głównej, stan w trakcie prac, fot. J. Płaza, 2017r.

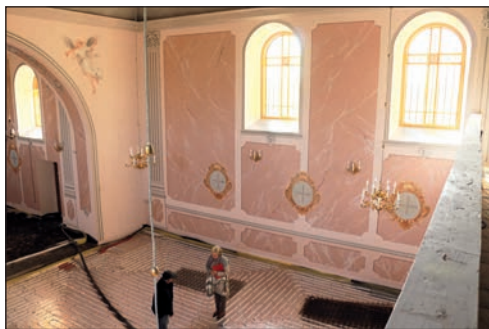
5. Bukowina, kościół pw. Ofiarowania NMP, ściana południowa nawy głównej, stan po pracach, fot. J. Płaza, 2017 r.

6. Bukowina, kościół pw. Ofiarowania NMP, ściana południowa nawy głównej, stan po pracach, fot. A. Guzik, 2017 r.

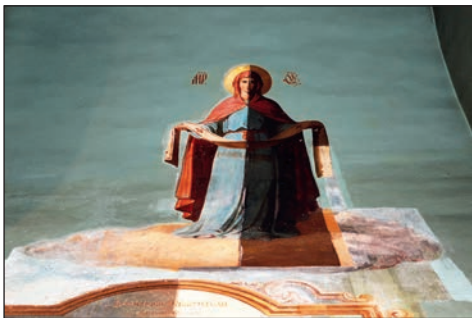
7. Buśno, kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP, polichromia ścienna w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

8. Buśno, kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP, polichromia ścienna po pracach, fot. P. Wira, 2017 r.

9. Buśno, kościół rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP, polichromia ścienna po pracach, fot. P. Wira, 2017 r.

10. Chełm, cerkiew prawosławna pw. św. Jana Teologa, polichromia ścienna części ołtarzowej w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

12. Gorzków, kościół rzymskokatolicki pw. św. Stanisława BM, ołtarz boczny pw. Ukrzyżowania po pracach, fot. P. Wira, 2017 r.

11. Gorzków, kościół rzymskokatolicki pw. św. Stanisława BM, ołtarz boczny pw. Ukrzyżowania w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

13. Janów Podlaski, kościół par., sarkofag bpa Naruszewicza przed pracami, fot. T. Trzos 2017 r.

14. Janów Podlaski, kościół par., sarkofag bpa Naruszewicza po pracach, fot. T. Trzos 2017 r.

15. Janów Podlaski, kościół par., sarkofag bpa Szymańskiego przed pracami, fot. T. Trzos 2017 r.

16. Janów Podlaski, kościół par., sarkofag bpa Szymańskiego po pracach, fot. T. Trzos 2017 r.

17. Krasnystaw, kościół rzymskokatolicki pw. św. Franciszka Ksawerego, ołtarz główny w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

18. Krasnystaw, kościół rzymskokatolicki pw. św. Franciszka Ksawerego, ołtarz główny, w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

19. Krasnystaw, kościół rzymskokatolicki pw. św. Franciszka Ksawerego, ołtarz główny, detal w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

21. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia gł. po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

20. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia gł. przed pracami, fot. K. Tur-Marciszek 2013 r.

22. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia gł. fragm. po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

23. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia bocznego przed pracami, fot. K. Tur-Marciszek 2013 r.

25. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia bocznego po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

24. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia bocznego fragm. w trakcie prac, fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

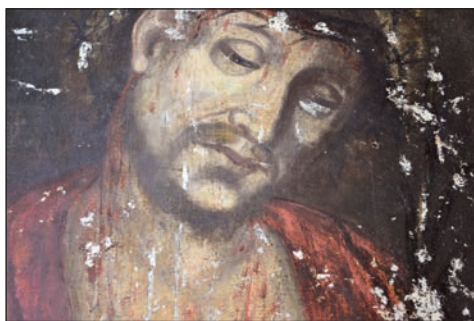
26. Lublin, kościół św. Ducha, krata wejścia bocznego fragm. po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

27. Lublin, kościół św. Ducha, obraz Ecce Homo przed pracami, fot. K. Tur-Marciszek 2013 r.

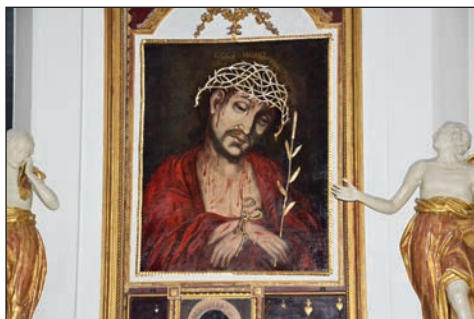
30. Lublin, kościół św. Ducha, obraz św. Piotr przed pracami, fot. K. Tur-Marciszek 2013 r.

28. Lublin, kościół św. Ducha, obraz Ecce Homo w trakcie prac, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

31. Lublin, kościół św. Ducha, obraz św. Piotr po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

29. Lublin, kościół św. Ducha, obraz Ecce Homo po pracach, fot. K. Tur-Marciszek 2017 r.

32. Lublin, Karmelici Bosi, obraz MB Bolesna przed pracami, fot. M. Gawłowska 2017 r.

34. Lublin, Karmelici Bosi, obraz MB Bolesna po pracach, fot. M. Gawłowska 2017 r.

33. Lublin, Karmelici Bosi, obraz MB Bolesna w trakcie prac, fot. M. Gawłowska 2017 r.

35. Radzyń Podl., pałac Potockich, panoplia bramy pd. przed pracami, fot. Z. Kamińska 2017 r.

36. Radzyń Podl., pałac Potockich, panoplia bramy pd. po pracach, fot. Z. Kamińska 2017 r.

37. Radzyń Podl., kościół Świętej Trójcy, obraz św. Mikołaj przed pracami, fot. A. Fic-Lazor 2017 r.

38. Radzyń Podl., kościół Świętej Trójcy, obraz św. Mikołaj po pracach, fot. A. Fic-Lazor 2017 r.

39. Ryki, kościół par., feretron przed pracami awers, fot. M. Gawłowska 2017 r.

40. Ryki, kościół par., feretron przed pracami rewers, fot. M. Gawłowska 2017 r.

41. Ryki, kościół par., feretron w trakcie prac, fot. M. Gawłowska 2017 r.

42. Ryki, kościół par., feretron po pracach awers, fot. M. Gawłowska 2017 r.

43. Ryki, kościół par., feretron po pracach rewers, fot. M. Gawłowska 2017 r.

45. Tarnogród, kościół pw. Przemienienia Pańskiego, nawa południowa, fragment polichromii, stan przed pracami, fot. M. Filip, 2017 r.

46. Tarnogród kościół pw. Przemienienia Pańskiego, nawa południowa, fragment polichromii, stan w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

44. Surhów, kościół rzymskokatolicki pw. Nawiedzenia NMP i św. Łukasza, ołtarz boczny (lewy) z krucyfiksem po pracach, fot. P. Wira, 2017 r.

47. Tarnogród, kościół pw. Przemienienia Pańskiego, nawa południowa, fragment polichromii, stan po pracach, fot. M. Filip, 2017 r.

49. Tarnogród, kościół pw. Przemienienia Pańskiego, rzeźba z ołtarza bocznego, stan w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

50. Tarnogród, kościół pw. Przemienienia Pańskiego, rzeźba z ołtarza bocznego, stan po pracach, fot. M. Filip, 2017 r.

48. Tarnogród, kościół pw. Przemienienia Pańskiego, rzeźba z ołtarza bocznego, stan w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

51. Uhrusk, cerkiew prawosławna pw. Zaśnięcia NMP, polichromie ścienne w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

52. Włodawa, kaplica grobowa Katarzyny z Osypowiczów Seredynowej, tablica inskrypcyjna przed rozpoczęciem prac, fot. P. Wira, 2017 r.

53. Włodawa, kaplica grobowa Katarzyny z Osypowiczów Seredynowej, tablica inskrypcyjna po pracach, fot. P. Wira, 2017 r.

54. Włodawa, kościół rzymskokatolicki pw. św. Ludwika, mensa – stół przed rozpoczęciem prac, fot. P. Wira, 2017 r.

55. Włodawa, kościół rzymskokatolicki pw. św. Ludwika, mensa – stół po konserwacji, fot. P. Wira, 2017 r.

56. Włodawa, pomnik Tadeusza Kościuszki przed rozpoczęciem prac, fot. P. Wira, 2017 r.

57. Włodawa, pomnik Tadeusza Kościuszki, detal w trakcie prac, fot. P. Wira, 2017 r.

59. Zamość, Katedra, obraz Śmierć św. Tomasza, fragment w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

58. Zamość, Katedra, obraz Śmierć św. Tomasza wraz z ramą, stan przed pracami, fot. M. Filip, 2017 r.

60. Zamość, Katedra, obraz Śmierć św. Tomasza, fragment w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

61. Zamość, Katedra, obraz Śmierć św. Tomasza, stan po pracach, fot. M. Filip, 2017 r.

63. Zamość, kamienica Pod Madonną, elewacja frontowa, fragment dekoracji, stan w trakcie prac, fot. M. Filip, 2017 r.

64. Zamość, kamienica Pod Madonną, elewacja frontowa, stan po pracach, fot. M. Filip, 2017 r.

62. Zamość, kamienica Pod Madonną, elewacja frontowa, stan przed pracami, fot. M. Filip, 2017 r.

Kinga Doraczyńska-Dziuba, Maria Fornal, Ewa Furlepa, Monika Kurczewicz, Lech Kuśmierz, Joanna Matys, Iga Pałka, Monika Pędzińska, Elżbieta Podkościelny, Aneta Semenik, Alicja Wiśniewska, Klaudia Zarzycka-Goliszek

PRACE KONSERWATORSKIE I REMONTOWE PRZY ZABYTKOWYCH OBIEKTACH I ZESPOŁACH ARCHITEKTONICZNYCH W 2017 ROKU

W niniejszym sprawozdaniu wyszczególniono zrealizowane w 2017 roku prace budowlane i konserwatorskie w zabytkach architektury i budownictwa. Wykaz realizacji obejmuje teren woj. lubelskiego podległego działalności WUOZ Lublin i delegatur w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu. Oprócz prac konserwatorskich i budowlanych o bardzo szerokim i kompleksowym zakresie, jak w przypadku kościoła OO. Dominikanów w Lublinie, oraz kościoła pw. Św. Piotra Apostoła przy ul. Królewskiej 9 w Lublinie, odnotowano liczne działania właścicieli na rzecz poprawy stanu technicznego zabytkowych budynków i budowli. Odnotowano istotne dla poprawy stanu technicznego roboty w zakresie izolacji i osuszania murów, m.in. w pałacach w Celejowie i Jastkowie, w oficynie w Dęblinie, w cerkwi w Uhrsku, w kaplicach w Biłgoraju i w Kamionce, dzwonnicy w Uchaniach. Rozpoczęto kompleksowe remonty w Zamościu: Infułatki, wikarówki oraz największego XVII-wiecznego barokowego kościoła OO. Franciszkanów. Przystąpiono do kompleksowych prac drewnianym kościele w Hanni, z bogatą dekoracją wnętrza.

Część inwestycji była realizowana przy wsparciu finansowym instytucji rządowych i samorządowych. Dotacjami z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego objęto 11 zabytków architektonicznych z Lublina, Zamościa, Wojsławic, Korczmina, Kraśnika, Krasnobrodu, Goraja i Janowa Podlaskiego, w których prowadzone były kompleksowe prace rewaloryzacyjne. Ze środków Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dotacje przyznano na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy 26 zabytkach nieruchomych. Z budżetu samorządu miasta Lublin dotacje przyznano 13 właścicielom obiektów zabytkowych.

ADAMÓW, GM. LOCO, POW. ŁUKOWSKI

Kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża Św. – wzniesiony w 1 poł. XIX wieku. W 2017 r. wykonano nowe murowane ogrodzenie cmentarza przykościelnego.

BARANÓW, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzyciela – wybudowany w 2 poł. XVIII w., jest przykładem prowincjonalnego nurtu architektury barokowej wywodzącej się z baroku wileńskiego.

W 2017 r. kontynuowane były prace konserwatorskie i restauratorskie w zakresie konserwacji polichromii wnętrza oraz roboty budowlane związane z koniecznością wymiany instalacji elektrycznych.

BELŻYCE, GM. LOCO, POW. LUBELSKI

Kościół parafialny pw. Nawrócenia Św. Pawła – wybudowany w XVII w., późnorenesansowy.

W 2017 r. wykonano wymianę pokrycia dachu kościoła. W części absydy arkusze blachy zostały położone niezgodnie z zatwierdzonym projektem budowlanym.

BIAŁA PODLASKA, GM. LOCO, POW. LOCO

Kościół poreformacki pw. św. Antoniego i klasztor z 2 poł. XVII wieku.

W 2017 r. wykonano remont części elewacji kościoła i klasztoru. Wymieniono tynki odspojone od podłoża, zrekonstruowano i uczyniono profile gzymsów, pomalowano elewacje, wykonano izolacje fundamentów, wymieniono opaskę, uzupełniono obróbki blacharskie. Przeprowadzono konserwację elementów dekoracyjnych elewacji.

BIŁGORAJ, GM. LOCO, POW. BIŁGORAJSKI

Kościół parafialny pw. Trójcy Świętej i Wniebowzięcia NMP, barokowy, wzniesiony w latach 1732-1755.

Od 2016 roku parafia prowadzi prace remontowe przy elewacjach kościoła, w 2017 roku wykonano remont szczytu elewacji wschodniej oraz zakrystii od strony północnej i południowej. Zakres objął usunięcie wtórnych nawarstwień warstwy malarskiej i całkowicie zdegradowanych fragmentów elementów wystroju architektonicznego, uzupełnienie profili, elementów architektonicznych, uzupełnienie tynków, wykonano renowację stolarki okiennej i prace malarskie elewacji.

Kaplica pw. św. Marii Magdaleny, barokowa, z końca XVIII wieku.

W 2017 roku zrealizowano prace remontowe w zakresie: renowacji tynków wewnętrznych, uzupełnienia wewnętrznych spękań i malowania. W elewacji frontowej wykonano odgrzybianie, izolację przeciwwilgociową, położono kamienny cokół z piaskowca oraz wykonano nawierzchnię w obrębie strefy wejściowej do kaplicy.

BOROWICA, GM. ŁOPIENNIK GÓRNY, POW. KRASNOSTAWSKI

Kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Borowicy, drewniany, wzniesiony w 1799 r. wg projektu Jakuba Kubickiego z fundacji Kazimierza Krasieńskiego.

W 2017 r. zakończono prace związane z wykonaniem instalacji elektrycznej i oświetleniowej kościoła.

BUBEL STARY, GM. JANÓW PODLASKI, POW. BIALSKI

Kościół filialny pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty – wzniesiony w 1861 r.

W 2017 r. wykonano remont i wymianę stolarki okiennej (wyremontowano ościeżnice, wymieniono skrzydła okienne).

BUŚNO, GM. BIAŁOPOLE, POW. CHEŁMSKI

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Buśnie – wzniesiony w końcu XVIII wieku, barokowy, o dwuwieżowej fasadzie.

W 2017 r. wykonano prace związane ze skuciem zniszczonych tynków kościoła i uzupełnieniem tynkami renowacyjnymi, oczyszczeniem i pomalowaniem stolarki oraz oczysz-

czeniu i pomalowaniem elewacji kościoła. Jednocześnie wykonano prace związane z dobudową zakrystii.

CELEJÓW, GM. KAZIMIERZ DOLNY, POW. PUŁAWSKI

Zespół pałacowo-parkowy, obejmuje pałac z wieżą z XVII w., przekształcony w XVIII w. wg projektu Franciszka Mayera, figurę sakralną, pozostałości założenia parkowego z aleją dojazdową, układem wodnym i stawami.

W pałacu przeprowadzono remont trzech tarasów w zakresie wykonania izolacji przeciwwilgociowej oraz wymiany okładzin i posadzek.

CHEŁM, GM. LOCO, POW. LOCO

Cerkiew prawosławna pw. św. Jana Teologa w Chełmie, ul. Sienkiewicza 1 – wzniesiona w latach 1846–1850.

W 2017 r. rozpoczęto prace związane z przebudową instalacji elektrycznej, budową instalacji sygnalizacji włamania i napadu, sygnalizacji pożaru oraz instalacji nagłośnienia i instalacji odgromowej.

Zespół dawnego szpitala wojskowego w Chełmie, ul. Hrubieszowska 102 powstał w latach 1895–1900 dla obsługi chełmskiego garnizonu wojsk rosyjskich jako zaplecze medyczne.

W 2017 r. w budynku dawnej administracji i sztabu kontynuowano generalny remont. Prowadzono wykończeniowe prace wewnętrzne budynku mające na celu przystosowanie obiektu do nowej funkcji – Szkoły Muzycznej.

Zespół reformacki z klasztorem i kościołem pw. św. Andrzeja w Chełmie, ul. Reformacka 13a – wzniesiony w stylu barokowym w 1 poł. XVIII wieku, przekształcony i rozbudowany w XIX i pocz. XX wieku.

W 2017 r. przeprowadzono prace związane z remontem dzwonnicy bramy polegające na przemalowaniu i wykonaniu izolacji fundamentów, naprawie i uzupełnieniu tynków i pomalowaniu ścian oraz elementów metalowych.

CHYLIN (CHYLIN WIELKI), GM. WIERZBICA, POW. CHEŁMSKI

Założenie dworsko-parkowe w Chylinie obejmuje wystawiony w 1904 r. murowany dwór wg projektu Jana Heuricha i park w stylu krajobrazowo-naturalistycznym z wykorzystaniem istniejącego już XVIII-wiecznego, regularnego układu.

W 2017 r. w budynku dworu kontynuowano prace remontowe prowadzone w ubiegłych latach. Zakres prac obejmował: odtworzenie ścianek kolankowych wraz z wieńcem i gzymsem koronującym, wzmocnienie stropów poddasza i oficynek, odbudowę frontów wschodnich i zachodnich, wykonanie kominów, remont pilastrów przyfrontowych, wykonanie więźby dachowej wraz z pokryciem dachu oraz wykonanie obróbek blacharskich oraz wykonanie instalacji odgromowej.

CZERNIEJÓW, GM. JABŁONNA, POW. LUBELSKI

Kościół parafialny pw. Św. Wawrzyńca – wzniesiony w latach 1608-1611, rozbudowany na pocz. XX wieku.

W 2017 roku wykonano prace we wnętrzu kościoła związane z jego malowaniem i jednoczesnym zabezpieczeniem odsłoniętej w trakcie badań konserwatorskich dekoracji malarskiej.

DĘBLIN, GM. LOCO, POW. RYCKI

Zespół Twierdzy Dęblin stanowiący pierwotnie jeden z filarów ufortyfikowanego obszaru warownego Dęblin-Warszawa-Modlin-Brześć, powstał na przestrzeni XIX wielu w kilku etapach (w l. 1838-1853 wg. proj. Iwana Dehna oraz w l. 60. i l. 80. XIX w.). W 1909 r. podjęto decyzję o likwidacji twierdzy.

Dom Komendanta (budynek nr 1). W 2017 r. kontynuowano roboty budowlane i prace konserwatorskie związane z remontem kapitalnym. Wykonano remont pomieszczeń I piętra, poprzedzony badaniami konserwatorskimi tynków i warstw malarskich oraz przeprowadzono modernizację instalacji wod.-kan., elektrycznej i c.o. w obrębie piętra budynku.

Budynek nr 19 (dawne koszary obronne). W 2017 r. rozpoczęto kompleksowe prace remontowo-adaptacyjne: wykonano częściowy remont pomieszczeń w zakresie naprawy tynków, przebudowy ścianek działowych, częściowej wymiany posadzek oraz prac przygotowawczych do wymiany instalacji wewnętrznych.

Zespół pałacowo-parkowy założony w kon. XVIII w. przez Mniszchów z udziałem architektów P. A. Fontany i D. Merliniego oraz projektanta parku J. Ch. Schucha, przekształcony w poł. XIX w. i w latach 20. XX w. z przeznaczeniem na Francuską Szkołę Pilotów. W skład zespołu wchodzi: pałac z oranżerią, 2 oficyny, budynek Komendy Szkoły z 1936 r., dom ogrodnika, 7 willi, kordegarda oraz park.

Oficina (budynek nr 27 „Dedał”). W 2017 r. przeprowadzono remont i przebudowę budynku w zakresie m.in. wymiany zniszczonych elementów więźby dachowej, konserwacji pokrycia dachowego, wymiany orynnowania, obudowy stropu drewnianego nad I piętrzem celem dostosowania do wymaganej odporności ogniowej, wprowadzenia grawitacyjnego systemu oddymiania klatki schodowej, wykonania izolacji przeciwwilgociowej, remontu elewacji, przeprojektowania układu pokoi wraz z wykonaniem łazienek, przystosowania budynku dla osób niepełnosprawnych, modernizacji instalacji wewnętrznych, wymiany podłóg, wymiany okien w piwnicy i na poddaszu oraz konserwacji pozostałej stolarki okiennej i drzwiowej, wykonania opaski odwadniającej.

Zespół budynków kolejowych, powstał w 1923 roku w ramach rozbudowy węzła dęblińskiego, związanego z Linia Kolei Nadwiślańskiej (wybudowanej w latach 1874-1885).

Budynki mieszkalne, ul. Dworcowa 13, ul. Dworcowa 15 i ul. Dworcowa 17 – w 2017 r. dokonano wymiany stolarki okiennej i drzwiowej w obrębie klatek schodowych.

Budynek mieszkalny, ul. Dworcowa 5 – rozpoczęto remont kapitalny budynku, polegający na remoncie więźby dachowej wraz z wymianą zniszczonych elementów oraz wykonaniem lukarn, wymianie pokrycia dachowego, remoncie elewacji, wymianie stolarki okiennej i drzwiowej, remoncie i przebudowie pomieszczeń oraz wykonaniu izolacji przeciwwilgociowej.

DOROHUSK, GM. LOCO, POW. CHEŁMSKI

Kościół parafialny pw. św. Jana Nepomucena – wzniesiony w latach 1907-1909, neogotycki.

W 2017 r. przeprowadzono prace polegające na wymianie pokrycia dachu wieży oraz pomalowaniu elewacji kościoła.

DUBIENKA, GM. LOCO, POW. CHEŁMSKI

Cerkiew prawosławna pw. św. Trójcy w Dubience – wzniesiona w latach 1886-1905.

Wykonano prace polegające na: wykonaniu izolacji fundamentów, demontażu płytek podłogowych, wykonaniu sklepienia świątyni, wykonaniu prac tynkarskich dzwonnicy.

GARBÓW, GM. LOCO, POW. LUBELSKI

Spichlerz – powstały w 1850 r., stanowi element zabudowań folwarcznych zespołu pałacowo-parkowego.

W 2017 r. przeprowadzono roboty budowlane związane z remontem części skrzydła zachodniego, które nie zostały objęte pracami w latach 2011-2013.

Prowadzona na tym etapie inwestycja obejmowała adaptację pomieszczeń na funkcję handlowo-magazynową (branża przemysłowa), co wiązało się z wykonaniem posadzek, ścianek działowych, tynków wewnętrznych, sufitów podwieszanych, wykonaniem instalacji branżowych (sanitarna, elektryczna) oraz malowaniem pomieszczeń.

GORAJ, GM. LOCO, POW. BIŁGORAJSKI

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła – wzniesiony w latach 1779-1782.

Rozpoczęto prace przy renowacji polichromii we wnętrzu kaplicy bocznej kościoła, zgodnie z programem prac konserwatorskich

HANNA, GM. LOCO, POW. WŁODAWSKI

Zespół sakralny złożony z drewnianego kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła oraz drewnianej dzwonnicy, wzniesionych w 1 poł. XVIII wieku z fundacji Radziwiłłów.

W 2017 r. rozpoczęto prace związane z gruntownym remontem kościoła i dzwonnicy. Prace te polegały na zdemontowaniu opaski wokół kościoła i dzwonnicy oraz wykonaniu nowego posadowienia kościoła.

HRUBIESZÓW, GM. LOCO, POW. HRUBIESZOWSKI

Plebania, późnobarokowa, z XVIII wieku.

Zakres zrealizowanych prac remontowych objął naprawę izolacji pionowej, uzupełnienie uszkodzonych fragmentów detalu architektonicznego w dolnych partiach elewacji, malowanie wraz zabezpieczeniem okładziny drewnianej lukarn, stolarki okiennej i pokrycia dachowego oraz wykonanie kanalizacji deszczowej odprowadzającej wody opadowe z dachu budynku plebanii.

Cerkiew prawosławna pw. Zaśnięcia NMP – wzniesiona w 1873 roku.

W 2017 r. wykonano prace związane z rewitalizacją zieleni i budową drogi procesyjnej na cmentarzu przycerkiewnym.

JANÓW LUBELSKI, GM. LOCO, POW. JANOWSKI

Budynek dawnej Kancelarii Obwodu Ordynacji Zamoyskiej – wzniesiony w latach 1818-1823, w nurcie klasycyzującej, monumentalnej architektury pocz. XIX w.

W 2017 r. przeprowadzono remont lokali użytkowych zajmowanych przez Bank PKO S.A. Polegały one na modernizacji i adaptacji pomieszczeń w celu ich dostosowania do standardu funkcjonalnego i wyposażenia tego typu placówek. Zakres prac obejmował: wymianę posadzek z terakoty (wtórnych) w części pomieszczeń na nowe, wymianę sufitów podwieszanych (wtórnych) na nowe, wymianę stolarki drzwiowej wewnętrznej, malowanie ścian w kolorze białym – zgodnie ze standardem Banku, dostosowanie oświetlenia do nowej aranżacji stanowisk pracy, wymianę układu klimatyzacyjnego oddziału, wykonanie ścianek aluminiowo-szklanych o wys. 2,10 m.

JANÓW PODLASKI, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Kościół rzymskokatolicki pw. Trójcy Świętej – wzniesiony w poł. XVIII w.

W 2017 r. przeprowadzono remont krypty grobowej, połączono kryptę z sąsiednim pomieszczeniem położonym pod zakrystią i wykonano nową klatkę schodową.

JANÓW PODLASKI – WYGODA, GM. JANÓW PODLASKI, POW. BIALSKI

Zespół architektoniczno-krajobrazowy z 1 poł. XIX w.

Stajnia nr 1 – w 2017 roku wykonano remont obiektu w zakresie: wymiany tynków zewnętrznych i malowania, pomalowania elementów drewnianych, wymiany tynków wewnętrznych i malowania ścian, wymiany drzwi zewnętrznych, częściowej wymiany pokrycia dachowego, wymiany żłobów.

Stajnia nr 2 – wykonano remont obiektu w zakresie: wymiany tynków zewnętrznych i malowania, częściowej wymiany pokrycia dachowego, wymiany drzwi zewnętrznych, wykonania nowych żłobów.

Stajnia nr 3 – wykonano remont obiektu w zakresie: wymiany drzwi zewnętrznych, częściowej wymiany szalunków zewnętrznych.

Stajnia nr 4 – wykonano remont obiektu w zakresie: wymiany tynków zewnętrznych i malowania, częściowej wymiany pokrycia dachowego, wymiany drzwi zewnętrznych, wykonania nowych żłobów.

Stajnia Zegarowa – wykonano remont obiektu w zakresie: uzupełnienia i przetarcia tynków elewacji, częściowej wymiany rynien i rur spustowych, częściowej wymiany pokrycia dachowego.

JASTKÓW, GM. LOCO, POW. LUBELSKI

Zespół pałacowo-parkowy obejmujący pałac, kordegardę i park krajobrazowy z 2 poł. XIX w. Kontynuowano, rozpoczęte w roku ubiegłym, prace remontowe przy budynku pałacu: przeprowadzono wymianę pokrycia dachowego oraz naprawę uszkodzonych elementów więźby dachowej, wykonano izolacje przeciwwilgociowe budynku, remont tarasów wraz z przebudową schodów zewnętrznych, przebudowano część nadświetli okien piwnicznych oraz rozpoczęto remont elewacji.

KAMIEŃ PUŁAWSKI, GM. ŁAZISKA, POW. OPOLSKI

Zespół przestrzenny pałacowo-parkowy – powstały na początku XIX w. z zachowanym cennym drzewostanem.

W 2017 r. nowy właściciel zespołu podjął działania związane z uporządkowaniem terenu parku oraz ogrodził jego część od strony północnej, południowej i zachodniej siatką na słupach stalowych. Od strony wschodniej zabezpieczono teren doraźnie – siatką leśną.

KAMIONKA, GM. LOCO, POW. LUBARTOWSKI

Kaplica grobowa Weyssenhoffów w zespole kościoła parafialnego. Budowę kaplicy zakończono w 1858 r. Ma ona formę rotundy z kryptą z pochówkami rodziny Weyssenhoffów, właścicieli majątku w Samokłeskach.

Przeprowadzono roboty budowlane i prace restauratorskie w budynku kaplicy w zakresie: wykonania izolacji pionowej i poziomej, opaski przeciwwilgociowej, naprawy i uzupełnienia tynków wraz z detalem architektonicznym, malowania elewacji oraz wnętrza, wykonania posadzki w kryptcie, renowacji stolarki okiennej, remontu schodów. Wykonano konserwację i restaurację zabytkowego wyposażenia, w tym elementów żelaznych: nagrobka, portalu, schodów zewnętrznych, tablic memoratywnych oraz segmentów balustrady.

KAZIMIERZ DOLNY, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Kościół pw. Św. Anny (rektoralny), ul. Lubelska – w późnorenesansowym założeniu, związany z XVII-wiecznym szpitalem.

W 2017 r. rozpoczęte zostały prace konserwatorskie i roboty budowlane w kryptach związane z ich adaptacją i prezentacją wnętrza krypt wraz z ekspozycją zabytków ruchomych.

KĘBŁO

Dwór w zespole dworsko-parkowy – powstały w 1880 r. w stylu eklektycznym, zbudowany na planie litery „H”, rozbudowany w latach 70 XX w.

W 2017 r. prowadzono roboty budowlane polegające na dostosowaniu budynku dworu do wymogów przeciwpożarowych oraz wykonano instalację kanalizacji deszczowej.

KIJANY, GM. SPICZYN, POW. ŁĘCZYŃSKI

Zespół pałacowo-parkowy – przykład założenia przestrzennego XVIII i XIX wiecznego, rozplanowanego na osi pn-pd, z punktami widokowymi na dolinę rzeki Wieprz. W ramach kompleksowego remontu pałacu i rewaloryzacji zespołu, w 2017 r. wykonano węzeł ciepłowniczy w piwnicach budynku wraz z zewnętrzną instalacją i studniami rozdzielczymi.

KLESZTÓW, GM. ŻMUDŹ, POW. CHEŁMSKI

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP w Klesztowie – wzniesiony przed 1772 r. jako cerkiew greckokatolicka, zdobiony barokową polichromią; **dzwonnica** wzniesiona po 1772 r.

Wykonano prace związane wykonaniem drenażu wokół kościoła, skuciem tynków przyziemia oraz prace związane z remontem tynków dzwonnicy oraz otworzeniem pierwotnego przejścia.

KOBYLANY, GM. TERESPOL, POW. BIALSKI

Cerkiew prawosławna pw. Opieki Matki Bożej – wzniesiona w kon. XIX w.

W 2017 r. wykonano nową bramę główną i nowe ogrodzenie placu przycerkiewnego oraz uporządkowano teren wokół cerkwi.

KODEŃ, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Kościół parafialny pw. św. Anny – wzniesiony w l. 1629-1686, zniszczony w 1657 r. i 1680 r., odbudowany w l. 1680-1686, w 1709 r. wzniesiona barokowa fasada.

W 2017 r. przeprowadzono remont kaplic bocznych w kościele w zakresie malowania wnętrza.

KOMARÓW-OSADA, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Kościół parafialny pw. Świętej Trójcy, neogotycki, wzniesiony w latach 1908-11 wg projektu arch. K. Skórewicza.

Wykonano prace malarskie wnętrza kościoła.

KOZŁÓWKA, GM. KAMIONKA, POW. LUBARTOWSKI

Zespół pałacowo-parkowy, ob. Muzeum Zamoyskich – powstał pod koniec lat 30-tych XVIII w. wg. projektu Józefa Fontany, rozbudowany w l. 80 i 90 XIX w.

W 2017 r. zrealizowano przebudowę fragmentu murowanego ogrodzenia parku od strony wschodniej wraz z montażem bramy z furką, pochodzącej z pałacu Augusta Zamoyskiego w Różance.

KRASNOBRÓD, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Zespół klasztorny poddominikański, obejmujący kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP z 1698 r., dawny klasztor dominikanów, spichlerz, dom, mur ogrodzenia zespołu z trzema bramami i furką, cmentarz kościelny z drzewostanem, ogród warzywny, podwórze ze studnią, cztery figury kamienne, wraz z najbliższym otoczeniem i widokiem na zespół oraz posesje leżące naprzeciw zespołu po drugiej stronie ulicy z drzewostanem. Wykonano prace konserwatorskie i restauratorskie rzeźb, detalu architektonicznego i sztukaterii elewacji kruchty i ściany północnej kościoła, zgodnie z programem prac konserwatorskich i restauratorskich.

Kaplica pw. św. Rocha, drewniana, wybudowana w 1943 r. z fundacji Kazimierza Fudakowskiego, w miejscu wcześniejszej.

W 2017 r. przeprowadzono remont podmurówki schodów. Wzdłuż ściany północno-zachodniej wykonano odwodnienie.

Zespół pałacowo-parkowy, założony w 1 poł. XVII wieku, przebudowany w XIX i XX wieku, składający się z dworu i pałacu (dawna oficyna) połączonych galerią, drewnianej rządcówki, wieży ciśnień oraz parku.

Wykonano prace renowacyjne drzwi dwuskrzydłowych w głównym wejściu oficyny pałacu.

KRASNYSTAW, GM. LOCO, POW. KRASNOSTAWSKI

Spichlerz – wzniesiony w 1 poł. XIX w. jako jeden z elementów zabudowy gospodarczej ośrodka dworskiego.

W 2017 r. zakończono gruntowny remont obejmujący: przebudowę budynku dawnego spichlerza w celu zmiany sposobu użytkowania z przeznaczeniem na funkcję mieszkaniowo – usługową wraz z przebudową zjazdu, utwardzeniem komunikacji wewnętrznej, przebudową i budową przyłączy infrastruktury technicznej.

KRAŚNIK, GM. LOCO, POW. KRAŚNICKI

Kościół pw. Ducha Świętego (ob. rektoralny) – wybudowany z fundacji Zamoyskich w XVIII wieku.

W 2017 r. wymieniono drzwi w świątyni na drewniane, dębowe w konstrukcji ramowej.

Dawny szpital przykościelny (tzw. „dwór modrzewiowy”), ul. Narutowicza 29, drewniany, wzniesiony w 1761 r., przebudowany w XIX i w XX w.; po II wojnie świat. mieścił się tu m.in. dom starców; od lat 90. XX w. budynek był nie użytkowany i zagrażał katastrofą budowlaną.

W 2017 r. kontynuowano odbudowę budynku z adaptacją do funkcji gastronomiczno-hotelowych. Z uwagi na duży stopień zniszczeń, konstrukcję budynku odtworzono z nowego materiału, a zachowane oryginalne elementy tj. bale ścian, belki stropowe, elementy więźby dachowej, deski sufitowe i detal architektoniczny zostały poddane zabiegom konserwatorskim i zamontowane w obiekcie z przeznaczeniem do ekspozycji. Budynek został zadaszony, wymurowano trzony kominowe zgodnie z pierwotnym kształtem, wykonano ścianki działowe, przeprowadzono konserwację detalu architektonicznego.

KRZYWDA, GM. LOCO, POW. ŁUKOWSKI

Dwór – wzniesiony na pocz. XX w.

W 2017 r. kontynuowano prace związane z remontem i wymianą stolarki okiennej i drzwiowej w budynku dworu, m.in. wyremontowano drzwi główne wejściowe.

KURÓW, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP i Św. Michała Archanioła – późnorenesansowy, wznoszony etapami w okresie XV-XVIII w.

W 2017 r. wykonano w kościele instalację gazową i ogrzewanie podłogowe, wymieniono posadzkę. Dodatkowo zrealizowano pełny zakres prac związanych z wykonaniem ołtarza posoborowego i ambony. W kryptach usunięto gruz, skuto tynki i położono nowe renowacyjne, poszerzono i zabezpieczono otwór wentylacyjny, wykonano remont schodów, oczyszczono posadzkę ceglana, wykonano kłapę zabezpieczającą wejście do krypt.

LEŚCE, GM. GARBÓW, POW. LUBELSKI

Zespół dworcowo-parkowy – powstały w XIX w., w obrębie którego zlokalizowany jest dwór modrzewiowy. Zespół związany jest z osobą pisarza i socjologa Henryka Kamieńskiego. W 2017 r. w ramach budowy linii elektroenergetycznych kablowych SN zdemontowano istniejącą linię napowietrzną biegnącą w obrębie zabytkowego parku wraz ze słupami stanowiący element dysharmonijny w obszarze zabytkowym.

LUBLIN, GM. LOCO, POW. LOCO

Kamienica, ul. I Armii Wojska Polskiego 5 – wzniesiona w latach 1902-1905 jako kamienica czynszowa.

Przeprowadzono roboty budowlane i prace konserwatorskie związane z remontem elewacji frontowej kamienicy.

Dawny Pałac Parysów, ul. Bernardyńska 3/Przechodnia 4 – wzniesiony prawdopodobnie w XVII wieku, rozbudowany o drugie piętro w 2 poł. XIX w.

W 2017 r. rozpoczęto roboty budowlane we wnętrzu budynku, związane z adaptacją nieużytkowanej części poddasza na pomieszczenia biurowe, przebudowę szybu windowego, budowę przyłącza ciepłowniczego.

Dawny zespół klasztorny reformatów, ul. Bernardyńska 15 – kościół pw. św. Kazimierza i klasztor reformatów wzniesione ok. 1674 r., po 1845 r. zakupione przez Rudolfa Vettera, który przebudował i rozbudował obiekty z ich adaptacją na browar. Zespół jest dzierżawiony przez S.A. PERŁA Browary Lubelskie. Od 2000 r. część produkcyjna nieczynna.

Zakończono prace związane z przywróceniem historycznej formy dolnej części fasady dawnego kościoła, w tym z udrożnieniem głównego wejścia.

Gmach dawnego Banku Rolnego wraz z wystrojem i wyposażeniem wnętrza oraz ogrodzeniem, ul. Chopina 6, zbudowany w 1934 r. wg proj. Mariana Lalewicza (ob. siedziba NBP).

Prowadzono prace związane z renowacją tynków w pomieszczeniach archiwów, magazynowych i pomieszczeniach technicznych oraz z renowacją stolarki okiennej i drzwiowej w budynku banku, wykonano remont ogrodzenia i przebudowę altany śmietnikowej na działce stanowiącej otoczenie budynku.

Tzw. „Domek Kata” ul. Długosza 4, zbudowany w drugiej połowie XVI w., pierwotnie pełnił funkcję miejskiej szubienicy.

W 2017 r. kontynuowano roboty budowlane związane z remontem obiektu w zakresie odnowienia elewacji.

Kamienica w granicach działki, ul. Grodzka 17, wybudowana w XVI wieku, przebudowana w 1859 r., nadbudowana ok. XIX wieku.

W 2017 r. kontynuowane roboty budowlane związane z remontem elewacji i przeprowadzono prace związane z ich malowaniem.

Kamienica, z niezabudowanym terenem w granicach działki, ul. Grodzka 36. Kamienica wzniesiona w XVII w., odbudowana w latach 1951-1955.

Kontynuowano roboty budowlane związane z remontem nawierzchni, odwodnieniem podwórza oraz realizacją budynku gospodarczego i małej architektury w obrębie podwórka.

Kamienica, ul. Kołłątaja 6 – wzniesiona około 1880 r., remontowana w 1896 i 1938 r.

W 2017 r. przeprowadzono roboty budowlane związane z remontem zabezpieczającym gzyms fasady kamienicy oraz bieżącą konserwację pasa nadrynnowego.

Kościół rektoralny pw. Św. Ducha, ul. Krakowskie Przedmieście 1. Wzniesiony w latach 1419-1421, przekształcony w 1 ćw. XVII i ok. XVIII w. Posiada wnętrze w duchu renesansu lubelskiego.

W ramach prowadzonej od kilku lat rewaloryzacji kontynuowano i zakończono prace remontowe w kruchcie, wraz z konserwacją licznych tablic epitafijnych.

Kamienica, ul. Krakowskie Przedmieście 7 – wzniesiona w XVIII w., nadbudowana w 1870 r.

W 2017 r. zakończono remont wnętrza (użytkowanego wcześniej jako pomieszczenia bankowe) z adaptacją na cele gastronomiczne. Remontem objęto zmiany w układzie pomieszczeń, przebudowę schodów, dostosowanie instalacji i wystroju wnętrz do nowej funkcji.

Kamienica, ul. Krakowskie Przedmieście 25/ Staszica 1 – zbudowana 1826 r.

W 2017 r. zakończono remont elewacji od strony ul. Staszica z likwidacją wtórnej witryny.

Dawna siedziba Lubelskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu, ul. Krakowskie Przedmieście 47. Budynek wzniesiony w 1873 r., rozbudowany ok. 1907 r., przebudowany w latach 1991-1992. Ob. siedziba Sądu Okręgowego.

W 2017 r. zakończono prace związane z remontem elewacji, pokrycia dachowego, kanalizacji sanitarnej, robót instalacyjnych w obrębie budynku oraz remontem nawierzchni i ogrodzenia nieruchomości jak również przeprowadzono prace związane z wykonaniem hydroizolacji pionowej murów budynku.

Zespół Cukrowni „Lublin”, ul. Krochmalna/ul. Włociańska – obejmuje budynek rafinerii z kon. XIX w, przebudowany w 1912 r. (ob. Fabryka Cukierków „Pszczołka”), 2 budynki magazynowe z 1912 r., 2 budynki mieszkalne urzędników cukrowni z 1895 r. i 1914 r., budynek zarządu cukrowni z 1895 r., d. pałacyk dyrektora cukrowni wraz z parkiem i ogrodzeniem (wzniesiony ok. 1895 r., częściowo przebudowany), budynek sklepu cukrowni, budynek ochronki i biblioteki oraz 5 schronów z II wojny świat.

W 2017 r. w dawnym budynku Zarządu Cukrowni kontynuowano (rozpoczęty w 2016 r.) remont elewacji – wymieniono część stolarki okiennej i pomalowano elewacje, odtwarzając dawną kolorystykę.

Dawny zespół klasztorny bernardynek, następnie jezuitów, ul. Królewska 9 – kościół pw. Św. Piotra Apostoła – powstał w latach 1636-1658, odbudowany po pożarze i rozbudowany o zakrystię w latach 1768-1780, remontowany w 1874 roku i w XX w.

W 2017 r. realizowane były prace konserwatorskie w kościele (obecnie rektoralnym) związane z wymianą posadzek, remontem więźby dachowej (z wymianą elementów i impregnacją), dociepleniem stropu, naprawą i uzupełnieniem pokrycia dachowego, remontem krypt, remontem instalacji elektrycznej. Prowadzono także prace związane z remontem elewacji.

Ponadto wykonano roboty budowlane dotyczące remontu i przebudowy części katechetycznej przylegającej do kościoła, w zakresie przebudowy klatki schodowej, wymiany stropów drewnianych i remontu więźby dachowej, budowy wewnętrznego dźwigu osobowego oraz remontu instalacji elektrycznych i sanitarnych.

Pałac Czartoryskich, Plac Litewski 2 – wzniesiony w 2 poł. XVII w., przebudowany w latach 1725-1726, adaptowany na fabrykę w połowie XIX w., odbudowany po zniszczeniach wojennych w latach 1944-1952. Ob. siedziba Lubelskiego Towarzystwa Naukowego.

W 2017 r. przeprowadzono prace związane z wykonaniem iluminacji elewacji budynku zgodnie z projektem zmiany zagospodarowania Placu Litewskiego.

Pałac Lubomirskich tzw. Radziwiłłowski (pierwotnie dwór), Plac Litewski 3 – wzniesiony w 2 poł. XVI w., przebudowany na pałac po 1683 r., przebudowany w latach 1823-1824 oraz w latach 1829-1830, następnie rozbudowany o oficyny w latach 1850 i 1860, oraz w 1871 r. o portyk. Ob. siedziba UMCS.

W 2017 r. przeprowadzono prace związane z wykonaniem iluminacji elewacji budynku zgodnie z projektem zmiany zagospodarowania Placu Litewskiego.

Dawna odlewnia w zespole budynków d. fabryki Maszyn i Narzędzi Rolniczych „M. Wolski i S-ka”, ul. 1 Maja 14-16. Budynek z 1909 r., o cechach secesyjnych w wystroju elewacji.

Kontynuowano remont w zakresie wymiany podbitki stropu, konserwacji i napraw elementów konstrukcji dachu, orynnowania.

Zespół pobrygidkowski obejmujący kościół pw. Wniebowzięcia NMP Zwycięskiej, klasztor, obszar d. ogrodu zakonnego z murem obronnym opasującym teren klasztoru i tzw. basztą wodną, ul. Narutowicza 8-10. Kościół wzniesiony w latach 1412-1426, rozbudowany w latach 1586-1660, przebudowany w latach 1836-1838, klasztor z 1 poł. XV w., przebudowany w latach 1589-1660.

W budynku **kościół**a prowadzono roboty związane z osuszeniem i izolacją krypty w nawie bocznej polegające na wykonaniu iniekcji ciśnieniowej i przegrody kurtynowej oraz powtórnym ułożeniu posadzki.

W budynku **klasztoru** (wł. Zgromadzenia Sióstr Urszulanek UR) kontynuowano remont zachodniej części poddasza realizując kolejny etap remontu więźby dachowej polegający na naprawie jej elementów (z wymianą najbardziej zniszczonych) oraz na wymianie pokrycia z blachy.

Kamienica, ul. Olejna 7. Obiekt powstał po 1900 r. w wyniku połączenia dwóch wcześniejszych domów.

Kontynuowano kompleksowy remont północnej części zabudowy obejmujący elewację od strony podwórza oraz od strony posesji przy ul. Olejnej 9 oraz część elewacji frontowej. Prace polegały na wymianie skorodowanych tynków, przemurowaniu fragmentów ścian i pomalowaniu elewacji. Wykonano nową konstrukcję dachu wraz z wymianą pokrycia.

Kamienica, Rynek 10. Kamienica powstała w XV w.; odbudowana po pożarze w 1575 roku, przebudowywana w latach 1608-1662 i 1823 roku, wielokrotnie remontowana.

W 2017 r. prowadzono roboty budowlane związane z wykonaniem instalacji centralnego ogrzewania wraz z wymiennikownią oraz prace w zakresie naprawy ściany fundamentowej i wykonaniem izolacji od strony Rynku; ponadto zamontowano nową bramę

wejściową i bramę od strony dziedzińca, pomalowano przyziemie od strony Rynku, do wysokości gzymsu.

Kamienica, Rynek 14. Obiekt powstał ok. XV w., przekształcony i zdobiony w XVI w., XVII w., XIX i XX w.

W 2017 r. rozpoczęto remonty dwóch lokali: użytkowego na parterze i mieszkalnego na pierwszym piętrze. Remont obejmuje wzmocnienie stropu drewnianego, wykonanie nad nim stropu odciążającego, wzmocnienie nadproży, wzmocnienie sklepienia nad piwnicami, wymianę zniszczonej stolarki na stolarkę drewnianą, osuszenie i odgrzybienie ścian, wymianę części tynków, wykonanie ścianek działowych, malowanie pomieszczeń, wykonanie instalacji wod.-kan., elektrycznej i wentylacyjnej.

Kamienica z oficyną, ul. Staszica 7/ul. Karmelicka 2. Narożna kamienica powstała zapewne ok. 1911-1914 r. Jest jedną z najstarszych kamienic Śródmieścia realizujących charakterystyczny układ budynku czynszowego z pocz. XX w.

Etapowo prowadzone prace objęły w 2017 r. wymianę 14 sztuk stolarki okiennej, z otynkowaniem ościeży i wymianą parapetów, wykonanie remontu zabezpieczającego trzech balkonów, wymianę 2 sztuk drzwi balkonowych.

Zespół klasztorny karmelitanek bosych, następnie karmelitów bosych, ul. Staszica 16. Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP wzniesiony w latach 1646-1721, wielokrotnie remontowany. Ob. kościół rektoralny. Klasztor (obecnie PSK nr 1) wniesiony w XVII w., przebudowany na szpital w 1835 r.. Ogrodzenie wzniesione w XIX w. W 2017 r. prowadzone były badania sondażowe we wnętrzu i na elewacjach zewnętrznych klasztoru (obecnie szpitala).

Kościół i klasztor OO. Dominikanów, ul. Złota 9. Dominikanie przybyli do Lublina w poł. XIII w. Murowany kościół z klasztorem ufundowany został przez Kazimierza Wielkiego w 1342 r. Gotycki kościół rozbudowano w epoce renesansu, następnie otoczono kaplicami w XVII-XVIII w.

Od 2009 r. trwa realizacja szeroko zakrojonego programu renowacji kościoła i klasztoru, łączącego prace badawcze, roboty budowlane i konserwację detalu architektonicznego, dekoracji malarskiej i elementów wyposażenia. W ramach remontu kontynuowano roboty związane z wykonaniem ogrzewania posadzkowego w bazylice zasilanego przez gruntową pompę ciepła. Po zdemontowaniu istniejących posadzek dokonano selekcji historycznego kamienia (w tym wapieni: olandzkiego, „dębника” i in.) przeznaczonego do powtórnego wykorzystania. Przygotowano warstwy pod budowę instalacji grzewczej – zakończono wzmocnienia i zabezpieczenie konstrukcji sklepień istniejących krypt oraz reliktyw murów. Prace prowadzono pod nadzorem archeologicznym i architektonicznym, z wykonaniem inwentaryzacji odkrytych fragmentów posadzek i konstrukcji.

Zakończono remont wnętrza ścian i sklepień naw, z wyeksponowaniem odkrytych elementów świadczących o fazach rozbudowy bazyliki (m.in. profilowanie gotyckich łuków arkad między nawami, wejście na ambonę południową, fragmenty wątków ceglanych i kamiennych).

W kaplicy Ossolińskich i kaplicy Firlejów kontynuowano prace konserwatorskie przy dekoracji sztukatorskiej i malarskiej.

Udrożniono historyczne wejście do kaplicy przedsionka kaplicy Paryskiej (Niepokalanego Poczęcia NMP) oraz wykonano przejście do kaplicy Ruszelskiej, umożliwiające komunikację dla osób niepełnosprawnych do wnętrza nawy. Kontynuowano remont kaplicy Paryskiej i kaplic bocznych.

Przeprowadzono prace konserwatorskie i restauratorskie przy fasadzie bazyliki wraz z dekoracją architektoniczną.

Zrealizowano roboty budowlane i prace konserwatorskie w obrębie elewacji wschodniej i północnej kaplicy Tyszkiewiczów.

Prowadzono roboty związane z wykonaniem zasilania ogrzewania w obrębie zewnętrznego dziedzińca klasztoru.

ŁOMAZY, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Apostołów Piotra i Pawła – wzniesiona w pocz. XX w.

W 2017 r. pomalowano elewacje obiektu.

MILANÓW, GM. LOCO, POW. PARCZEWSKI

Plebania przy kościele pw. Niepokalanego Poczęcia NMP – wzniesiona w kon. XIX w.

W 2017 r. wykonano remont więźby dachowej, wymieniono pokrycie dachowe na nowe z blachy płaskiej, wymieniono rynny i rury spustowe.

NAŁĘCZÓW, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Willa „Pod Matką Boską”, Al. Lipowa 16, należąca do zespołu willowego powstałego w ostatniej ćwierci XIX w.

W 2017 r. wykonane zostały badania konserwatorskie w celu ustalenia pierwotnego wystroju malarskiego elewacji. Z początkiem bieżącego roku rozpoczęto kompleksowy remont elewacji.

Willa „Widok”, ul. Armatnia Góra 22a – wybudowana w latach 80-tych XX wieku, jako pensjonat uzdrowiskowy. Architektura wzorowana jest na rosyjskich przykładach podmiejskich letnisk drugiej połowy XIX wieku ze zdobnictwem inspirowanym budownictwem szwajcarskim. W 2017 r. zrealizowano prace konserwatorskie obejmujące dwa balkony, polegające na: wymianie zniszczonych tralek w balustradach z odtworzeniem ich oryginalnego kształtu, naprawie poręczy i konserwacji drewnianych elementów z zachowaniem istniejącej kolorystyki.

OKRZEJA, GM. KRZYWDA, POW. ŁUKOWSKI

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła – wzniesiony w l. 1790-1793

W 2017 r. pomalowano wnętrze kościoła.

OPOLE LUBELSKIE, GM. LOCO, POW. OPOLSKI

Pałac w zespole pałacowo-parkowym powstał w XVII w., przekształcony został w XVIII w. w duchu późnego baroku.

Wymienione zostały główne drzwi wejściowe, ocieplono strop i stropodach, wykonano podłogi na poddaszu, wykonano remont pomieszczeń kotłowni, wymieniono instalację c.o., wymieniono instalację elektryczną, wykonano wewnętrzną przeciwpożarową instalację wodociągową.

OSTRÓWKI, GM. WOHYŃ, POW. RADZYŃSKI

Kościół parafialny pw. św. Stanisława – wzniesiony w XVIII w.

W 2017 r. pomalowano wnętrze kościoła (partie otynkowane oraz powierzchnie drewniane: szalówkę cokołu, gzymsy i słupy), oczyszczono i pomalowano stolarkę okienną i drzwiową.

PŁONKA, GM. RUDNIK, POW. KRASNOSTAWSKI

Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP – wzniesiony w XVIII wieku.

W 2017 r. wykonano prace związane z remontem, które objęły demontaż szalunku, oczyszczenie i zabezpieczenie elementów ścian kościoła od zewnątrz, wymianę bądź flekowanie brusek, montaż stolarki, wykonanie nowego szalunku wraz z listwowaniem oraz montaż obróbek blacharskich

POLSKOWOLA, GM. KĄKOLEWNICA, POW. RADZYŃSKI

Kościół rzymskokatolicki pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty – wzniesiony w 1921 r.

W 2017 r. wykonano remont wnętrza kościoła. Pomalowano ściany, sklepienia, boazerie, balustradę chóru, wyremontowano schody na chór, podłogi w zakrystiach, stolarkę okienną i drzwi wewnętrzne.

PRATULIN, GM. ROKITNO, POW. BIALSKI

Dzwonnica przy kościele pw. św. Apostołów Piotra i Pawła – wzniesiona w 1 poł. XIX wieku.

W 2017 r. przeprowadzono remont kapitalny obiektu. Wyremontowano więźbę dachową i strop, wymieniono pokrycie dachowe na nowe z blachy miedzianej, poddano konserwacji krzyż wieńczący, wykonano nowe żaluzje do otworów dzwonnych, wyremontowano istniejące drzwi, wymieniono uszkodzone tynki, naprawiono i uzupełniono detal architektoniczny i pomalowano elewację.

PULAWY, GM. LOCO, POW. PUŁAWSKI

Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Najświętszej Marii Panny (d. kaplicy) w zespole rezydencjonalnym – wybudowana na pocz. XIX w. z inicjatywy Adama Kazimierza Czartoryskiego w oparciu o projekt Ch. P. Aignera.

W 2017 r. rozpoczęto roboty budowlane związane z generalnym remontem budynku: wymieniono konstrukcję dachu i przekryto obiekt blachą miedzianą, wykonano wieńce i stropy. Wyremontowano wnętrze z przeznaczeniem na funkcję gospodarczo-sanitarną.

Budynek przy Al. Królewskiej 19 – powstał na pocz. XX w. jako internat Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego, który działał przy pałacu Czartoryskich od 1869 roku (przekształcony z Instytutu Politechnicznego Rolniczo-Leśnego). Od lat 20. XX w. w budynku mieści się Urząd Starostwa Powiatowego.

W 2017 r. zrealizowano prace konserwatorskie w Sali Pompejańskiej polegające na oczyszczeniu ścian z nawarstwień malarskich, uzupełnieniu ubytków wypraw tynkowych oraz ich pomalowaniu, oczyszczeniu drewnianej boazerii, jej zabezpieczeniu oraz scaleniu kolorystycznym, konserwacji trzech sztuk drzwi drewnianych z naprawą elementów ślusarskich oraz oczyszczeniu żeliwnych kratki wentylacyjnych i zabezpieczeniu ich powłoką malarską.

RADZYŃ PODLASKI, GM. LOCO, POW. RADZYŃSKI

Pawilon południowy skrzydła wschodniego pałacu Potockich w Radzynie Podlaskim – wzniesiony w poł. XVIII w.

W 2017 r. przeprowadzono remont elewacji (uzupełniono otynkowanie, odtworzono profile gzymsów, pomalowano elewacje), wykonano nowe obróbki blacharskie, wymieniono stolarkę okienną, przeprowadzono renowację stolarki drzwiowej.

RYBITWY, GM. JÓZEFÓW, POW. OPOLSKI

Kościół pw. Wszystkich Świętych – wzniesiony w 1613 r., z wystrojem sztukatorskim wnętrza w typie renesansu lubelskiego, powiększony w XIX w. o neogotycką kaplicę grobową Niesiołowskich.

W 2017 r. wymieniono część nieoryginalnej stolarki drzwiowej tj. główne drzwi wejściowe, drzwi bocznej kruchty, kaplicy grobowej, zakrystii oraz drzwi wewnętrzne pomiędzy kruchtą a nawą.

RZEPLIN, GM. ULHÓWEK, POW. TOMASZOWSKI

Kościół parafialny pw. Św. Jana Chrzciciela, murowany, późnobarokowy, wzniesiony w 1787 roku.

Zakres zrealizowanych prac remontowych objął wnętrze kościoła. Wykonano wzmocnienia i naprawę sklepień oraz ścian, uzupełniono ubytki tynków i profili ciągnionych, usunięto wtórne warstwy malarskie, naprawiono nierówności i spękania, wykonano malowanie wnętrza.

SOSNOWICA, GM. LOCO, POW. PARCZEWSKI

Cerkiew prawosławna pw. św. Apostołów Piotra i Pawła – wzniesiona w 2 poł. XIX w.

W 2017 r. wykonano nowe ogrodzenie placu przycerkiewnego oraz uporządkowano teren przy cerkwi.

Kościół parafialny pw. Trójcy Świętej – wzniesiony w 1797 r.

W 2017 r. przeprowadzono remont wnętrza kościoła. Pomalowano ściany i strop, wymieniono zniszczoną podłogę deskową chóru muzycznego, wzmocniono belki stropu chóru muzycznego. Przeprowadzono remont drzwi głównych wejściowych: wymieniono futryny, zrekonstruowano nadświetle w drzwiach, oczyszczono skrzydła drzwiowe z warstw malarskich, uzupełniono ubytki i pomalowano, wykonano nową okładzinę deskową na skrzydłach drzwiowych od strony wewnętrznej.

SZEWNIA DOLNA, GM. ADAMÓW, POW. ZAMOJSKI

Kościół filialny pw. Zwiastowania NMP, drewniany, wzniesiony jako cerkiew prawosławna w 1905 roku.

Zrealizowane w 2017 roku prace remontowe objęły wymianę stolarki okiennej z odtworzeniem historycznego detalu.

SZCZEBRZESZYN, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Kościół parafialny pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej – wzniesiony w latach 1620-38, częściowo przekształcony w XIX wieku.

Wykonano prace konserwatorskie i restauratorskie wystroju sztukatorskiego najwyższej kondygnacji wieży kościoła, oraz prace konserwatorskie drewnianych drzwi głównego wejścia kościoła, zgodnie z programami prac konserwatorskich.

TARNOGRÓD, GM. LOCO, POW. BIŁGORAJSKI

Kościół pw. Św. Rocha (filialny), drewniany, pochodzący z 1 poł. XVII wieku.

Wykonano prace konserwatorskie drewnianego szalunku kościoła, zgodnie z programem prac konserwatorsko-renowacyjnym.

TOMASZOWICE KOLONIA, GM. JASTKÓW, POW. LUBELSKI

Zespół pałacowo-parkowy obejmuje XIX-wieczny eklektyczny pałac, kaplicę, pozostałości ogrodu oraz park krajobrazowy w stylu angielskim.

Przeprowadzono prace porządkowe polegające na usunięciu samosiewów w bezpośrednim sąsiedztwie pałacu. Oczyszczono i uzupełniono orynnowanie w budynku pałacu. Tymczasowo przebudowano bramę wjazdową. Prace stanowią czasowe zabezpieczenie do momentu rozpoczęcia kompleksowej rewitalizacji zespołu.

TRZEBIESZÓW, GM. TRZEBIESZÓW, POW. ŁUKOWSKI

Kościół parafialny pw. Dziesięciu Tysięcy Męczenników – wzniesiony w poł. XIX w. W 2017 r. wykonano ogrzewanie podłogowe w prezbiterium i wymieniono posadzkę w prezbiterium na nową z płyt marmurowych.

Kaplica cmentarna, drewniana, wzniesiona w poł. XIX w.

W 2017 r. rozpoczęto remont obiektu. Wykonano nowe fundamenty, wymieniono podwaliny, podniesiono budynek, odtworzono deskowania cokołu oraz osłony podwalin (okapy), wymieniono podłogi.

TUCHOWICZ, GM. STANIN, POW. ŁUKOWSKI

Kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny – wzniesiony w 1888 r.

W 2017 r. wymieniono posadzkę w kościele na nową z płyt kamiennych granitowych, wykonano instalację ogrzewania podłogowego, zainstalowano piec c.o.

UCHANIE, GM. LOCO, POW. HRUBIESZOWSKI

Dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP – wzniesiona w 1929 roku.

Prace konserwatorskie elewacji wykonano w zakresie: skucia odparzonych, zniszczonych i zwietrzałych tynków, oczyszczenia powierzchni muru, dezynfekcji powierzchni ścian, iniekcji przepony izolacyjnej. Usunięto warstwy cementowe z powierzchni detalu architektonicznego wraz z konsolidacją strukturalną zdegradowanych fragmentów, naprawiono rysy i pęknięcia konstrukcyjne oraz uszkodzeniu muru. Uzupełniono drob-

ne ubytki profili, fragmenty całkowicie zniszczone zrekonstruowano, wykonano nowe tynki, scalono kolorystycznie wraz z hydrofobizacją. Elementy drewniane i metalowe poddano pracom oczyszczającym, naprawczym i zabezpieczającym.

UDRYCZE, GM. STARY ZAMOŚĆ, POW. ZAMOJSKI

Kaplica w zespole dworskim, murowana, wzniesiona w XVII wieku.

Zakres wykonanych prac remontowych objął: remont wnętrza w pasie przyziemia z odtworzeniem boniowania, wymianę okien metalowych, drzwi zewnętrznych, malowanie elewacji, uporządkowanie wraz z niwelacją i ukształtowaniem terenu wokół kaplicy.

UHRUSK, GM. WOLA UHRUSKA, POW. WŁODAWSKI

Cerkiew prawosławna pw. św. Zaśnięcia NPM – wzniesiona w 1849 r.

W 2017 r. przeprowadzono prace związane z gruntownym remontem, które polegały na: wykonaniu izolacji fundamentów, skuciu i odtworzeniu zniszczonych tynków, pomalowaniu z zewnątrz świątyni, wymianie zniszczonej konstrukcji dachu, wymianie pokrycia dachu oraz odtworzeniu sklepienia. Jednocześnie prowadzono prace związane z remontem ogrodzenia świątyni.

WERESZCZYN, GM. URSZULIN, POW. WŁODAWSKI

Kościół pw. św. Stanisława Bp. i M., drewniany, zbudowany w 1783 r., rozbudowany w 1929 r.

W 2017 r. prowadzono prace związane z przebudową wraz z rozbudową wewnętrznej instalacji elektrycznej.

WILCZYSKA, GM. WOLA MYSŁOWSKA, POW. ŁUKOWSKI

Dwór – wzniesiony w 2 poł. XIX w.

W 2017 r. kontynuowano rozpoczęty w 2015 r. remont obiektu: wprowadzono instalację c.o. i elektryczną, wykonano nowe tynki wewnętrzne, wymieniono stolarkę okienną i drzwi zewnętrzne.

WISZNICE, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego – wybudowany w l. 1937-1939 i 1945-1950.

W 2017 r. wymieniono stolarkę okienną w kościele.

WŁODAWA, GM. LOCO, POW. WŁODAWSKI

Cerkiew prawosławna pw. Narodzenia NMP, ul. Kościelna 15 – zbudowana w latach 1893-1895 w miejscu rozebranej cerkwi greckokatolickiej.

W 2017 r. rozpoczęto prace związane z przebudową instalacji elektrycznej, budową instalacji sygnalizacji włamania i napadu oraz sygnalizacji pożaru i instalacji nagłośnienia. Jednocześnie prowadzono prace związane z remontem świątyni oraz zagospodarowaniem jej otoczenia.

Wielka synagoga, mała synagoga i dom pokahalny, pochodzące z XVIII-XIX w. są cennym zespołem żydowskich budowli kultowych.

W 2017 r. wykonano prace związane z budową instalacji sygnalizacji pożaru oraz instalacji systemu sygnalizacji włamania i napadu.

WORONIEC, GM. BIAŁA PODLASKA, POW. BIALSKI

Budynek mieszkalny w założeniu dworsko-parkowym – wzniesiony pod kon. XIX w. W 2017 r. wymieniono pokrycie dachowe na nowe z wióra osikowego wraz z wiatrownicami i deskami okapowymi.

WOŹUCZYN, GM. RACHANIE, POW. TOMASZOWSKI

Kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP, późnobarokowy, wzniesiony w latach 1742-1750 z fundacji Wilhelma Miera.

Zakres prac konserwatorskich i restauratorskich objął partię cokołową wnętrza świątyni. Wykonano demontaż współczesnych płyt kamiennych z cokołu, usunięto wtórne nawarstwienia z zaprawy cementowej, wyprawy gipsowej i szpachli, usunięto zdezinintegrowane fragmenty profili, utrwalono strukturę materiału profili, odtworzono według zachowanych form historycznych wyprawy tynkowe ścianki cokołowej wraz z płyciną i półwałkiem w dolnej partii baz pilastrów nawy i kaplicy.

WRZELOWIEC, GM. OPOLE LUBELSKIE, POW. OPOLSKI

Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Trójcy obejmuje: kościół parafialny wzniesiony w latach 1777-1784, murowane ogrodzenie cmentarza kościelnego z kapliczkami w narożach, kostnicą i bramką oraz drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego.

W 2017 r. zrealizowano roboty budowlane związane z remontem **ogrodzenia**, polegające na odbudowaniu jego fragmentu, oczyszczeniu lica ścian i usunięciu odspojonych i uszkodzonych tynków, przemurowaniu i naprawie pęknięć konstrukcyjnych, osuszeniu i zaimpregnowaniu murów, odsłonięciu uzupełnień istniejących fundamentów i wykonaniu nowych w brakujących częściach. Wykonano nowe tynki wraz ze scaleniem zachowanych fragmentów, które pomalowano w kolorze piaskowym. Wymieniono obróbki blacharskie oraz elementy ślusarki bram i furtek.

WYŁĄGI, GM. KAZIMIERZ DOLNY, POW. PUŁAWSKI

Zespół dworski w Wylągach obejmuje: dwór wraz z oficyną z I poł. XIX w., domek w ogrodzie, zespół zabudowań gospodarczych oraz założenie ogrodowo-parkowe.

W 2017 r. w **budynku dworu** wykonano instalację gazową wraz z montażem pieca w pomieszczeniu na poddaszu. Prace stanowią I etap działań związanych z adaptacją poddasza na cele mieszkalne.

ZAMCH, GM. OBSZA, POW. BIŁGORAJSKI

Kościół parafialny pw. Św. Józafata BM – dawna cerkiew greckokatolicka, wzniesiona w 1842 roku, styl neogotycki.

Zrealizowane w 2017 roku prace konserwatorskie i restauratorskie objęły strop i ściany nawy. Wykonano usunięcie wtórnych nawarstwień i przemalowań, usunięto wadliwe technicznie bądź estetycznie uzupełnienia tynku, podklejono i wypełniono odspojenia, uzupełniono ubytki tynku zaprawą wapienno-piaskową i dostosowano fakturę uzupełnień do otoczenia, następnie zrekonstruowano dekorację ornamentálną i przedstawienia figuralne według zachowanych przekazów historycznych.

ZAMOŚĆ, GM. LOCO, POW. LOCO

Infułatka w zespole Kościoła Katedralnego pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Ap. – murowany budynek dawnej dziekanii, wzniesiony w końcu XVI w. przez Bernarda Morando, przebudowany ok. 1620 r. z fundacji pierwszego infułata Mikołaja Kiślickiego.

W 2017 r. parafia rozpoczęła kompleksowy remont na cele działalności kulturalno-edukacyjne „Fabrica Ecclesiae” związany z przywróceniem historycznego wyglądu bryły Infułatki z jednoczesnym wyeksponowaniem zabytkowych wartości artystycznych i estetycznych wystroju elewacji oraz wnętrza. Zdemontowano wtórną więźbę dachową, ścianki działowe, stropy drewniane, wykonano stropy żelbetowe nad parterem i pierwszym piętrem, przebudowano klatkę schodową, zdemontowano podłogi.

Wikarówka w zespole Kościoła Katedralnego pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Ap. – wzniesiona w 1 poł. XVII wieku, przebudowana w 1761 r. wg projektu Jerzego de Kawe.

W 2017 r. parafia rozpoczęła kapitalny remont budynku wraz z zagospodarowaniem terenu na cele utworzenia „Skarbcza Historii, Sztuki i Nauki”. Wykonano prace ziemne związane z izolacją pionową ścian zewnętrznych i wykonaniem kanału c.o., zdemontowano wtórną więźbę dachową, ścianki działowe, wykonano wzmocnienia konstrukcyjne ścian, wykonano żelbetowe stropy na parterem.

Kościół OO. Franciszkanów pw. Zwiastowania NMP – wzniesiony w latach 1637-1655 z fundacji ordynata Tomasza Zamoyskiego i jego żony Katarzyny z Ostrojskich, przebudowany w XIX w.

W 2017 r. rozpoczęto kompleksowy remont w ramach projektu pt. „Rewitalizacja największego XVII-wiecznego barokowego kościoła OO. Franciszkanów w Zamościu” związany z odtworzeniem i wyeksponowaniem zniszczonej przez przebudowy XVII-wiecznej historycznej bryły i wystroju. Wykonano prace rozbiórkowe więźby dachowej, warstwy posadzkowe krypt i na parterze, odczyszczono i uczytelniono układ pomieszczeń w piwnicach, przemurowano wtórne otwory okienne z dostosowaniem do historycznego stanu, przystąpiono do prac rekonstrukcyjnych ścian szczytowych oraz kopuł nad kaplicami bocznymi.

Kamienica mieszczańska „Pod Madonną”, ul. Ormiańska 22 – wzniesiona po 1642 roku, wczesnobarokowa.

Prace konserwatorskie i restauratorskie dotyczyły elewacji frontowej z dekoracją sztukatorską i podcieniem. Zakres wykonanych w pełnym zakresie techniczno-estetycznym prac objął: konserwację wypraw tynkowych, sztukaterii wraz z płaskorzeźbą Madonny z Dzieciątkiem, konserwację kamiennych obramień okien, drzwi, parapetów, elementów attyki oraz cokołu, konserwację stolarki okiennej i drzwiowej, obróbkę blacharskich, elementów metalowych.

Rotunda – dawna działobitnia – wzniesiona w latach 1825-31 jako najdalej wysunięte dzieło obronne urządzeń fortyfikacyjnych. W czasie II wojny światowej miejsce masowej zagłady, po wojnie zamienione na muzeum i cmentarz wojenny.

W 2017 r. wykonano prace remontowo-konserwatorskie płyt pamiątkowych: przy wejściu, w miejscu rozstrzeliwań, miejscu palenia zwłok oraz elementów upamiętnienia miejsca zsypania popiołów.

ŻMUDŹ, GM. ŻMUDŹ, POW. CHEŁMSKI

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego drewniany, wzniesiony w pierwszej poł. XIX wieku jako cerkiew unicka.

W 2017 r. wykonano prace związane z gruntownym remontem kościoła. Obejmowały one: wykonanie nowego posadowienia kościoła wraz z izolacjami, wykonanie kamiennego cokołu, wymianę podwalin kościoła, wymianę część elementów konstrukcyjnych ścian lub flekowanie, impregnację ścian, wykonanie nowego szalunku, oczyszczenie i zabezpieczenie ścian od wewnątrz, wymianę stolarki okiennej.

ŻURAWCE, GM. LUBYCZA KRÓLEWSKA, POW. TOMASZOWSKI

Kościół parafialny pw. Krzyża Świętego – wzniesiony w 1912 r. jako cerkiew greckokatolicka.

W 2017 r. kontynuowano prace remontowe transeptu północnego ściany północnej kościoła, wykonano naprawy tynków, uzupełniono ubytki profili ciągnionych i detalu architektonicznego, scalono kolorystycznie wraz z zabezpieczeniem powierzchni.

SUMMARY

The report enumerates the construction and restoration works completed in 2017 in historical buildings and monuments of architecture. The list of the projects covers the area of the Lublin Province subordinate to the Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin and its branches in Biała Podlaska, Chełm and Zamość. Apart from the restoration and construction works of a very broad and comprehensive range, as in the case of the Dominican Friars Church in Lublin and Saint Peter the Apostle Church at Królewska 9 in Lublin, there were numerous actions of owners aimed at improvement of the technical condition of historical buildings and objects. The works included insulation and drying of the walls, significant for improvement of the technical condition, e.g. in palaces in Celejów and Jastków, outbuilding in Dęblin, Orthodox church in Ubrusk, chapels in Biłgoraj and Kamionka, and belfry in Uchanie. The extensive repair works were commenced in Zamość: in the Mitred Prelates' House, the Vicar's House, and the largest 17th c. Baroque church of the Franciscan Friars. The comprehensive works were also started in the wooden church with the rich interior décor in Hanna.

Some investment projects were implemented with the financial support from the central government and local government institutions. Grants from the budget of the Ministry of Culture and National Heritage were allocated to 11 architectural monuments from Lublin, Zamość, Wojsławice, Korczmin, Kraśnik, Krasnobród, Goraj and Janów Podlaski in which comprehensive restoration works were carried out. Grants were awarded from the budget of the Historic Preservation Officer of the Lublin Province for maintenance, restoration and construction works in 26 immovable historical monuments. Donations from the budget of the City of Lublin were granted to 13 owners of historical objects.

1. Bełżyce, kościół parafialny, wymiana pokrycia dachu, fot. K. Zarzycka-Goliszek, 2017.

2. Biłgoraj, kościół pw. Trójcy Świętej i Wniebowzięcia NMP, fot. S. Starzyński.

3. Borowica, kościół parafialny, fot. Del. w Chełmie, 2017.

4. Buśno, kościół parafialny, elewacje w trakcie prace, fot. Del. w Chełmie, 2017.

5. Chełm, wnętrze cerkwi prawosławnej, fot. Del. w Chełmie, 2017.

6. Chełm, dzwonnica-brama po remoncie, fot. Del. w Chełmie, 2017.

7. Chylin Wielki, dwór przed remontem, fot. Del. w Chełmie, 2017.

10. Dubienka, cerkiew prawosławna przed remontem, fot. Del. w Chełmie, 2017.

8. Chylin Wielki, prace przy elewacjach dworu, fot. Del. w Chełmie, 2017.

11. Hanna, kościół parafialny, fot. Del. Chełm, 2017.

9. Dęblin, oficyna w zespole pałacowo-parkowym („Dedal”), stan po remoncie, fot. M. Kurczewicz, 2017.

12. Hanna, dzwonnica, fot. Del. Chełm, 2017.

13. Janów Podlaski, fasada kościoła parafialnego, fot. J. Maraśkiewicz, 2018.

15. Janów Podlaski, wnętrze kościoła parafialnego, fot. J. Maraśkiewicz, 2018.

14. Janów Podlaski, wnętrze kościoła parafialnego, widok spod chóru, fot. J. Maraśkiewicz, 2018.

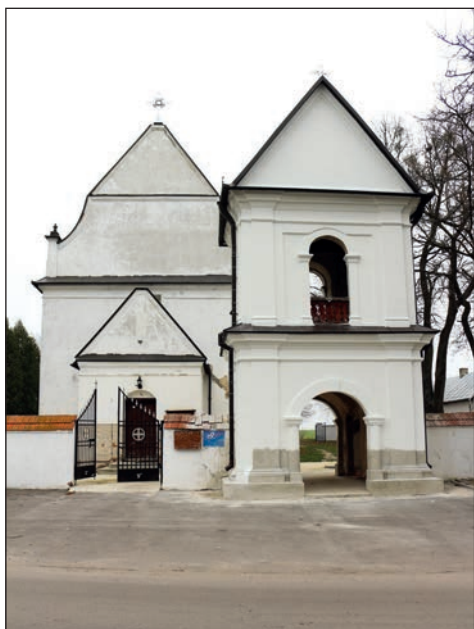
16. Kamionka, wnętrze kaplicy Weyssenhoffów w trakcie prac, fot. A. Wiśniewska, 2017.

17. Klesztów, dzwonnica przed remontem, fot. Del. Chełm, 2017.

20. Kobylany, Koszary odcinkowe, elewacja frontowa, fot. J. Maraśkiewicz.

18. Klesztów, dzwonnica w trakcie remontu, po odtworzeniu pierwotnego przejścia, fot. Del. Chełm, 2017.

21. Kobylany, Koszary odcinkowe, fragm. elewacji frontowej, fot. J. Maraśkiewicz.

22. Kodeń, kościół pw. św. Anny, sklepienie, fot. J. Maraśkiewicz.

19. Kobylany, Koszary odcinkowe, detal elewacji, fot. J. Maraśkiewicz.

23. Kodeń, kościół pw. św. Anny, sklepienie nawy gł., fot. J. Maraśkiewicz.

24. Krasnobród, kościół pw. Nawiedzenia NMP w zespole klasztornym, fot. E. Furlepa.

27. Kraśnik, ul. Narutowicza 29, d. szpital przykościelny, stan w trakcie odbudowy – ścianki działowe z użyciem oryginalnej cegły, fot. M. Kurczewicz, 2017.

25. Kraśnik, ul. Narutowicza 29, d. szpital przykościelny, stan w trakcie odbudowy, fot. M. Kurczewicz, 2017.

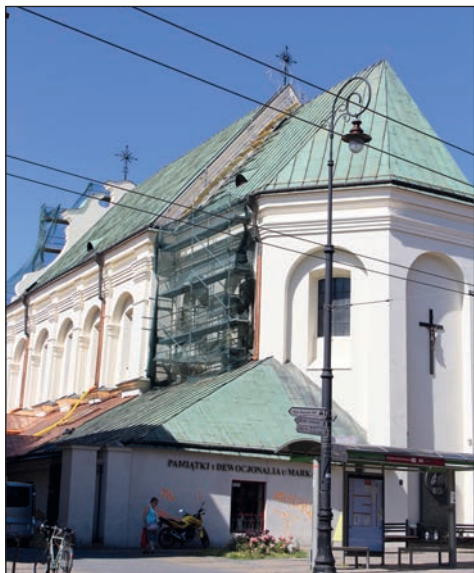

26. Kraśnik, ul. Narutowicza 29, d. szpital przykościelny, detal architektoniczny w trakcie konserwacji, fot. M. Kurczewicz, 2017.

28. Kraśnik, ul. Narutowicza 29, d. szpital przykościelny, stan w trakcie odbudowy – ścianki działowe z oryginalnych belek, fot. M. Kurczewicz, 2017.

29. Lublin, ul. Bernardyńska 15, fasada d. kościoła św. Kazimierza, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

31. Lublin, ul. Grodzka 17, stan elewacji po remoncie, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017.

32. Lublin, ul. Kapucyńska 6, stan przed remontem, fot. A. Wiśniewska, 2011.

30. Lublin, ul. Grodzka 17, stan elewacji przed remontem, fot. M. Kurczewicz, 2015.

33. Lublin, ul. Kapucyńska 6, stan kamienicy po remoncie, fot. K. Rutkowski, 2017.

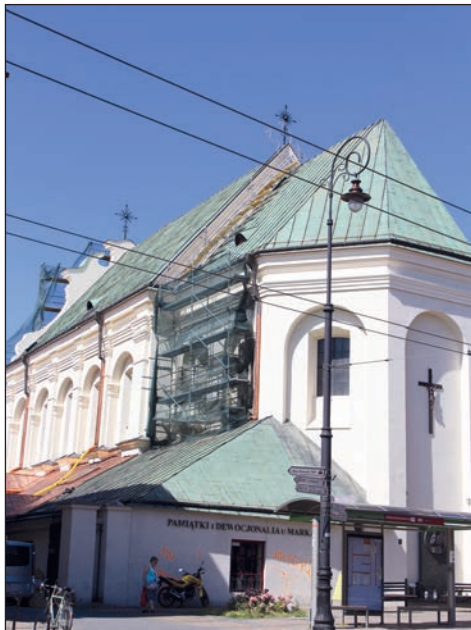

34. Lublin, Krakowskie Przedmieście 25, Staszica 1, stan przed remontem elewacji, fot. A. Wiśniewska, 2014.

35. Lublin, ul. Krakowskie Przedmieście 25, Staszica 1, stan kamienicy po remoncie, fot. K. Doraczyńska-Dziuba, 2018.

37. Lublin, ul. Królewska 9, wnętrze kościoła w trakcie prac, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

36. Lublin, ul. Królewska 9, elewacje kościoła w trakcie prac, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

38. Lublin, Rynek 10, kamienica przed remontem, fot. B. Stolarz 2005.

39. Lublin, Rynek 10, stan kamienicy po remoncie elewacji, fot. K. Doraczyńska-Dziuba, 2018.

40. Lublin, ul. Złota 9, kościół dominikanów w trakcie remontu, for. K. Rutkowski, 2017.

41. Lublin, ul. Złota 9, szczyt kruchty kościoła po pracach, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

42. Lublin, ul. Złota 9, wieża kościoła po pracach konserwatorskich, fot. A. Frąckiewicz.

44. Lublin, ul. Złota 9, kopuła kaplicy Ossolińskiej po pracach, fot. P. Maciuk.

45. Lublin, ul. Złota 9, kopuła kaplicy Firlejów po pracach konserwatorskich, fot. B. Stolarz, 2018.

43. Lublin, ul. Złota 9, nawa główna kościoła dominikanów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

46. Lublin, ul. Złota 9, detal kopuły kaplicy Firlejów po konserwacji, fot. P. Maciuk.

49. Rokitno, wnętrze kościoła parafialnego, fot. J. Maraśkiewicz.

47. Nałęczów, Willa „Widok” ul. Armatnia Góra 22a, przed remontem balkonów, fot. M. Kurczewicz, 2016.

50. Rybitwy, kościół pw. Wszystkich Świętych, elewacja z wymienioną stolarką drewnianą, fot. B. Stolarz, 2017.

48. Rokitno, kościół parafialny, widok od strony prezbiterium, fot. J. Maraśkiewicz.

51. Uchanie, dzwonnica przy kościele pw. Wniebowzięcia NMP, fot. E. Furlepa.

53. Wilczyśka, dwór, elewacja ogrodowa, fot. J. Maraśkiewicz.

52. Udrycze. Dawna kaplica w zespole dworskim, fot. L. Kuśmierz.

54. Woźuczyn, wnętrze kościoła pw. Nawiedzenia NMP, fot. L. Kuśmierz.

PRACE KONSERWATORSKIE NA TERENACH ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ OGRODOWYCH I CMENTARZY PRZEPROWADZONE W 2017 ROKU

Przedstawiony wykaz realizacji prac rewaloryzacyjnych i pielęgnacyjnych przy zieleni na obszarach zabytkowych obejmuje działalność WUOZ Lublin i delegatur w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu. Działania w zakresie opieki nad zabytkami, tj. założeniami ogrodowymi, drzewostanem na terenach cmentarzy czynnych i dawnych cmentarzy przykościelnych, oraz nad innymi formami zieleni chronionej, obejmują głównie problematykę dotyczącą pielęgnacji drzewostanu, etapowej rewaloryzacji części założeń oraz porządkowania terenów zaniedbanych. Występuje także zagadnienie nasadzeń uzupełniających w miejscach usuniętych zniszczonych drzew. Interesującym zagadnieniem była konserwacja kilkusetletniego, pomnikowego dębu szypułkowy „Bolko”, przy którym wykonano zabiegi poprawiające statykę, usuwano zagrożenia ze strony grzybów rozkładających drewno oraz ograniczano rozrost jemioli. W obszarze wokół „Bolka” wykonano powierzchniowe nawożenie gleby.

Sprawozdanie w sposób skrótowy przybliży realizacje w tym zakresie, udokumentowane projektami bądź programami prac.

ADAMÓW, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Zespół dworski: dwór, park, owczarnia wraz z zielenią towarzyszącą oraz aleją.

W 2017 roku właściciel nieruchomości dokonał wycinki 9 sztuk drzew obumarłych rosnących w parku.

BRZEZICE, GM. PIASKI, POW. ŚWIDNICKI

Zespół dworsko-parkowy powstał ok. połowy XIX, park założony w XVIII i XIX w., z aleją dojazdową – lipową oraz cennym drzewostanem z okazami pomnikowymi i egzotycznymi.

Przeprowadzono część z zaplanowanych zabiegów pielęgnacyjnych polegających na usuwaniu podrostu, cięciach korygujących, formujących i sanitarnych – zgodnie z dokumentacją „Aleja lipowa w miejscowości Brzezice A/731. Program zabiegów pielęgnacyjnych dla drzew alejowych” z kwietnia 2017 r.

CHOJNO NOWE, GM. SIEDLISZCZE, POW. CHEŁMSKI

Park dworski ozdobny utworzony w XIX wieku, w stylu kaligraficznym. Do dnia dzisiejszego zachowała się ogólna kompozycja, szpalery brzegowe, starodrzew dębowy i jesionowy.

W 2017 r. wykonywano zabiegi pielęgnacji drzew pomnikowych.

CHEŁM, GM. LOCO, POW. LOCO

Park ozdobny i rekreacyjny w zespole szpitala wojskowego utworzony w XIX wieku. Zachował kompozycję, układ drogowy oraz egzotyczny starodrzew. W 2017 r. prowa-

dzono prace związane z adaptacją dawnego budynku sztabu dowództwa okręgu dla potrzeb Państwowej Szkoły Muzycznej w Chełmie. W oparciu o inwentaryzację i koncepcję zagospodarowania terenu, wykonano wycinkę przypadkowych drzew i krzewów. Przeprowadzono remont zabytkowego ogrodzenia zespołu, rozpoczęto prace przy budowie nowych alejek spacerowych, rozpoczęto remont piwniczki ogrodowej; rozpoczęto budowę nowego układu dojazdowego.

CHYLIN WIELKI, GM. WIERZBICA, POW. CHEŁMSKI

Park ozdobny w zespole dworskim utworzony w XIX wieku, w stylu modernistycznym, z wykorzystaniem XVII w. elementów założenia. Do dnia dzisiejszego zachowała się ogólna kompozycja, szpalery brzegowe, starodrzew jesionowy. W 2017 r. doszło do katastrofalnych zniszczeń kilkudziesięciu drzew – głównie starodrzewu jesionowego, spowodowanych chorobami grzybowymi powodującymi gwałtowne zamieranie jesionów wyniosłych. Usuwano skutki zniszczeń oraz opracowano program rewaloryzacji parku z uwzględnieniem warunków siedliskowych.

DEPUŁTYCZE NOWE, GM. CHEŁM, POW. CHEŁMSKI

Park ozdobny utworzony w XIX wieku na bazie założenia folwarcznego. Do dnia dzisiejszego zachował się starodrzew oraz część alei. W 2017 r. kontynuowano rozpoczęte kilka lat wcześniej nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych – w oparciu o program restauracji parku.

DZIERAŻNIA, GM. KRYNICE, POW. TOMASZOWSKI

Zespół dworski z XIX w. W 2017 roku właściciel obiektu podjął kolejny etap prac przy zabytkowym drzewostanie. Cięcia pielęgnacyjne przy 12 egz. lip drobnolistnych wykonała specjalistyczna firma pod nadzorem Sławomira Banasiuk. Z koron drzew usunięto obumarłe fragmenty konarów i gałęzi oraz pasożyta jemióły pospolitej.

GARBATÓWKA, GM. CYCÓW, POW. ŁĘCZYŃSKI

Zespół dworsko-parkowy założony w połowie XIX w. na miejscu istniejących od XVI w. ogrodów dworskich.

Zgodnie z „Programem porządkowania drzewostanu w strefie obrzeżnej parku przy drodze gminnej nr 93” z 2016 r. przeprowadzono część zabiegów pielęgnacyjnych przy drzewostanie.

HNISZÓW, GM. RUDA-HUTA, POW. CHEŁMSKI

Park podworski o cechach krajobrazowych z cennymi przykładami wykorzystania wielowiekowego, naturalnego starodrzewu wzbogaconego egzotycznymi elementami i geometrycznymi formami; układ kompozycyjno-przestrzenny powiązany ze starorzeczem Bugu. Zachowane są liczne drzewa pomnikowe w tym kilkusetletni, pomnikowy dąb szypułkowy „Bolko”. Właściciel zabytku prowadził niezbędne zabiegi konserwatorskie dębu „Bolko” i innych drzew pomnikowych. Wykonano zabiegi poprawiając statykę – założono wiązania elastyczne w koronach, usuwano zagrożenia ze strony grzybów rozkładających drewno oraz ograniczano rozrost jemióły. W obszarze wokół „Bolka” wykonano powierzchniowe nawożenie gleby.

HRUBIESZÓW, GM. LOCO, POW. HRUBIESZOWSKI

Cmentarz parafialny przy ul. Kolejowej

W 2017 roku kontynuowano podjęte w latach poprzednich prace wycinkowe, w oparciu o dokumentację dendrologiczną opracowaną przez firmę *ArbForest Pielęgnacja i ścinka drzew* – *Rafał Sokulski*. Z terenu obiektu usunięto 10 drzew martwych i zagrażających.

KADŁUBISKA, GM. DOŁOBYCZÓW, POW. HRUBIESZOWSKI

Park krajobrazowy

Lasy Państwowe Nadleśnictwo Mircze w 2017 r. wycinką objęło drzewostan graniczący z pasem drogi wojewódzkiej, w celu wyeliminowania zagrożeń wynikających ze złego stanu fitosanitarnego drzew. Usunięto 20 drzew.

KAMIEŃ PUŁAWSKI, GM. ŁAZISKA, POW. OPOLSKI

Zespół pałacowo-parkowy z parkiem krajobrazowym założonym na początku XIX w., ruinami pałacu z pozostałą wieżą z 1823 r., wozownią z 1914 r. oraz fragmentami ceglano-ogrodzenia.

Zgodnie z „Programem gospodarki drzewostanem” rozpoczęto prace porządkowe na terenie parku związane z wycinką drzew oraz młodych samosiewów.

KLEMENSÓW (MICHAŁÓW), GM. SUŁÓW, POW. ZAMOJSKI

Zespół pałacowo-parkowy: pałac oranżeria, dom emerytów, czerwony domek i park. Właściciel nieruchomości zabytkowej podjął I etap prac porządkowych w parku. Programem objęto teren parku przed pałacem i oranżerią, który obejmował usunięcie zbędnej roślinności rosnącej pod koronami starodrzew, złomów i wywrotów.

KOZŁÓWKA, GM. KAMIONKA, POW. LUBARTOWSKI

Zespół pałacowo-parkowy z pocz. XVIII w. obejmujący pałac, kaplicę pałacową, budynki teatru dworskiego, dwie oficyny oraz budynki gospodarcze. Całość otoczona jest parkiem, który stanowi rozległe założenie ogrodowe z XVIII wieku, przekształcone i wzbogacone elementami rzeźbiarskimi z początku XX w.

Przeprowadzono prace pielęgnacyjne przy 23 szt. drzew rosnących w obrębie parku, zgodnie z programem prac „Wykaz tabelaryczny drzew typowanych do pielęgnacji w Muzeum Zamojskich w Kozłowie w 2016 r.”.

KRASNOBRÓD, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Zespół pałacowo-parkowy: dwór, pałac, wieża ciśnień i park

Samodzielne Publiczne Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dzieci im. Janusza Korczaka podjęło kolejny etap prac oczyszczających park z drzew zagrażających i obumarłych. Usunięto 17 drzew z terenu zespołu.

Cmentarz grzebalny wraz z drzewostanem i nagrobkami

W oparciu o dokumentację dendrologiczną drzewostanu rosnącego na terenie cmentarza grzebalnego, Parafia podjęła prace wycinkowe 5 szt. drzew i prace sanitarne w kornach pozostałych egzemplarzy.

KRYNICE, GM. LOCO, POW. TOMASZOWSKI

Zespół dworski z 2 poł. XIX w.

W ramach bieżących prac porządkowych w parku ze środków gminy, oczyszczono cały teren ze zbędnej roślinności. Prace przyczyniły się do uczynienia obiektu.

KRZYWDA, GM. KRZYWDA, POW. ŁUKOWSKI

Dwór i park krajobrazowy. Przeprowadzono prace konserwatorskie w zabytkowym parku krajobrazowym, w granicach działki ewidencyjnej nr 1324/14. Zakres prac określony w przedłożonym programie obejmował nasadzenie roślin ozdobnych wokół budynku dworu w części frontowej parku, przesadzenie 3 krzewów oraz usunięcie 11 drzew.

LUBLIN, MIASTO LUBLIN, POW. LOCO

Muzeum Wsi Lubelskiej, Aleja Warszawska 96a

Wykonano nasadzenia 31 szt. drzew oraz pielęgnację drzewostanu w ramach zadania „Rewaloryzacja przyrodnicza doliny rzeki Czechówki na terenie MWL w Lublinie”.

ŁOPIENNIK DOLNY KOLONIA, GM. ŁOPIENNIK DOLNY, POW. KRASNOSTAWSKI

Park dworski utworzony w XIX w. na bazie założenia folwarcznego z elementami użytkowymi (sady i kwatery warzywne). Do dnia dzisiejszego zachowały się grabowe, kasztanowcowate i lipowe aleje wydzielające park. W 2017 r. kontynuowano program porządkowania i pielęgnacji parku, wykonano nowe nasadzenia uzupełniające.

MIEDZYZRZEC PODLASKI, GM. LOCO, POW. BIALSKI

Zespół pałacowo-parkowy, obejmujący pałac, gorzelnię, stajnię i wozownię, oficynę pałacu Czartoryskich, wieżę („baszta”) po pałacu Potockich, kapliczkę, park oraz budynek spichlerza. Na terenie zabytkowego zespołu rozpoczęto realizację prac w ramach projektu: „Ochrona i zachowanie zabytkowego parku na terenie zabytkowego zespołu pałacowo-parkowego w Międzyrzeczu Podlaskim”. Zakres przeprowadzonych w I etapie prac obejmował usunięcie 128 drzew i 6 krzewów, zredukowanie trzech grup krzewów, przeprowadzenie cięć pielęgnacyjnych w koronach 3 drzew i w 2 grupach krzewów, przesadzenie 7 młodych kasztanowców.

NADOLCE, GM. ŁASZCZÓW, POW. TOMASZOWSKI

Zespół dworski: dwór (późniejsza rządówka) empirowa kolumna, pozostałości parku

W 2017 roku użytkownik terenu podjął prace rewaloryzacyjne parku w dawnym zespole dworskim. W ramach prac pielęgnacyjnych usunięto 42 drzewa, które nie rokowały na dalszy wzrost i 5820 m krzewów oraz przeprowadzono cięcia sanitarne w koronach 22 drzew.

NIEMIRÓWEK, GM. TARNAWATKA, POW. TOMASZOWSKI

Zespół dworski: dwór i pozostałości parku

Właściciel nieruchomości przystąpił w 2017 roku do zagospodarowania terenu w otoczeniu budynku mieszkalnego i stawu. Teren został wyrównany, usunięto 11 drzew

topolowych nie rokujących na dalszy prawidłowy rozwój i posadzono graby pospolite w szpalerze granicznym.

OLBIEĆCIN, GM. TRZYDNIAK, POW. KRAŚNICKI

Zespół dworsko-parkowy z XVII w., składa się z części: reprezentacyjnej (w sąsiedztwie pałacu), przemysłowo-gospodarczej oraz parku leśnego z licznym starodrzewiem okazami pomnikowymi i egzotycznymi.

Dokonano prac pielęgnacyjnych przy 9 szt. drzew zgodnie z programem: „Ekspertyza dendrologiczna 12 drzew rosnących na terenie zabytkowego parku w Ołbiećcinie. Opis stanu zachowania i propozycja zabiegów pielęgnacyjnych” oprac. kwiecień 2017 r.

OLEŚIN, GM. KURÓW, POW. PUŁAWSKI

Zespół pałacowo-parkowy obejmujący pałac z XIX w., ukształtowanie terenu, drzewostan, układ wodny z groblami oraz czterorzędową aleję dojazdową.

Rozpoczęto prace porządkowe zgodnie z projektem „Program prac konserwatorskich dla zabytkowej alei dojazdowej do zespołu pałacowo-parkowego w Olesinie gmina Kurów” z czerwca 2017 r.

REJOWIEC, GM. LOCO, POW. CHEŁMSKI

Park w zespole pałacowo-parkowym, ozdobny utworzony w XIX wieku, w oparciu o relikty układu zieleni związanego z wcześniejszym dworem Rejów. Styl parku obecnie jest naturalistyczny, powiązany z elementami krajobrazowymi doliny rzeki Rejki (stawy, system kanałów). W 2017 r. rozpoczęto program restauracji oraz nowego zagospodarowania parku. W ramach pielęgnacji terenu usunięto część drzew zamierających i chorych.

SKIERBIESZÓW, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Wzgórze – dawna siedziba biskupów chełmskich

Władze gminne w ramach podjętych prac porządkowych w celu rewitalizacji obiektu, w I etapie prac podjęły prace oczyszczenia terenu wzgórza z drzew obumarłych i stanowiących zagrożenie. Wycinką objęto 15 drzew.

STUDZIANKA, GM. ŁOMAZY, POW. BIAŁSKI

Cmentarz mahometański w granicach ogrodu wraz z pomnikami, zadrzewieniem i ogrodzeniem. Przeprowadzono prace porządkowe oraz prace konserwatorskie 104 nagrobków znajdujących się na terenie cmentarza. Zakres prac porządkowych obejmował usunięcie samosiewów drzew i krzewów z terenu cmentarza, uporządkowanie terenu wokół grobów, po przeprowadzonych pracach konserwatorskich

SUCHODOŁY, GM. FAJSŁAWICE, POW. KRASNOSTAWSKI

Park w zespole dworsko-parkowym utworzony w XIX wieku, naturalistyczny, powiązany z elementami doliny rzeki Marianki (stawy, wyspy, rzeczka, system cieków wodnych i kanałów). Zachowały się aleje i szpalery brzegowe, starodrzew lipowy na wyspie. W 2017 r. kontynuowano program porządkowania i pielęgnacji parku: usunięto drzewa zamierające i groźne dla otoczenia, w szczególności przemysłowe odmiany topoli.

SZYSTOWICE, GM. GRABOWIEC, POW. ZAMOJSKI

Dwór i park z XIX w.

Właściciele obiektu sukcesywnie oczyszczają teren parku z drzew chorych, połamanych oraz obumarłych. W 2017 roku usunięto 10 drzew i wprowadzono nasadzenia uzupełniające w celu zachowania układu kompozycyjnego.

ŚWIERŻE, GM. DOROHUSK, POW. CHEŁMSKI

Park w zespole dworsko-parkowym utworzony w XIX wieku na bazie założenia folwarcznego z elementami użytkowymi (sady, tereny leśne i kwatery ogrodowe) włączonymi do kompozycji zieleni. Do dnia dzisiejszego zachowały się grabowe, kasztanowe aleje, skupiny starodrzewu, egzotyczne egzemplarze soliterowe. W 2017 r. kontynuowano program porządkowania i pielęgnacji parku oraz wykonano elementy związane z turystycznym udostępnianiem jego walorów. Porządkowanie terenu wykonano w ramach współpracy Grupy Odnowy Wsi Świerże oraz Lasów Państwowych Nadleśnictwa Chełm.

TRZESZCZANY, GM. LOCO, POW. HRUBIESZOWSKI

Zespół pałacowo-parkowy XIX wieku. W 2017 r. prywatny właściciel obiektu, w ramach I etapu prac rewaloryzacyjnych zespołu oczyścił park z roślinności wtórnej, drzew obumarłych, złomów i wywrotów.

WRONÓWKA, GM. ŻÓŁKIEWKA, POW. KRASNOSTAWSKI

Ogród użytkowo-ozdobny przy dworze, z przełomu XIX i XX w., ukształtowany naturalistycznie w oparciu o żywy krajobraz wyżynny. W 2017 r. prowadzono prace pielęgnacyjne parku; usuwano samosiewy i drzewa zagrażające bezpieczeństwu, co jest wstępem do restauracji ogrodu.

ZAMOŚĆ, GM. LOCO, POW. LOCO

Cmentarz parafialny z kaplicą cmentarną, domem grabarza i drzewostanem w granicach murowanego ogrodzenia przy ul. Peowiaków

W 2017 roku administrator cmentarza podjął kolejny etap prac przy drzewostanie rosnącym na cmentarzu. W oparciu o „Opinię o stanie zdrowotnym drzew”, poprzedzoną badaniami rezystografem dokonano wycinki drzew nierokujących dalszego rozwoju i stwarzających zagrożenie, oraz na podstawie programu prac, wykonano cięcia w koronach 16 drzew. Na prace Parafia uzyskała dofinansowanie z WFOŚ.

Tzw. Rotunda (d. Działobitnia): cmentarz wojenny z zadrzewieniem

W 2017 roku podjęto decyzję o usunięciu 23 drzew z terenu cmentarza, będących w złym stanie zdrowotnym, ze znacznym uszkodzeniem koron w czasie wyładowań atmosferycznych i stanowiących zagrożenie dla ludzi i mienia.

Zespół Szkół Rolniczych

Z terenu szkolnego usunięto 12 szt. drzew 16 m krzewów w złym stanie fitosanitarnym w oparciu o dokumentację dendrologiczną oraz wprowadzono nasadzenia kompensacyjne.

ZWIERZYNIEC, GM. LOCO, POW. ZAMOJSKI

Część układu przestrzennego z zabudową, zadrzewieniem, wodami, ciągami komunikacyjnymi i ukształtowaniem krajobrazu terenu

Park Środowiskowy i „Zwierzyńczyk” stanowią ważne elementy zabytkowego układu przestrzennego, w związku z tym miasto Zwierzyniec poczynił starania o wyeliminowanie 31 drzew, które stanowiły zagrożenie dla użytkowników obiektu.

SUMMARY

The presented list of conservation and nurturing works at greenery in historical sites comprises the activity of the Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin and its branches in Biała Podlaska, Chełm and Zamość. Protection of historical monuments, that is garden layouts and tree stands in open cemeteries and former church cemeteries, as well as other forms of protected greenery, mostly consists in nurturing of trees, gradual restoration of some layouts and tidying up neglected areas. New trees are planted to replace the removed and destroyed ones. An interesting initiative was conservation of a several hundred years old “Bolko” oak. The works comprised: stability-improving treatment, elimination of threats posed by wood-decomposing fungi and limitation of mistletoe growth. The soil around “Bolko” oak was superficially fertilised.

The report briefly describes the works carried out in this field, documented with projects or schedules of works.

1. Park w zespole pałacowo-parkowym w Rejowcu przed rozpoczęciem prac restauracyjnych, widoczna przerośnięta zieleni w sąsiedztwie budynku pałacu, fot. M. Wilk, 2014.

2. Park w zespole pałacowo-parkowym w Rejowcu przed rozpoczęciem prac restauracyjnych, zły stan współczesnych nasadzeń drzew ozdobnych zacierających charakter założenia, fot. M. Wilk, 2014.

3. Park w zespole pałacowo-parkowym w Rejowcu w czasie prac restauracyjnych, budowa układu drogowego, fot. M. Wilk, 2017.

4. Park w zespole pałacowo-parkowym w Rejowcu w czasie prac restauracyjnych, budowa elementów „małej architektury” – amfiteatru ogrodowego, fot. M. Wilk, 2017.

5. Park w Chylinie Wielkim gm. Wierzbica. Pomiar kontrolny największego drzewa parkowego – pomnikowej topoli białej *Populus alba* L. (tzw. białodrzew), fot. M. Wilk, 2018.

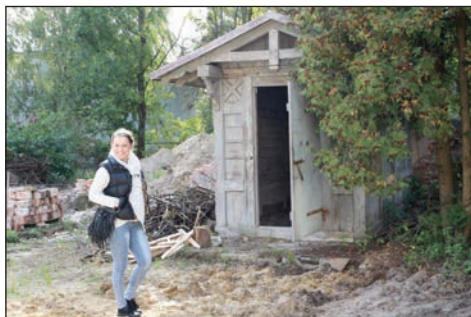
6. Park w Chylinie Wielkim gm. Wierzbica. Zniszczenia kilkudziesięciu starszych drzew parkowych po silnych wiatrach, fot. M. Wilk, 2017.

9. Ogród w zespole „Wronówka” w czasie prac porządkowych i restauracyjnych, prace przy usuwaniu samosiewów, fot. M. Wilk, 2017.

7. Ogród w zespole „Wronówka” przed rozpoczęciem prac porządkowych, czynności kontrolne na terenie zabytkowej nieruchomości, fot. M. Wilk, 2014.

10. Park w zespole szpitala wojskowego w Chełmie przed pracami adaptacyjnymi na cele Państwowej Szkoły Muzycznej w Chełmie, oględziny piwniczki ogrodowej w zespole w czasie rady budowy, fot. M. Wilk, 2016.

8. Ogród w zespole „Wronówka” w czasie prac porządkowych i restauracyjnych, zrewaloryzowane runo parkowe, fot. M. Wilk, 2017.

11. Park w zespole szpitala wojskowego w Chełmie w czasie prac adaptacyjnych na cele Państwowej Szkoły Muzycznej w Chełmie, piwniczka ogrodowa w czasie remontu muru oporowego, fot. M. Wilk, 2017.

12. Park w zespole szpitala wojskowego w Chełmie w czasie prac adaptacyjnych na cele Państwowej Szkoły Muzycznej w Chełmie, nowy układ alejek spacerowych przed budynkiem sztabu, fot. M. Wilk, 2017.

15. Park w zespole dworsko parkowym, w Łopienniku Dolnym Kolonii w czasie trwania prac porządkowych, komisja w sprawie oceny dotychczasowych prac porządkowych i zabezpieczających, fot. M. Wilk, 2017.

13. Park w zespole dworsko parkowym, w Suchodolach w czasie trwania prac porządkowych – oczyszczony staw z wyspą, fot. M. Wilk, 2017.

14. Park w zespole dworsko parkowym, w Łopienniku Dolnym Kolonii w czasie trwania prac porządkowych, widok na aleję wjazdową do zespołu, fot. M. Wilk, 2017.

16. Zespół pałacowo-parkowy w Kozłowie, okazowe drzewa po zabiegach, fot. R. Andrys, 2017

17. Zespół pałacowo-parkowy w Kozłowie, okazowe drzewa po zabiegach, fot. R. Andrys, 2017

19. Zespół dworsko-parkowy w Brzezicach, drzewa po zabiegach pielęgnacyjnych, fot. R. Andrys, 2017

18. Zespół dworsko-parkowy w Brzezicach, drzewo po zabiegach pielęgnacyjnych, fot. R. Andrys, 2017

20. Park pałacowy w Międzyrzecu Podlaskim w trakcie prac rewaloryzacyjnych, dawny salon parkowy, fot. J. Maraśkiewicz, 2017

21. Park pałacowy w Międzyrzecu Podlaskim w trakcie prac rewaloryzacyjnych, fot. J. Maraśkiewicz, 2017

23. Park pałacowy w Międzyrzecu Podlaskim w trakcie prac rewaloryzacyjnych, odtwarzanie alei, fot. J. Maraśkiewicz, 2017

22. Park pałacowy w Międzyrzecu Podlaskim w trakcie prac rewaloryzacyjnych, wytyczanie alei, fot. J. Maraśkiewicz, 2017

24. Park pałacowy w Międzyrzecu Podlaskim w trakcie prac rewaloryzacyjnych, wytyczenie kwater, fot. J. Maraśkiewicz, 2017

SPRAWOZDANIE WYDZIAŁU REJESTRU ZABYTEKÓW I DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW WUOZ W LUBLINIE Z DZIAŁALNOŚCI W 2017 ROKU

W roku 2017 r. realizowano zadania wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 ze zm.) polegające w szczególności na prowadzeniu wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków nieruchomości oraz gromadzeniu, opracowywaniu i udostępnianiu informacji o zabytkach.

Prowadzenie wojewódzkiego rejestru zabytków (rejestr zabytków nieruchomości „A”, rejestr zabytków ruchomych „B”, rejestr zabytków archeologicznych „C”)

Wpisywanie do rejestru zabytków

Wojewódzki konserwator zabytków dokonuje wpisów do rejestru zabytków na wniosek strony lub z urzędu. Zarówno wnioski stron jak i propozycje wpisów z urzędu, przygotowywane przez Wydziały, poddawane są każdorazowo ocenie wewnętrznej komisji w WUOZ, która zajmuje stanowisko w zakresie zasadności objęcia obiektu indywidualną ochroną konserwatorską. Wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków następuje na skutek ostatecznej decyzji administracyjnej.

W wyniku postępowań prowadzonych z urzędu lub na wniosek strony, w 2017 roku do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości „A” wpisano 11 zabytków. Ochroną poprzez wpis do rejestru objęto: kaplicę grobową na cmentarzu parafialnym we Włodawie, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne – piwnice lubelskich kamienic przy ul. Jasnej 8/Krótkiej oraz przy ul. Chopina 7, pomnik w miejscowości Kaliłów (w lesie Hola), dawną plebanię w Kamionce, kapliczkę drewnianą i kapliczkę murowaną w miejscowości Horodyszczce, kapliczkę w Janowie Podlaskim, cmentarz żydowski w Wohyniu, dawną plebanię w miejscowości Puchacze, oraz bramę i dwie furtki w murze ogrodzeniowym cmentarza parafialnego w Radzynie Podlaskim. Wydano ponadto jedną decyzję odmawiającą wpisu do rejestru zabytków obiektu architektonicznego w Zamościu.

W wyniku postępowań wszczętych z urzędu wydano także decyzje o wpisie do rejestru zabytków: wodociągowej wieży ciśnień składającej się z wieży ciśnień, ogrodzenia z 2 bramkami i źródła publicznego przy Alejach Racławickich 42 w Lublinie, miejsca upamiętniającego wydarzenia historyczne – piwnic kamienicy przy ul. Chopina 18 w Lublinie, zespołu dawnych koszar wojskowych w Zamościu oraz dworca kolejowego w Bedlnie Radzyńskim. W przypadku wieży ciśnień decyzja uzyskała prawomocność w 2018 roku. W przypadku pozostałych decyzji, wobec złożenia odwołania przez właścicieli, obiekty nie zostały dotychczas objęte ochroną konserwatorską.

Szczegółowe informacje na temat wymienionych powyżej zabytków zawarte są w artykule „Zabytki objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomości w 2017 roku”, zamieszczonym w niniejszym tomie „Wiadomości Konserwatorskich”.

W wyniku postępowań prowadzonych z urzędu, w 2017 roku do rejestru zabytków archeologicznych „C” wpisano z urzędu 1 zabytek, zaś do rejestru zabytków ruchomych „B” wpisano z wniosków stron 85 zabytków.

Informacje na ten temat zawarte są w sprawozdaniach oraz artykułach zamieszczonych w niniejszym tomie „Wiadomości Konserwatorskich”.

Weryfikacja wpisów do rejestru zabytków

Pod tym pojęciem mieści się szereg działań, zmierzających do porządkowania rejestru zabytków nieruchomych, których efektem spodziewanym są zmiany w drodze postępowania administracyjnego, za zgodą wszystkich stron, treści ostatecznych decyzji o wpisach do rejestru zabytków poprzez uściślenie przedmiotu i zakresu ochrony konserwatorskiej, a także korekta błędów i uwzględnienie nowych ustaleń w zakresie rozpoznania zabytku. Prowadzone w 2017 roku działania Wydziału RZiDZ (we współpracy z Delegaturami) w zakresie weryfikacji zakończone zostały wydaniem 8 decyzji dotyczących następujących zabytków: Siemnice gm. Rachanie – park dworski, Zakrzówek gm. loco – kościół i otaczający drzewostan, Bystrzyca gm. Wólka – zespół kościelny, Kolano gm. Jabłoń – zespół pałacowo-parkowy, Krzyczew gm. Terespol – d. cerkiew unicka z otaczającym cmentarzem, Paary gm. Susiec – strażnica graniczna z otoczeniem, Tarnogród gm. loco – bożnica z najbliższym otoczeniem. W stosunku do kilku zabytków, po analizie dowodów, stwierdzono istnienie przeszkód formalnych do wszczęcia postępowania.

Inne działania w zakresie prowadzenia rejestru zabytków

- * rozpoznawanie obiektów pod kątem wpisu do rejestru zabytków lub weryfikacji funkcjonujących decyzji o wpisie do rejestru. W 2017 roku działaniami takimi objęto obiekty: miejsce upamiętniające wydarzenia historyczne w klasztorze OO. Karmelitów Bosych przy ul. Świętoduskiej 16 w Lublinie, kamienicę z oficynami przy ul. Ogrodowej 10 w Lublinie, mogiłę powstańców styczniowych w miejscowości Opoka-Michalinów, wnętrza kamienicy (bez piwnic) w Lublinie przy ul. Jasna 8/Krótką 4, gmach Dyrekcji Kolei Państwowych przy Placu Niepodległości 1 w Chełmie, zespół „Domu Chemika” w Puławach, kościół i ogrodzenie w Lublinie przy ul. Krężnickiej (w dawnych Zemborzycach), figurę na cmentarzu parafialnym w Woźuczynie;
- * prowadzenie ksiąg rejestru, przekazywanie nowym właścicielom zabytków kopii decyzji o wpisie do rejestru zabytków i pouczeniem o skutkach prawnych, wnoszenie orzeczeń MKiDN i LWKZ, oraz danych własnościowych i geodezyjnych do ksiąg rejestru i zbiorów dokumentów poszczególnych zabytków;
- * wnioskowanie o ujawnienie wpisów do rejestru A i C w księgach wieczystych i katastrze nieruchomości (realizacja zadań określonych przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), poprzedzona analizami akt. W 2017 roku skierowano 16 wniosków do właściwych terytorialnie sądów wieczystoksięgowych oraz 15 wniosków do starostw powiatowych;
- * publikacja aktualnego wykazu obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych i archeologicznych w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego oraz na stronie internetowej WUOZ. Dane za 2017 roku opublikowano w Obwieszczeniu LWKZ nr 1/2018 z 2 lutego 2002 r. (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2018 r. poz. 576).

Prowadzenie wojewódzkiej ewidencji zabytków

Realizując zadanie określone w art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, urząd prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków, stanowiącą zbiór kart ewidencyjnych zabytków. Ponadto wspomaga merytorycznie przygotowywanie gminnych ewidencji zabytków prowadzonych przez organy samorządowe, poprzez opiniowanie gminnych ewidencji zabytków, opiniowanie gminnych programów opieki nad zabytkami, liczne konsultacje z samorządami. W 2017 roku zintensyfikowano działania na rzecz tworzenia przez gminy gminnych ewidencji zabytków.

Gromadzenie informacji o zabytkach

W 2017 roku zasoby archiwum WUOZ w Lublinie z Delegaturami w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu powiększyły się łącznie o 1047 jednostek inwentarzowych, obejmujących opracowania studialne, badawcze, inwentaryzacyjne i projektowe. Gromadzone dokumentacje są opracowywane, włączane do zasobu i stopniowo digitalizowane. W 2017 roku zakończono wykonywanie spisu w systemie elektronicznym zasobu dokumentacyjnego posiadanego przez WUOZ w Lublinie (bez Delegatur). Prowadzono stałe prace archiwalne w zakresie porządkowania zbiorów i opracowywania akt. Na bieżąco prowadzona jest baza aktualnej dokumentacji fotograficznej.

W ramach gromadzenia dokumentacji zabytków, jak w latach ubiegłych, na zlecenie WUOZ opracowane zostały inwentaryzacje architektoniczno-konserwatorskie zabytków drewnianych: nieużytkowanej plebanii we Frampolu oraz kapliczki przyroźnej w miejscowości Horodyszcze. Na zlecenie opracowano 9 kart ewidencyjnych zabytków nieruchomości i 145 kart zabytków ruchomych. Ponadto przyjęto do zasobu 126 kart ewidencyjnych pojazdów. W ramach pracy Wydziału RZiDZ zostały opracowane karty ewidencyjne zabytków: zegara słonecznego w Lublinie przy pałacu konsystorskim, zegara słonecznego przed pałacem w Kozłowie oraz pięciu semaforów kratownicowych w zabytkowym zespole Nałęczowskiej Kolei Dojazdowej. Jak w latach ubiegłych aktualizowano karty zabytków nieruchomości i ruchomych (w tym uzupełniano o aktualne fotografie dokumentujące stan zabytku). Na potrzeby planowanego z urzędu postępowania w sprawie wpisu do rejestru zabytków pozyskano opinię konserwatorską na temat figury w typie „latarni umarłych” zlokalizowanej na cmentarzu parafialnym w Woźuczynie gm. Rachanie. Wyniki badań stratygraficznych struktury i materiału potwierdziły XVII-wieczną metrykę obiektu. Zlecono także opinię techniczną dotyczącą stanu zachowania zabytkowego Pałacu Marynki w Puławach, w kontekście zasadności pilnych prac i robót zabezpieczających.

Udzielanie informacji o zabytkach, popularyzacja i inne

Informacje o zabytkach i statusie ochrony konserwatorskiej udzielane są przez urząd na bieżąco, w formie pisemnej i telefonicznej. Opiniowane były liczne projekty inwestycji liniowych, budowy i modernizacji dróg, oraz lokalizacji nowych obiektów pod kątem wykluczenia kolizji z zabytkami. Opracowano uwagi do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami oraz dane za lata 2015-2016 do sprawozdania z realizacji Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, opracowywano zestawienia dla MKiDN. Utworzono bazę informacji o cmentarzach żydowskich na terenie województwa lubelskiego, pozyskiwano i opracowywano informacje w tym zakresie.

We współpracy z Wydziałem Inspekcji Zabytków Nieruchomych kontynuowano kontrolę zabytkowych cmentarzy (10 obiektów) i wydano zalecenia pokontrolne dla właści-

cieli. Opracowano bazę danych o cmentarzach wojennych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego. Prowadzono badania i konsultacje w zakresie przygotowania konferencji poświęconej zegarom słonecznym, której współorganizatorem był Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Zasoby archiwum zakładowego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków wraz z Delegaturami służące realizacji zadań ustawowych, są udostępniane także do celów badawczych, popularyzatorskich i projektowych. W 2017 r. w Lublinie i Delegaturach udostępniono łącznie 6578 jednostek archiwalnych, w tym osobom spoza urzędu w liczbie 564. Pracownicy archiwum wykonują bieżące opracowywania napływających dokumentacji, prace archiwalne w zakresie porządkowania zbiorów, kwerendy w zasobach. Prowadzą elektroniczny spis dokumentacji z zasobów WUOZ w Lublinie, udostępniają zbiory, udzielają informacji o działalności archiwum i zasadach udostępniania.

Należy dodać, że w 2017 roku wykonana została oczekiwana od lat modernizacja (wraz z remontem) pomieszczeń archiwum zakładowego w Lublinie. Przed remontem oraz po remoncie przeprowadzono inwentaryzację zasobów archiwalnych. Wiele pracy wymagało rozlokowanie przenoszonych dokumentacji, porządkowanie i ponowne ustawienie w nowych regałach. W okresie prac remontowo-modernizacyjnych zbiorów archiwum nie udostępniano.

W 2017 roku trwały także intensywne prace związane z technicznym przygotowaniem wybranych dokumentacji do przekazania Archiwum Państwowemu.

SUMMARY

Maintaining of registers and records of historical monuments entails numerous and regular actions aimed at their protection, based on the laws on preservation and protection of historical monuments. In 2017, 11 objects were entered in the register "A" of immovable monuments, 85 objects were entered in the register "B" of movable monuments and 1 object (burial mounds) was entered in the register "C" of archaeological monuments. A number of actions were taken with a view to verifying the register of immovable monuments, ordering the entries in the register in terms of administrative and legal issues, as well as disclosures in land registers and cadastre. The provincial register of historical monuments was maintained, opinions were given on objects to be entered in local registers of monuments and on local projects on the protection of monuments, and working consultations were held with local governments. At the request of the Provincial Office for the Protection of Monuments, architectural and restoration inventories were compiled for the wooden presbytery (unused) in Frampol and a wooden wayside chapel in Horodyszcze. Record cards were obtained for immovable monuments: 9 by commission and 7 by work of the Department of the Register and Documentation of Monuments. Furthermore, 145 record cards for movable monuments were commissioned and 126 cards of vehicles were included in the register. As part of the regular tasks, information about historical monuments was provided, photographic documentation was gathered, documents collected in the archive of the Provincial Office for the Protection of Monuments and its branches were processed and made available.

II. Studia i materiały

Barbara Stolarz

WYSTRÓJ KAPLIC BAZYLIKI DOMINIKANÓW W LUBLINIE

Wieniec kaplic korpusu głównego kościoła dominikanów w Lublinie zaczął powstawać z fundacji znamienitych rodów, kolejno po pożarze z 1574 roku. O ile kaplice naw bocznych stanowią powtarzalny układ, to powstałe na zakończeniu naw bocznych kaplice centralne Ossolińskiej i Firlejów, pełniące funkcje mauzoleów są indywidualnymi formami. Dotyczy to również kaplicy dobudowanej za ołtarzem głównym zw. Tyszkiewiczów oraz dobudowanej od północnej strony prezbiterium kaplicy Niepokalanego Poczęcia NMP tzw. Paryskiej. Powodem powstawania kolejnych kaplic była chęć uczczenia relikwii Drzewa Krzyża Świętego, której dominikanie byli najwcześniejszymi posiadaczami.

Powolne przekształcanie pierwszego gotyckiego kościoła następowało kolejno poprzez m.in.:

- budowę kaplicy Ossolińskich zakończoną w roku 1624,
- budowę kaplicy Firlejów w latach 1615-1630,
- budowę kaplicy Tyszkiewiczów w latach 1645-1658,
- budowę sześciu kaplic wzdłuż naw bocznych do roku 1668:
 - * kaplica św. Marii Magdaleny – 1660 fundacji Konstantego Szaniawskiego
 - * kaplica św. Katarzyny – 1660
 - * kaplica św. Tomasza z Akwinu – fundacji rodziny Pszonków powstała przed rokiem 1643
 - * kaplica Przemienienia Pańskiego – fundacji Wacława Hulewicza
 - * kaplica Pana Jezusa – powstała ok. 1650 z fundacji Stanisława z Karczmina
 - * kaplica św. Stanisława
- budowę kaplicy MB Paryskiej w latach 1728-1729.

Kaplica Ossolińskiej (Różańcowa, św. Jacka, Opieki Matki Bożej)

Kaplicę własnym kosztem wzniosła ok. 1624 roku Katarzyna z Biereckich (de Bierce) Ossolińska, żyjąca ok. 1578-1625, herbu Gozdawa, wdowa po Prokopie Ossolińskim h. Topór, przeznaczając dla braci i siostr Różańca Świętego. Stąd pierwsza nazwa kaplicy: Różańcowa. Przed jej ołtarzem odprawiały się brackie nabożeństwa, a w kryptach chowano ciała członków oraz samej fundatorki, dobrodziejki klasztoru lubelskiego. Wolę pochówku w krypcie kaplicy wyraziła Ossolińska w testamencie z 6 maja 1624 roku – w miejscu, które dla siebie i dzieci swoich przygotowała. Ponadto w testamencie wskazała, że chociaż jej mąż Prokop trwał w sekcje kalwińskiej aż do śmierci, ona dzieci w wierze katolickiej wychowała i wywianowała. Pozostałą część majątku przeznaczyła

na cele religijne i dobroczynne, w tym na rzecz dominikanów lubelskich. Dominikanie dla uczczenia pamięci dobrodziejki wystawili jej w kaplicy pomnik grobowy, który według Wadowskiego istniał do 2 poł. XVIII wieku.

Kaplica składa się z dwóch części:

- „przedsionka” równej szerokości jak nawa i sklepionego jak nawa (według Wadowskiego – jest to pierwsza gotycka kaplica Krzyża Św.), oddzielonego od nawy arkadowym przejściem przebudowywanym poprzez obniżenie otworu,
- kaplicy na kwadracie, ozdobionej pilastrami w narożnikach i kopułą z latarnią, bogato dekorowaną sztukateriami i płaskorzeźbami, do kaplicy prowadzi przejście arkadowe o wysokim podłuchu ozdobionym listwą sztukatorską.

Dekorację kaplicy stanowią:

- latarnia i kopuła podzielone listwami sztukatorskimi na pola ośmioboczne, w których malowane główki aniołków, kwiatów, owoców,
- tambur i belkowanie bogato dekorowane w stylizowane liście akantu, motyw kostkowy (ząbkowy), jajownik, kapitele pół pilastrów narożnych zdobione fantazyjnymi łbami końskimi („pegazy”), o szyjach uskrzydlonych w formie pierzastych palmet.

Apokalipsa wspomina o czterech koniach rozsyłanych na cztery strony świata i wieszczących jego koniec. Podobizny koni spotykane były w katakumbach i na nagrobkach wczesnochrześcijańskich jako symbol szybkości i zmierzchu ludzkiego życia, co nawiązuje do kommemoratywnego charakteru kaplicy. Tak fantazyjny sposób ozdobienia kapiteli występuje na fasadzie kościoła par. św. Marii Magdaleny w Łęcznej (dekoracja przypisywana Wolffowi). W Łęcznej w kapitelach występują łby zwierzęce („kozy”, „cielęta”) z których poroży wychodzą woluty kapiteli.

Brak jest w kaplicy herbu fundatorki, jak to ma miejsce w innych kaplicach. Być może herb umieszczono na jej nagrobku, o którym wspominał ks. Wadowski.

Rozpoczęte w roku 2016 prace konserwatorskie przy wystroju kaplicy pozwoliły na odkrycie pierwotnego bogactwa malarskiego wystroju kaplicy, który stanowi dopełnienie i podkreślenie detalu architektoniczno-sztukatorskiego. Całość wystroju sztukatorsko-malarskiego głównego członu kaplicy została zakomponowana jako baldachim wsparty na czterech narożnych zdwojonych pilastrach, naśladujących w sposób malarski okładziny kamienne – marmurowe. Podstawy dźwigają wysunięty gzyms o nieco lżejszej formie, o stylizowanych motywach roślinnych i zwierzęcych. Sama kopuła to lekka ażurowa siatka sztukatorska naśladująca niebo, na którym umieszczono eteryczne główki aniołków, przeplatane motywami kwiatów, owoców i ziół z epoki. Całość to wielobarwny idylliczny i pełen bogactwa kolorystycznego obraz malarski. Malarstwo jednak nie funkcjonuje tutaj samodzielnie, stanowi jedynie dopełnienie dekoracji architektonicznej.

W trakcie prac konserwatorzy odsłanili, zabezpieczyli i uzupełnili w zakresie niezbędnym dekorację malarską ścian i kopuły kaplicy oraz scalili kolorystycznie warstwę malarską po formie. Uspokojeniem w bogactwie wystroju kaplicy jest ołtarz, którego struktura naśladuje w drewnie czarny szlachetny kamień ze złoceniami, co wpisuje się w ogólny wystrój wnętrza. Można pokusić się o czytelną interpretację programu ideologicznego wystroju kaplicy – zmarli pochowani w podziemiach, oczekują modlitwy i sprawowanej na ołtarzu ofiary, aby móc dostąpić wiecznej szczęśliwości w niebie. Wydaje się że fundatorka miała duży wpływ na takie „kobiece” przedstawienie wystroju kaplicy, będącej przejawem wielkiej pobożności, oddania i uniżoności wobec wielkości Boga, ale też ewangelicznej radości życia wiecznego. Kaplica Ossolińskiej nie jest kla-

sycznym mauzoleum rodu, który zaznaczył w sposób materialny (herbami, nagrobkami) swą ziemską obecność.

W trakcie prac przy wystroju kaplicy odnaleziono i odsłonięto zamurowane wyższe pierwotne podłucze wejścia do kaplicy (w części przedsionka). Odnaleziona dekoracja sztukatorska podłucza kaplicy, powtarza w plakietach dekorację podłucza przejścia do kaplicy Firlejów. Dekoracja zachowała się w pierwotnej formie, bez ingerencji i wtórnych napraw. W takiej postaci została oczyszczona, zabezpieczona i pozostawiona in situ.

Kaplica Firlejów

Kaplica na zakończeniu nawy południowej została ufundowana w 1615 roku dla przechowywania relikwii drzewa Krzyża Świętego, przez najmłodszego syna Jana Firleja i Barbary Mniszkówny, Henryka. Henryk Firlej (1574-1627), otrzymał podobno imię od króla Henryka Walezego, który był jego ojcem chrzestnym. Pełnił wiele funkcji i uzyskał szereg tytułów, m.in. kanonika sandomierskiego, proboszcza płockiego, scholastyka krakowskiego, referendarza i sekretarza wielkiego koronnego, wreszcie arcybiskupa gnieźnieńskiego. To właśnie Henryk Firlej, jak pisze Ronikierowa „wyrobił” w Rzymie kanonizację św. Stanisława Kostki i wznosił kaplicę murowaną u Dominikanów w Lublinie. Według ks. Wadowskiego groby rodzinne Firlejów znajdowały się w kościele dominikanów jeszcze przed pożarem, a Maria Ronikierowa dodaje, że w kaplicy umieszczono zwłoki dziada Henryka Firleja, Piotra – wojewody ruskiego, i pradziada Mikołaja – hetmana wielkiego koronnego. Istnienie kaplicy potwierdzono w roku 1622. Zapewne od tego momentu rozpoczęło się jej dekorowanie w wystroju architektoniczno-plastycznym, zakończone w roku 1630. Taka data została wpleciona w dekorację gzymsu kaplicy. Wadowski uważa, że ołtarz w kaplicy przeznaczony został dla relikwii, które niedługo tam były przechowywane i zostały przeniesione do skarbcza. Kaplica natomiast od obrazu w ołtarzu uzyskała tytuł św. Dominika, która to nazwa funkcjonowała do roku 1899, wówczas po odrestaurowaniu ponownie umieszczono w niej relikwie. Ronikierowa dodaje, że w tym samym roku, kaplica została odnowiona niezbyt artystycznie, pod względem malowania.

Kaplica powstała na planie centralnym utworzonym z kwadratu ze ściętymi narożnikami, wypełnionymi parami pilastrów o kanelowanych trzonach, zwieńczonych kapitelami kompozytowymi. W partiach fryzu wyprowadzona została w tynku dekoracja renesansowa, zróżnicowana dla każdej ściany. Gzyms zdobiony zdwojonym pasem kostkowym i rozetami. Kopuła zdobiona jest siatką sztukatorskiej dekoracji łączącej wieloboczne i owalne medaliony, w których wkomponowano elementy: uskrzydłone główki aniołków, obramienia monogramów Maryjnego i Chrystologicznego, tarcze z herbem Lewart. Podstawa latarni jest bogato dekorowana stylizowanymi liśćmi, z niej wychodzą torsy męsko-żeńskich herm, przechodzących na ściany latarni. Podłucze przejścia do kaplicy zdobi dekoracja sztukatorska z monogramami Maryi i Chrystusa. Pomiędzy monogramami pośrodku wyprowadzone w tynku inicjały odczytane jako „SD”. Według autora karty ewidencyjnej zabytku ruchomego Cezarego Kocota monogram nie odnosi się do wezwania kaplicy (św. Dominika) bo nadana nazwa została dopiero w 1645 roku, ale może stanowić skrót od „Solus Dei”. Dla mnie osobiście inicjały to podpis – autorska „parafka”.

W tym przypadku dekoracja kaplicy jest bardziej oszczędna. Ma uhonorować znamienity ród Firlejów, który podkreśla swą rangę umieszczając herby w dekoracji kaplicy. Dekoracja kaplicy jest oszczędna w formie oraz kolorystyce, nawiązującej do naturalnych barw kamienia. Dopełnienie dekoracji architektonicznej stanowi kolorystyka tła herbów w odcieniach błękitów i czerwieni. Maria Antonina hr. Ronikierowa pisała w roku 1901, że cały kościół poddominikański jest pobielony, tylko kaplica Firlejów ozdobnie malowana. Ozdobne malowanie odnosiło się również do wprowadzonych wtórnie złocień detalu, powtórzonych podczas prac w latach 1954-56. W czasie obecnych prac przy wystroju kaplicy Firlejów doczyszczono powierzchnię z wtórnych nawarstwień i rozpoznano kolorystykę całości. Z rozpoznania wynika, że detal sklepienia kaplicy nie był pierwotnie złożony w całości. Wobec tych ustaleń oczyszczony oryginał zabezpieczono, uzupełniono i scalono kolorystycznie, przywracając historyczny wygląd. Kaplica Firlejów jako jedyna w kościele dominikańskim posiada również dekorację renesansową elewacji zewnętrznej w obrębie okna oraz gzymsu. Elewacja poddana została pracom konserwatorskim i restauratorskim w roku 2014, a dekoracja wnętrza w roku 2017.

Generalnie dekoracje obu kaplic Ossolińskiej i Firlejów przypisywane są warsztatowi Jana Wolffa. Motywy zastosowane w obu kaplicach są w wielu przypadkach bardzo podobne lub identyczne.

Adam Miłobędzki, autor publikacji poświęconej architekturze polskiej XVII wieku, w odniesieniu do architektury Lublina i specyfiki tzw. renesansu lubelskiego uważa, że najbardziej twórczą i dynamiczną formę rozwijali muratorzy lubelscy. W środowisku tym przewodzili Włosi (Jakub Balin, Albin Fontana, Bandurowie), pewną rolę odegrali Niemcy (Jan Wolff). Polacy zaczęli wybijać się dopiero później. Jak podkreśla Miłobędzki, ani przedtem ani potem nie było w Polsce nurtu architektonicznego tak odległego od sztuki europejskiej, a zarazem o tak specyficznych walorach formalnych, jak ten który reprezentowała twórczość cechowa XVII wieku. Ta najbardziej rodzima odmiana naszej sztuki została wypracowana głównie właśnie przez obcokrajowców. Dla zobrazowania powstania dekoracji obu kaplic warto przytoczyć kilka uwag tego wybitnego specjalisty architektury, szczególnie w odniesieniu do dekoracji kaplic w kościele dominikanów.

Cech murarsko-kamieniarski w Lublinie ukonstytuował się w 1571 roku, ale twórczość jego mistrzów od pocz. XVII wieku pozbawiona była cech indywidualnego wyrazu. Oscylowała między późnogotyckimi i renesansowymi wzorcami architektury. W obiektach tych tradycja kamieniarska i murarska zachowywała jeszcze równowagę, ale wkrótce zwyciężyły formy wykonywane w zaprawie. Według specjalisty swoisty lubelski nurt sformułowany został w pierwszej dekadzie XVII wieku, a ugruntował się ostatecznie w drugiej dekadzie, a polem nowych zmian było budownictwo sakralne w tym realizacji dotyczące m.in. dominikanów:

- bazylika ok. 1615 roku jako typ halowy,
- kaplica Firlejów – I faza przed 1622 i kaplica Matki Bożej Różańcowej przed 1624 jako tradycja i typ centralnych mauzoleów.

Murarska dekoracja środowiska lubelskiego mimo operowania tym samym repertuarem form i motywów wykazuje indywidualne odchylenia w sposobie ich interpretacji np. w przypadku warsztatu Jana Wolffa, którego realizacje wykazywały się niezwykłą plastycznością i obfitością form, przyćmiewając ramy architektoniczne. Faza indywidualnego, żywiołowego rozkwitu architektury mistrzów lubelskich trwała gdzieś pod drugą ćwierć wieku XVII, ale głównie zamknęła się na pierwszej ćwierci, po tym

czasie część murarzy zmarła np. na skutek zarazy. Jan Wolff związał się ze środowiskiem zamojskim i wkrótce stał się współtwórcą lokalnego, manierystyczno-barokowego stylu zamojskiego.

Sklepienia lubelskie tworzą równomierne, ciągle pajęczyny z tych samych elementów, ale za pomocą sieciowej osnowy zagmatwanych późnogotyckich figur sklepiennych. W polach między żebrami, wewnątrz i na zewnątrz rozmaitych figur utworzonych przez żebra, pojawiają się płaskorzeźbione serafinki, gwiazdki, rozety i rozetki (utożsamiające niebiańskie treści sklepienia) odciskane szablonem w zaprawie i montowane na sklepieniu w najrozmaitszych kombinacjach. Z czasem liczba tych prefabrykatów rośnie, dochodzą: słońca, księżycy, różne figury zwierzyńca niebieskiego i heraldycznego. Łączą się one w coraz większe kompozycje o piernikowych formach, uzupełnianie płaskorzeźbą z tzw. wolnej ręki. Nałożenie na siebie różnych form, powoduje że siatka żeber komplikowała się, zagęszczała i pogrubiała, a wolne pola zmniejszały, przez co sklepienie stawało się bardziej plastyczne, bogatsze, cięższe. Takie natłoczenie można stwierdzić w prezbiterium i kaplicach kościołów na terenie Lubelszczyzny aut. Jana Wolffa (np. w Czemiernikach). Bez wątplenia więc dekoracja obu centralnych kaplic kościoła dominikanów w Lublinie reprezentuje ten typ.

Miłobędzki zauważa ponadto, że specyficzny rodzaj architektury powstał z fundacji wielkopańskiego rodu Ossolińskich, który czynił wielkie fundacje architektoniczne o osobliwym wyrazie artystycznym i swoistym piętnie stylowym w latach około 1630-1655 we wschodniej części województwa sandomierskiego, a także ziemiach po drugiej stronie Wisły. Znalazło to swój wyraz również w lubelskim kościele dominikańskim. Identyczne motywy i zestawy formalne oraz podobny klimat artystyczny, cechuje kilka kościołów i kaplic wzniesionych przy udziale tych samych architektów i rzemieślników, którzy pracowali dla Ossolińskich, a zleconych przez inne, mniej znaczne osobistości. Tak było w przypadku fundacji kasztelana Stanisława Witowskiego m.in. dla kościoła lubelskich dominikanów.

Kaplica Tyszkiewiczów

Miłobędzki pisze, że ultra katolickie nastawienie Jerzego Ossolińskiego znalazło odbicie w niezwykłości dwóch fundacji, będących spełnieniem jego ślubu uczynionego podczas rzymskiej legacji w 1633, kiedy posłował do Rzymu, gdzie otrzymał od papieża Urbana VIII tytuł księcia papieskiego. Wotum wdzięczności była budowa kolegiaty w Klimontowie i kaplicy Loretańskiej w Gołębiu. Ks. Wadowski wspomina, że Jerzy Ossoliński, jako kanclerz koronny z Mikołajem Gniewoszem, biskupem chełmińskim, w imieniu króla zjechał do Lublina, aby odprawić dziękczynne nabożeństwo przed Drzewem Krzyża Świętego w sam dzień święta Podwyższenia Krzyża Świętego. Nie podaje daty rocznej tej wizyty, ale Jerzy Ossoliński został kanclerzem w roku 1643. Powodem powstania kaplicy według Wadowskiego był wielki rozgłos, związany z cudami jakie otrzymywali wierni za pośrednictwem świętej relikwii Krzyża Świętego. Kaplica powstała na przedłużeniu prezbiterium, po usunięciu ściany. Budowę rozpoczął w 1645 roku Janusz z Łahojska Tyszkiewicz, generał, wojewoda kijowski, starosta żytomierski i śniatyński. W niedługim czasie Tyszkiewicz zmarł (1649), pozostawiając budowę kaplicy do wysokości drugiego piętra. Jego spadkobierczyni Krystyna z Tyszkiewiczów uczyniła zapis na dokończenie budowy, którą kontynuowali zakonnicy. Fundusze nie były wystarczające ale z pomocą przyszedł Stanisław z Popowa Witowski, który jako deputat na trybunał

bywał w Lublinie i bez wątpienia znał kościół dominikanów, a przede wszystkim historię relikwii. Możliwość udziału w takim przedsięwzięciu była nobilitacją. Miłobędzki uznaje go za głównego fundatora kaplicy, wskazuje go również jako kontynuatora wpływów architektury ukształtowanej przez Ossolińskich. Kasztelan Stanisław Witowski młodszy (zm. 1667), człowiek wszechstronnie wykształcony, interesujący się astrologią, sztuką wojenną i architekturą, dokończył dzieła z wielkim rozmachem w duchu wczesnego baroku. Uhonorowaniem wszystkich fundatorów są herby wplecione w dekorację kaplicy: Leliwa – Tyszkiewiczów i Jastrzębiec – Witowskiego, z dodatkowymi inicjałami na tarczach herbowych, które odnoszą się do osób i ich tytułów. Dodatkowo w kaplicy umieszczono portrety malarskie fundatorów Janusza Tyszkiewicza i Stanisława z Popowa Witowskiego. Według badaczy architektury kaplica została wzniesiona przy udziale warsztatu lubelskiego muratora Jana Cargiera, natomiast jej wystrój architektoniczny jest dziełem Jana Baptysty Falconiego. Sam sztukator podpisał swe dzieło inicjałami JBFS (Joannes Baptista Sculptor) wplecionymi we fryz arabeskowy stanowiący obramienie obrazu sztalugowego Podwyższenia Krzyża Św. Z kolei pod obrazem Ukrzyżowania w obramiającym fryzie arabeskowym wpleciono inicjały „FVST” z datą A. 1658. Jerzy Kowalczyk odczytał inicjały jako „Fratr Valerianus Swiderski Theologus”. Więc należałoby stwierdzić, że dekorację kaplicy na podstawie zamysłu teologiczno-ideologicznego Waleriana Świderskiego wykonał do roku 1658 rzeźbiarz Jan Baptysta Falconi.

Kaplica dołem czworoboczna, przechodzi wyżej w spłaszczony ośmiobok, na którym znajduje się owalny spłaszczony tambur, przykryty kopułą, zwieńczoną latarnią. Tambur przeparty jest pięcioma oknami, pomiędzy którymi figury proroków: Jeremiasza, Ezechiela, Mojżesza, Izajasza, króla Dawida, króla Salomona, każda z cytatem łacińskim. Strefa środkowa dzielona analogicznie jak tambur, pilastrami z dekoracją Arma Christi na trzonie. Przestrzeń kaplicy od prezbiterium oddziela ponad gzymsem łuk arkadowy. Na dole znajduje się parawanowy ołtarz główny. Dopelnieniem dekoracji rzeźbiarsko-sztukatorskiej jest malarstwo ścienne i sztalugowe. W środkowym pasie pomiędzy pilastrami umieszczono obrazy sztalugowe: Ukrzyżowanie, Podwyższenie Krzyża Św., Znalezienie Krzyża Św., Złożenie do grobu, Zdjęcie z Krzyża. Autorstwo trzech pierwszych obrazów przypisano Tomaszowi Muszyńskiemu, datując ok. 1658 roku. Dwa pozostałe miał namalować Albin Kucewicz w tym samym czasie. Kopułę wypełnia malowidło ścienne ze sceną Sądu Ostatecznego autorstwa Tomasza Muszyńskiego z lat 1654-58. Powyżej łuku arkady oddzielającej kaplicę od prezbiterium odnaleziono w latach 50 XX wieku malowidło ścienne ze sceną określoną jako Adoracja papieża przez dominikanów, nie rozpoznane co do autorstwa. Malowidło wychodzące na sklepienie prezbiterium nie wiąże się z wystrojem kaplicy Tyszkiewiczów, a jego nieregularny zarys sugeruje, że stanowi zachowany fragment większej całości.

Dekoracja rzeźbiarsko-sztukatorska kaplicy powstała w okresie, gdy zaczęły się komplikować i wzbogacać formy oszczędnej dekoracji renesansowej z fazy kontrreformacji, przechodząc w formy barokowe o indywidualnym charakterze. Sztukatorski warsztat Giovanniego Battisty Falconiego operował już formami wczesnobarokowymi o orientacji czysto włoskiej. Były to samodzielne dzieła, o pierwszoplanowych dla obiektu treściach i formach. Płaskorzeźby figuralne, niektóre bardzo dużej skali, stanowiły główne pole popisu omawianego warsztatu w odróżnieniu od innych grup sztukatorskich tworzących zamknięte środowiska, których rola ograniczała się do dekoracyjnego dopełnienia malarstwa czy architektury. Zestaw motywów ornamentalnych był nie tak

bardzo urozmaicony, składały się na niego głównie esownice i kartusze o konsystencji mięsisto-małowinowej, skąpe i nikle elementy arabeskowe oraz drobne, precyzyjne i przestylizowane motywy nałożone na profile artykulacji wnętrza. Już barokowym rozwiązaniem jest koncepcja podniesienia roli malarstwa, które nie tylko pełni funkcję podrzędną w stosunku do architektury poprzez dopełnienie, ale może także funkcjonować samoistnie. W tej kaplicy relikwie nie były przechowywane, ale służyła ona jako chór zakonny.

Całość wystroju malarskiego i rzeźbiarsko-sztukatorskiego kaplicy poddana została pracom konserwatorskim i restauratorskim z przywróceniem pierwotnej historycznej estetyki opracowanej na podstawie badań na obiekcie i porównań ikonograficznych. Prace wykonano w latach 2009-2011.

Kaplica Niepokalanego Poczęcia NMP tzw. Paryska

Fundatorką kaplicy była Eleonora Anna z Rzewuskich Krasicka, kasztelanowa chełmska, choć Maria Ronikierowa podaje, że budowę kaplicy rozpoczęli Firlejowie, a ukończyła Krasicka. Starania o jej wystawienie czynił O. Stanisław Rajmund Jezierski (1698-1782), który w młodości wstąpił do zakonu dominikanów i został skierowany na studia teologiczne i filozoficzne do Krakowa i Florencji. Po ich ukończeniu wrócił do Polski, gdzie wykładał w Krakowie i Lublinie, a w latach 1729-30 i 1737-38 był przeorem lubelskiego klasztoru oraz znanym kaznodzieją i rektorem krakowskiego studium generalnego. W 1734 roku mianowany został biskupem przez króla Augusta III Sasa. Zapewne więc miał bezpośredni wpływ na program ideologiczny i treściowy wystroju kaplicy powstałej w latach 1728-29. Fundatorka została uhonorowana portretowym przedstawieniem w zwieńczeniu portalu prowadzącego do kaplicy w ścianie prezbiterium oraz herbami po obu stronach popiersia: po prawej herb Krzywda (Rzewuskich), po lewej herb Rogala (Krasickich) na tarczach herbowych trzymany przez putta. Centralnie w partii fryzu kolejne putta trzymają tarcze z herbami rodzinnymi: po prawej herb Piława, po lewej herb Pogoń Czetwertyńskich (księżniczka Katarzyna Czetwertyńska była pierwszą żoną Karola Krasickiego), poniżej tarcza z herbem Jednorożec (zapewne powinowatych).

Kaplica nawiązująca układem do wnętrza kościoła par. w Opolu Lubelskim, pierwotnie przeznaczona była dla przechowywania relikwii Drzewa Krzyża Świętego. Ze względu na znaczne oddalenie od klasztoru, relikwie nie zostały umieszczone w kaplicy, lecz pozostały w drugiej zakrystii (skarbcu). Relikwie przechowywano w skarbcu w szafie do tego specjalnie przystosowanej. Po stu latach od budowy kaplicy rozpoczęto prace remontowe. Zaczątkiem tych prac była przeprowadzona w 1839 roku dobrowolna składka zbierana przez przeora. Zbiórka została zorganizowana bez zgody Rządu Gubernialnego i Urzędu Muncypalnego Lublina. Pozwolenie na wykorzystanie uzbieranych funduszy do reperacji kaplicy i ołtarza udzielił Rząd Gubernialny dopiero w październiku 1840 roku.

W rok po gruntownym remoncie, wykonanym dzięki staraniom Teofila Wszelkiego, w ołtarzu kaplicy umieszczono obraz Niepokalanego Poczęcia NMP. Wówczas kaplica otrzymała wezwanie Matki Bożej Paryskiej. Nowe wezwanie związane było z objawieniami jakie miała św. Katarzyna Laboure ze Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego á Paulo (szarytki), w 1830 roku w Paryżu przy ulicy Rue du Bac. Typ przedstawienia według objawienia rozpowszechniony został w postaci cudownego me-

dalika (zwanego też medalikiem Niepokalanego Poczęcia). Na awersie jest ukazana Najświętsza Maryja Panna, stojąca na kuli ziemskiej, swą stopą miażdży węża-szatana. Z jej rąk wychodzą świetliste promienie, symbolizujące łaski, którymi są obdarzani ci którzy proszą o nie z ufnością. Wokół przedstawienia napis-tekst modlitwy: „O Maryjo bez grzechu poczęta, módl się za nami, którzy się do Ciebie uciekamy”. Na rewersie symbole: M z krzyżem – symbolizujące uczestnictwo Maryi w męce Jezusa, dwanaście gwiazd tworzących koronę NMP oraz dwa serca” odnoszące się do korony cierniowej Jezusa i drugie przebite mieczem, odnoszące się do bólu jego matki. Forma medalika rozpowszechniła się na całym świecie.

Kaplica wybudowana na planie prostokąta przekryta została sklepieniem kolebkowym na gurtach z dwiema parami lunet. Sklepienie wraz z gurtami i lunetami pokrywa płycinowa dekoracja sztukatorska, dopełniona motywami główek aniołków, muszli, kwiatów i stylizowanych form akantu. Centralnie na osi sklepienia w sztukatorskich obramieniach malowidła ściennie ze scenami figuralnymi. Według Ronikierowej malowidło al fresco na sklepieniu wykonał najprawdopodobniej w 1 poł. XIX wieku malarz Makowski, wychowanek dominikanów lubelskich, który kształcił się za granicą, a po powrocie mieszkał w tutejszym klasztorze. W dostępnych źródłach brak danych o tym artyście. Natomiast informacja zawarta na karcie zabytku wskazuje, że w tym czasie dla kościoła pracował Feliks Pęczarski (1804-1862), który mógł być autorem dekoracji malarzkiej. Inwentarz kościelny z 1888 roku podaje, że malowidła te przedstawiają: Boga Ojca, Niepokalane Poczęcie NMP (dziś takie przedstawienie nie istnieje) Św. Dominika, Św. Tomasza oraz nieznany fakt historyczny z życia dominikanów. Obecnie na sklepieniu widnieją następujące sceny:

1. W absydzie nad górną ołtarza przedstawienie Trójcy Świętej – Bóg Ojciec, po bokach putta, a powyżej gołębica,
2. Na sklepieniu od strony absydy kolejno sceny:
 - Adoracja relikwii Drzewa Krzyża Św. przez Św. Tomasza z Akwinu i Św. Dominika
 - Andrzej biskup kijowski przekazuje dominikanom relikwie Drzewa Krzyża Św.

Kaplica powstała dla przechowywania relikwii Drzewa Krzyża Świętego, więc dekoracja malarska odnosząca się do jej pierwotnej funkcji nie mogła powstać sto lat później, w momencie kiedy zmieniono jej wezwanie. Feliks Pęczarski, jest podawany jako autor dwóch obrazów u dominikanów lubelskich tj. Św. Monika i Męczeństwo bł. Sadoka z Sandomierza. Obraz Św. Monika znajduje się w kościele dominikanów w Lublinie, datowany na ok. 1838 roku i przeznaczony do kaplicy MB Ruszlewskiej. Drugiego przedstawienia brak, gdyż według ks. Wadowskiego obraz został usunięty z ołtarza kaplicy Ossolińskiej w roku 1899, przy czym przedstawienie to było XVII-wieczne, więc Pęczarski nie mógł być jego autorem. Feliks Pęczarski jest natomiast autorem obrazu ołtarzowego Matki Bożej Niepokalanie Poczętej, którego artyście nie przypisano. Sygnatura znajdująca się w prawym dolnym rogu obrazu potwierdza autorstwo Feliksa Pęczarskiego. Na obraz nałożono wtórnie metalowe elementy z napisem – „wyrób A. Brzozowskiego 1887 r.”. Analiza porównawcza obu przedstawień obrazowych Matki Bożej Niepokalanie Poczętej i Św. Moniki potwierdza podobieństwo i wskazuje na jednego artystę. Sam ołtarz w Kaplicy Paryskiej jest architektoniczny, przyścienny, zbudowany w XVIII wieku.

Na ścianach kaplicy pomiędzy pilastrami umieszczono dużych rozmiarów płótna, związane z historią zakonu dominikanów:

1. Ottoman, syn cesarza tureckiego Ibrahima (z 2 poł. XVII wieku) – pojmany przez kawalerów maltańskich został chrześcijaninem i dominikaninem dzięki ich naukom – sułtan Ibrahim był postacią historyczną i cesarzem w latach 1640-1648.
2. Św. Wincenty Ferreriusz głoszący do Maurów (z 2 poł. XVII wieku) – będący ilustracją kaznodziejskiej roli jaką pełnił święty głosząc nauki w Europie zachodniej m.in. na półwyspie iberyjskim.
3. Bł. Czesław na murach oblężonego przez Tatarów Wrocławia (z 1665 roku) – będący ilustracją wydarzenia z życia błogosławionego, kiedy w czasie najazdu mongolskiego wspierał duchowo obronę zamku wrocławskiego z 1241 roku. Po jego gorliwej modlitwie na niebie pojawiła się ognista kula (słup ognia, zorza), która przstraszyła i rozproszyła wojska nieprzyjaciela (w innej wersji zniszczyła).
4. Cesarz Monomotapa z małżonką przyjmują chrzest (z 1683 roku) – historycznie na terenie Afryki Południowej na wschodnim wybrzeżu istniało państwo Monomotape w XIV-XV wieku znakomite cesarstwo, które uległo rozpadowi; na jego terytorium było wiele ośrodków misjonarskich szerzących chrześcijaństwo.

Adnotacje na kartach zabytków wskazują, że obrazy zostały pomniejszone, co wskazuje że pierwotnie nie należały do wyposażenia Kaplicy Paryskiej lecz zostały wpasowane w wolne przestrzenie jej ścian. Oprawione zostały w proste drewniane ramy i mogły być przeniesione do kaplicy w okresie jej XIX wiecznej przebudowy lub pod koniec XIX wieku, gdy po kasacie zakonu część obiektów wyposażenia została przemieszczona w obręb zespółu lub powędrowała do innych kościołów, również z inicjatywy ks. Ambrożego Wadowskiego, administratora diecezjalnego. Autorstwo obrazów przypisywane jest Tomaszowi Muszyńskiemu, więc należy je wiązać z okresem jego działalności przy wystroju kaplicy Tyszkiewiczów. Obrazy ilustrują historię misyjno-kaznodziejską zakonu dominikańskiego.

Kaplica Paryska jako jedyna ma formę małego prawie niezależnego kościoła i posiada chór muzyczny, którego ciekawostką są osiemnastowieczne organy. W roku 1867 zostały one przebudowane brzmieniowo (z barokowych na wczesno romantyczne) przez Stanisława Rumińskiego w Lublinie.

Zakończone w 2017 roku prace konserwatorskie i restauratorskie w kaplicy Niepokalanego Poczęcia NMP obejmowały całość problematyki związanej z jej wystrojem sztukatorsko-malarskim. W trakcie ich realizacji stwierdzono przemalowania dekoracji sztukatorskiej i tła w kolorystyce mało szlachetnej, z wprowadzeniem motywów kwiatowo-roślinnych. Pełne rozpoznanie detalu pozwoliło na przyjęcie do realizacji najbardziej prawdopodobnej kolorystyki sklepienia i detalu w odcieniach błękitów, szarości i piaskowca. Dodatkowo stwierdzono kolorystyczne obrysowanie detalu światłocieniowo, co pozwoliło na wydobywanie jego plastyki. Malowidła ze scenami figuralnymi nie były przemalowane kompozycyjnie, co potwierdziło ich powstanie w okresie budowy kaplicy. Również w przypadku murowanego ołtarza odsłonięto pierwotny zamysł estetyczny z marmoryzacją, naśladowującą kamień.

Kaplice naw boczných

Kaplice nawy południowej i północnej kościoła fundowane przez mniej możne rody. Upamiętniają fundatorów tablicami epitafijnymi, nie powstały jednak według indywidualnych programów ideologiczno-artystycznych. Wyróżnikiem ich odmienności jest wezwanie, potwierdzone przez przedstawienia ołtarzowe – malarskie i rzeźbiarskie.

W opracowaniu estetycznym nawiązują do całości wnętrza z okresu przebudowy barokowej tj. gładkich ścian i sklepień.

Całość prac przy wystroju wnętrza kościoła i kaplic zrealizował zespół po kierunkiem mgr Anety Filip i mgr Macieja Filipa.

Kolejne przekształcenia stylistyczne kościoła dominikanów lubelskich znalazły odzwierciedlenie w wystroju malarsko-rzeźbiarskim jego poszczególnych części składowych i stanowią przekrój od średniowiecza po czasy nam współczesne. Ta różnorodność nie budzi jednak dysonansu, a w swoim bogactwie odnosi się zawsze do charakteru religijnego świątyni, miejsca przechowywania relikwii Drzewa Krzyża Świętego.

Literatura

- Kowalczyk Jerzy, Architektoniczno-rzeźbiarskie dzieło Falconiego w Lublinie Kaplica św. Krzyża przy kościele dominikanów [w:] BHS z 1962 r., nr 1.
- Kościół OO. Dominikanów pw. Św. Stanisława bpa. Dokumentacja naukowo-historyczna, oprac. Marek Michoński, PP PKZ O/Lublin, 1981, sygn. 1595/I,II.
- Miłobędzki Adam, „Architektura Polska w XVII wieku” (tom 4 część 1 Dzieje Sztuki Polskiej), Warszawa 1980.
- Ronikierowa Maria Antonina, Ilustrowany przewodnik po Lublinie, Warszawa 1901.
- Wadowski Jan Ambroży, Kościoły lubelskie, wyd. II, reprint, Lublin 2004.

SUMMARY

The group of the chapels in the central part of the Dominican Friars Church in Lublin was funded by eminent families after the fire in 1574. While the chapels of the side naves have a repeated layout, the central chapels of Ossolińska and of the Firlej Family, built at the end of the side naves and fulfilling the function of mausoleums, have distinctive forms. This pertains also to the chapel added behind the main altar (so-called Tyszkiewicz Family chapel) and the chapel of Blessed Virgin Mary Immaculately Conceived, so-called Parish chapel, added to the northern side of the chancel. The reason for construction of the subsequent chapels was the idea to venerate the relics of the True Cross which were originally in the possession of the Dominican Friars.

The Ossolińska Chapel was funded in ca 1624 by Katarzyna Ossolińska née Bierecka who allocated it to the brothers and sisters of the Holy Rosary. The restoration works on the décor, which complements and highlights the architectural and stucco details, were commenced in 2016. The whole stucco and painted decoration of the main segment of the chapel was composed as a kind of a canopy. The bases support the protruding cornice of a slightly lighter form, with stylized motifs of plants and animals. The dome is a light openwork stucco net, imitating heaven, with ethereal angel heads intertwined with the motifs of flowers, fruit and herbs from the epoch. The whole is a multicoloured, rich, idyllic painting which complements and highlights the architectural and stucco details.

The chapel at the end of the southern nave was funded in 1615 by Henryk Firlej, with a view to storing the relics of the True Cross. It was constructed on a central plan consisting of a square with the corners cut. In the frieze there is the Renaissance

decoration in plaster and the cornice has a double block belt and rosettes. The dome is decorated with a stucco decoration network combining polygonal and oval medallions, into which the following elements are integrated: winged angel heads, frames of Marian and Christological monograms, and shields with the Lewart coat of arms. In the Firlej Family chapel the decoration is more modest in form and colours which refer to the natural hues of stone.

In general, decorations of both Ossolińska chapel and the Firlej Family chapel are ascribed to Jan Wolff's workshop. The motifs used in both chapels are frequently very similar or identical.

The construction of the chapel at the extension of the chancel behind the main altar was commenced in 1645 by Janusz Tyszkiewicz from Łabojśk, and finished by Stanisław Witowski from Popów, with a flourish, in the early Baroque spirit. Both founders were honoured with the coats of arms integrated in the chapel's décor. The chapel, which referred thematically to the relics of the True Cross, fulfilled the role of a gallery for the monastic choir and was erected with involvement of the workshop of Jan Cargier – a stonemason from Lublin, whereas the chapel's architectural décor is the work of Giovanni Jan Battista Falconi who created Baroque forms of an individual character. The relics were not stored in this chapel, but it served as a gallery for the monastic choir. The whole painted, sculptured and stucco décor of the chapel underwent conservation and maintenance works, and the original historical aesthetics was restored on the basis of the research on the object and iconographic comparisons. The works were carried out in 2009-2011.

Another chapel – of Mother of God from Paris – was founded by Eleonora Anna Krasicka née Rzewuska and erected in 1728-29. The founder was honoured with a portrait in the top of the portal leading to the chapel. The chapel has a form of a small church and was originally designed to store the relics of the True Cross. However, due to a considerable distance from the monastery, the relics were not placed in the chapel but remained in the other sacristy. In the 19th c. a painting of Blessed Virgin Mary Immaculately Conceived was placed within the altar of the chapel and at that time the chapel was dedicated to Mother of God from Paris. The new name of the chapel was connected with the revelations experienced by Saint Catherine Labouré from the Sisters of Charity of Saint Vincent De Paul in Paris. The image shown in the revelation was disseminated in the form of the Miraculous Medal. The chapel was erected on the rectangular plan and covered with a barrel vault on buttresses with two pairs of lunettes. The vault with buttresses and lunettes is covered with the panel stucco decoration complemented with the motifs of angel heads, shells, flowers and stylized forms of acanthus. The wall paintings with the figural scenes in stucco frames are placed centrally along the axis of the vault. All elements of the stucco and painted décor of the chapel underwent conservation and restoration works, completed in 2017. During the works it was found that the stucco decoration and the background had been repainted in little refined colours, and flower and plant motifs had been introduced.

The chapels in the southern and northern nave of the church, founded by less affluent families, commemorate the founders with epitaph boards, but they were not created according to any individual ideological and artistic programmes. All works connected with the interior design of the church and chapels were carried out by the team headed by Aneta Filip, MA and Maciej Filip, MA.

1. Kopuła kaplicy Ossolińskiej przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

2. Widok na wnętrze kaplicy Ossolińskiej przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

4. Fragment dekoracji podłucza pierwotnej arkady przejścia do kaplicy Ossolińskiej po odkryciu, fot. M. Filip, 2016.

3. Podłucze pierwotnej arkady przejścia do kaplicy Ossolińskiej po odkryciu, fot. M. Filip, 2016.

5. Dekoracja kopuły kaplicy Ossolińskiej w trakcie prac, fot. B. Stolarz, 2017.

6. Kaplica Ossolińskiej po pracach z ekspozycją dekoracji odkrytego podłucza arkady, fot. B. Stolarz, 2018.

8. Sklepienie kaplicy Ossolińskiej po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

9. Fragment dekoracji kopuły kaplicy Ossolińskiej po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

7. Kaplica Ossolińskiej po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

10. Fragment dekoracji kopuły Ossolińskiej po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

13. Herb Lewart na sklepieniu kopuły kaplicy Firlejów przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

11. Kopia kopuły kaplicy Firlejów przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

14. Podłączenie arkady przejścia do kaplicy Firlejów przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

12. Gzymsowanie kaplicy Firlejów przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

15. Kaplica Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

19. Fragment dekoracji kopuły kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

16. Kopuła kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

17. Kopuła kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

20. Herb Lewart na sklepieniu kopuły kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

18. Dekoracja latarni kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

21. Dekoracja podłucza arkady przejścia do kaplicy Firlejów po pracach, fot. B. Stolarz, 2018.

22. Kopuła kaplicy Tyszkiewiczów przed pracami, fot. P. Maciuk, 2006.

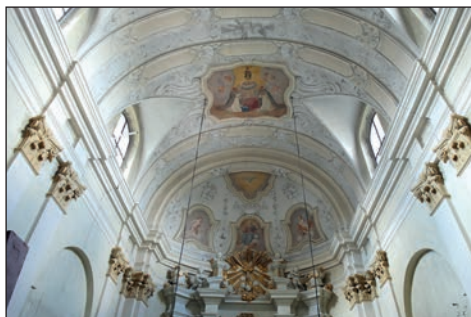
23. Kopuła kaplicy Tyszkiewiczów po pracach, fot. P. Maciuk, 2012.

25. Kaplica Tyszkiewiczów po pracach – widok na ołtarz gł., fot. P. Maciuk, 2012.

26. Kaplica Paryska przed pracami, fot. M. Filip, 2013.

27. Sklepienie kaplicy Paryskiej przed pracami, fot. M. Filip, 2013.

24. Kaplica Tyszkiewiczów po pracach, fot. P. Maciuk, 2012.

28. Sklepienie z dekoracją kaplicy Paryskiej przed pracami, fot. M. Filip, 2013.

29. Polichromia sklepienia kaplicy Paryskiej przed pracami, fot. M. Filip, 2013.

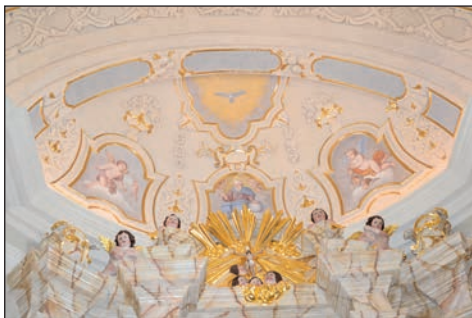
30. Polichromia sklepienia kaplicy Paryskiej przed pracami, fot. M. Filip, 2013.

31. Kaplica Paryska po pracach, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017.

32. Sklepienie kaplicy paryskiej po pracach, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

33. Polichromia sklepienia kaplicy Paryskiej po pracach, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

34. Polichromia sklepienia kaplicy Paryskiej po pracach, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

35. Polichromia sklepienia kaplicy paryskiej po pracach, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

OBRAZ MATKI BOSKIEJ LORETAŃSKIEJ W KOŚCIELE PARAFIALNYM W POLICHNIE

W numerze 17 „Wiadomości Konserwatorskich” opisałam historię obrazu Matki Boskiej Latyczowskiej; przedstawienia typu Matki Bożej Śnieżnej (Salus Populi Romani). Obecnie chciałabym przedstawić historię i problematykę konserwatorską obrazu z przedstawieniem Matki Bożej Loretańskiej, znajdującego się na wyposażeniu kościoła parafialnego pw. Św. Jana Vianneya w Polichnie. To kolejny kultowy obiekt czci nabożnej, którego historia sięga terenów dawnej Rzeczypospolitej Polskiej.

Analizie przedstawień Matki Bożej Loretańskiej poświęcił artykuł Piotr Kondraciuk. Tradycja kultu Loretańskiego przedstawienia sięga początków chrześcijaństwa. Pielgrzymujący do Ziemi Świętej znają grootę, która znajduje się we wnętrzu bazyliki Zwiastowania w Nazarecie. Grota, według tradycji stanowiła część miejsca zamieszkania – domek Maryi i miejsce zwiastowania o narodzinach Jezusa. Wiele przedstawień malarskich sceny Zwiastowania rozgrywa się właśnie w grocie skalnej. Domek składał się z grotty i części dobudowanej z kamienia, przylegającej do skalnej ściany. Jako miejsce otoczone opieką i szacunkiem przez chrześcijan, został obudowany. Inicjatorką tych prac była cesarzowa Helena, która w IV wieku pielgrzymowała po Ziemi Świętej i poleciła wznieść nad domkiem świątynię dla uczczenia i zachowania miejsca kultu. Według tradycji cesarzowa Helena odnalazła również drzewo krzyża świętego. Obudowany domek przetrwał blisko tysiąc lat, chociaż jego zewnętrzną obudowę – świątynię, wielokrotnie burzono i odbudowywano.

W wieku XIII muzułmanie ostatecznie zburzyli świątynię w Nazarecie ale dom Matki Bożej zachował się, a następnie od 1291 roku pozostała sama grota. Ściany obudowy domku zniknęły, aby po kilku latach pojawić się w okolicach Ankony. Legenda głosi, że domek został cudownie ocalony i przetransportowany z Nazaretu, drogą morską przez rodzinę Angeli do Włoch, stąd powstała informacja, że domek przenieśli aniołowie. Początkowo wejście do domku przechowywano w Chorwacji, a następnie przetransportowano do Włoch, gdzie złożono w całość, a w miejsce brakującej ściany – którą stanowiła grota, wstawiono ołtarz. Domek ustawiono w okolicach Ankony w gaju wawrzynowym Lauretty, od której wywodzi się nazwa miejsca kultu Loreto. Niektóre źródła internetowe podają, że przeprowadzone badania potwierdzają autentyczność domku, gdyż jego ściany idealnie pasują do grotty w Nazarecie, a w ściankach odkryto krzyże krzyżowców oraz monety z XIII wieku.

Początkowo domek otoczono murem, a w XV wieku papież Paweł II przystąpił do budowy bazyliki ukończonej w 1587 roku już za papieża Sykstusa V, która miała osłonić cenną relikwię, tak jak w Nazarecie. Domek stoi w sercu bazyliki pod kopułą. Na życzenie papieża Juliusza II zewnętrzne ściany domku zostały ozdobione płaskorzeźbami, a wnętrze pozostało w stanie surowym.

Loreto stało się w XVI wieku miejscem licznych pielgrzymek, a loretańskie wezwanie Maryi przedmiotem modlitw, powstała m.in. litanie do Matki Bożej Loretańskiej, zalecana do odmawiania przez bractwa. Zaczęły też powstawać miejsca kultu Matki Bożej

Loretańskiej oraz kopie domku – lorety (najbliższy zachowany w naszym województwie jest w Gołębiu). Przedmiotem kultu jest nie tylko samo miejsce – domek ale również XVI wieczna, słynąca łaskami figura Matki Bożej, którą w 1500 roku koronował papież Juliusz II na prośbę okolicznych mieszkańców, ocalałych dzięki jej wstawiennictwu od zarazy. Jak podkreśla Piotr Kondraciuk koronacje świętych wizerunków były wówczas niezwykle rzadkie, stąd dla podkreślenia niezwykłości wydarzenia głowę Maryi przyozdobiono koroną papieską – tiarą. Wykonana z drewna hebanowego rzeźba, przedstawiała Maryję w pozie stojącej w ujęciu frontalnym, a całą jej postać okrywał dzwonowaty w formie płaszcz bez rozcięcia, okrywający obie postacie Maryi i Jezusa (tzw. dalmatyka loretańska – symbol ochrony całej ludzkości). Spod płaszcza wyłaniało się popiersie Dzieciątka, również ukazanego frontalnie. Dzieciątko prawą dłoń wznosiło w geście błogosławieństwa, natomiast w lewej trzymało królewskie jabłko – kulę ziemską, którą przychodzi zbawić. Ciemna karnacja Maryi spowodowała, że dodano przedstawieniu przydomek „czarna madonna”. Według tradycji Matka Boża i Dzieciątko mają ciemne oblicza z powodu osadzonego na nich dymu z lamp oliwnych płonących w świętym domku. XIV-wieczna rzeźba spłonęła w czasie pożaru w 1921 roku, ale na jej miejsce wykonano nową z cedrowego drewna i powtórzono jej ciemną karnację.

Na podstawie przedstawienia rzeźbiarskiego powstawały wersje malarskie Matki Bożej Loretańskiej. Jedno z takich przedstawień trafiło do Lubomla. Tamtejszy kościół gotycki ufundował w 1412 roku król Władysław Jagiełło, a jego konsekracji w 1552 roku dokonał biskup Jakub Uchański. Kościół lubomelski był wielokrotnie niszczone i przebudowywany, aby w XVII wieku otrzymać barokowy wygląd. W roku 1912 został odnowiony ze składek wiernych, a jego ostatnim proboszczem do 1944 roku był ks. kan. Stefan Jastrzębski, dziekan lubomelski. W roku 1943 większość parafian została zamordowana przez UPA, część uciekła za Bug lub została ekspatriowana w 1944 roku. Po 1945 roku władze sowieckie zdewastowały kościół, niszcząc jego wyposażenie, a w świątyni urządzono magazyn soli. Świątynia została zwrócona wiernym dopiero w 1992 roku.

Uciekający w 1944 roku z Lubomla ks. Stefan Jastrzębski zabrał ze sobą cudowny obraz Matki Bożej Loretańskiej oraz część paramentów liturgicznych. Początkowo zatrzymał się w Chełmie, gdzie pozostawił paramenty, a następnie trafił do Polichny, gdzie pełnił posługę duszpasterską i gdzie zabrał obraz Matki Bożej Loretańskiej.

Piotr Kondraciuk dotarł do historycznych przekazów – protokołów z wizytacji, dotyczących obrazu, ale pochodzących dopiero z roku 1750. Protokół z tego czasu z wizytacji biskupiej wymienia, że w nowym ołtarzu fundacji Marcina Brodowskiego z 1734 roku znajdują się dwa obrazy, w tym jeden na zasuwie z przedstawieniem Matki Bożej Loretańskiej z Panem Jezusem, oba ozdobione srebrnymi sukienkami. Autor artykułu przytacza również opis z wizytacji z 1773 roku odnoszący się do obrazu: „*Obraz w głębi [ołtarza] M.B. Loretańskiej na lewym ręku trzymającej Pana Jezusa, malowany na tabulaturze drewnianej aksamitem zielonym pokrytej, sukienkami, koronami i wotami wielkiej ilości ozdobiony*”. Kondraciuk wskazuje na prawdopodobne wcześniejsze powstanie obrazu w 2 połowie XVII wieku, biorąc pod uwagę ubiór fundatora i figury aniołów. Przytacza jeszcze jedną ważną informację, że obraz znajdował się w ołtarzu Bractwa Różańcowego, którego erekcji dokonał proboszcz lubomelski biskup Mikołaj Świrski przed 1672 rokiem, i przypuszcza, że w ołtarzu różańcowym znajdował się wówczas obraz Matki Bożej. Ostatecznie na podstawie zapisu protokołu z wizytacji biskupa Wężyka

z 1764 roku, informującego o przybyciu do promotorii różańcowej nowego obrazu z sukienkami i koronami srebrnymi oraz wotami, datowanie obrazu umieszcza po roku 1734 z fundacji Marcina Brodowskiego. Karta ewidencyjna zabytku ruchomego opracowana dla obrazu w 1983 roku przez mgr Dariusza Gromskiego, wskazuje datowanie obrazu wraz z wotami na wiek XVII.

Z obrazu lubomelskiego wtórne przekształcenia zostały po raz pierwszy usunięte w całości w roku 1994, gdy obraz poddano konserwacji i restauracji w pracowni Muzeum Diecezjalnego w Lublinie. Odjęto srebrną sukienkę, dodaną po przemalowaniu oryginału, i usunięto przemalowanie. Pod warstwą przemalowania ukazało się oryginalne przedstawienie, w dużym stopniu zniszczone w warstwie malarskiej i podłożu drewnianym, co potwierdzało jego burzliwą wcześniejszą historię. Z obrazu odjęto wota i metalowe koszulki oraz materiał, który zasłaniał obraz. Z drewnianego podobrazia usunięto gwoździe, pinezki i szpilki, którymi mocowano wota. Odwrocie oczyszczono z brudu i kurzu, wykonano impregnację deski, zdemonutowano zniszczone szpongi i zastąpiono je nowymi. Ubytki drewna uzupełniono kitami, a dolne narożniki flekami. Na licu wypełniono ubytki po dziurach po strzelaniu, podklejono płótno wstawiając nowe protezy, podklejono grunty i uzupełniono w zakresie ubytków. Pracownia Muzeum Diecezjalnego odsłoniła spod przemalowań oryginalne przedstawienie w typie Matki Bożej Loretańskiej, które było bardzo zniszczone, a warstwa malarska wykazywała odspojenia od podłoża. Wykonano scalenie i rekonstrukcję warstwy barwnej. Obraz zamontowano w nową, politurowaną ramę i umieszczono w ołtarzu bocznym, podobnie jak w Lubomlu. Parafia lubomelska czyniła starania o odzyskanie obrazu, ale ostatecznie wykonano z historycznego przedstawienia kopię, która w 1995 roku trafiła do Lubomla i została uroczystie wprowadzona do kościoła.

W wyniku reformy administracyjnej miejscowość Polichna weszła terytorialnie w skład woj. lubelskiego, a w roku 2003 omawiany obraz został wpisany do rejestru zabytków ruchomych woj. lubelskiego. Okresowe kontrole zabytku potwierdziły, że stan zachowania obrazu jest zły. Na zlecenie proboszcza parafii w Polichnie w 2017 roku wykonane zostały przez konserwatorów dzieł sztuki mgr Magdalenę Gawłowską i mgr Leonarda Bartnika powtórne prace konserwatorskie i restauratorskie. Wstępna ocena stanu zachowania obrazu in situ, dokonana przez konserwatorów, potwierdziła złą kondycję techniczną podłoża oraz warstwy malarskiej, która wykazywała łuszczenia i odspojenia wraz z zaprawą, oraz zmiany optyczne werniksu i retuszy warstwy malarskiej. Wobec tego wstępny program zakładał wariantowe podejścia do zabytku – w zakresie ograniczonym tj. korektę poprzedniej konserwacji, lub rekonserwację obrazu. Szczegółowe rozpoznanie obrazu w pracowni potwierdziło konieczność wykonania ponownej pełnej konserwacji i restauracji obrazu. W trakcie prac wprowadzono pewne korekty w stosunku do poprzedniej konserwacji, głównie w zakresie kolorystyki płaszcza, formy gwiazdek na płaszczu i generalnie tła przedstawienia. Ponadto konserwatorzy potwierdzili, że format obrazu został zmieniony poprzez przycięcie boków; na dole kompozycji był napis, z którego pozostały tylko nieczytelne odnalezione ślady.

Szczegółowe rozpoznanie konserwatorskie przyniosło jeszcze jedno odkrycie, na szacie klęczącego fundatora rysują się cyfry, odczytane przez konserwatorów jako data 156..., brak ostatniej cyfry z powodu przycięcia prawego boku. Data wpisuje się w historię kościoła w Lubomlu; konsekracja świątyni odbyła się w 1552 roku, więc po tej dacie nastąpiło wyposażanie kościoła. Ze wskazanych przez Piotra Kondraciuka zapisów w in-

wentarzach wynika, że ołtarzem różańcowym z obrazem Matki Bożej był ołtarz boczny z dwoma obrazami w sukienkach. Nowy ołtarz wykonano w roku 1734, i prawdopodobnie wówczas dokonano zmiany formatu obrazu Matki Bożej Loretańskiej, dostosowując do wnęki ołtarzowej (a nie wykonano nowy obraz). Fundator pierwotnego obrazu już wtedy nie żył, a nowy fundator ołtarza nie widział potrzeby zachowania jego danych. Przyczyna mogła być też zupełnie prozaiczna tj. zły stan zachowania obrazu (głównie podłoża po bokach), który spowodował jego przycięcie. Przekaz zawarty w dziele potwierdza wczesną proveniencję obrazu, sytuując go w malarstwie 2 połowy XVI wieku, po koronacji rzeźby w Loreto koronami papieskimi i usankcjonowaniu typu przedstawienia malarskiego. Również sama artystyczna forma obrazu wskazuje na jego wczesne datowanie. Zachowane w najlepszym stanie i bez większych przemalowań karnacje twarzy Matki Bożej i Dzieciątka Jezus ukazują artyzm sztuki malarskiej. Przedstawienie reprezentuje bardzo dobre wzory sztuki włoskiej. Fundator, ukazany jako młodzieniec, musiał być osobą zamożną i posiadać nabożeństwo do Matki Bożej Loretańskiej. Daleko się posuwając w dywagacjach można by uznać, że na obrazie umieszczono datę 1569 czyli zawarcia Unii Lubelskiej (bo np. wojewoda wołyński tego czasu Aleksander Fiodorowicz Czartoryski był sygnatariuszem Unii). Wobec usunięcia z obrazu ważnych przekazów historycznych (inskrpcja) trudno jest na obecnym etapie wiedzy przyporządkować mu fundatora. Kościół w Lubomlu, fundacji królewskiej musiał być na jego utrzymaniu, a jego doposażanie czynili możnowładcy. Jeżeli przyjmiemy, że data na obrazie jest czasem jego powstania to obraz lubomelski jest jednym z najwcześniejszych przedstawień malarskich loretańskich na terenach dawnej i obecnej Rzeczypospolitej Polskiej. Przyczynkiem do datowania obrazu może być również strój fundatora. Fundator ubrany jest w ciemno niebieski spodni żupan z niskim kołnierzykiem, zapinany drobnymi guzikami i jednym ozdobnym pod szyją, czerwoną delię wierzchnią bez kołnierza z rzędem guzów z pętlcami oraz czerwone spodnie. Ubioru te oparte na wschodniej modzie były noszone przez szlachtę polską już ok. poł. XVI wieku (pierwowzór stroju narodowego). Od XVI wieku szyto żupany z atlasu, jedwabiu i adamaszku o żywych kolorach, które stosowano do połowy XVII wieku. Rodzaj tkaniny ukazany na obrazie ma taki charakter. Kolor czerwony (karmazynowy) przynależny był możnej szlachcie. Szlachcic posiadał zwykle długie wąsy i podgoloną głowę. W przypadku opisywanego obrazu osobą klęczącą jest młodzieniec, który ma fryzurę krótko przystryżoną (po sarmacku) i czarną opaskę na jednym oku, która może wskazywać rodzaj ułomności, uleczonej za wstawiennictwem Matki Bożej. Odcięty napis na dole obrazu był zapewne napisem fundacyjnym, który wyjaśniał okoliczności powstania obrazu – wotum. Anioły trzymające lichterze po obu stronach przedstawienia ubrane są w tuniki srebrno – złote, przewiązane sznurem. Srebrne lampki nawiązują do tradycji używania lamp oliwnych w tradycji judeo-chrześcijańskiej, kontynuowane np. przez Ormian. W ramach prac przeprowadzonych w roku 2017 przy obrazie wykonano również nową złożoną ramę, która dopełnia i zamyka całość kompozycyjnie. Dodano także dodatkowe spongi, które stabilizują drewniane podłoże.

Bez wątpienia obraz Matka Boża Loretańska to perełka malarstwa sztalugowego na terenie woj. lubelskiego. Obraz o tak bogatej historii, wysokich walorach artystycznych, wczesnej proveniencji i tak omodlony przez wiernych zasługuje w pełni na to miano. Miejmy nadzieję, że ostatnio wykonane prace nie tylko podniosą jego walory artystyczne ale również umocnią religijność.

Bibliografia

- Chodor Jerzy, Dokumentacja konserwatorska do obrazu olejnego na podobrazii drewnianym z kościoła parafialnego pw. św. Jana Vianneya w Polichnie, woj. tarnobrzeskie, Lublin 1994.
- Gawłowska Magdalena, Bartnik Leonard, Dokumentacja konserwatorska prac przy obrazie Matka Boża Łatyczowska z kościoła par. św. Jana Vianneya w Polichnie, Lublin 2017.
- Kondraciuk Piotr, Obraz Matki Bożej Loretańskiej, Przyczynek do ikonografii przedstawień MB Loretańskiej na Wołyniu i obszarze dzisiejszej Lubelszczyzny w okresie baroku.
- Pawłowiczowa Maria, Cudowny obraz Matki Bożej Loretańskiej, Niedziela.pl

SUMMARY

The article presents the history and the restoration problems connected with the picture of Our Lady of Loreto in the Saint John Vianney parish church in Polichna. This is another object of religious worship, currently located in the Lublin Province, whose history reaches the area of the old Polish Republic. The history of the painting dates back to the 16th c when it was exhibited in the parish church in Luboml, where it became an object of worship by the local people. As a consequence of the tempestuous history of the borderland of the Polish Republic, the painting arrived in Polichna, mutilated in terms of its artistic and historical value due to repainting of the composition and a change in the image type. The secondary transformations were removed entirely from the painting for the first time in 1994 when the picture underwent conservation and restoration works in the workshop of the Diocesan Museum in Lublin. At the request of the parish priest in Polichna, further conservation and restoration works were carried out in 2017 by art restorers: Magdalena Gawłowska, MA and Leonard Bartnik, MA, due to the painting's poor condition. During the works, corrections were introduced with respect to the previous restoration, mostly regarding colours of the cloak, forms of stars on the cloak and background of the painting. Furthermore, the restorers confirmed that the format of the picture had been changed by cutting along the sides; at the bottom of the composition there used to be an inscription of which only illegible traces have been left. The detailed restoration survey led to one more discovery: on the garment of the kneeling founder there are visible figures, interpreted by the restorers as a date. As part of the works carried out in 2017 the painting was provided with a new gilded frame which complements and completes the composition and the ground was stabilized. The picture returned to the temple in Polichna, where it fulfils an important role as an object of worship.

1. Obraz Matka Boża Loretańska, stan przed konserwacją w 1994 roku, fot. J. Chodor.

3. Obraz Matka Boża Loretańska, w trakcie usuwania przemalowań, fot. J. Chodor, 1994.

2. Obraz Matka Boża Loretańska, po zdjęciu sukienki, wot i tkaniny, fot. J. Chodor, 1994.

4. Obraz Matka Boża Loretańska, po usunięciu przemalowań przed punktowaniem, fot. J. Chodor, 1994.

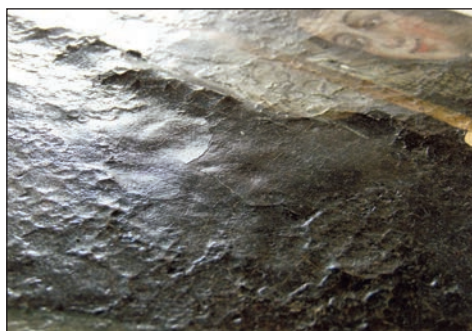
5. Obraz Matka Boża Loretańska, po punktowaniu warstwy malarskiej, fot. J. Chodor, 1994.

6. Obraz Matka Boża Loretańska, fragment obrazu po konserwacji, fot. J. Chodor, 1994.

7. Obraz Matka Boża Loretańska, stan przed rekonservacją, fot. M. Gawłowska, 2017.

8. Obraz Matka Boża Loretańska, fragment ze zniszczeniami warstwy malarskiej, fot. M. Gawłowska, 2017.

9. Obraz Matka Boża Loretańska, po usunięciu punktowań z 1994 r., fot. M. Gawłowska, 2017.

10. Obraz Matka Boża Loretańska, obraz po konserwacji, fot. M. Gawłowska, 2017.

11. Obraz Matka Boża Loretańska, fragment obrazu po konserwacji, fot. M. Gawłowska, 2017.

12. Obraz Matka Boża Loretańska, fragment z datą na szacie klęczącego, fot. M. Gawłowska, 2017.

13. Obraz Matka Boża Loretańska, odwrocie ze spongami, for. M. Gawłowska, 2017.

14. Obraz Matka Boża Loretańska, obraz w ramie po konserwacji, fot. M. Gawłowska, 2017.

15. Obraz Matka Boża Loretańska, obraz w ołtarzu, fot. I. Marciszuk, 2018.

POWOJENNE DEKORACJE SGRAFFITOWE W LUBLINIE

Technika sgraffito w odniesieniu do dekoracji obiektów architektury polega na wycinaniu lub wydrapywaniu (skrobaniu) rysunku w tynku, najczęściej kilkuwarstwowym i barwnym. W wydrapanych partiach odsłania się kolor warstwy głębszej i powstaje dwu – lub wielobarwna kompozycja. Uzyskany efekt artystyczny traktowany jest niekiedy jako rysunek, niekiedy jako malarstwo lub też połączenie malarstwa z rysunkiem. W XVI wieku dekoracje sgraffitowe pojawiły się w wielu krajach Europy, także w Polsce, zwłaszcza południowej. Popularnym motywem była imitacja boniowania (szczególnie bonie kopertowe i diamentowe tworzyły iluzjonistycznie opracowane płaszczyzny), sceny figuralne oraz zgeometryzowane ornamenty. W tej technice ozdabiano liczne rezydencje, kamienice, oraz ratusze, z których szczególnie znany jest ratusz w Bieczu. Jego wysoką wieżę w całości pokrywa dekoracja imitująca boniowanie. W obrębie lubelskiego Starego Miasta zachował się jeden przykład XVII-wiecznej dekoracji fasady kamienicy w postaci sgraffita. Wszystkie trzy kondygnacje elewacji frontowej kamienicy przy ul. Jezuickiej 19 pokrywało sgraffito „dywanowe”, nawiązujące rysunkiem do boniowania, obecnie zachowane częściowo.

Powrót sgraffita odnotowano w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku. W Lublinie w 1935 roku powołana została Komisja Konserwatorska, której działania zmierzały do planowego odnowienia Starego Miasta. Przewidywano odnowienie stu dwudziestu dwóch obiektów, do 1939 r. zdołano zrealizować dwadzieścia dwa. Program polegał na oczyszczaniu fasad z bezstylowych naleciałości, często w powiązaniu z wymianą tynków i nadaniem żywej kolorystyki. Wprowadzono też dekoracje sgraffitowe wg projektów Szczęsnego Felicjana Kowarskiego i Jana Wodyńskiego. Do czasów obecnych przetrwały np. dekoracje na ostatnich kondygnacjach elewacji kamienic Rynek 5/Rybna 2, Rynek 6, Rynek 7.

Z powojennych dekoracji sgraffitowych w Lublinie należy odnotować wykonaną w 1948 roku kompozycję w prezbiterium kościoła pw. św. Michała Archanioła przy ul. Fabrycznej. Monumentalną świątynię wzniesiono w latach 1929-1938 według projektu Oskara Wiktora Sosnowskiego. Kościół przetrwał czas II wojny światowej, zamieniony w większej części na magazyn. W 1945 roku przystąpiono ponownie do budowy przerwanej okresem wojny. Otynkowano wówczas ceglane ściany i przystąpiono do wyposażania wnętrza, które w większości zaprojektował inż. Ignacy Kędzierski, architekt lubelski. W roku 1947 wzniesiono marmurowy ołtarz główny, zaś w roku następnym ścianę ołtarzową ozdobiło dekoracją według projektu Marii Wolskiej-Berezowskiej (1901-1985), malarki i graficzki związanej ze środowiskiem warszawskim. Dekoracja jest dwubarwna, utrzymana w tonacji brązu. Cała płaszczyzna ściany okalającej okno witrażowe pokryta jest symbolami chrześcijańskimi i stylizowaną winoroślą. Pomiedzy motywami roślinnymi znajduje się napis „Projekt M. Wolska-Berezowska. Wycięli: Autorska i E. Pol – VIII 1948 r.”¹.

¹ J. Żywicki, *Lubelskie dzieło Oskara Sosnowskiego [w:] Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Lublin, Vol. IX, 2, 2011.*

W 1950 roku na fasadzie kościoła Karmelitów Bosych przy ul. Świętoduskiej, w płycinach szczytu wykonano w technice sgraffito przedstawienia Matki Boskiej Szkaplerznej (w zwieńczeniu) oraz patronów Zakonu: św. Józefa, św. Jana od Krzyża i św. Teresy od Jezusa. Autorką projektu była malarka i ilustratorka Maja Berezowska (1893-1978). Dekoracja została odnowiona w 1995 roku.

W ramach gruntownych prac remontowych prowadzonych w lubelskiej Katedrze w latach 1947-1952 według projektu Czesława Gawdzika, zmieniono przedwojenną formę fasady. W partii zwieńczenia, w płaszczyźnie o półkolistym wykroju, wykonano w technice sgraffito kompozycję złożoną z przedstawienia Ducha Św. (w postaci gołębi-cy) w otoczeniu adorujących aniołów. Przetrwiała ona do sierpnia 1991 roku, gdy mocno zniszczoną dekorację zastąpiono nową. Wykonano wówczas, także w technice sgraffito Grupę Ukrzyżowania na podstawie projektu Lucjana Ociasa i Marka Piątkowskiego. Ta z kolei kompozycja, nie usunięta z muru, przykryta została plastycznie opracowaną okrągłą płytą z monogramem IHS. Ta nowa dekoracja nawiązuje do początków archika-tedry, wznoszonej od 1586 roku przez jezuitów.

Po zakończeniu II wojny światowej, kiedy zapadła decyzja o odbudowie warszawskiego Starego Miasta, już 22 lipca 1953 roku w stolicy pojawiły się pierwsze dekoracje frontowych elewacji kamienic. Tematami były m.in. motywy z legend i sceny z życia codziennego. Niektóre z kompozycji miały wydźwięk propagandowy, inny stricte dekoracyjny. Rozkwit popularności zdobienia dekoracją sgraffitową budynków przypadł na lata 50. XX wieku i trwał do końca lat 60. XX w. W epoce PRL dekorowano tą techniką fasady kamienic w Warszawie, Białymstoku, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu. W powojennej artystycznej historii Lublina swoje miejsce zaznaczyły sgraffita na elewacjach kamienic Starego Miasta. W roku 1954 w ramach prac remontowych prowadzonych przed obchodami dziesięciolecia Polski Ludowej, realizowano program dekoracji elewacji kamienic przy Rynku i wzdłuż ulicy Grodzkiej. Wówczas to zlikwidowano większość dekoracji fasad wykonanych w latach 1936-1939. Wykonano nowe zdobienia sgraffitowe i malarskie z motywami roślinnymi oraz scenami o tematyce nawiązujące do renesansowych tradycji życia kulturalnego Lublina (dekoracje te były przedmiotem artykułów w poprzednich tomach „Wiadomości”). W przeciwieństwie do Nowego Miasta w Warszawie, Starego Miasta w Gdańsku, Olsztynie czy Wrocławiu, w Lublinie nie odnotowano „nowoczesnej” dekoracji o motywach abstrakcyjnych. Poziom „pośpiesznego” wykonawstwa tj. głównie w zakresie jakości tynków i barwników, był dość niski². Dlatego też już w latach siedemdziesiątych przygotowywano się do renowacji tego wystroju. Podjęto wówczas dyskusję nad celowością konserwacji dekoracji z 1954 roku. Zasady konserwacji dekoracji fasad zostały opracowane w 1974 roku jako wstępne wytyczne konserwatorskie do kolorystyki kamienic Starego Miasta i włączone do syntezy opracowań przedprojektowych tzw. bloku VIII. Wytyczne ukierunkowały proces rewaloryzacji na utrzymanie stanu z 1954 r., z uwzględnieniem wyników badań źródłowych oraz badań architektonicznych na istnienie dawnej dekoracji. Wraz z końcem epoki realnego socjalizmu zakończyła się także realizacja założeń programowych w zakresie rewaloryzacji. O kwestiach remontów i konserwacji zwykle decydowały już względy natury właścicielskiej. W latach 90. XX w. dekoracje staromiejskie znajdowały się generalnie w złym stanie. Opracowana w 1990 r.

² J. Czerepińska, *Fasady kamienic. Lublin Stare Miasto. Dokumentacja naukowo-historyczna*, 1990, mps w archiwum WUOZ w Lublinie, sygn.1220

dokumentacja naukowo-historyczna fasad kamienic Starego Miasta³ zawierała m.in. postulaty konserwatorskie dotyczące poszczególnych obiektów, które były niejednokrotnie podstawą do podejmowania decyzji o konserwacji wyróżniających się kompozycji. Decyzje konserwatorskie zapadały w sposób indywidualny, w oparciu o analizę wartości artystycznych kompozycji oraz stanu zachowania. Nie w każdym bowiem przypadku możliwa jest konserwacja dekoracji wykonanej w technice sgraffito. Opracowane przez konserwatorów dzieł sztuki w 2004 roku na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków rozpoznanie stanu zachowania dekoracji malarskiej i sgraffitowej elewacji staromiejskich kamienic⁴, wyraźnie na to wskazywało. Oprócz zabrudzeń powierzchni, wyblaknięcia barw, zniszczeń i ubytków wierzchnich warstw, w przypadku dekoracji lubelskich, występują takie poważne problemy wynikające ze złego stanu podłoża – zacieki wilgoci, ślady wtórnych zapraw a w szczególności dezintegracja i osłabienie tynków. W takich sytuacjach podejmowane były decyzje w zakresie odtwarzania dekoracji. Zabieg taki nastąpił np. w przypadku herbu miasta na fasadzie kamienicy przy ul. Archidiakońskiej 5, zwanej Małym Ratuszkiem, gdzie wykonano nowy herb, w nieco zmienionej stylistyce.

W latach 60-80 XX w. w Lublinie nie wykonywano znaczących realizacji dekoracji plastycznych w technice sgraffito. Należy jednak odnotować wykonane w 1996 roku sgraffito z przedstawieniem świętej Agnieszki w zwieńczeniu fasady kościoła przy ul. Kalinowszczyzna 62. Autorem i wykonawcą dekoracji był konserwator dzieł sztuki Leonard Bartnik.

Przez wiele lat dekoracje z okresu PRL postrzegane były jako świadectwa „epoki słusznie minionej”, następnie zaczęto przypisywać je do kategorii „historycznych nawarstwień”. Obecnie jednak dostrzega się wartości artystyczne i historyczne tego rodzaju dekoracji, poddając je badaniom z wykorzystaniem współczesnych technologii, i procesom konserwacji. Jak bogaty jest zasób dzieł plastycznych z tego okresu, i jak wysokie wartości artystyczne prezentują, można dowiedzieć się z publikacji będącej zwieńczeniem niezwykle interesującej konferencji zorganizowanej z okazji 35-lecia wpisu Starego Miasta w Warszawie na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Dekoracje lubelskich kamienic znalazły w tej pozycji poczesne miejsce.⁵

Można było przypuszczać, że w epoce murali (będących uznaną już kategorią sztuk plastycznych), w czasach dekorowania przestrzeni miejskich elementami prefabrykowanymi, w dobie agresywnego oddziaływania świetlnych reklam, klasyczna technika sgraffito przejdzie definitywnie do historii. Nie bez znaczenia jest tu stosunkowo niska trwałość dekoracji wykonywanych tą techniką na płaszczyznach ścian zewnętrznych. Powodem „słabości” są częstokroć cząstki kwasu węglowego, tworzonego przez związki węgla i wód opadowych, które niszczą powierzchnie tynków. Pomimo powyższych uwarunkowań widoczne są jednak pojedyncze przykłady kontynuowania tej techniki o wielowiekowej tradycji w zdobieniach architektonicznych. Dekoracjami w technice sgraffito ozdobiono elewacje budynku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi

³ dz. cyt.

⁴ M. Konkolewska, M. Wiciejowska-Stankiewicz, *Wstępne rozpoznanie stanu zachowania dekoracji malarskiej i sgraffitowej kamienic Starego Miasta, Lublin 2004*, mps w archiwum WUOZ w Lublinie, sygn. 18235/I.II.

⁵ J. Żywicki, „*Jak nowe Stare Miasto*” [w:] *Policchromie i sgraffita na fasadach ośrodków staromiejskich po 1945 r. Kreacja i konserwacja. Materiały Krajowej Konferencji z okazji 35-lecia wpisu Starego Miasta w Warszawie na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, Warszawa 2015*.

przy ul. Piotrkowskiej, elewacje i wnętrza Hotelu Białowieskiego w Białowieży, elewacje budynku Urzędu Miasta w Elku, czy elewację jednej z kamienic w rynku w Rzeszowie (wykonano zegar słoneczny). W 2010 roku na fasadzie budynku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej, w partii pod gzymsem wieńczącym, wykonano fryz w technice sgraffito z przedstawieniem historii wytwarzania tkanin. W latach 2013-2014 pod egidą Referatu Estetyzacji Urzędu Miasta w Gdańsku zrealizowano 2 projektu „Ogarna 2.0” i „Nowa Szeroka”. Oba projekty zakładały w 1 kolejności remonty elewacji domów przy ul. Ogarnej i ul. Szerokiej (budynki były odbudowane, przed zniszczeniem posiadały dekoracje elewacji), traktując elewacje jako tła do pokrycia nowymi kompozycjami. W obu przypadkach wykonano dekorację sgraffitową i polichromię iluzjonistyczną, ignorującą podziały elewacji i tektonikę. Dekoracja przy ul. Szerokiej przypomina kolaż ze starych gdańskich szyldów i reklam oraz fotografii XIX i pocz. XIX wieku.

Realizacjami ostatnich lat są także wielkoformatowe barwne sgraffita, przedstawiające polskich świętych i błogosławionych (m.in. ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego, ks. Jerzego Popiełuszkę), wykonane na ścianach „Wieczernika” klasztoru Paulinów na Jasnej Górze.

W lipcu 2017 roku na Starym Mieście w Lublinie pojawiła się spektakularna realizacja dekoracji sgraffitowej. Ozdobiono w tej technice fasadę kamienicy przy ul. Grodzkiej 17. Początki kamienicy usytuowanej w pierzejowej zabudowie przy głównym trakcie od Bramy Krakowskiej do zamku, sięgają XVI wieku. Budynek został przebudowany w 1859 r. oraz nadbudowany pod koniec XIX wieku. Fasada, oprócz profilowanego gzymsu koronującego i opasek wokół otworów okiennych na pierwszym piętrze, nie posiada obecnie dekoracji architektonicznej. Za zgodą właścicieli kamienicy i za pozwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków, gładkie płaszczyzny ścian zaanektowali na kilka dni artyści i konserwatorzy: Michał Stolecki, Jarosław Strumidło i Marek Trocha. Wykonali oni w technice sgraffita barwnego siedemdziesiąt pięć prac lubelskiego artysty Andrzeja Kota, upamiętniając w ten sposób jego osobę i twórczość. Andrzej Kot (1946-2015) był wybitnym grafikiem, rysownikiem i drukarzem. Pozostawił bogatą spuściznę w postaci exlibrisów, zaproszeń, plakatów, druków ulotnych i małych form graficznych, które można dziś znaleźć w zbiorach muzeów, bibliotek, galerii i w kolekcjach prywatnych. „Był barwną, chociaż cichą postacią życia kulturalnego w Lublinie”⁶. Z inicjatywy performerera Jarosław Koziary upamiętniono lubelskiego artystę „w sposób artystyczny” i niebanalny, kontynuując równocześnie lubelską tradycję zdobienia kamienic szlachecką techniką.

SUMMARY

With respect to the décor of architectural objects, the sgraffito technique consists in cutting out or carving a drawing in plaster which is typically multi-layered and coloured. In the Lublin Old Town there is one example of such a 17th c decoration of the façade of the tenement house at Jezuicka Street no. 19. The return of the sgraffito technique

⁶ M. Rybołowicz, *Ściana Andrzeja Kota [w:] Nowy Tydzień*, 10-16 lipca 2017.

took place in the 1920s and 1930s. In Lublin, sgraffito decorations were introduced according to the projects of Szczęsny Felicjan Kowarski and Jan Wodyński. Decorations on the uppermost storeys of the elevations of the tenement houses at Rynek 5/Rybna 2, Rynek 6, Rynek 7 have survived until the present time.

An example of a postwar sgraffito decoration in Lublin is a composition in the chancel of the Saint Michael the Archangel church at Fabryczna street. It was created in 1948 according to the project of Maria Wolska-Berezowska. In 1950 on the façade of the Discalced Carmelites church at Świętoduska street, the images of Our Lady of the Scapular and of the patron saints of the Order: Saint Joseph, Saint John of the Cross and Saint Theresa of Jesus were created in the sgraffito technique in the panels of the gable – the author of the project was Maja Berezowska. The extensive repair works, carried out in the uppermost segment of the Lublin Cathedral in 1947-1952, encompassed a composition consisting of the image of the Holy Spirit (in the form of a dove) surrounded by the worshipping angels. The composition survived until August 1991 when the highly dilapidated decoration was replaced with a new one: the Crucifixion Group, also in the sgraffito technique, based on a project by Lucjan Ocias and Marek Piątkowski. In the postwar artistic history of Lublin, the sgraffito works on the elevations of the Old Town tenement houses have an important place. They comprise plant motifs and scenes thematically referring to the Renaissance traditions of the cultural life in Lublin.

In July 2017 in the Lublin Old Town a spectacular work of art was created on the façade of the tenement house at Grodzka Street no. 17. Seventy-five works of Andrzej Kot (1946-2015), an eminent graphic artist, illustrator and printer from Lublin, were created in the colourful sgraffito technique, in order to commemorate him and his artistic work.

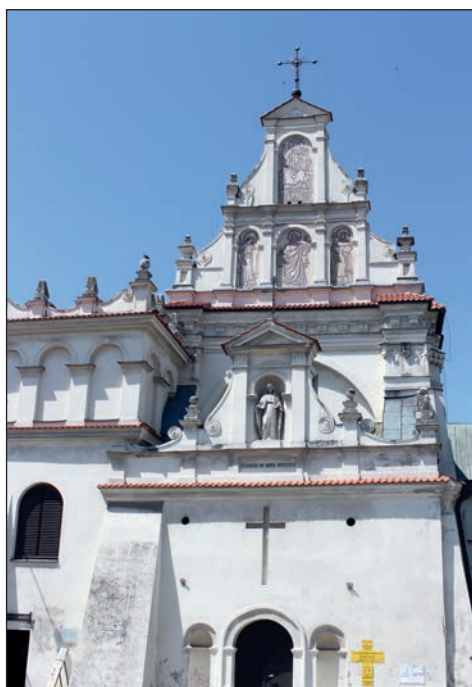
1. Lublin, wnętrze kościoła pw. św. Michała przy ul. Fabrycznej, fot. B. Stolarz, 2016.

2. Lublin, kościół pw. św. Michała, dekoracja prezbiterium, fot. B. Stolarz, 2016.

3. Lublin, kościół pw. św. Michała, fragm. dekoracji prezbiterium, fot. B. Stolarz, 2016.

4. Lublin, fasada kościoła Karmelitów Bosych, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

5. Lublin, dekoracja szczytu kościoła Karmelitów Bosych, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

7. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

6. Lublin, Grodzka 17, dasada kamienicy, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

8. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

9. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

11. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

12. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

13. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

10. Lublin, Grodzka 17, plakieta, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

14. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

17. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji pod gzymsem, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

15. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

18. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

16. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji pod gzymsem, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

19. Lublin, Grodzka 17, fragm. dekoracji pod gzymsem, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

STULECIE LUBELSKICH SŁUŻB KONSERWATORSKICH NA STULECIE ODZYSKANIA NIEPODLEGŁOŚCI. WYBRANE FAKTY I ZDARZENIA

Początki organizacji służb konserwatorskich w Polsce sięgają okresu międzywojennego i wiążą się z ogłoszeniem w dniu 31 października 1918 r. Dekretu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego „O opiece na zabytkami sztuki i kultury”. Był to jeden z pierwszych aktów prawnych ustanowionych w okresie kształtowania się Polski niepodległej i stał się „(...) opoką, na której budowane są struktury państwowej ochrony zabytków do dziś (...)”. Projekt dekretu powstał w Referacie Zabytków Artystycznych Przeszłości i Muzeów, utworzonym 1 lutego 1918 r. w Departamencie Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Autorstwo dokumentu można przypisać architektowi i konserwatorowi, działaczowi Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości – Jarosławowi Wojciechowskiemu, kierownikowi ww. referatu. W art. 3 Dekretu zapisano, że (...) czynności związane z opieką nad zabytkami sztuki i kultury sprawują konserwatorzy zabytków sztuki i kultury, mianowani przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (...). Za wzór przyjęto m.in. ustanowiony w 1914 r., urząd konserwatora krajowego dla całej Galicji (ustanowiony w strukturze administracji austriackiej), z siedzibą w Krakowie. Dekret zawierał 35 artykułów w sześciu działach: 1. Zasady ogólne, 2. Zabytki nieruchome, 3. Zabytki ruchome, 4. Wykopaliska i znaleziska, 5. Postępowanie przy wywłaszczaniu i odszkodowania, 6. Odpowiedzialność za wykroczenia przeciwko przepisom. Wśród zabytków nieruchomych ochrona objęto „(...) jaskinie, grodziska (...), kurhany, mogiły osypiska, cmentarzyska, ślady osad nawodnych, glazy ze stopami, misami, krzyżami (...)”, „(...) budowle zarówno murowane jak i drewniane wraz z przynależnem im otoczeniem (ogrodem, placem), (...), dzieła sztuk plastycznych z architekturą związane (malowidła ścienne, rzeźby, sztukaterie (...), a także „(...) ruiny budowli, pomników, posągów, grupy budowli wybitne pod względem estetycznym i znamienne bądź dla całych miast, osad, wsi, bądź dla ich dzielnic, na gruncie dochowane do dziś rozplanowania starych miast i dzielnic staromiejskich wraz z dawnymi, historycznymi nazwami ulic i placów, ogrody ozdobne oraz aleje stare cmentarne i przydrożne, drzewa sędziwe i okazałe, otaczające zamczyska, kościoły, kapliczki (...)”. Wśród zabytków ruchomych wymieniono przedmioty związane bezpośrednio z przeznaczeniem zabytku (ołtarze, ambony, chrzcielnice, nagrobki, trumny w grobach kościelnych, kolekcje przedmiotów przechowywanych m.in., w skarbcach kościelnych i muzeach, dzieła sztuk plastycznych: obrazy, rzeźby, ryciny, dzieła sztuk zdobniczych i kunsztów cechowych, monety medale, pieczęcie i tłoki mennicze, druki i archiwalia, ludowe sprzęty domowe i wyroby przemysłu ludowego. Za trzecią kategorię zabytków uznano wykopaliska i znaleziska przypadkowe. W pierwszej grupie wskazano na: groby, pola urn i urny, narzędzia kamienne, wyroby kruszczowe i szklane, tkaniny, ceramikę. Do drugiej grupy zaliczono „(...) znaleziska przypadkowe na powierzchni ziemi lub na dnie zbiorników wody, mające cechy dawnej kultury (...) oraz skarby i archiwalia, ukryte w murach, puszkach, skrytkach itp. (...)”. „Niewątpliwie sukcesem w zakresie

prawodawstwa było zawarte w dekrete i powyżej przytoczone stwierdzenie, że opiece prawa podlegają rozplanowania starych miast i dzielnic. Sformułowania te pojawiły się jako jedne z pierwszych w porównaniu z zapisami ustawowymi w większości państw europejskich (...). Warto też zaznaczyć, że ww. podział na zabytki nieruchome (rejestr zabytków „A”), zabytki ruchome (rejestr zabytków „B”) i zabytki archeologiczne (rejestr zabytków „C”) – przetrwał w prawodawstwie polskim do dzisiaj.

Okres dwudziestolecia międzywojennego charakteryzował się tworzeniem – niemal od podstaw – organizacji państwowej służby konserwatorskiej. Na mocy Rozporządzenia Ministra Sztuki i Kultury z 5 kwietnia 1919 r., państwo polskie podzielono na 9 okręgów konserwatorskich (jednym z okręgów obok warszawskiego, łódzkiego, kaliskiego, częstochowskiego, radomskiego, siedleckiego, łomżyńskiego i plockiego – był okręg lubelski), w granicach dawnego Królestwa Kongresowego i określono zadania jakie mieli wypełniać konserwatorzy. Jednym z nich było „(...) czuwanie nad stanem zabytków i robotami konserwatorskimi wykonywanymi w danym okręgu i udzielanie fachowych rad i wskazówek, stałe zaznajamianie się, o ile możliwości dokładne, z zabytkami znajdującymi się w granicach okręgu (...)”.

Istotną częścią działań nałożonych na okręgowych konserwatorów zabytków było tworzenie „(...) inwentarza zabytków sztuki i kultury, znajdujących się w granicach Państwa Polskiego (...)”. W jubileuszowym 126 numerze „Głosu Lubelskiego”, pierwszy przedstawiciel państwowej administracji konserwatorskiej w Lublinie inż. arch. Jerzy Siennicki (konserwator okręgu lubelskiego w latach 1919-1920 i 1921-1930) pisał, że jednym z rezultatów jego pracy jest stworzenie archiwum, „(...) w którym zgromadzono (...) prócz materiałów historycznych, 110 klisz fotograficznych i 278 planów pomiarowych, tudzież około 200 fotografii zabytków”. W spisie zabytków zamieszczonym w „Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego, zamieszczono w 1921 r. listę 79 zabytków. W kolejnych latach Siennicki dokonywał następnych wpisów, stąd w ww. numerze „Głosu Lubelskiego” zaznaczył, że w katalogu ma zapisanych „(...) trzysta trzydzieści zabytków nieruchomych i ruchomych (...)”. Informował, że każdy z nich został „(...) został szczegółowo obejrzany na miejscu, sfotografowany, pomierzony i opisany (...)”.

Niezwykle istotnym pozostawało powołanie w 1924 r. Okręgowych Komisji Konserwatorskich, w skład których wchodził wojewodowie jako przewodniczący, konserwatorzy okręgów, dwóch przedstawicieli duchowieństwa (kościół rzymskokatolicki), a także w miarę potrzeby, po jednym przedstawicielu duchowieństwa innych wyznań, według uznania wojewody. Posiedzenia komisji odbywały się w miarę potrzeb, podobnie jak zjazdy Rady Konserwatorów. Podczas jednego z nich w Łucku (20-24 września 1927) wskazywano na zbyt niską obsadę etatową urzędów konserwatorskich. Dla przykładu konserwator okręgu lubelskiego, działał jednoosobowo na terenie trzech województw: poleskiego, wołyńskiego i lubelskiego – co czyniło jego działalność „iluzoryczną” (słowa wypowiedziane przez Wojewodę Wołyńskiego Władysława Mecha). Jerzy Siennicki wskazywał dodatkowo na inne trudności w sprawowaniu opieki nad zabytkami, takie jak: zły stan dróg, brak współpracy starostów, brak pomocy, brak pieniędzy.

6 marca 1928 roku Prezydent RP wydał Rozporządzenie o opiece nad zabytkami, które zastąpiło dekret z 1918 r. Dokument ten doprecyzował definicję zabytku oraz zakres uprawnień konserwatorskich pierwszej (wojewody) i drugiej instancji (Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego). W 1929 roku utworzony został Urząd Ge-

neralnego Konserwatora Zabytków, którym został Jerzy Remer. W tym samym roku Jerzy Siennicki w sprawozdaniu ze swej działalności informował o kontynuacji działalności inwentaryzacyjnej w powiatach krasnostawskim (woj. lubelskie) i pińskim (woj. polskie), w wyniku czego powiększył się stan zasobu archiwalnego o 248 klisz. Precyzyjnego wskazania obiektów i zakresu wykonanych prac konserwatorskich w pierwszych latach działalności służb konserwatorskich, dokonał J. Wojciechowski w artykule „Co zrobiono w Polsce w zakresie odbudowy, restauracji i konserwacji zabytków” („Ochrona Zabytków Sztuki, Kronika konserwatorska za rok 1929 i 1930”). Wśród najbardziej znaczących realizacji wskazał prace konserwatorskie przy rusko-bizantyńskich freskach w kaplicy Trójcy Świętej oraz remont kościoła pobrygidkowskiego w Lublinie.

Kolejny etap działań konserwatorskich na terenie woj. lubelskiego (1930 – 1935), powiązany jest z osobą dr-a Ksawerego Piwockiego, historyka sztuki i etnografa. W początkach swej działalności udzielając wywiadu „Ziemii Lubelskiej” opowiedział się za pozostawieniem bez wyprawy tynkowej elewacji kościoła pobrygidkowskiego, a także usunięciem przybudówki nad podjazdem do pałacu Lubomirskich przy Placu Litewskim. W celu upowszechnienia wiedzy o chronionych zabytkach przygotował i opublikował spis zabytków woj. lubelskiego w „Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego” nr 9, 1931, poz. 100), który liczył 692 pozycje.

W latach 1935-1939 konserwatorem okręgu lubelskiego był dr Józef Edward Dutkiewicz. Od 1931 roku pracował jako konserwator zabytków w Warszawie. Rok później otrzymał stanowisko konserwatora zabytków i kierownika oddziału sztuki w Wołyńskim Urzędzie Wojewódzkim. Pracując w Łucku współorganizował Wołyńskie Towarzystwo Naukowe i Muzeum Wołyńskie. W 1935 r. został przeniesiony do Lublina, gdzie do wybuchu II wojny światowej kierował m.in. pracami renowacyjnymi przy kamienicach na Starym Mieście. Ich wyróżnikiem było wprowadzanie stałych „odkrywek” w płaszczyznach elewacji oraz utrzymanych w żywych kolorach polichromii i dekoracji sgraffitowych. Jego zasługą było też podjęcie w 1936 r., prace wykopaliskowe w miejscu lokalizacji nieistniejącej XIII-wiecznej fary pw. św. Michała w Lublinie, rozebranej w poł. XIX wieku. Dutkiewicz doprowadzając do „(...) odsłonięcia fundamentów kościoła i urządzięcia placu z pokazaniem w terenie dawnego planu (...)”, wyznaczył kierunek rewitalizacji Placu po Farze w przyszłości. Na uwagę zasługuje także nowatorskie zatrudnienie przy tych pracach osób bezrobotnych (dzięki wsparciu Zarządu Miasta i Funduszu Pracy). Innym wydarzeniem związanym z Dutkiewiczem było odkrycie i konserwacja polichromii w tzw. winiarni, na pierwszym poziomie piwnic kamienicy przy Rynku 8 w Lublinie. Zasłużył się także jako opiekun całych zespołów, w tym Rynku Wielkiego i ratusza w Zamościu, zespołu zabudowy w Kazimierzu Dolnym i w obrębie Starego Miasta w Lublinie, gdzie z powodu braku wystarczających środków na inny rodzaj nawierzchni – wprowadził prostopadłościennne bloczki cementowe, z „wtopionymi” fragmentami bazaltu i granitu.

Przerwana wojną działalność konserwatorska powiązana z ochroną zabytków, po 1945 r. musiała być tworzona od nowa. Zasadniczym problemem postawał brak archiwum konserwatorskiego, wywiezionego przez Niemców i odnalezionego dopiero w niewielkiej części w 1967 r. w Opolu Śląskim. Pomimo mniejszego zasięgu działania w porównaniu z okresem międzywojennym, ogromna skala zniszczeń powojennych postawiła przed służbą konserwatorską niespotykane wcześniej zadania, skupiające się przede wszystkim na zabezpieczeniu i odbudowie zniszczonych zabytków oraz ich przy-

stosowaniu do nowych funkcji. Bilans strat przedstawiał się przerażająco, co dotyczyło m.in. dużych zniszczeń na terenie Lublina, Kazimierza Dolnego i Puław. W tym miejscu warto przypomnieć, że w okresie II wojny światowej duża część środowiska konserwatorskiego wykazała się dużą odwagą ratując z narażeniem życia dobra kultury narodowej. Wspomniany wyżej J. E. Dutkiewicz podczas kampanii wrześniowej brał udział w ukryciu przed Niemcami obrazu Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem”. W podróży z Warszawy do Lublina obraz eskortowali dyrektor administracyjny Zachęty Stanisław Mikulicz-Radecki, konserwator Stanisław Ejsmond oraz malarz Bolesław Suraflo-Gajducheni. Dwaj ostatni zginęli w wyniku niemieckiego bombardowania Lublina. Długoletni krakowski konserwator Bogdan Tretter (1886-1945) pod groźbą bombardowania i ostrzału z karabinów maszynowych, zorganizował transport arrasów wawelskich, który przez Mięciemierz i Wojciechów trafił w z Krakowa do Bukaresztu.

Przekazując informacje o działalności konserwatorskiej w okresie międzywojennym, nie można pominąć Jana Koszycz-Witkiewicza, który z racji potrzeby odbudowy Kazimierza Dolnego po I wojnie światowej objął w 1919 r., funkcję architekta miejskiego i kierownika odbudowy miasta. Pełnił ją zbyt krótko (1919-1925), by podjąć bardziej znaczące przedsięwzięcia, tym bardziej, że jego rola sprowadzała się do konserwatorskiego nadzoru nad realizacją programu odbudowy autorstwa Zdzisława Kalinowskiego. Epizod ten, uznać należy za ważny dla historii ochrony zabytków w Polsce, był bowiem pierwszą próbą wyjścia poza administracyjną strukturę państwowej służby konserwatorskiej w celu objęcia opieką miejsca o ponadregionalnych wartościach. Witkiewicz mieszkający w Kazimierzu do 1925 r., zaznaczył jednak także twórczo swój wkład w rozwój miasta. Przedłużył ul. Senatorską budując w jej końcowym fragmencie „łaźnię”, wznosił zespół budynków Szkoły Rzemiosł Budowlanych. Z innych znaczących realizacji powstałych w tym czasie przy jego udziale, wymienić trzeba m.in.: dom Antoniego Wernera przy ul. Klasztornej, dom Kifnerów przy Rynku, willa Potworowskich przy ul. Krakowskiej, dom przy ul. Bulwar 3, a także w narożniku ul. Tyszkiewicza i Nadwiślańskiej.

W latach 1944-1962 obowiązywały nadal przedwojenne przepisy prawa. Pierwszym powojennym lubelskim wojewódzkim konserwatorem zabytków (w latach 1944-1948) był Zygmunt Knothe. Wśród wymienionych przez Niego w oficjalnym sprawozdaniu – prac konserwatorskich wykonanych w 1946 r., znajdujemy m.in. remont Bramy Grodzkiej, odgruzowanie i uporządkowanie pałacu Czartoryskich, a także zabezpieczenie kilku kamienic przy ul. Grodzkiej w Lublinie.

Działania wojenne w tym zwłaszcza w trakcie ofensywy w 1944 roku, przyczyniły się do poważnych zniszczeń Kazimierza Dolnego. Ogrom zniszczeń był powodem skierowania do miasta, jako Pełnomocnika Rządu – Karola Sicińskiego. Wspominał potem „(...)w zimny, jesienny dzień październikowy 1945 r. – zaopatrzony w delegację Ministra Kultury i Sztuki – stanąłem wraz z żoną na zniszczonym rynku kazimierskim. Widok był przerażający (...)”. Powierzone mu zadanie miało polegać na odbudowie miasta i ratowaniu ocalałych zabytków architektury. Miał temu sprostać jako prowadzący jednoosobowo Państwową Pracownię Konserwatorską (1947-1958). „(...) Prace konserwatorsko-rekonstrukcyjne nabrały w latach 1946-1955 dużego rozmachu. Zmierzają one – jak pisał Siciński – do zabezpieczenia i odtworzenia całego piękna architektury Kazimierza, z uwzględnieniem nowej funkcji miasta, jako bazy artystycznej dla stolicy, punktu wypoczynkowo-turystycznego i ośrodka szkolno-sportowego. W ciągu dziesięciu lat ogółem 30 obiektów poddano odbudowie lub rekonstrukcji (...)”. Siciński był twórcą

szczegółowego planu zabudowy, który zawierał bilans potrzeb miasta i perspektyw jego rozwoju. Do najważniejszych elementów zrealizowanego planu zaliczyć trzeba rewaloryzację i odbudowę rynku, co przesądziło o jego obecnym kształcie. Zaslugą Sicińskiego pozostaje także m.in. wytrasowanie ul. Krzywe Koło (przy której później wystawił dom, w którym zamieszkał), regulacja rzeki Grodarz, budowa przystanku autobusowego, rozbudowa budynków Szkół Rzemiosł Budowlanych oraz budowa łukowego mostu, łączącego starszą część cmentarza rzymskokatolickiego z nowszą wytyczoną po wojnie.

Krótki epizod w historii ochrony zabytków w woj. lubelskim (marzec 1948 – grudzień 1949), wiąże się z Januszem Powidzkim, który pełnił jednocześnie funkcję dyrektora Muzeum Lubelskiego. W związku z brakiem zgody oficjalnych władz na udział w komisji mającej zająć się badaniem wydarzenia związanego z „płaczącym obrazem Matki Bożej Częstochowskiej”, złożył prośbę o zwolnienie. Od stycznia 1950 roku do 11 listopada 1963 r., funkcje wojewódzkiego konserwatora zabytków pełnił Henryk Gawarecki. Pisząc swój autobiogram podnosił „(...) prowadziłem na dość szeroką skalę działalność popularyzatorską – w zakresie ochrony zabytków, ich historii i znaczenia dla naszej kultury. Opublikowałem również w tych latach kilkadziesiąt artykułów i prac o zabytkach (...). W latach 1965 – 1967 publikowałem w prasie lubelskiej cykl esejów z przeszłości Lublina (112 odcinków) pt. „Stary Lublin” (...) na zlecenie Instytutu Sztuki PAN byłem recenzentem wszystkich zeszytów Katalogu Zabytków Sztuki woj. lubelskiego (...)”. Na czas jego działalności przypada największy zakres prac związanych z odbudową lubelskiego Starego Miasta, w tym m.in. odbudowa wypalonych kamienic w kwartale pomiędzy Rynkiem i ul. Jezuicką. Główne nasilenie tych prac nastąpiło na kilka miesięcy przed lipcem 1954 roku, w związku z przypadającym wówczas jubileuszem X-lecia PRL. Prowadzone wówczas prace ograniczały się głównie do elewacji. Polegały na wzbogacaniu wystroju o attyki oraz dekorację malarską i sgraffitową nawiązującą do renesansowego sposobu zdobienia. Prace te prowadzone w oparciu o dokumentację projektową przygotowaną przez warszawskie zespoły architektoniczne, z biura „Miastoprojekt”, wykonywano pod bezpośrednim nadzorem Generalnego Konserwatora Zabytków. W latach 50. podjęto także prace w kościele klasztornym oo. Dominikanów w Lublinie (gdzie konserwacji poddano m.in. XVII-wieczną polichromię z przedstawieniem Sądu Ostatecznego w kaplicy Tyszkiewiczów oraz obraz „Pożar miasta Lublina” z 1740 roku), a także w katedrze lubelskiej przy manierystycznych polichromiach z połowy XVIII wieku. W latach 1954-1959, przeprowadzono także pod kierunkiem profesora Bohdana Marconiego prace konserwatorskie przy polichromiach w kaplicy Trójcy Świętej. Prawdopodobnie wykonane zabiegi konserwatorskie, nie wiązały się niestety z poprawą stanu technicznego kaplicy – zawilgoconej, pozbawionej stolarki okiennej, ze spękanyimi murami i przeciekającym dachem. Efektem powyższego był nalot drobno-kryształicznych wysoleń, który doprowadził do osłabienia i osypywania się tynków wraz z warstwą malarską.

W końcowym okresie działalności H. Gawareckiego, z polecenia Komisji Rządowej ds. Obiektów Zabytkowych Ministerstwa Kultury i Sztuki, w 1962 r. przeprowadzono na terenie kraju weryfikację i klasyfikację zabytków. Miała ona na celu stworzenie podstaw do planowania działań konserwatorskich oraz hierarchizację przyznawania środków finansowych na remonty. Wg jej kryteriów do najcenniejszej grupy 0 na terenie woj. lubelskiego zaliczono – kaplicę Trójcy Świętej w Lublinie i Stare Miasto w Zamościu.

W latach 1963 – 1976 funkcję wojewódzkiego konserwatora zabytków objął Mieczysław Kurzątkowski, który organizował bądź przyczyniał się do powstania szeregu placówek służących ochronie zabytków. Z jego inicjatywy w 1970 roku powołano konserwatora zabytków dla miasta i powiatu Zamość, w 1971 roku – miejskiego konserwatora zabytków w Lublinie oraz Biuro Dokumentacji Zabytków (co umożliwiło zwiększenie obsady etatowej służb konserwatorskich, dając tym samym szansę na bardziej skuteczną ochronę dziedzictwa kulturowego), w 1972 roku doprowadził do przekształcenia Muzeum Nadwiślańskiego w Kazimierzu Dolnym w instytucję nadzoru konserwatorskiego na terenie dawnego powiatu Puławy (kompetencje wojewódzkiego konserwatora zabytków na tym terenie powierzył Jerzemu Żurawskiemu). M. Kurzątkowski doprowadził też do powstania w 1968 roku lubelskiego oddziału Pracowni Konserwacji Zabytków. Miało to fundamentalne znaczenie dla jakości podejmowanych przez służby konserwatorskie działań. Powstałe wówczas liczne tomy dokumentacji naukowo-historycznych i projektowych, stanowią do dziś nieoceniony materiał służący opracowywaniu wytycznych konserwatorskich.. Przyczynił się także do powstania kilku muzeów na terenie woj. lubelskiego – muzeum Henryka Sienkiewicza w Woli Okrzejskiej, Muzeum Czechowicza w Lublinie, Muzeum Wsi Lubelskiej. W czasie jego działalności opracowano Miejscowy Plan Szczegółowy Zagospodarowania Przestrzennego Śródmieścia Lublina. Podstawą dla zawartych w nim wskazań i rozstrzygnięć, było nowatorskie w skali kraju Studium historyczno-urbanistyczne (...) Śródmieścia Lublina.

W latach 1978 – 1982 funkcję wojewódzkiego konserwatora zabytków pełnił Przemysław Maliszewski. Był autorem szeregu publikacji zamieszczanych w „Ochronie Zabytków” i artykułów zamieszczanych w prasie lokalnej. Kolejnym wojewódzkimi konserwatorami byli Tadeusz Zielniewicz (1982 – 1987), który pełnił także funkcje Generalnego Konserwatora Zabytków (1997-1995) i Maciej Paschke (1987 – 1990).

W 1991 r. funkcję wojewódzkiego konserwatora zabytków objęła Halina Landecka (pełniła ją do 2016 roku). Dzięki jej zaangażowaniu pracom remontowym poddano wiele zabytków na terenie Lubelszczyzny, w tym m.in. Teatr Stary w Lublinie, archikatedrę lubelską, bazylikę i klasztor oo dominikanów w Lublinie, gotycki kościół w Piotrowinie, barokowy kościół w Opolu Lubelskim, willę „Różaną” w Nałęczowie i wiele innych. Od roku 2007 – społecznie pracuje w Komisji Ochrony Dziedzictwa Miast PKN ICO-MOS oraz Komisji Ochrony Architektury Drewnianej PKN ICOMOS. Jest także aktywnie działającym do dziś członkiem oddziałów lubelskich SKZ i SARP. Jej zaangażowanie społeczne dopełnia udział w wielu przedsięwzięciach propagujących ideę ochrony zabytków, poprzez wygłaszanie licznych prelekcji, wykładów i zamieszczane artykułów w lokalnych czasopiśmie.

Obok wypełnienia funkcji WKZ, przekazywała swoją praktyczną wiedzę zdobytą w PP PKZ i WUOZ w Lublinie – studentom Wydziału Budownictwa i Architektury Politechniki Lubelskiej, w zakresie propedeutyki i metodologii projektowania konserwatorskiego, architektury i urbanistyki, historii architektury projektowania architektonicznego. Jest także autorem wielu naukowych artykułów poświęconych ochronie zabytków na terenie Lubelszczyzny, wydawanych drukiem m.in. przez Politechniki: łódzką, lubelską, białostocką, a także UMCS i KUL. Jest współpomysłodawcą organizacji corocznej uroczystości Laur Konserwatorski, powiązanej z przyznawaniem nagród właścicielom zabytków na obszarze Lubelszczyzny oraz współinicjatorem wydawania drukiem rocznika „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” (od 1999 r. do dziś), gdzie

zamieszczane są m.in. sprawozdania z realizacji prac konserwatorskich przy zabytkach na obszarze Lubelszczyzny. Pełniła funkcję członka Rady Programowej Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Następca H. Landeckiej jest autor niniejszego artykułu.

Powyższy krótki tekst nie wyczerpuje historii działalności służb konserwatorskich w minionym stuleciu. Nie zawiera także informacji dotyczących wszystkich osób związanych z ochroną zabytków na terenie woj. lubelskiego. Mam nadzieję, że lukę tę wypełni choć w małej części zamieszczony poniżej wykaz obejmujący także konserwatorów na terenie dawnych województw: białskiego, chełmskiego, siedleckiego, tarnobrzckiego i zamojskiego, dyrektorów: Biura Dokumentacji Zabytków w Lublinie i Wojewódzkiego Ośrodka Archeologicznego-Konserwatorskiego w Zamościu, samorządowych konserwatorów zabytków oraz kierowników delegatur Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków z siedzibą w Białej Podlaskiej, Chełmie i Zamościu.

Wykaz wojewódzkich konserwatorów zabytków na terenie Województwa Lubelskiego			
Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Jerzy Siennicki (1886-1956)	konserwator okręgu lubelskiego	III/IV.1919 – 01.03.1920	inż. budownictwa lądowego (Wyższa Szkoła Techniczna w Karlsruhe), inż. arch. (Politechnika Warszawska)
Wacław Husarski (1883-1951)	konserwator okręgu siedleckiego, pełniący przez 1 m-c czynności konserwatora okręgu lubelskiego	01.03.1920 – 31.03.1920	artysta malarz, krytyk
Henryk Łagowski	konserwator okręgu lubelskiego	01.04.1920 – 01.06.1921	inż. arch., malarz
Wacław Husarski (1883-1951)	konserwator okręgu siedleckiego, pełniący przez 1 m-c czynności konserwatora okręgu lubelskiego	01.06.1921 – 30.06.1921	artysta malarz, krytyk
Jerzy Siennicki (1886-1956)	konserwator okręgu lubelskiego	01.07.1921 – 30.04.1930	inż. budownictwa lądowego, inż. arch. PW
Ksawery Franciszek Piwocki (1901-1974)	konserwator okręgu lubelskiego	15.06.1930 – 01.10.1935	Historyk sztuki (Uniwersytet Lwowski), dr filozofii i etnografii (Uniwersytet Lwowski)
Józef Edward Dutkiewicz (1903-1968)	konserwator okręgu lubelskiego	01.11.1935 – 01.09.1939	artysta malarz (ASP Kraków), dr historii sztuki (UJ)

Zygmunt Knothe (1903-1968)	referent muzeów i ochrony zabytków w Wydziale Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego: X.1944 – 30.04.1945, wojewódzki konserwator zabytków: 01.05.1945 – 29.02.1948	X.1944 – 29.02.1948	artysta malarz (ASP Kraków), dr historii sztuki (UJ)
Janusz Powidzki (1913-1992)	konserwator zabytków, pełniący jednocześnie funkcję dyrektora Muzeum Lubelskiego	01.03.1948 – 31.12.1949	historyk sztuki (Uniwersytet Poznański)
Henryk Gawarecki (1912-1989)	wojewódzki konserwator zabytków	01.01.1950 – 30.11.1963	inż. dróg wodnych (PW), historyk sztuki (KUL)
Mieczysław Kurzątkowski (1932-2002)	p.o. wojewódzkiego konserwatora zabytków	01.12.1963 – 14.01.1965	mgr historii sztuki (KUL)
Mieczysław Kurzątkowski (1932-2002)	wojewódzki konserwator zabytków	01.1965 – 31.05.1976	mgr historii sztuki (KUL)
Maria Podraza	p.o. wojewódzkiego konserwatora zabytków, kierownik Biura Dokumentacji Zabytków	01.06.1976 – 31.12.1977	mgr historii sztuki (KUL)
Przemysław Maliszewski (1933-1997)	wojewódzki konserwator zabytków	01.01.1978 – 31.03.1982	mgr historii sztuki (UJ)
Tadeusz Zielniewicz	wojewódzki konserwator zabytków	01.04.1982 – 15.02.1987	mgr historii sztuki (Uniwersytet Poznański)
Alicja Kurzątkowska (1928-1996)	p.o. wojewódzkiego konserwatora zabytków, kierownik Biura Dokumentacji Zabytków	16.02.1987 – 30.04.1987	mgr historii sztuki (KUL), dr historii sztuki (Uniwersytet Warszawski)
Maciej Paschke	wojewódzki konserwator zabytków	01.05.1987 – 20.09.1990	mgr historii sztuki (KUL i Uniwersytet Wrocławski)
Michał Trzewik	p.o. wojewódzkiego konserwatora zabytków, dyrektor Biura Dokumentacji Zabytków	21.09.1990 – 27.03.1991	mgr etnografii (UJ)
Halina Landecka	wojewódzki konserwator zabytków (Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków)	01.04.1991 – 30.03.2016	dr inż. arch. (Politechnika Krakowska)

Maria Fornal	kierownik Delegatury WUOZ w Zamościu, działający z upoważnienia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	01.1999 – 07.2002	mgr etnografii (UJ)
Stanisława Rudnik	kierownik Delegatury WUOZ w Chełmie, działający z upoważnienia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	01.01.1999 – 30.03.2017	mgr historii sztuki (Uniwersytet Warszawski)
Jan Maraśkiewicz	kierownik Delegatury WUOZ w Białej Podlaskiej, działający z upoważnienia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	01.04.1991 – aktualnie	mgr historii sztuki (KUL)
Grażyna Żurawicka	kierownik Delegatury WUOZ w Zamościu, działający z upoważnienia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków	01.2003 – aktualnie	mgr historii sztuki (KUL)
Dariusz Kopciowski	wojewódzki konserwator zabytków (Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków), kierujący Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Lublinie	24.02.2016 – aktualnie	mgr historii sztuki (KUL), dr nauk technicznych (Politechnika Krakowska)

miasto Lublin			
Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Jadwiga Janiuk	miejski konserwator zabytków	15.01.1971 – 31.12.1990	mgr historii sztuki (KUL)
Marek Stasiak	miejski konserwator zabytków	03.06.1991 – XII.1996	mgr historii sztuki (KUL)
Hubert Mącik	miejski konserwator zabytków	01.02.2012 – aktualnie	dr historii sztuki (KUL), mgr prawa (UMCS)

Kazimierz Dolny / powiat puławski			
Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Jan Witkiewicz Koszczyc (1881-1958)	dyrektor Szkoły Rzemiosł Budowlanych w Kazimierzu Dolnym, z powierzeniem kierowania odbudowy miasta, z uprawnieniami władzy konserwatorskiej	1991 – 1920	inż. arch.
Karol Siciński (1884-1965)	kierownik państwowej Pracowni Konserwatorskiej w Kazimierzu Dolnym	01.05.1947 – 30.06.1958	arch. (Wyższa Szkoła Przemysłowa w Krakowie)
Jerzy Żurawski	dyrektor Muzeum Kazimierza Dolnego, działający z upoważnienia Wojewody Lubelskiego, a od 1990 r. z upoważnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków	15.06.1972 – 31.03.1993	mgr historii sztuki (KUL)
Roman Zwierzchowski	okręgowy konserwator zabytków, działający z upoważnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków	01.04.1993 – 31.12.1994	mgr historii sztuki (KUL), dr nauk humanistycznych (IS PAN Warszawa)
Waldemar Odorowski	okręgowy konserwator zabytków, działający z upoważnienia wojewódzkiego konserwatora zabytków	1995 – 1996	mgr historii sztuki (UW), dr nauk historycznych (IS PAN Warszawa)

Obecny teren województwa lubelskiego w latach 1975-1996 obejmował wyszczególnione poniżej województwa lub ich części:

WOJEWÓDZTWO BIALSKOPODLASKIE (lata 1975-1999)			
Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Kazimierz Popiołek	wojewódzki konserwator zabytków	16.08.1975 – 30.06.1989	mgr historii sztuki (KUL)

Jan Maraśkiewicz	wojewódzki konserwator zabytków	01.04.1991 1999, następnie i aktualnie kierownik Delegatury WUOZ w Białej Podlaskiej	mgr historii sztuki (KUL)
------------------	---------------------------------	--	---------------------------

WOJEWÓDZTWO CHEŁMSKIE (lata 1975-1999)

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Leszek Samocki	wojewódzki konserwator zabytków	01.02.1976 – 30.04.1991	mgr historii sztuki (KUL)
Zygmunt Gardziński	wojewódzki konserwator zabytków	01.05.1991 – 1996	mgr etnografii (UW)

WOJEWÓDZTWO SIEDLECKIE (lata 1975-1999)

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Tadeusz Wróblewski	wojewódzki konserwator zabytków	01.03.1976 – 15.08.1997	mgr archeologii (UW)
Zygfryd Czapski	wojewódzki konserwator zabytków	01.10.1978 – 15.09.1990	inż. budownictwa (Politechnika Białostocka)
Zdzisław Pietruszewski	p.o. wojewódzkiego konserwatora zabytków	01.08.1990 – 31.03.1991	mgr inż. arch. (Politechnika Krakowska)
Stanisław Fiedorcuk	wojewódzki konserwator zabytków	01.04.1991 – ?	mgr historii sztuki (KUL)

WOJEWÓDZTWO TARNOBRZESKIE (lata 1975-1999)

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Juliusz Wentlandt	wojewódzki konserwator zabytków	01.06.1975 – 30.09.1978	mgr zabytkoznawstwa i konserwatorstwa (UMK w Toruniu)
vacat	wojewódzki konserwator zabytków	1978 – 1981	
Jerzy Zub	wojewódzki konserwator zabytków	01.12.1981 – 31.08.1983	mgr inż. bud. (Politechnika Krakowska), mgr historii sztuki (UJ)
Wojciech Koziejowski	wojewódzki konserwator zabytków	16.12.1983 – 31.10.1985	mgr historii sztuki (KUL)
Adam Wójcik	wojewódzki konserwator zabytków	01.10.1986 – 31.03.1991	mgr historii sztuki (KUL)

Dominik Komada	wojewódzki konserwator zabytków	01.04.1991 – ?	mgr historii sztuki (KUL)
----------------	---------------------------------	----------------	---------------------------

WOJEWÓDZTWO ZAMOJSKIE (lata 1975-1999)

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Jan Górak (1914 – 2005)	wojewódzki konserwator zabytków	15.07.1975 – 15.10.1979	mgr historii sztuki (KUL), dr nauk humanistycznych (UMCS)
Maria Sarnik	wojewódzki konserwator zabytków	01.12.1979 – 15.01.1984	mgr inż. arch. (Politechnika Wrocławska)
Tadeusz Twardowski (1945-1991)	wojewódzki konserwator zabytków	V.1984 – 01.01.1989	mgr historii (UMCS)
Tadeusz Rajski	wojewódzki konserwator zabytków	01.01.1989 – 1998	mgr inż. arch. (Politechnika Krakowska)

WOJEWÓDZKI OŚRODEK ARCHEOLOGICZNO-KONSERWATORSKI powołany 1 lutego 1986 r. (jako ostatni w kraju)

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Ewa Banasiewicz	dyrektor WOA-K w Zamościu, Konserwator Zabytków Archeologicznych	01.02.1986 – 1991	mgr archeologii (UMCS)

BIURO DOKUMENTACJI ZABYTEKÓW W LUBLINIE

Imię i nazwisko	stanowisko	okres pełnienia funkcji	inne dane
Maria Podraza	Kierownik Biura Dokumentacji Zabytków w Lublinie	05.07.1971 – 1984	mgr historii sztuki (KUL)
Alicja Kurzątkowska (1928 – 1996)	Dyrektor Biura Dokumentacji Zabytków w Lublinie	1984 – 1990	mgr historii sztuki (KUL), dr historii sztuki (Uniwersytet Warszawski)
Michał Trzewik	Dyrektor Biura Dokumentacji Zabytków w Lublinie	21.09.1990 – 27.03.1991	mgr etnografii (UJ)

Bibliografia

- Gaczol Andrzej, Z dziejów ochrony i konserwacji zabytków w Polsce, [w:] „Działaj i miej nadzieję. Stulecie państwowych służb konserwatorskich w Polsce. 1918-2018”, Warszawa 2018, s. 45-63.
- Gawarecki Henryk, Odbudowa i konserwacja zabytków w woj. lubelskim. Lata 1918-1939 [w:] Dzieje Lubelszczyzny, t. 5, Warszawa-Łódź 1985, s. 279-323.

- Janiuk Jadwiga, Czas przeszły dokonany, Ze wspomnień miejskiego konserwatora zabytków, „Lubelszczyzna”, Lublin 1996, nr 1, s. 58-63.
- Kopciowski Dariusz, Kurzątkowski Mieczysław (1932-2000) – konserwator zabytków woj. lubelskiego „Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów Zabytków”, z. 2, Warszawa 2006, s. 140-142.
- Kopciowski Dariusz, ochrona zabytków Lublina 1919-2000. Wybrane fakty i zdarzenia, [w:] „Życie artystyczne Lublina 1901-2001”, Lublin 2001.
- Kurzątkowski Mieczysław, Gawarecki Henryk (1912-1989) – WKZ w Lublinie, „Polski Słownik Biograficzny Konserwatorów Zabytków”, z. 1, Poznań 2000, s. 65-67.
- Landecka Halina, Jubileusz 85-lecia działalności służb konserwatorskich na Lubelszczyźnie, „Wiadomości Konserwatorskie Województwa Lubelskiego” 2005, s. 149-164.
- Trzewik Michał, Niektóre postacie konserwatorstwa lubelskiego – biogramy, „Lubelszczyzna”, Lublin 1996, nr 1, s. 20-37.
- Trzewik Michał, Początki myśli konserwatorskiej i 75-lecie zorganizowanej działalności służb konserwatorskich na Lubelszczyźnie – rys historyczny, „Lubelszczyzna”, Lublin 1996, nr 1, s. 9-19.
- Żywicki Jerzy, Jerzy Siennicki – pierwszy konserwator zabytków w Lublinie (1919-1930), „Lubelszczyzna”, Lublin 1996, nr 1, s. 38-42.

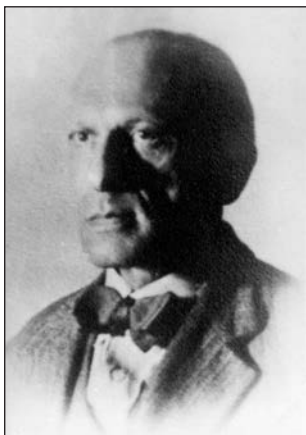
SUMMARY

The beginnings of the organization of the state restoration services are connected with the interwar period and the announcement of the Regency Council's Decree on protection of historical monuments of art and culture on 31 October 1918. In that legal act, the protection of historical monuments was assigned to the Ministry of Religious Denominations and Public Enlightenment, and direct protection tasks in this field were entrusted to the District Restorers of Historical Monuments of Art and Culture. The Lublin District was one of the eleven ones in the country. The first District Restorer was Jerzy Siennicki. The above-mentioned facts demonstrate how much importance was attached by the authorities of the newly re-established Polish state to the protection of historical monuments, which was treated by them as a statehood-creating factor. As a result of the reorganization in 1923, the Historic Preservation Officer of Lublin was expected to take care of historical monuments from the Polesie Province and the Volhynian Province. In 1929 the General Historic Preservation Office was established and taken by Jerzy Remer. In his letter to the General Historic Preservation Officer, J. Siennicki indicated that at the beginning the special focus was on preparation of an inventory of historical monuments. It consisted in travelling around the region and taking photographs of the objects of historical, cultural and artistic value. In 1930 the Office was taken by Ksawery Piwocki who pointed to the need for close cooperation with local communities through organization of a network of tourist societies. Józef Edward Dutkiewicz became another Historic Preservation Officer in 1935. He is remembered as a conservator of buildings in Kazimierz Dolny, Zamość and Lublin. The organization of the state restoration services, disrupted as a result of the World War II, had to be arranged again from the beginning. A major difficulty was the lack of archives which were taken away by the

Germans and found (in a small part) in 1967 in Opole Śląskie. In 1945 the restoration services faced primarily the two major tasks: safeguarding and reconstruction of the destroyed historical monuments and their adjustment to new functions. The centre of Lublin and the belt near the front, encompassing mostly the region near the Vistula, became the areas of intensified restoration works. The most extensive works connected with the rebuilding of Lublin were carried out in 1950-1962, when H. Gawarecki was the provincial Historic Preservation Officer. The works were particularly intensive in 1954, in connection with the 10th anniversary of the People's Republic of Poland. At that time, new attics and sgraffito decorations were created on some Old Town buildings. In 1971, M. Kurzątkowski, the provincial Historical Preservation Officer at that time, established the Office for Documentation of Historical Monuments whose aim was to support the professional activity of the Historic Preservation Officer. It is worth mentioning that at the end of the 1960s the Officer could only have two co-workers. Throughout the postwar period, the function of the Historic Preservation Officer has been fulfilled by 8 people in total (without the present Officer), among them Halina Landencka who performed this function for 25 years. The latest achievements of the restoration services include: organization of the ceremony "Restorer's Laurel Awards" (aimed at rewarding the exemplary hosts of historical buildings – almost 70 have been awarded so far), printed publication of a yearbook "Restoration News" and a series "Treasures from the Past."

1. J. Siennicki

2. W. Husarski

3. K. Piwocki

4. J.E. Dudkiewicz

5. Z. Knothe

6. K. Siciński

7. J. Powidzki

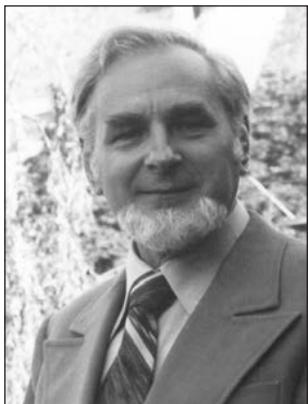
8. H. Gawarecki

9. M. Kurzątkowski

10. J. Janiuk

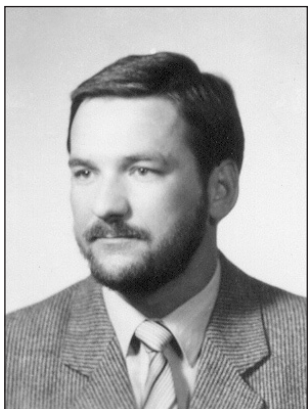
11. J. Żurawski

12. P. Maliszewski

13. M. Paschke

14. T. Zielniewicz

15. M. Stasiak

16. H. Landecka

**KONFERENCJA NAUKOWA ZEGARY SŁONECZNE JANA
BARANOWSKIEGO I INAUGURACJA WYSTAWY CIEŃ CZASU
W MUZEUM ZAMOYSKICH W KOZŁÓWCE. KOMUNIKAT**

Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków był partnerem wydarzenia, które nastąpiło 27 kwietnia 2018 r. w Muzeum Zamoyskich w Kozłówce. Tego dnia odbyła się konferencja naukowa zatytułowana *Zegary słoneczne Jana Baranowskiego* oraz miała miejsce inauguracja wystawy *Cień czasu*, poświęconej zegarom słonecznym.

Inspiracją do podjęcia tematyki tego wydarzenia było odkrycie w 2015 roku przez panie Marzenę Gałęcką i Renatę Sarzyńską-Janczak z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie, zapomnianej historii horyzontalnego zegara słonecznego, znajdującego się na dziedzińcu przedpałacowym w zespole pałacowo-parkowym w Kozłówce. Dokonane wówczas ustalenia miały związek z prowadzonym przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków postępowaniem administracyjnym, wszczętym na wniosek pani Anny Fic-Lazor – Dyrektora Muzeum Zamoyskich w Kozłówce, w wyniku którego wpisano do rejestru zabytków wyżej wymieniony zegar w Kozłówce. Niezwykle odkrycie powiązania genezy powstania zegara z Kozłówki z osobami wybitnych braci Baranowskich – astronoma Jana i biskupa lubelskiego Walentego oraz wyodrębnienie wyróżniającej się grupy horyzontalnych zegarów słonecznych powstałych na obszarze województwa lubelskiego pomiędzy 1868 a 1876 rokiem, było pretekstem do napisania przez panie M. Gałęcką i R. Sarzyńską-Janczak artykułu *Zegary słoneczne astronoma Jana Baranowskiego – w Zamościu, Lublinie i Kozłówce (Ochrona zabytków, nr 2 z 2016 r.)*. Jednocześnie, ze względu na zainteresowanie środowiska historyków i historyków sztuki tym tematem oraz zgromadzenie interesującego materiału dokumentacyjnego, Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków wystąpił do Dyrektora Muzeum Zamoyskich w Kozłówce z propozycją rozważenia zorganizowania wystawy o charakterze dokumentacyjnym i edukacyjnym, poświęconej XIX-wiecznym, horyzontalnym zegarom słonecznym na Lubelszczyźnie i zasłużonym dla polskiej kultury i nauki braciom Baranowskim, a także konferencji naukowej, która pozwoliłaby na zreferowanie stanu wiedzy w powyższych tematach.

W efekcie, Muzeum Zamoyskich w Kozłówce we współpracy z WUOZ w Lublinie przygotowało wystawę *Cień czasu*, która miała na celu pokazanie historii i różnorodności najstarszych przyrządów pomiaru czasu oraz prezentację przykładów różnego rodzaju słonecznych zegarów przenośnych, a także przyrządów służących do ich wykreślenia. Istotną częścią tej wystawy była grupa horyzontalnych zegarów słonecznych oraz przypomnienie postaci ich twórcy – wybitnego astronoma Jana Baranowskiego, a także jego brata – biskupa lubelskiego Walentego Baranowskiego, fundatora zegarów ustawionych w Lublinie i Zamościu. Na wystawie pokazano również różnego rodzaju przedmioty związane osobiście z braćmi Baranowskimi lub z miejscami, w których przebywali. Oprócz obiektów będących własnością organizatora wystawy zaprezentowane zostały eksponaty użyte przez: Muzeum im. Przypkowskich w Jędrzejowie, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Muzeum Lubelskie w Lublinie, Główny Urząd

Miar, Kurię Metropolitalną w Lublinie, Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, Bibliotekę Narodową, Parafię pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Sławkowie oraz Urząd Miasta Sławków. Kuratorem wystawy była pani Anna Szczepaniak (Muzeum Zamoyskich w Kozłówce), a sama ekspozycja została zaplanowana na okres od 27 kwietnia do 30 września 2018 r.

W dniu otwarcia wystawy odbyła się nawiązująca do niej konferencja naukowa *Zegary słoneczne Jana Baranowskiego*. Skupiające się wokół tematyki pomiaru czasu, zegarów słonecznych oraz związanych z Lubelszczyzną braci Baranowskich referaty zaprezentowali:

dr Krzysztof Przeglętk (Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UMK w Toruniu) – *Czas odmierzany słonecznymi zegarami horyzontalnymi Jana Baranowskiego*, poświęcony tematyce mierzenia czasu, wyjaśniający różnice między czasem lokalnym i czasem słonecznym, prezentujący zegary horyzontalne i ich zasady konstrukcyjne oraz podstawy użytkowania, a także omawiający horyzontalne zegary słoneczne Jana Baranowskiego;

mgr Marzena Galecka (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie) – *Odkrywanie historii*, w którym zaprezentowana została historia dokonanego odkrycia powiązań zegara słonecznego z Kozłówki z osobami braci Baranowskich i odnalezienia pozostałych zegarów słonecznych Jana Baranowskiego, a także zagadnienie wymuszonej postępu technicznym korelacji czasu lokalnego i czasu urzędowego;

prof. dr hab. Jarosław Włodarczyk (Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN) – *Jan Baranowski – między naukami ścisłymi i literaturą*, tj. temat poświęcony osobie wybitnego astronoma, dyrektora warszawskiego Obserwatorium Astronomicznego oraz profesora Szkoły Głównej w Warszawie, jego karierze naukowej, obserwacjom astronomicznym i odkryciom;

mgr Renata Sarzyńska-Janczak (Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie) – *Walenty Baranowski – fundator, przyjaciel uczonych i arystokratów*, temat obszernie prezentujący sylwetkę i życie biskupa Baranowskiego, w tym jego zapomniane dokonania w dziedzinie restauratorsko-budowlanej w Bychawce, Zamościu i Lublinie. Prezentacja odkryła wiele nieznanych faktów odnoszących się do działalności biskupa jako fundatora, darczyńcy, inicjatora wielu przedsięwzięć oraz wzajemnych relacji z gronem uczonych i arystokratów;

dr Piotr Kondraciuk (Muzeum Zamojskie w Zamościu) – *Zegar słoneczny z twierdzy zamojskiej w zbiorach Muzeum Zamojskiego w Zamościu*, w którym zaprezentowano historię zegara z 1845 r., powstałego na życzenie komendanta twierdzy Zamość generała lejtnanta Karpienki, przechowywanego obecnie w Muzeum;

dr Albin Czubla (Główny Urząd Miar, Samodzielne Laboratorium Czasu i Częstości) – *Krótką historią pomiarów czasu*. Referat został przedstawiony przez pana Łukasza Czerskiego, głównego metrologa w/w laboratorium. Temat poświęcony był historii, sposobom i przyrządom do mierzenia czasu oraz pierwotnym wzorcom czasu we współczesnych laboratoriach, w tym najnowocześniejszym zegarom atomowym.

Patronat honorowy nad całym wydarzeniem objęli Marszałek Województwa Lubelskiego i Narodowy Instytut Dziedzictwa, natomiast patronat medialny – Polskie Radio Lublin oraz portale: Spotkania z Zabytkami, Gnomonika.pl, Histmag.org i Muzealnictwo.

SUMMARY

The Historic Preservation Officer of the Lublin Province was a partner of an event which took place on 27 April 2018 in the Zamoyski Museum in Kozłówka: the scientific conference entitled “Jan Baranowski’s Sundials” and opening of the exhibition “Shadow of Time” dedicated to sundials.

An inspiration to explore this subject was the discovery of the history of a horizontal sundial in the Palace and Park Complex in Kozłówka – by Marzena Galecka and Renata Sarzyńska-Janczak from the Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin in 2015. These findings were connected with the administrative proceedings, pending at that time, as a result of which the sundial was entered in the register of historical monuments. The discovery of the relation between the sundial from Kozłówka and the eminent Baranowski brothers – Jan, an astronomer, and Walenty, a Lublin bishop, and identification of a distinctive group of horizontal sundials created in the Lublin Province between 1868 and 1876, became an idea for an article authored by M. Galecka and R. Sarzyńska-Janczak: “Sundials of Astronomer Jan Baranowski in Zamość, Lublin and Kozłówka” (“Ochrona zabytków,” no. 2 of 2016).

In cooperation with the Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin, the Zamoyski Museum in Kozłówka prepared an exhibition “Shadow of Time” whose aim was to show examples of various kinds of portable sundials and devices used to design them. An important part of the exhibition was a group of horizontal sundials from the Lublin region, and reminding about their author – Jan Baranowski, an eminent astronomer, as well as his brother – Walenty Baranowski, a Lublin bishop, the founder of sundials placed in Lublin and Zamość.

On the day of the exhibition opening, a conference was organized, thematically referring to the exhibition, with papers presented by:

Krzysztof Przegiętka, PhD (Faculty of Physics, Astronomy and Applied Informatics of Nicolaus Copernicus University in Toruń) – “Time Measured with Jan Baranowski’s Horizontal Sundials”

Marzena Galecka, MA (Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin) – “Discovering History”

Prof. Jarosław Włodarczyk, PhD (Ludwik and Aleksander Brinkenmajer Institute of History of Science at the Polish Academy of Sciences) – “Jan Baranowski – Between Sciences and Literature”

Renata Sarzyńska-Janczak, MA (Provincial Office for the Protection of Monuments in Lublin) – “Walenty Baranowski – Founder, Friend of Scholars and Aristocrats”

Piotr Kondraciuk, PhD (Zamość Museum) – “Sundial from the Zamość Fortress in the Collection of the Zamość Muzeum”

Albin Czubla, PhD (Central Office of Measures, Independent Laboratory of Time and Frequency) – “A Short History of Time Measurement” (the paper was presented by Łukasz Czerski).

The honorary patronage over the whole event was held by the Marshal of the Lublin Province and the National Institute of Heritage, whereas the media patronage was held by the Polish Radio Lublin and the web portals: Spotkania z Zabytkami, Gnomonika.pl, Histmag.org and Muzealnictwo.

1. Otwarcie konferencji *Zegary słoneczne Jana Baranowskiego* – Anna Fic-Lazor, Dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, fot. P. Maciuk.

4. Wystąpienie Marzeny Galeckiej, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, fot. P. Maciuk.

2. Otwarcie konferencji – Anna Fic-Lazor, Dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłowie oraz Dariusz Kopciowski, Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków, fot. P. Maciuk.

5. Wystąpienie Renaty Sarzyńskiej-Janczak, Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie, fot. P. Maciuk.

3. Uczestnicy konferencji *Zegary słoneczne Jana Baranowskiego*, fot. P. Maciuk

6. Uczestnicy konferencji, fot. P. Maciuk

7. Otwarcie wystawy *Cień czasu* – Anna Fic-Lazor, Dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec, fot. P. Maciuk.

10. Wystawa *Cień czasu*, fot. P. Maciuk.

8. Otwarcie wystawy – Anna Fic-Lazor, Dyrektor Muzeum Zamoyskich w Kozłowiec oraz Dariusz Kopciowski, Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków, fot. P. Maciuk.

11. Prezentacja eksponatów użyczonych przez Muzeum im. Przyppkowskich w Jędrzejowie – Piotr Przyppkowski, fot. P. Maciuk.

9. Otwarcie wystawy, fot. P. Maciuk.

12. Wystawa *Cień czasu*, fot. P. Maciuk.

NIEZNANY CMENTARZ WZESNOŚREDNIOWIECZNY PRZY UL. LUBELSKIEJ W CHELMIE. KOMUNIKAT

Miasto Chełm przystąpiło w 2017 r. do remontu i odbudowy murów ogrodzeniowych od strony zachodniej wraz ze schodami bramy zachodniej w obrębie nieruchomości nr 399/2 i 426 w Chełmie, przy ul. Lubelskiej. Teren inwestycji znajduje się w obszarze strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej zespołu d. katedry greckokatolickiej na Górze Chełmskiej, wpisanego do rejestru zabytków województwa lubelskiego pod nr A/568 i układu urbanistycznego miasta Chełm, wpisanego do rejestru zabytków woj. lubelskiego pod numerem A/138 oraz strefy ochrony archeologicznej, oznaczonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Chełma. Ze względu na to Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając pozwolenie na realizację robót, zobowiązał inwestora do przeprowadzenia badań archeologicznych podczas robót ziemnych.

Podczas rozbiórki zniszczonych schodów prowadzących do bramy zachodniej natrafiono na ludzkie szczątki kostne. Odkrycie to wskazywało na istnienie nieznanego dotychczas ze źródeł archiwalnych cmentarza grzebalnego i spowodowało, iż LWKZ wskazał na konieczność przeprowadzenia na tym odcinku inwestycji wykopaliskowych badań archeologicznych oraz ekshumowania pochówków.

W wyniku badań archeologicznych na zachodnim stoku Góry Chełmskiej zadokumentowano 29 grobów szkieletowych, częściowo zniszczonych, orientowanych w linii E-W, zwróconych na wschód. Zmarłych pochowano bez wyposażenia, nie stwierdzono również pozostałości elementów odzieży. Jedynie w jamie grobowej grobu 5, przy czaszce dziecka, natrafiono na ozdobę metalową, prawdopodobnie kabłączek skroniowy, pozwalający wraz z innymi elementami rytuału pogrzebowego datować cmentarz na okres wczesnego średniowiecza.

Jamy grobowe wkopane były w rumosz kredowy. Większość pochówków złożono w drewnianych trumnach, wykonanych bez użycia gwoździ.

Badania archeologiczne przyniosły odkrycie pozostałości nieznanego cmentarza grzebalnego, datowanego na XIII w., zniszczonego w dużej części w XX w. w wyniku prac budowlanych. Zadokumentowano jedynie południowo-zachodnią część dwuwarstwowego cmentarza. Zakres robót ziemnych oraz zniszczenia nie pozwoliły na obecnym etapie na określenie granic cmentarza.

Biorąc pod uwagę zakładanie cmentarzy grzebalnych przy świątyniach i użytkowanie ich do początków XIX w., odsłonięcie cmentarza przy ul. Lubelskiej i orientacja grobów wskazuje pośrednio na obecność i przybliżoną lokalizację jednej z niezidentyfikowanych dotychczas, wzniesionych w XIII w. cerkwi, spośród czterech wymienianych przez źródła archiwalne, tj. pw. św. Trójcy lub pw. św. Kosmy i Damiana.

Odkryte pochówki zostały poddane analizie antropologicznej, przeprowadzonej przez dr Beatę Borowską-Strugińską (UŁ), która określiła m.in. wiek i płeć zmarłych.

Bibliografia:

- Stanisław Gołub: „Chełm, ul. Lubelska 2, stanowisko 1. Cmentarz szkieletowy pod schodami bramy zachodniej (odcinek A-C) oraz murem ogrodzeniowym (odcinek C-D). Sprawozdanie z ratowniczych badań archeologicznych” mps archiwum WUOZ w Lublinie Delegatura w Chełmie.
- Monika Maziarczuk: „Sprawozdanie z ratowniczych badań wykopaliskowych cmentarza szkieletowego pod schodami bramy zachodniej (odcinek A-C0 oraz murem ogrodzeniowym (odcinek C-D), Chełm, ul. Lubelska 2, stanowisko 1” (w trakcie opracowania).

SUMMARY

In 2017 during repairs and reconstruction of the western wall and the stairs of the western gate within the properties no. 399/2 and 426 in Chełm at Lubelska Street, a two-layered ground-burial cemetery, unknown in archival sources and partially destroyed, was discovered and explored. 29 skeletal graves, partially destroyed, oriented along the E-W direction, were documented. The deceased were buried without equipment, only in one burial pit a metal decoration was found, probably a temple ring. The cemetery is dated at the early medieval period. The orientation of the graves points indirectly to the presence and approximate location of one of the Orthodox churches, erected in the 13th c and not identified before: either the Trinity Orthodox church or Saint Cosmas and Damian Orthodox church.

ZABYTKI NIERUCHOME OBJĘTE OCHRONĄ KONSERWATORSKĄ POPRAZEC WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW „A” WOJ. LUBELSKIEGO W 2017 ROKU

Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków w 2017 roku wydał 10 decyzji administracyjnych o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomych „A”. Wartości zabytkowe opisanych poniżej obiektów były przedmiotem badań archiwalnych i terenowych, które wykonał Wydział Rejestru Zabytków i Dokumentacji Zabytków, przy udziale Delegatur w Białej Podlaskiej i w Chełmie.

Pomnik (kapliczka) w lesie Hola usytuowany na działce nr 1629 w miejscowości Kalilów, gm. Biała Podlaska (nr w rejestrze zabytków A/1658; wpis z urzędu)

Obiekt został wybudowany prawdopodobnie w 2 poł. XVIII wieku. Ze względu na umieszczony na nim współcześnie krzyż – obecnie funkcjonuje w świadomości mieszkańców regionu jako „kapliczka” ale w publikowanych informacjach na temat zabytku był on określany mianem „pomnika” (S. Abdank, *Pomnik w lesie zwanym Hola pod Białą Radziwiłłowską*, w: *Tygodnik Ilustrowany*, Warszawa 1883 r., tom II, nr 27), lub „pomnika – obelisku” (Bolesław Górny, *Monografia Powiatu Bialskiego Województwa Lubelskiego*, Biała Podlaska 1939 r.). Natomiast na mapie wsi Woskrzenic Wielkich z 1779 r., sporządzonej przez Leonarda Targońskiego (związanego z dworem Radziwiłłów w Białej, mierniczego przysięgłego z królewskim patentem), zamieszczonej w unikatowym, rękopiśmiennym atlasie map miasta i hrabstwa bialskiego z lat 1777-1782 (*Atlas Hrabstwa Bialskiego* w zbiorach Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego) – zabytek ten został oznaczony jako „figura murowana”, a miejsce jego lokalizacji naniesiono przy dawnej drodze z Białej do Brześcia, na skraju lasu określonego jako „Bór Hola”. Mając na uwadze, że wpisany do rejestru zabytków pomnik (kapliczka) znajduje się na terenie dawnych dóbr bialskich, należących w okresie zbliżonym do prawdopodobnego czasu jej powstania (2 poł. XVIII w.) do rodu Radziwiłłów, a także okazała formę zabytku – można przypisać jego wzniesienie inicjatywie zamożnych fundatorów. Wskazana powyżej lokalizacja przy dawnym trakcie w jego historycznym, sięgającym minionych wieków przebiegu nie jest bez znaczenia dla próby określenia intencji wystawienia opisywanego zabytku, któremu obecnie przypisywana jest funkcja sakralna. Zygmunt Gloger w *Encyklopedii staropolskiej ilustrowanej* (Warszawa 1903 r., tom IV, s. 92), opisując pomniki których przeznaczenia, cyt.: „trudno dziś dojść z powodu braku napisów lub błędnej tradycji”, zamieścił również informacje o pomniku znajdującym się pod Białą Radziwiłłowską, w lesie zwanym Hola, który został wystawiony dla upamiętnienia minionych wydarzeń związanych z właścicielami dóbr bialskich lub jako oznaczenie granic tych dóbr. Należy dodać, że według Bolesława Górnego, na tym obszarze rozciągała się olbrzymia puszcza, o którą trwał spór między Jerzym Szczęsnym Illiniczem, a Aleksandrem Chodkiewiczem, rozwiązany ostatecznie dekretem króla Zygmunta Augusta z 1541 r., kończącym zatarg o „puszczę Woskrzenicką”, należącą do dóbr bialskich (B. Górny, *Monografia Powiatu Bialskiego...*). Dla określenia wartości zabytku objętego ochroną na podstawie niniejszej decyzji istotne jest również odwołanie

się do historycznej nazwy miasta, które w 1569 r. stało się własnością książąt Radziwiłłów i było jedną z ich głównych rezydencji, zwaną odtąd Białą Radziwiłłowską lub Książecą (*Alba Ducalis*). Pomnik w lesie zwanym Hola można zatem określić jako materialne świadectwo trwającego dwa i pół wieku okresu tej własności, która przyniosła rozkwit i przyczyniła się do szybkiego rozwoju miasta, przemianowanego dopiero po upadku powstania styczniowego na Białą Podlaskę.

Pomnik (kapliczka) obecnie znajduje się na działce leśnej, u zbiegu drogi polnej i leśnej (biegnącej w miejscu dawnej drogi z Białej do Brześcia). Jest obiektem murowanym z cegły na zaprawie wapiennej, pierwotnie otynkowanym, o wysokości około 5 metrów. Zbudowany na rzucie kwadratu, posadowiony na płaskiej podstawie, dwukondygnacyjny, zwężający się ku górze, przykryty daszkiem czterospadowym, zwieńczonym metalowym, współczesnym krzyżem. Na każdej ze ścian, w każdej kondygnacji znajdują się arkadowe nisze. Aktualnie znajduje się w złym stanie technicznym. Należy dodać, że obecny stan zachowania zabytkowego pomnika w Kaliłowie niemal nie różni się od jego stanu opisanego w *Tygodniku Ilustrowanym* z 1883 r. i udokumentowanego zamieszczonym w tym samym czasopiśmie rysunkiem F. Brzozowskiego podpisanym „Pomnik w lesie Hola pod Białą Radziwiłłowską”.

Miejsce upamiętniające wydarzenia historyczne związane z represjami wobec polskiego podziemia niepodległościowego, to jest piwnice kamienicy przy ul. Chopina 7 w Lublinie, położonej na działce nr 15 – w części obejmującej jeden korytarz oficyny z zachowanymi na ścianach korytarza znakami (tzw. kalendarzami) oraz pojedyncze, oryginalne drzwi do dawnej celi aresztu śledczego (nr w rejestrze zabytków A/1654; wpis z urzędu)

Kamienica przy ul. Chopina 7 składająca się z części frontowej i oficyny, została wybudowana w 1909/1910 r. Po zakończeniu wojny kamienice przy ul. Chopina zostały zasiedlone przez funkcjonariuszy komunistycznego aparatu terroru i sądownictwa oraz ich rodziny. W latach 1944-1946 przy ul. Chopina 7 mieścił a się siedziba i jeden z aresztów śledczych NKWD [*ros. Narodnyj komissariat wnutriennych dzieł*], do którego trafiali głównie rozbijani żołnierze z oddziałów Armii Krajowej, uczestnicy akcji „Burza”. W późniejszych latach budynek był użytkowany przez Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego i Polskiej Zakłady Zbożowe. Obecnie część lokali z kamienicy pełni funkcje mieszkalne, część jest użytkowana jako lokale biurowe i handlowe. W piwnicy zachowały się materialne świadectwa potwierdzające historię związaną z represjami. Są to ryte ostrym przedmiotem na powierzchni cegieł tzw. kalendarze, mające formę pionowych kresek lub kratownicy, służące do oznaczania mijających dni. Znajdują się one na ścianach jednego korytarza pod oficyną. Zachowały się także jedne zdemontowane drzwi do celi.

Miejsce upamiętniające wydarzenia historyczne związane z represjami wobec polskiego podziemia niepodległościowego, to jest piwnice budynku przy ul. Krótkiej 4 / Jasnej 8 w Lublinie, położonego na działce nr 93 – w części wskazanej na załączniku graficznym, obejmującej korytarze aresztu śledczego, dostępne klatką schodową od strony ul. Krótkiej, wraz z oryginalnymi drzwiami (zachowanymi w liczbie dziewięciu sztuk) do pomieszczeń pełniących w latach 1944-1953 funkcje cel wraz z napisami i znakami na ścianie jednego z korytarzy (nr w rejestrze zabytków A/1656; wpis z urzędu)

Budynek przy ul. Krótkiej 4 (aktualny adres: Krótka 4/Jasna 8) został wybudowany w 1938 r. z przeznaczeniem na cele mieszkalne. Od lipca /sierpnia 1944 r. w budynku mieściła się pierwsza na ziemiach polskich siedziba komunistycznego Resortu Bezpieczeństwa Publicznego (przekształconego później w Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego), a następnie w latach 1945-1953 siedziba Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, po przeniesieniu jej z kamienicy przy ul. Krakowskie Przedmieście 53. W piwnicach znajdował się areszt śledczy, przez który „przeszło” kilka tysięcy osób, między innymi związanych z niepodległościową konspiracją Delegatury Sił Zbrojnych, Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, Narodowych Sił Zbrojnych, Batalionów Chłopskich oraz Narodowego Zjednoczenia Wojskowego. Rę powojenną historię budynku poświadczają ślady pozostawione przez osoby represjonowane – napisy i znaki na jednej ze ścian korytarza piwnicznego, niezatarte przez opuszczający budynek resort bezpieczeństwa. Oprócz napisów i znaków zachowały się oryginalne drzwi do cel. W latach 1999-2001 piwnice kamienicy były przedmiotem badań prowadzonych przez Studenckie Koło Epigrafików UMCS *Exploratio*. Badania miały na celu zebranie i opracowanie napisów z pomieszczeń lubelskich aresztów, funkcjonujących w okresie od 1944 r. do 1953 r. Objęcie ochroną prawną w/w zabytków miało na celu zachowanie dla przyszłych pokoleń materialnych śladów zbrodni komunistycznych.

Murowana plebania wraz z gruntem pod budynkiem, usytuowana w Kamionce, gm. Kamionka, na działce nr 387/6 (nr w rejestrze zabytków A/436; wpis z urzędu)

Historia plebanii jest ściśle związana z funkcjonowaniem parafii rzymskokatolickiej w Kamionce, istniejącej już w połowie XVI wieku. Budynek, który zastąpił obiekt o starszej metryce, widoczny jest na pierwszym planie przy podjeździe do kościoła i stanowi dominantę przestrzenną. Plebania została wymieniona w Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce T. VIII, wydanym przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk w 1976 r. Według autora Katalogu – Ryszarda Brykowskiego, plebania została wzniesiona pod koniec XVIII lub w 1 poł. XIX wieku, i gruntownie przekształcona w 2 poł. XIX wieku. Budynek posiada zwartą parterową bryłę i nakryty jest dachem naczółkowym. Zachował się historyczny detal elewacji w postaci profilowanych gzymsów, lizen i opasek otworów okiennych i drzwiowych. Wejście od strony północnej jest poprzedzone dwukolumnowym podcieniem, a od strony południowej wysokiej podmurówce znajduje się taras nakryty dachem wspartym ma dwóch drewnianych kolumnkach. We wnętrzu zachował się dębowy taflowy parkiet, marmurowy kominek o cechach klasycystycznych, wewnętrzne drewniane okiennice, a także przykłady stolarki z mosiężnymi klamkami i szyldami. Istotną wartością zabytkową jest zachowany wewnętrzny podział funkcjonalny na część oficjalną i część mieszkalną. Należący do zespołu kościelnego budynek jest od lat nieużytkowany, a jego stan pogarsza się.

Dwie kapliczki przydrożne: drewniana i murowana, położone na działce nr 1032/2 miejscowości Horodyszcz, gm. Wisznice wraz z otoczeniem w granicach w/w działki (nr w rejestrze zabytków A/1660; wpis z urzędu)

Kapliczki znajdują się przy skrzyżowaniu dróg. Murowana zwrócona jest frontem w kierunku drogi do centrum Horodyszcza, natomiast drewniana – frontem ku drodze prowadzącej do pałacu zbudowanego po 1818 r. przez właścicieli ówczesnego miasta Horodyszcz. Droga ta znajduje się dokładnie na osi istniejącego założenia pałacowo-parkowego.

Zróznicowane usytuowanie kapliczek względem stron świata i układu komunikacyjnego, a przede wszystkim to, że murowana stała tyłem do drewnianej, wpłynęło na powstanie miejscowej legendy o budowie kapliczek przez dwie skłócone rodziny. Kapliczki otoczone są wspólnym ogrodzeniem. Pomiędzy konarami drzewa rosnącego przy drewnianej kapliczce umieszczony jest mały dzwon z zawieszem, o niewyjaśnionym pochodzeniu. Drewniana „domkowa” kapliczka ustawiona jest na kamiennych „peckach”. Jest jednoprzestrzenna, na planie zbliżonym do kwadratu, nakryta daszkiem wysuniętym przed front i wspartym na czterech kolumnkach lub słupach, których obecnie brak. W szczycie wykonanym z desek posiada snycerską dekorację – łaćwiński krzyż i dwie lilie po bokach, oraz wycięta a blachy datę: „1866”. Ściany kapliczki oszalowane są deskami, na których w różnych miejscach znajdują się wgłębienia w formie niewielkich krzyżyków na trójkątnej podstawie. We wnętrzu znajduje się drewniany ołtarzyk.

Druga kapliczka, murowana i otynkowana, założona jest na rzucie prostokąta. Wejście poprzedza czterokolumnowy portyk. Nad drzwiami wyrobiona w tynku data „1952”. W szczycie od frontu w ostrołukowej niszy umieszczona jest figurka Chrystusa Króla, a w szczycie od strony zachodniej w analogicznej niszy – figurka Najświętszej Marii Panny. W sklepionym kolebkowo wnętrzu, pod arkadą znajduje się ołtarzyk z figurą NMP (rzeźba na niskim postumencie). Historię powstania drewnianej kapliczki można wiązać z zaprowadzeniem tak zwanego nabożeństwa makowego w ówczesnej diecezji podlaskiej przez biskupa Piotra Pawła Szymańskiego, pełniącego godność w latach 1857-1867. Budowa kapliczki znajduje uzasadnienie w ówczesnej sytuacji braku kościoła katolickiego w Horodyszczu o znacznego oddalenia od świątyni parafialnej w Rossoszu (ok. 20 km).

Kapliczka słupowa wraz z figurką Najświętszej Maryi Niepokalanie Poczętej, na działce nr 733 przy ul. Brzeskiej w Janowie Podlaskim, wraz z otoczeniem w granicach 4 m licząc odległość od ścian obiektu na wysokości cokołu (nr w rejestrze zabytków A/1661; wpis z urzędu)

Barokowo-klasycystyczna ma formę wysokiego czworobocznego słupa o ściętych opilstrowanych narożach. Daszek jest ośmiopłaciowy, kryty dachówką. W ścianach z każdej strony występują płyciny zamknięte lukiem. W płycinie od frontu znajduje się głęboka nisz z figurką NMP Niepokalanie Poczętej. Kapliczka została ufundowana w 1859 r. (lub niedługo potem) przez księdza Pawła Dworakowskiego, ówczesnego wicekustosza katedry w Janowie Podlaskim. W tym okresie biskupem diecezji podlaskiej był Piotr Paweł Szymański. Wprowadził on w diecezji tak zwane nabożeństwa majowe i wydał odezwę do duchowieństwa i wiernych, w której wyłożył naukę katolicką o czci najświętszej Maryi Panny. Miało to związek z ustanowieniem i ogłoszeniem przez Ojca św. Piusa IX w dniu 8 grudnia 1854 r. dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP. Kapliczka została zbudowana za miastem, w miejscu drewnianego krzyża – pamiątki „misji apostołskich”. Pierwsza misja w Janowie Podlaskim była związana ze sprowadzeniem do miasta ojców dominikanów, druga odbyła się przy udziale ojców dominikanów i księży bartolomitów. Trzecia misja „o uproszenie błogosławieństwa Bożego dla Kościoła i kraju Polskiego” została odprawiona w 1792 r. za biskupa Adama Naruszewicza Czwartą odprawiono w 1825 r. Kolejna misja w 1859 r. była połączona z przeniesieniem relikwii św. Wiktora Męczennika z Warszawy do katedry w Janowie Podlaskim. Kapliczka utrwaliła tradycje miejsca upamiętniania misji, zapoczątkowanych na terenie Rzeczypospolitej w XVIII wieku.

Budynek plebanii przy kościele parafialnym pw. św. Barbary (parafia Dołha) w miejscowości Puchacz, gm. Międzyrzec Podlaski, na działce nr 402 (nr w rejestrze zabytków A/1663; wpis na wniosek strony)

W toku postępowania wykonano kwerendę bibliograficzną. Zasadnicze informacje o historii parafii w Dołdze, oparte o kwerendę źródeł archiwalnych, zawiera publikacja: *Piotr Semeniuk Zarys historii parafii pw. św. Barbary w Dołdze, Dołha 2014*. W 1604 roku w dobrach Tęczyńskich, w miejscowości Dołha został ufundowana cerkiew unicka. Parafia unicka w Dołdze w latach 1731-1844 znajdowała się w dobrach Czartoryskich. W 1766 roku książę August Czartoryski ufundował nową murowaną cerkiew pw. św. Barbary Panny i Męczenniczki, która zastąpiła wcześniejszą drewnianą. Po ukazie carskim z 1875 r. świątynia przeszła we władanie kościoła prawosławnego. W 1915 roku została przekazana katolikom. Opis świątyni i murowanej dzwonnicy, znajduje się w protokole z wizytacji z 23 kwietnia 1801 roku, przeprowadzonej przez ks. Mikołaja Kozakiewicza, dziekana międzyrzeckiego. W dokumencie tym znajduje się także opis „zabudowań plebalnych”, w tym murowanego „domu plebanów” – budynku o dwóch izbach z alkierzami, z piecami i kominkami, dziesięcioma oknami, oraz informacja o „sklepie ciągłym” (piwnicy). Budowę jej finansował proboszcz ks. Damian Miliński, przy pomocy materialnej właścicieli dóbr międzyrzeckich. Okres I wojny światowej spowodował zniszczenia – budynek pozbawiony był drzwi, podłóg i sufitów, rozebrano i spalono zabudowania gospodarcze. Dekretem biskupa z 5 kwietnia 1919 roku utworzono parafię rzymskokatolicką w Dołdze. W 1920 roku Państwowe Biuro Odbudowy przekazało parafii drewno na naprawę zniszczeń wojennych, dokonanych w kościele i budynku plebanii. W protokole z wizytacji kanoniczej, która miała miejsce 2 maja 1922 r. odnotowano gruntowne wyremontowanie plebanii, która ucierpiała podczas działań wojennych. „Całkowite odnowienie” budynku odnotowano w trakcie wizyty dziekańskiej, która miała miejsce 25 listopada 1931 roku. W okresie II wojny światowej budynek został poważnie zdewastowany. Jesienią 1945 roku parafia zaciągnęła pożyczkę w Komunalnej Kasie Oszczędności na zakup blachy na pokrycie dachu plebanii.

Budynek posiada zwartą parterową bryłę z użytkowym poddaszem. Od strony południowo-zachodniej znajduje się trójosiowa facjata zwieńczona trójkątnym szczytem, z dwoma oknami i drzwiami wyjściowymi na taras nad gankiem. Trójkątne szczyty elewacji bocznych oraz facjaty obwiedzione są profilowanymi gzymsami. Dekorują je okrągłe oprofilowane plakiety w typie okulusów. Pod częścią budynku znajdują się piwnice przekryte sklepieniami kolebkowymi z lunetami. Jak wynika z historii plebanii, której istnienie odnotowano w dokumencie z 1801 roku, była ona wielokrotnie remontowana. Z tekstów źródłowych nie wynikają informacje o całkowitym zniszczeniu lub rozbiórce plebanii i zastąpieniu jej nowym budynkiem. Można więc domniemywać, iż obecny budynek plebanii zawiera struktury obiektu XIX-wiecznego. Powyższe potwierdza istnienie pod częścią budynku sklepionych piwnic.

Cmentarz żydowski, położony na działce nr 21 w Wohyniu (obręb geodezyjny: Wohyń Kolonia), gm. Wohyń (nr w rejestrze zabytków A/1662; wpis z urzędu)

W 1519 roku Wohyń (wówczas Woin) otrzymał prawa miejskie. Miasto leżało przy trakcie komunikacyjnym, zwanym „drogą królewską”, prowadzącym z Krakowa do Wilna, co sprzyjało rozwojowi ekonomicznemu. Od ok. połowy XVI wieku w Wohyniu

zaczęli osiedlać się Żydzi. W XVII w. wybudowano tu pierwszą synagogę i założono cmentarz (w odległości ok. 500 m od rynku). Drugi cmentarz wytyczono na początku XIX w., poza granicami ówczesnej osady, przy dawnym trakcie parczewskim. W 1870 roku Wohyń, podobnie jak wiele innych miast Podlasia i Lubelszczyzny, utracił prawa miejskie. W dwudziestoleciu międzywojennym Wohyń był osadą miejską o charakterze rzemieślniczo-handlowym i usługowym, zamieszkiwaną głównie przez ludność polską i żydowską. W 1881 roku w czasie pożaru miasta, spłonęła synagoga, wkrótce odbudowana. W dniu 9 września 1939 roku Wohyń został zbombardowany przez niemieckie lotnictwo, w wyniku czego spłonęła niemal cała zabudowa w rejonie rynku oraz dzisiejszych ulic Piłsudskiego i Średniej, w tym synagoga.

Cmentarz, oznakowany tablicą informacyjną, znajduje się na działce nr ew. 21 u zbiegu ulic Parczewskiej i J. I. Kraszewskiego. Zajmuje lekko wzniesiony teren, porośnięty głównie topolami i lipami, aktualnie oczyszczony z niskiej dzikiej roślinności. Na terenie znajdują się macewy i fragmenty macew. Większość z nich wykonano z granitowych głazów narzutowych, którym nie nadano formy plastycznej, kilka macew wykonanych jest z piaskowca. Nagrobki opatrzone są inskrypcjami, w kilku przypadkach występują także symboliczne motywy plastyczne. Wynikiem realizacji projektu „Wielokulturowość dziedzictwem Gminy Wohyń, zrealizowanego przez nauczycieli i uczniów Zespołu Szkół w Wohyniu w okresie od października 2009 r. do grudnia 2010 roku była m.in. publikacja: *B. Banaszczyk, A. Juszczyńska, Wielokulturowość dziedzictwem, Gminy Wohyń, Wohyń 2011*. Jak wynika z treści sprawozdania z realizacji projektu, na cmentarzu znajdowały się 84 macewy i fragmenty macew, które zadokumentowano fotograficznie. W czasie trwania projektu na terenie cmentarza zostały umieszczone także części kilku steli, których pochodzenie nie jest znane. Odczytane fragmenty inskrypcji pozwalają na stwierdzenie, że siedem macew pochodzi z okresu: po 1850 roku – lata 90. XIX wieku, zaś jedna, z której zachowała się górna część przerobiona na koło szlifierskie – prawdopodobnie z XX wieku. Obecnie ta nekropolia jest jedynym materialnym świadectwem wielowiekowego istnienia społeczności żydowskiej w Wohyniu.

Brama i dwie furtki w murze ogrodzeniowym cmentarza parafialnego, znajdujące się w części północnej ogrodzenia, na działce nr 1959 w Radzynie Podlaskim (numer w A/1665; wpis na wniosek strony)

Cmentarz parafialny w Radzynie Podlaskim został założony prawdopodobnie na początku XIX wieku. Po 1834 roku cmentarz powiększono w kierunku zachodnim, a następnie na nowym obszarze wydzielono część na pochówki osób wyznania prawosławnego. Obie części oddzielono drewnianym parkanem, przedłużonym pod koniec XIX wieku. W 1870 roku w środkowej części ówczesnego terenu cmentarza z inicjatywy Stanisława Floriana Korwin Szlubowskiego, właściciela prywatnego miasta Radzyna, wzniesiono kaplicę pw. św. Anny, z kryptą grobową rodziny. W 1895 roku rozpoczęto działania na rzecz powiększenia cmentarza grzebalnego. W 1897 roku cmentarz otoczono nieotynkowanym murem z cegły. W północno-wschodnim narożu wzniesiono tzw. domek grabarza. W tym czasie do obu wydzielonych części cmentarza, oddzielonych drewnianym parkanem, prowadziły odrębne wejścia: do części prawosławnej – brama od strony zachodniej (stanowiąca uprzednio główne wejście), zaś do części katolickiej – brama w murze od strony północnej. Brama ta znajdowała się na osi wspomnianej kaplicy pw. św. Anny. Z protokołu z wizytacji biskupiej z 1920 roku wynika informacja, że brama

do części katolickiej była „murowana, piękna, szczyt jej ubierają dwie duże urny z lane-go żelaza, opatrzona drewnianą bramą i takiemiż furtkami” Brama od strony północnej jest wyraźnym elementem wertykalnym w stosunku do niskiego muru ogrodzeniowego nekropolii. Wyróżnia ją indywidualnie opracowana forma architektoniczna. Brama zachowana jest w formie dwóch murowanych z cegły słupów o przekroju kwadratowym, podzielonych wydatnym gzymsem (okapnikiem) na dwie kondygnacje. Dolne kondygnacje pokrywają poziome pasy naprzemiennie ceglane i otynkowane. Górne części słupów ozdobione są z czterech stron pseudopilastrami, w których znajdują się prostokątne płyciny o ceglanym licu, z wyrobionymi w tynku, krzyżami łacińskimi. Słupy obiega bogato profilowany gzyms wieńczący. Na obu słupach osadzone są żeliwne „płonące” urny, elementy charakterystyczne dla plastyki nagrobnej o cechach klasycystycznych. Furtki z obu stron osadzone są między słupami bramy a skrajnymi słupkami ogrodzenia cmentarnego, zamykającymi kompozycję wejścia. Drewniane zamknięcia wymieniono po II wojnie światowej na metalowe. Brama nie pełni obecnie funkcji głównej bramy cmentarnej. Jest natomiast wyznacznikiem osi najstarszej części cmentarz, prowadzącej aleją w kierunku południowym do kaplicy pw. św. Anny, z kryptą grobową rodziny Korwin Szułbowski (kaplica została wpisana do rejestru zabytków w 2010 roku). Kaplica i reprezentacyjna brama stanowią zachowane, powiązane kompozycyjnie elementy historycznego rozplanowania cmentarza w Radzynie Podlaskim.

Kaplica grobowa Katarzyny z Osypowiczów Sereżynowej (wraz z kryptą oraz gruntem pod budynkiem), usytuowaną na cmentarzu parafialnym we Włodawie przy ul. Józefa Piłsudskiego 32, na działce nr 658 (numer w A/380; wpis na wniosek strony).

Kaplica grobowa Katarzyny z Osypowiczów Sereżynowej we Włodawie została wzniesiona w 1830 r. Jest usytuowana na cmentarzu grzebalnym, który został założony pod koniec XVIII w. i przeznaczony na pochówki zmarłych wyznania unickiego i rzymsko-katolickiego. Kaplica znajduje się w południowo-wschodniej, najstarszej, unickiej części cmentarza, na zakończeniu alejki wiodącej od bramy głównej w ogrodzeniu cmentarnym. Po zniesieniu unii brzeskiej w 1875 r. wyżej wymieniona unicka część nekropolii została zajęta pod pochówki zmarłych wyznania prawosławnego. Jednocześnie wzniesiono wówczas na cmentarzu nową kaplicę (prawosławną), do której przeprowadzono nową alejkę od bramy wejściowej – zmieniając w ten sposób nie tylko dotychczasowy układ komunikacyjny w obrębie cmentarza, ale również marginalizując pozycję kaplicy z 1830 r. w rozplanowaniu cmentarza. Kaplica jest murowana z cegły, obustronnie otynkowana, z kryptą (niedostępną), założona na planie prostokątnym, jednoprzestrzenna, z wejściem na osi od zachodu. Na kalenicy dachu umieszczony został kowalskiej roboty krzyż żelazny. Ściany elewacji są obecnie pozbawione dekoracji w postaci boniowanych naroży i okulusów (od strony północnej i południowej), udokumentowanej w ikonografii kaplicy z lat 80. XX w. Nad wejściem umieszczona została owalna, marmurowa tablica epitafijna z wrytym napisem: „Tu/ Spoczywa Ś. P. Katarzyna z Osypowiczów/ Sereżynowa/ Zmarła w dniu 14 kwietnia 1830 r./ Żyjąc lat 36/ Wieczny odpoczynek raczy dać Panie”. Powstanie budowli należy wiązać z inicjatywą fundatora posiadającego uprzywilejowaną pozycję w strukturze lokalnej społeczności, czego potwierdzeniem jest informacja w przywołanym powyżej akcie parafialnym, że Katarzyna z Osypowiczów Sereżynowa zmarła „w domu pod numerem pierwszym” i zostawiła po sobie owdowia-

łego męża – Pantaleona Seredyn (l. 50), „intendenta dochodów tabaczych”. Należy wyjaśnić, że tabaka od 1776 r. stanowiła dochód skarbowy. Rząd zawarł wówczas kontrakt ze Spółką (Dekert, Rafałowicz i Blank) o „liwerancję tabak”. Spółka dokonywała zakupów surowca, przerabiała go w założonych przez siebie czterech fabrykach (Warszawa, Poznań, Korzec i Kielce) i dostarczała do magazynów głównych, których było szesnaście. W 1790 r. wykupiono fabryki od spółki i przejęto monopol we własną administrację Komisji Skarbu (B. Markowski, *Administracja skarbowa w Polsce*, Warszawa 1931, s. 40). W ramach administracji rządowej została utworzona „dyrekcja tabaczna” wraz z całym aparatem urzędników, do których zapewne należał wyżej wspomniany Pantaleon Seredyn. Kaplica funkcjonuje w jego przestrzeni jako charakterystyczny historyczny obiekt w miejscu dawnej unickiej części cmentarza. Wokół zlokalizowane są najstarsze zachowane nagrobki, wpisane do rejestru zabytków ruchomych.

Należy dodać, że w 2017 roku, w wyniku postępowania wszczętego z urzędu, Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał decyzję, na podstawie której wpisano do rejestru zabytków **wodociągową wieżę ciśnień usytuowaną na działce nr 2/8 przy Alejach Raclawickich 42 w Lublinie, obejmującą: elementy murowanej zabudowy: budynek wieży ciśnień (z wyłączeniem jego współczesnego wyposażenia, tj. metalowego zbiornika wodnego oraz instalacji i urządzeń związanych z funkcjonowaniem wodociągu), dawny domek dozorczy, ogrodzenie z dwiema bramami i źródłem publicznym, oraz teren w granicach ogrodzenia**. Jednakże prawomocność decyzja uzyskała dopiero w m-cu lutym 2018 roku. Interesująca historia tego zabytku, oparta o nieznanne dotychczas materiały, została szczegółowo opisana w artykule Renaty Sarzyńskiej-Janczak „*Lubelska realizacja ulenowska: wieża ciśnień przy Alejach Raclawickich 42*”, zamieszczonym w 19 tomie „Wiadomości Konserwatorskich”.

SUMMARY

In 2017 the Historic Preservation Officer of the Lublin Province issued 10 administrative decisions to enter the following historical objects in the register “A” of immovable monuments: the works of architecture and construction: a tomb chapel from 1830, two presbytery buildings from the 19th c, three wayside chapels, a monument in a forest, a gate in the wall of a parish cemetery, a Jewish cemetery, and two places commemorating historical events connected with the repression against the Polish independence underground, in the cellars of tenement houses in Lublin. The decisions were preceded by research in archives, library queries and field surveys conducted by the Provincial Office for the Protection of Monuments with its branches. The majority of the historical monuments presented were entered in the provincial register of monuments as a result of the proceedings instituted ex officio.

It should be added that the water tower in Lublin was entered in the register of monuments in 2017, but the decision became final and binding in February 2018. The interesting history of the Lublin water tower was described in detail by Renata Sarzyńska-Janczak in the an article: “An Investment Based on a Loan from Ulen & Company: the Water Tower at Aleje Raclawickie 42 in Lublin”, published in the 19th volume of the “Restoration News”.

1. Horodyszcze, kapliczka murowana, fot. M. Gałęcka, 2017.

2. Horodyszcze, kapliczka drewniana, fot. M. Gałęcka, 2017.

3. Horodyszcze, widok na dwie kapliczki, fot. M. Gałęcka, 2017.

4. Janów Podlaski, kapliczka przy ul. Brzeskiej, fot. M. Gałęcka, 2017.

5. Kalilów, pomnik w lesie Hola, fot. M. Gałęcka, 2017.

6. Kamionka, dawna plebania, fot. M. Gałęcka, 2017.

8. Puchacze, plebania w parafii Dolha, fot. A. Frąckiewicz, 2017.

9. Radzyń Podlaski, brama do najstarszej części cmentarza, fot. A. Frąckiewicz, 2017.

7. Lublin, piwnice kamienicy ul. Krótka 4, ul. Jasna 8, fot. J. Studziński, 2017.

10. Włodawa, kaplica grobowa na cmentarzu parafialnym fot. R. Sarzyńska-Janczak, 2016.

11. Wołyń, fragment cmentarza żydowskiego, fot. A. Frąckiewicz, 2017.

ZABYTKI RUCHOME OBJĘTE OCHRONĄ KONSERWATORSKĄ POPRZEZ WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW „B” WOJ. LUBELSKIEGO W 2017 ROKU

Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał w 2017 r. pięć decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych i objął w ten sposób 85 obiektów ochroną prawną. Postępowania były prowadzone na wniosek właścicieli zabytków. Poniżej na podstawie decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych opracowanych przez Barbarę Stolarz i Katarzynę Tur-Marciszek zostały omówione zagadnienia dotyczące wpisów.

Lubartów

Elementy wyposażenia kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Anny

Polichromia prezbiterium oraz wyposażenie kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Anny w Lubartowie zostały wpisane do rejestru zabytków ruchomych w latach 1974 i 1981. W ramach wydanych wówczas kilku decyzji, ochroną prawną objęto szereg obiektów, które znajdowały się również w budynku plebanii, dzwonnicy i w kaplicy cmentarnej. W 2017 r. ks. Andrzej Jużko, proboszcz parafii rzymskokatolickiej pw. św. Anny w Lubartowie, po przejęciu w 2016 r. parafii św. Anny w administrację, przeprowadził wraz z pracownikami Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie rozpoznanie objętych wpisem zabytków ruchomych znajdujących się na terenie kościoła i budynków przykościelnych, w tym znajdujących się w budynku plebanii (w ramach ekspozycji muzealnej utworzonej ze środków unijnych podczas administrowania parafią przez ks. Andrzeja Majchrzaka) nie została objęta dotychczas wpisem do rejestru zabytków. W wyniku tych działań stwierdzono obecność kilkudziesięciu obiektów o cechach zabytków. Spowodowało to złożenie przez ks. Andrzeja Jużko wniosku o wpis do rejestru zabytków pominiętych dotychczas przedmiotów. W trakcie szczegółowego rozpoznania stwierdzono, że część obiektów znajdujących się w tzw. muzeum posiada numery inwentarzowe Muzeum Archidiecezjalnego. Przedmioty te nie zostały włączone do postępowania o wpis do rejestru zabytków. Następnie opracowano wykaz zabytków nie będących w inwentarzu muzealnym i dotychczas nie objętych wpisem, który 10 stycznia 2017 roku został zaakceptowany przez wnioskodawcę. Wykaz obejmuje zbiór zabytków, stanowiących kolejne, pominięte dotychczas elementy wyposażenia kościoła parafialnego lub zgromadzonych przez poprzedniego proboszcza ks. Andrzeja Tokarzewskiego i przekazanych na rzecz parafii, a obecnie eksponowanych w wyremontowanym budynku dawnej plebanii.

Do rejestru wpisano łącznie 45 obrazów, feretronów, rzeźb, lichtarzy, relikwiarzy, paramentów liturgicznych i szat.

Wśród nie wpisanych w 1974 i 1981 r. do rejestru zabytków odnaleziono malowany olejno na płótnie obraz przedstawiający w popiersiu św. Macieja. Obraz jest jednym z 11 zachowanych obrazów, wchodzących w skład cyklu zapewne 13 numerowanych dzieł. Znajdujące się na terenie parafii św. Anny obrazy przedstawiają: św. Piotra, św. Andrzeja, św. Jakuba Starszego, św. Filipa, św. Bartłomieja, św. Tomasza, św. Ma-

teusza, św. Jana lub św. Jakuba Młodszeo, św. Szymona, św. Judę Tadeusza i św. Macieja. Nie odnaleziono obrazów przedstawiających dwóch Apostołów, a być może także Jezusa Chrystusa, namalowanych na podstawie rycin z ok. roku 1589, autorstwa niderlandzkiego miedziorytnika Hendricka Goltziusa (1558-1617), które wchodzą w skład cyklu „Chrystus i Apostołowie”. Artysta był przedstawicielem niderlandzkiego manieryzmu i współzałożycielem tzw. akademii haarlemskiej. Jego ryciny przyczyniły się do rozprzestrzeniania manieryzmu na kontynencie europejskim. W dolnej części każdego z obrazów namalowana została bordiura, stanowiąca tło dla fragmentu tekstu wchodzącego w skład Credo Apostolorum. Każdy z cytatów zakończony jest liczbą porządkową, co pozwala przypuszczać w jakiej kolejności obrazy były ekspozowane, a także pozwala domniemywać, których przedstawień brakuje.

Indywidualnie zabytki reprezentują różnorodność pod względem historycznym, stylistycznym i artystycznym, a ich powstanie zamyka się w przedziale czasowym od XVIII wieku po początek XX wieku. Jednak jako całość stanowią wartościowy, interesujący ikonograficznie zbiór historycznie związany z funkcjonowaniem parafii, proboszczów i świątyni, jako materialny przekaz jej historii oraz miejscowości.

Wśród wielu działań podjętych przez ks. Andrzeja Jużko, proboszcza parafii św. Anny w Lubartowie należy wskazać współpracę nawiązaną z ks. Andrzejem Oleszką, dyrektorem Muzeum Archidiecezjalnego w Lublinie. Jej efektem jest konserwacja i powrót do parafii oraz do użytkowania w liturgii szeregu dzieł sztuki, które w ubiegłych latach były przekazywane do Muzeum Archidiecezjalnego, traktowanego jako swego rodzaju magazyn rzeczy niepotrzebnych. Wśród nich są niezwykle wartościowe, pochodzące zap. z ok. poł. XVII w. dwa gobeliny (tapiserie) flandryjskie, jeden z tkanymi scenami historii Abrahama, drugi z nieokreślonymi scenami ze Starego Testamentu. Gobeliny zostały wpisane do rejestru zabytków ruchomych w 1970 r. Po przeprowadzonej konserwacji zostały przekazane w 1981 r. do Muzeum Archidiecezjalnego, gdzie były przechowywane w magazynie. Dzięki wspólnej inicjatywie zostały przekazane na własność parafii pw. św. Anny w Lubartowie w celu zabezpieczenia, przeprowadzenia koniecznych prac konserwatorskich, a następnie wyeksponowania.

Radzyń Podlaski

Obraz „św. Mikołaj” w kościele pw. Świętej Trójcy

Również wyposażenie kościoła pw. Świętej Trójcy w Radzynie Podlaskim zostało wpisane do rejestru zabytków ruchomych w minionych latach. Jednakże w 2017 r. ks. Andrzej Kieliszek zgłosił do wpisu do rejestru obraz odnaleziony na strychu plebanii parafialnej. W wyniku postępowania administracyjnego dokonano rozpoznania i oględzin przedmiotu wpisu. Jak wynika z danych przekazanych przez wnioskodawcę oraz historii miejscowości, obraz z dużym prawdopodobieństwem należał do wyposażenia nieistniejącej cerkwi unickiej pw. Św. Jerzego w Radzynie Podlaskim. Parafia unicka w Radzynie z cerkwią pw. Św. Jerzego powstała w roku 1703 z fundacji Stanisława Antoniego Szczuki. Po synodzie zamojskim, który odbył się w roku 1720 (dokumenty zatwierdzone przez papieża w 1724 roku i opublikowane w 1725 jako obowiązujące) w ramach latynizacji liturgii, zacierania różnic w obu obrządkach i zbliżenia rytów, wprowadzono do cerkwi m.in. ołtarze boczne. Autorka artykułu „Dzieje parafii unickiej w Radzynie Podlaskim” (Radzyński Rocznik Humanistyczny, t. 6, 2008, s. 28-47) wskazuje, że w lewym ołtarzu bocznym umieszczono obraz Świętego Mikołaja, a w prawym obraz Świętego Michała.

Po upadku powstania styczniowego, tajny ukaz carski Mikołaja I zapoczątkował represje wobec wyznawców kościoła greckokatolickiego, zmuszając ich do przejścia na prawosławie, a w 1886 roku nowy administrator diecezji chełmskiej biskup Wójcicki, polecił proboszczom, wspólnie z lokalnymi władzami uprzątnięcie z cerkwi bocznych ołtarzy, organów, ławek i konfesjonałów.

W roku 1875 wszystkie parafie unickie, w tym radzyńska zostały zlikwidowane i zamienione na prawosławne. W roku 1878 drewniana cerkiew w Radzynie została przez władze rosyjskie rozebrana. Cerkiew pod tym samym wezwaniem, w stylu moskiewsko-bizantyjskim wybudowano w nowym miejscu. Oddano ją do użytku w 1882 roku. Do tej cerkwi przeniesiono unicki ikonostas. Brak jest informacji o losach pozostałych obiektów wyposażenia cerkwi unickiej. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że w ramach ratowania wyposażenia, część trafiła do parafii rzymskokatolickiej pw. św. Trójcy, której księża wbrew carskim zakazom udzielali posługi wiernym wyznania greckokatolickiego. Obraz wykonany w technice olejnej na płótnie, został nabity na deskę ze spongami, obrobioną ręcznie i zamontowany w ołtarzu bocznym, co potwierdza zachowany fragment nabitej na obraz ramy barokowej. Przypuszczalnie obraz w okresie usuwania elementów łacińskich z cerkwi lub rozbiórki cerkwi, został zdemontowany i ukryty.

Kompozycja wykazuje wysokie walory artystyczne w sposobie malowania oraz dbałości o szczegóły w ukazaniu postaci i stroju biskupiego w obrządku wschodnim. Obraz nie nosi śladów przemalowań i wtórnych reperacji, jedynie zniszczenia związane z upływem czasu i warunkami przechowywania. Na podstawie danych historycznych, cech stylistycznych i walorów artystycznych można określić czas powstania obrazu na połowę wieku XVIII, co uzasadnia objęcie obiektu ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków – zgodnie z intencją wnioskodawcy.

Skierbieszów

Elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP i św. Dominika

W wyniku postępowania administracyjnego prowadzonego na wniosek ks. Janusza Dudzicza – proboszcza parafii rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia NMP w Skierbieszowie, wpisano do rejestru w 2017 r. sześć zabytków: ołtarz główny, dwie rzeźby kłęzących aniołów, obraz Matka Boska z Dzieciątkiem wraz z sukienką z ołtarza głównego, obraz św. Izidor z ołtarza głównego. W wyniku rozpoznania, stwierdzono, że kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP i św. Dominika w Skierbieszowie, wraz z zabytkowym wyposażeniem wnętrza, uznany został za zabytek decyzją z 13 maja 1957 roku, znak: KL.V-Oa/192/56, a następnie wpisany z wyposażeniem wnętrza do rejestru zabytków woj. zamojskiego decyzją z 30 marca 1983 roku, znak: KL-534/20/83. Obie decyzje nie precyzują wyposażenia kościoła objętego wpisem. W trakcie przeprowadzonych oględzin stwierdzono, że na stanie kościoła znajduje się szereg zabytków ruchomego wyposażenia. Wobec faktu demontażu części wyposażenia z powodu remontu kościoła oraz ograniczenia przedmiotu wpisu przez wnioskodawcę do ołtarza głównego, dokonano jego szczegółowej analizy.

Historia parafii i kościoła sięga wieku XV, od wieku XVII miejscowość była siedzibą biskupów chełmskich, a świątynia prepozyturą kanoników katedry chełmskiej. Powstały w XVII w. kościół uległ w ciągu wieków poważnym zniszczeniom, w tym wojennym, które spowodowały również straty w wyposażeniu. W roku 1942 wyposażenie kościoła

zostało zdemontowane, a w świątyni urządzono magazyn. Po II wojnie światowej rozpoczęto prace remontowe kościoła. W roku 1957 poddano restauracji i przywrócono do wnętrza ołtarz główny. Jak wskazują przekazy ikonograficzne ołtarza sprzed 1939 roku – w porównaniu do stanu obecnego, obiekt został w głównej strukturze zachowany, a zniszczone fragmenty zostały odtworzone i uzupełnione w stylistyce historycznej z drobnymi zmianami np. uszaki odtworzono bez scen figuralnych rzeźbiarskich, zwieńczenie uzyskało nowe elementy jak gloria i putta, a anioły z gzymsu zostały ustawione na odwróconych podstawach. Biorąc jednak pod uwagę ww. przekaz ikonograficzny, istnieje możliwość poprawnego montażu elementów lub odtworzenie niektórych motywów. Jak wskazują autorzy hasła dla kościoła w Skierbieszowie (Zabytki Sztuki w Polsce, Małopolska, Warszawa 2016, s. 1268) ołtarz główny jest zabytkiem sztuki barokowej, powstałym ok. 1700 roku. Wskazują również na kultowy charakter obrazu z przedstawieniem Matki Boskiej z Dzieciątkiem (słynącego cudami). W opisie wyposażenia nie odniesiono się do obrazu z przedstawieniem św. Izydora, który jest na zasuwie ołtarza głównego, obecnie trudno dostępny i uszkodzony. Obraz został namalowany w 1881 r. i jest sygnowanym dziełem Ludomira Kiesewettera (1845-1903), snycerza i księgarza urodzonego w Zamościu, a działającego na Lubelszczyźnie, nauczyciela malarstwa i snycerki, autora prac m.in. dla Katedry Lubelskiej.

Wysokie

Elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archaniola

W 1972 r. 5 elementów wyposażenia neogotyckiego kościoła pw. Św. Michała Archaniola zostało wpisanych do rejestru zabytków ruchomych. Były to starsze elementy wyposażenia, pochodzące z wcześniejszych, rozebranych świątyń. W 2017 r. na wniosek ks. Krzysztofa Maksymowicza, proboszcza parafii wszczęto postępowanie o objęcie ochroną prawną organów, a następnie neogotyckiego wyposażenia świątyni oraz pozostałych elementów o wartościach artystycznych, historycznych i naukowych.

Kościół wzniesiony w latach 1905-1908 z ofiar parafian i przy pomocy ordynacji zamajskiej jest kolejną świątynią w parafii rzymskokatolickiej pw. św. Michała Archaniola w Wysokiem erygowanej 30 września 1413 r. przez bpa Wojciecha Jastrzębca (na początku XV w. wzniesiono tu drewniany kościół pw. Wniebowzięcia NMP i św. Wojciecha). Fundatorem był Jan Bidziński. W okresie od 1560 r. do 1625 r. kościół był w rękach kalwinów. Zbór założyli Kaszowscy, właściciele Wysokiego. Ok. 1800 r. rozpoczęto budowę nowego, murowanego kościoła w stylu klasycystycznym, fundacji księżnej Jabłonowskiej. Do XIX w. parafia należała do diecezji krakowskiej, archidiaconatu zawichoskiego, dekanatu Urzędów. W XIX w. i na pocz. XX mieszkał tu znikomy odsetek ludności wyznania prawosławnego, stąd domniemanie, iż obraz Matki Boskiej Nieustającej Pomocy znajdujący się w ołtarzu bocznym pochodzi z prawosławnej cerkwi.

Bp Franciszek Jaczewski konsekrował w 1914 r. obecnie istniejący kościół. Był on niszczone w czasie I i II wojny światowej i remontowany m.in. w 1921 r., po II wojnie światowej oraz w latach późniejszych. Z czasu przed II wojną światową pozostały neogotyckie elementy wyposażenia, jednorodne stylistycznie: ołtarz główny i przytęczowe wraz z elementami ich wystroju, parapet chóru muzycznego wraz z organami i prospektem organowym, ambona, chrzcielnica, konfesjonały, ławki, żyrandole, elementy wyposażenia zakrystii: szafa i lavabo. Pozostałe elementy wyposażenia kościoła były uzupełniane

w stylistyce nawiązującej do neogotyku, dzięki czemu całe wnętrze reprezentuje ten styl i jest pod tym względem jednorodne.

Kodeń

Nagrobek Emilii Mazanowskiej Uljanickiej na cmentarzu prawosławnym

Na wniosek ks. Jana Grajko, proboszcza prawosławnej parafii pw. Świętego Michała Archaniola w Kodniu wszczęto postępowanie o wpis do rejestru zabytków ruchomych nagrobka Emilii Mazanowskiej Uljanickiej. W wyniku rozpoznania stwierdzono, że dla założenia cmentarnego została założona karta cmentarza. Z zawartych w niej danych wynika, że cmentarz został założony w 1 poł. XIX w. dla ludności unickiej. Na karcie zawarto informację, że będący przedmiotem postępowania nagrobek jest najstarszym istniejącym na cmentarzu, pochodzącym z 1869 r. Jest to nagrobek figuralny. Od 1875 r. cmentarz przeznaczono dla wiernych wyznania prawosławnego. W 2016 r. opracowana została przez Jacka Studzińskiego karta ewidencyjna dla przedmiotowego nagrobka. W Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce, wydany w 2006 r., zapisano, że przedmiotowy klasycystyczny nagrobek upamiętnia Emilię z Mazanowskich Uljnicką, zmarłą w 1869 roku i wykonany został w konwencji rzeźby antycznej. Nagrobek powstał w okresie funkcjonowania cmentarza unickiego i jest najstarszym zachowanym elementem sztuki sepulkralnej na cmentarzu. Rzeźbiarska forma nagrobka posiada wysokie walory artystyczne. Nagrobek wykonany w podobnej konwencji znajduje się na cmentarzu unickim w Jabłoni, co może wskazywać na powstanie obiektów w jednym warsztacie.

SUMMARY

In 2017 the Historic Preservation Officer of the Lublin Province issued 5 decisions on entry in the register of movable monuments and thus provided the following 85 objects with legal protection: 45 objects from the furnishings of Saint Anne Roman Catholic church in Lubartów, a picture of Saint Nicholas from the Holy Trinity parish church in Radzyń Podlaski, a figurative tomb of Emilia Mazanowska Uljanicka (died in 1869) in the Orthodox cemetery in Kodeń, 6 elements of the furnishings from the Assumption of Blessed Virgin Mary and Saint Dominic parish church in Skierbieszów, 32 elements of the furnishings from Saint Michael the Archangel parish church in Wysokie. The decisions on entry in the register of movable monuments were prepared by Barbara Stolarz and Katarzyna Tur-Marciszek.

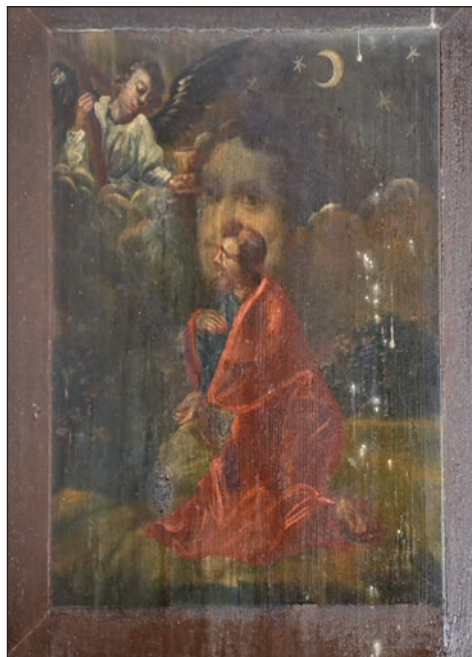
1. Lubartów, obraz św. Maciej obraz z cyklu apostołskie wyznanie wiary – Credo, poł. XVIII w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

3. Lubartów, obraz Jezus dźwigający krzyż, pocz. XVIII w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

2. Lubartów, obraz Ukrzyżowanie, XIX w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

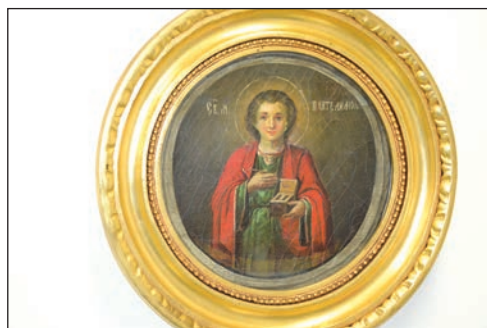
4. Lubartów, obraz Modlitwa Jezusa w Ogrójcu, pocz. XVIII w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

5. Lubartów, obraz Śmierć sprawiedliwego, XIX w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

6. Lubartów, obraz Śmierć niesprawiedliwego, XIX w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

8. Lubartów, obraz św. Pantaleon, XIX w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

9. Lubartów, rzeźba św. Andrzej, 2 poł. XVIII w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

7. Lubartów, obraz św. Łukasz i św. Tymoteusz, XVIII w., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

10. Radzyń Podlaski, obraz św. Mikołaj, ok. poł. XVIII w., fot. Archiwum WUOZ w Lublinie, 2017 r.

12. Radzyń Podlaski, obraz św. Mikołaj, fragment, ok. poł. XVIII w., fot. Archiwum WUOZ w Lublinie, 2017 r.

11. Radzyń Podlaski, odwrocie obrazu św. Mikołaj, ok. poł. XVIII w., fot. Archiwum WUOZ w Lublinie, 2017 r.

13. Kodeń, nagrobek Emilii Mazanowskiej Uljanickiej, 2 poł. XIX w., fot. Archiwum WUOZ w Białej Podlaskiej, 2017 r.

15. Skierbieszów, obraz Matka Boska z Dzieciątkiem, XVIII w., fot. B. Stolarz, 2017 r.

14. Skierbieszów, ołtarz główny, fot. B. Stolarz, 2017 r.

16. Skierbieszów, ołtarz główny, fragment kolumny, fot. B. Stolarz, 2017 r.

17. Wysokie, ołtarz główny neogotycki, 1913-1914 r., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

19. Wysokie, ołtarz przytęczowy lewy neogotycki z obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, ok. 1928 r., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

18. Wysokie, rzeźba św. Mikołaj w ołtarzy głównym, fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

20. Wysokie, ołtarz przytęczowy prawy neogotycki z obrazem Św. Franciszek pod krzyżem, ok. 1928 r., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

21. Wysokie, konfesjonal neogotycki, fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

23. Wysokie, rzeźba z baldachimu ambony Chrystus, fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

22. Wysokie, ambona neogotycka, 1914 r., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

24. Wysokie, chrzcielnica, 1938 r., fot. K. Tur-Marciszek, 2017 r.

25. Wysokie, inskrypcja na chrzcielnicy, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

26. Wysokie, ławki neogotyckie, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

27. Wysokie, żyrandol, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

28. Wysokie, parapet chóru muzycznego z ok. 1914 r. i prospekt organowy, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

29. Wysokie, tabliczka znamionowa organów z 1909 r., fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

30. Wysokie, lavabo neogotyckie, fot. K. Tur-Marciszuk, 2017 r.

III. Realizacje

Barbara Stolarz

PRACE KONSERWATORSKIE PRZY WYPOSAŻENIU PREZBITERIUM KOŚCIOŁA PW. WNIEBOWZİĘCIA NAJŚWIĘTSZEJ MARII PANNY W KRAŚNIKU – BOGACTWO PRZEKAZU ARTYSTYCZNEGO I TEOLOGICZNEGO

Kolejnym tematem, który chciałabym poruszyć na łamach *Wiadomości konserwatorskich* w celu przybliżenia problematyki konserwatorskiej kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia NMP w Kraśniku jest wnętrze prezbiterium. Wyposażenie prezbiterium kościoła poddane dotychczasowym pracom konserwatorsko-restauratorskim (w ramach realizacji projektu działania Infrastruktura kultury i turystyki – projekty regionalne RPO) w latach 2010-2013 stanowią:

ołtarz główny – struktura

Manierystyczny ołtarz z lat 1620-30 (datowanie z Katalogu Zabytków) to forma, trójosiowa, jednokondygnacyjna z rozbudowanym zwieńczeniem, tworzącym bogatą kompozycję architektoniczno-rzeźbiarską, wzbogaconą obrazami. Sama struktura ołtarza głównego posiada bogaty przekaz teologiczny związany z propagowaniem treści religijnych poprzez sceny malarskie oraz rzeźbiarskie przedstawienia proroków, doktorów kościoła i świętych patronów. Bez wątplenia ołtarz kraśnicki spełnia wymogi soboru trydenckiego, gdzie bardzo mocno podkreślano ofiarny charakter mszy świętej i kładziono nacisk na kult Eucharystii. Ołtarz z całą nastawą i kompleksem rzeźb, kolumn i obrazów stał się widzialną sceną tego co się dzieje podczas Ofiarowania, gdzie główną rolę odgrywało tabernakulum, umieszczone w części środkowej. Sprawowane obrzędy, a zwłaszcza Podniesienie miały być widoczne dla wierzących, a najlepszą formą tego wyrazu miał być typ ołtarza architektonicznego, zaakceptowany reformą liturgiczną wprowadzoną w latach 20. XVII wieku.

Na podstawie ołtarza po obu stronach antepedium umieszczono starotestamentowe postaci Mojżesza i Aarona, przekazicieli Boskiego Objawienia, zapowiadających przyjsie Zbawiciela. Mojżesz z tablicami dziesięciorga przykazań, uchodzi za najważniejszą figurę Jezusa, obaj wyprowadzili lud z niewoli; Mojżesz naród żydowski z niewoli egipskiej, a Chrystus z niewoli grzechu. Mojżesz przyniósł stare prawo, a Jezus nowe. Aaron, brat Mojżesza to kapłan, ukazany w szatach kapłańskich (określonych w Księdze Wyjścia). Przykazania Boże i sprawowanie ofiary dla uczczenia Boga to podwaliny funkcjonowania Kościoła. Zasłone murowanej mensy ołtarza stanowi antepedium, wykonane ze blachy złoconej i srebrzonej metodą trybowania, z ukazaną sceną Adoracji Matki Bożej przez św. Różę i św. Dominika w scenerii winnicy pańskiej. W bogactwo roślinności

wplecione zostało również przedstawienie kościoła kraśnickiego. Całość sceny zamyka bogata rama. Antepedium, choć późniejsze, stanowi ilustrację do wezwania kościoła i wpisuje się w przekaz teologiczny całości ołtarza.

Podstawę retabulum wypełniają obrazy z przedstawieniami: Mszy Świętej i Przyjmowania Komunii Świętej, dopełnione płaskorzeźbionymi przedstawieniami Ewangelistów. Ustanowienie Eucharystii z przeistoczeniem Ciała i Krwi podczas Ostatniej Wieczerzy jako pamiątka po Chrystusie, zostało zapisane przez Ewangelistów i stało się podwaliną ewangelizacji poprzez słowo.

Część środkowa z obrazem tytularnym flankowana jest rzeźbiarskimi przedstawieniami papieża, ojców kościoła po lewej św. Grzegorza (reformatora kościoła) po prawej św. Augustyna z modelem kościoła (teologa, organizatora życia kościelnego, patrona kanoników).

Górną część retabulum, oddzieloną gzymsem, tworzy monogram IHS w glorii oraz kielich – symbol eucharystii – w tarczy. Adorują go męczennicy za wiarę, patroni kościoła polskiego – biskupi: po lewej św. Stanisław, po prawej św. Wojciech natomiast od zewnętrznej strony doktorzy kościoła: po lewej św. Hieronim (m.in. tłumacz pisma świętego na język łaciński), po prawej św. Ambroży (zwalczający pogaństwo).

W zwieńczeniu ołtarza znajduje się rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego z krzyżem, w geście Pantokratora. Po jego bokach anioły trzymają szarfy z napisem: *Imphatori Mmori – władca śmierci*. Boki flankują rzeźby: św. Zygmunta (czyniącego pokutę za grzechy) i św. Floriana (propagatora ognia wiary, czczonego przez kanoników). Przedstawienie stanowi uhonorowanie Chrystusa, zwycięzcy śmierci, odkupiciela przez eucharystię. Dopełnienie rzeźbiarskie ołtarza stanowią przedstawienia aniołów w wielu konfiguracjach i ujęciach.

Kompozycja ołtarza to także upamiętnienie fundatorów świątyni kraśnickiej, o czym świadczą tarcze herbowe wkomponowane w bogaty detal snycersko-rzeźbiarski struktury. Kolejno od góry:

- w zwieńczeniu po lewej stronie – Korczak, pośrodku – Topór, po prawej stronie – Rawicz,
- w części środkowej po lewej stronie – Jelita, po prawej stronie herb Ostrogskich,
- na dole po stronie lewej pod obrazem Mszy Świętej – Rola, po stronie prawej pod obrazem Przyjmowania Komunii Świętej – herb Ciołek.

Herby ze zwieńczenia honorują protoplastów rodu Tęczyńskich z gałęzi kraśnickiej i krakowskiej, spokrewnionych z rodem Konińskich z Końskowoli tj. Andrzeja Tęczyńskiego Rabsztyńskiego z żoną Barbarą z Konińskiej Woli i babką Anną z Gorajskich. Część środkowa uwiecznia fundatorów ołtarza: II ordynata Tomasza Zamoyskiego i jego żonę Katarzynę z Ostrogskich. Część dolna z herbami występującymi bezpośrednio pod obrazami, winna upamiętniać osoby z rodzin fundatorów, a być może odnosić się do osób pełniących ważne stanowiska w kraju. Ołtarz stanowi uhonorowanie wszystkich właścicieli Kraśnika, fundatorów świątyni i jej uposażenia. Pomimo, że umieszczanie gołęi świeckich w ołtarzach było zakazane przez uchwały Soboru Trydenckiego, to – jak wskazuje Jerzy Kowalczyk, megalomania rodu u pobożnego Tomasza Zamoyskiego była silniejsza.¹ Fundacje kraśnickie Tomasza Zamoyskiego zbiegły się z wielką aktywnością

¹ J. Kowalczyk, Koronacja Najświętszej Marii Panny w Kraśniku-dzieło Jana Kasińskiego (w:) *Roczniki Humanistyczne*, 1994, z. 4, s. 139.

kanoników regularnych tej kongregacji.² Jak informuje Kowalczyk, Tomaszowi – twórcy ordynacji Zamojskiej, zależało na nabyciu miasta z zamkiem o starej metryce, co dodałoby splendoru młodemu senatorowi. Dlatego też, wbrew zasadom umieszczono w ołtarzu wymienione powyżej herby, włączając Zamojskich w nurt tradycji założycieli miasta Kraśnika, Tęczyńskich.

Ołtarz stanowi dzieło sztuki rzeźbiarsko-snycerskiej o wysokim kunszcie artystycznym i przemyślanym zamyśle teologicznym w treści. Zapewne fundator ołtarza, jak również jego bezpośredni odbiorcy – kanonicy, mieli istotny wpływ na treść i formę przedstawieniową. W okresie kontrreformacji ołtarz główny stanowiący centralne miejsce każdej mszy świętej był szczególnie eksponowany.

Duża kubatura obiektu wypełniającego w całości ścianę ołtarzową, całkowicie pozłoczonego, oraz mnogość detalu rzeźbiarsko-snycerskiego, stanowiła wyzwanie dla konserwatorów dzieł sztuki. Większość elementów i detali została zdemonstrowana i przewieziona do pracowni w Krakowie, gdzie została poddana specjalistycznym zabiegom konserwatorsko-pozłotniczym. Stan zachowania elementów był zróżnicowany i wymagał wykonania złoceń na nowo lub uzupełnienia zniszczonych fragmentów, obejmujących kilkaset metrów bieżących.

Ważne informacje dotyczące historii ołtarza przekazał ks. prof. dr hab. Kazimierz Łatak, który dotarł do materiałów potwierdzających zjazd całej kapituły generalnej w Kraśniku w czerwcu 1635 roku. Uznał on jednocześnie, że była to data konsekracji ołtarza (podwójne ważne wydarzenie).³ Ołtarz mógł być ukończony nieco wcześniej (obraz tytułarny wykonany został w 1631 roku) ale mógł być też wykańczany w detalu aż do daty konsekracji. Odnaleziony podczas prac remontowych w niszy podstawy ołtarza depozyt z aktem poświęcenia kościoła i ołtarza z 1506 roku (choć nie uwierzytelniony) i jednocześnie nadania odpustu, wskazuje na zakończenie jakiegoś etapu prac przed tą datą. Dokument ten został odnaleziony podczas prac w roku 2009. Znajdował się w cynowej puszcze wraz z innymi przedmiotami. Został opisany przez Dominika Szulca i Ewę Zielińską.⁴ Autorzy opracowania wskazują na specyfikę znaleziska traktowanego jako „grób ołtarzowy”. Wskazują, że zwyczaj zamykania relikwii w ołtarzach, poświadczony źródłowo od 2 poł. IV wieku, a następnie ujęty w ramy przepisów kościelnych, stał się ważnym elementem obrzędu poświęcenia kościoła i ołtarza, jako warunek niezbędny do sprawowania liturgii mszalnej (w Polsce od XI-XII wieku).⁵ Informacja ta może wskazywać, że w tym roku odbyła się konsekracja wcześniejszego ołtarza głównego kościoła kraśnickiego. Tak więc nowy ołtarz fundacji Zamoyskiego, ustawiono w tym samym miejscu, z zachowaniem przekazu historycznego. Brak jest informacji, co się stało z poprzednim ołtarzem. Być może trafił do innego kościoła np. w Rzeczycy Księżej, obsługiwanej przez kanoników, gdzie w roku 1611 dokonano konsekracji kaplicy na

² J. Kowalczyk, dz. cyt., s. 140.

³ K. Łatak, Konwent kraśnicki i jego aktywność od fundacji do kasaty, wykład wygłoszony na konferencji naukowej Klasztor kanoników regularnych – rola kulturotwórcza i cywilizacyjna w mieście i regionie, Kraśnik 12-14 czerwca 2015 r.

⁴ D. Szulc, E. Zielińska, Lublin, Depozyt znaleziony w ołtarzu kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kraśniku (w:) *Miedzy tekstem a znakiem. Prace ofiarowane Profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, pod red. Aleksandry Jaworskiej i Sławomira Górczyńskiego, Warszawa 2013, s. 231-249.

⁵ J. w. s. 234.

część Świętego Krzyża oraz świętych męczenników Stanisława i Wojciecha, być może uległ zniszczeniu. W każdym razie w wyposażeniu kościoła kraśnickiego brak jest dzieł sztuki wcześniejszych niż renesansowe wyposażenie prezbiterium. Zapewne uzasadnia to burzliwa historia świątyni, w tym grabieżcze ataki m.in. kozaków, którzy w listopadzie 1648 roku dokonali dewastacji, rabunku ołtarzy i rzezi 300 osób w kościele, w tym prepozyta Malanowskiego.⁶

obrazy predelli z przedstawieniami: „Msza święta”, „Przyjmowanie komunii świętej”

Obrazy predelli związane bezpośrednio z ołtarzem, powstały równolegle z jego strukturą w latach 1620-1630. Ponieważ są to obiekty małych rozmiarów i umieszczone zostały w mało widocznym miejscu, postanowiłam dokonać ich bardziej szczegółowego opisu.

Scena na obrazie po prawej stronie z przedstawieniem udzielania komunii jest wielopłaszczyznowa. Na pierwszym planie w narożniku lewym znajduje się odwrócona postać młodego duchownego w stroju kanonika, po stronie prawej twarzą do widza mężczyzna ubrany w strój świecki – watowany wams (rzezana, gęsto nacinana tkanina), krótkie bufiaste spodnie, ozdobione karbowaną krezą pod szyją i na mankietach, w kapeluszu z kitą piór na głowie, twarz okolona bujnym zarostem. W rękę trzyma halabardę, a za nim gromadzą się inni halabardnicy. Na planie środkowym scena udzielania komunii klęczącym dostojnikom. Kapłan udzielający komunii odwrócony od ołtarza w formie retabulum ustawionego na mensie. W centrum retabulum obramionego kolumnami obraz prawdopodobnie ze sceną Zmartwychwstania. Duchowny podaje opłatek z postacią Dzieciątka Jezus w glorii (podkreślenie prawdziwości przeistoczenia). Komunia podawana jest klęczącemu na klęczniku królowi, ubranemu w kapę liturgiczną, spod której widoczna jest kresa. U jego stóp klęczy giermek trzymający koronę. Po obu stronach króla klęczą dostojnicy ubrani w płaszcze – delie z dużymi kołnierzami gronostajowymi, podszywane futrem. Widoczne są karbowane krezy, twarze okala zarost. W głębi stojąca postać ubrana w krótki przewiązany wstęgą żupan i wąskie spodnie wkładane w krótkie buty. Na wierzchu ma delię z gronostajowym kołnierzem i podbiciem. Na głowie korona (obwód z kabłąkiem podbita czerwoną tkaniną), twarz jest starcza z bujnym zarostem. Za postacią halabardnicy w zbrojach, po lewej duchowni w strojach kanoników, po prawej klęczący żebracy. Scena rozgrywa się we wnętrzu architektonicznym z widokami na zewnątrz, gdzie po stronie prawej widoczny fragment budowli na planie centralnym. Ponad obrazem złożona tarcza z herbem Ciołek.

Scena po lewej z przedstawieniem Mszy Świętej, a ściślej moment wystawienia Najświętszego Sakramentu i jego adoracja, również rozgrywa się we wnętrzu z otwartym widokiem na zewnątrz. Wnętrze posiada kolumny i półokrągłe okna oraz ołtarz w formie retabulum z obrazem prawdopodobnie Ukrzyżowania. Odwrócony do ołtarza (forma gotyckiego retabulum) kapłan w ornacie trzyma hostię, tak jak poprzednio z Dzieciątkiem w glorii. Po jego bokach klęczą młodzieńcy z asysty ołtarzowej, trzymający dzwonek i zapaloną pochodnię. Przed ołtarzem klęczy grupa osób. Na pierwszym planie w przykłęku mężczyzna w czerwonym lekkim płaszczu z krezą pod szyją. Twarz

⁶ I. Makarczyk, Kraśnik, klasztor, miasto i parafia w kronikach Stefana Ranatowicza oraz Benedykta Samotulskiego, referat wygłoszony na konferencji naukowej Klasztor kanoników regularnych w Kraśniku – rola kulturotwórcza i cywilizacyjna w mieście i regionie, Kraśnik 12-14 czerwca 2015 r.

z zarostem, przypomina osobę króla z poprzedniego obrazu. Mężczyźnie towarzyszą dwie kobiety ubrane w suknie z fortugałami (wzór mody hiszpańskiej) z bufiastymi rękawami, wykończone pod szyją wysokimi, sztywnymi pionowymi krezami i kruszkami na mankietach. Kobieta klęcząca bezpośrednio za mężczyzną, nie ma nakrycia głowy, widoczny jest fragment diademu lub innej biżuterii wpiętego we włosach. Druga kobieta klęcząca za nią na głowie ma finezyjnie upięty czepiec (przynależny mężatkom). Przed centralnie umieszczoną grupą ukazana jest w półpostaci odwrócona tyłem młoda kobieta i zwrócony twarzą do widza mężczyzna, ubrani w stroje analogicznie jak poprzednie osoby. Para zdaje się nie uczestniczyć w nabożeństwie i zajęta jest rozmową. Być może zajmują się dzieckiem, którego główka jest widoczna pomiędzy nimi. W głębi, za grupą centralnie umieszczonych osób, widoczni mężczyźni ubrani w płaszcze wykończone krezami, zwrócenie do ołtarza, klęczą ze złożonymi rękami. W tle widzianym przez otwartą ścianę po stronie lewej, przesłoniętą kotarami, widoczna jest wieża z oknami. W jednym oknie wychylona postać ubrana w płaszcz z kołnierzem i łańcuchem na nim, z koroną na głowie. Twarz okolona zarostem. Pod oknem stojący mężczyzna, zwrócony w kierunku postaci w oknie, ubrany w wams, pończochy podwiązane wstążkami i trzewiki. Pod szyją kreza, w rękę kapelusz z kitą z piór. Za mężczyzną drugi (słabo czytelna postać), ubrany w płaszcz wykończony krezą. W tle widoczny fragment muru, nakrytego dachówką. Ponad obrazem złożona tarcza z herbem Rola.

Scenografia obu obrazów, nawiązuje bezpośrednio do epoki współczesnej artyście. Postacie ubrane w stroje z 2 poł. XVI i początków XVII stulecia o wzorach mody zachodniej, związane są bezpośrednio z dworem królewskim i jego otoczeniem. Ubiory przedstawione na obrazach uszyte zostały z drogocennych materiałów. Noszone były na uroczyste okazje jak śluby, pogrzeby, święta kościelne, sejmiki, sejmy, i starannie przechowywane. Były też skrupulatnie wymieniane w inwentarzach i testamentach. Jak pisze Anna Sieradzka: *„Tylko nieliczni mężczyźni z kręgów dworskich m.in. król Zygmunt III Waza i jego najbliższe otoczenie, czy zamożnego mieszczaństwa przyjmowali wówczas wzory mody zachodniej: kuse, watowane wamsy (...) i krótkie, bufiaste spodnie (...)”*⁷

W dokumentacji obrazów w postaci kart ewidencyjnych pojawia się informacja o powstaniu tych zabytków być może w warsztacie Tomasza Dolabelli. Za autorstwem Dolabelli obrazów ołtarzowych przemawia ich stylistyka, ale również nawiązanie do innego dzieła tego malarza z Pałacu Dożów w Wenecji, przedstawiającego Dożę Pasquale Cicogna adorującego Sakrament. Kompozycje obu obrazów kraśnickich nawiązują do tego przedstawienia w scenografii i uwspółcześnieniu osób przedstawionych w strojach z epoki. Tomasz Dolabella był nadwornym malarzem króla Zygmunta III Wazy (1587-1632), który sprowadził artystę do Polski ok. roku 1600, oraz artystą jego następcy Władysława IV Wazy (1632-1648). Tak więc powstanie obrazów należałoby połączyć z osobą króla Zygmunta III Wazy, który wraz z dworem został przedstawiony jako tło dla ukazania teologicznego wymiaru. Wspomniana przez J. Kowalczyka potrzeba Tomasza Zamoyskiego dodania sobie splendoru, znalazła odzwierciedlenie również w tych przedstawieniach, ukazujących króla Zygmunta III Wazę, który koronę Polski uzyskał dzięki wsparciu ojca Tomasza. To hetman Jan Zamoyski zwyciężył przeciwników Zygmunta w walce o tron polski, i dzięki temu uzyskał koronę w roku 1587. Ponadto, pomimo luterkańskich, korzeni Zygmunt wychowany był w wierze katolickiej. Na ob-

⁷ Anna Sieradzka, *Tysiąc lat ubiorów w Polsce*, Warszawa 2003, s. 62.

razach kraśnickich król przedstawiony jest w scenach związanych z liturgią kościoła katolickiego, a w scenie przyjmowania komunii świętej ubrany jest w kapę – strój przynależny duchownym, co miało dodatkowo podkreślić związki korony z wiarą katolicką w okresie kontrreformacji. Uwspółcześnienie postaci przedstawionych na innych trzech płótnach z kościoła kraśnickiego: „Sąd mistyczny”, „Procesja różańcowa” i „Msza dziękczynna” szczegółowo przeanalizował Władysław Tomkiewicz, wskazując wprost osoby historyczne i podkreślając przewagę weryzmu ideologicznego nad weryzmem historycznym w ukazaniu postaci.⁸ Obrazy te powstały w 1626 roku na zlecenie kraśnickiego bractwa różańcowego, którego protektorem był wówczas ordynat Tomasz Zamoyski. Jak wskazuje Tomkiewicz ordynat swoje artystyczne wzorce czerpał wówczas z Krakowa, więc w sposób naturalny skorzystał z usług Dolabelli, pracującego wówczas dla kościoła kanoników w Krakowie i posiadającego renomę po blisko 30 letniej pracy w Polsce.⁹ Brak jest natomiast bezpośrednich dowodów w postaci rachunków, zamówień, potwierdzających zlecenie wykonania obrazów przez Dolabellę. Niemniej cyklu kraśnickich obrazów w opinii Tomkiewicza nie można przypisać innemu artyście (malarz nadworny Zamoyskich Kasiński dopiero wyzwolił się na mistrza w 1625 r.). Gdyby nawet zlecniodawcą obrazów nie był Zamoyski lecz bractwo różańcowe, to tym bardziej zleciłoby ono wykonanie obrazów artyście związanemu z macierzystym zgromadzeniem kanoników. Tomkiewicz nie wskazuje Dolabelli, jako autora dwóch obrazów z predelli ołtarza głównego. Jednak ich stylistyka wyraźnie potwierdza podobieństwo do warsztatu mistrza. Ponadto czas powstania ołtarza głównego i jego fundator uzasadniają powstanie obrazów w warsztacie Dolabelli. Piotr Kondraciuk, piszący o włoskich inspiracjach w malarstwie sakralnym na obszarze ordynacji Zamojskiej w 1 poł. XVII wieku, wskazuje na znaczącą rolę działalności II ordynata, Tomasza Zamoyskiego (1594-1638)¹⁰ na polu artystycznym. Nie wskazując kto był inicjatorem związków Dolabelli z Kraśnikiem, podkreśla autorstwo Dolabelli w przypadku obrazów ołtarza gł. ze scenami: Komunii świętej i Mszy świętej.¹¹ Teza ta wydaje się słuszna, również z powodu braku równoległości w ukazaniu przekazu teologicznego z historią. Analizując schemat rozmieszczenia herbów na ołtarzu herby dolne nad obrazami Dolabelli należałoby odnieść do powinowatych po kądzieli Tomasza Zamoyskiego (Barbary Tarnowskiej) oraz Katarzyny Ostrogskiej (Anny Kostczanki). Obie matki związane były poprzez małżeństwa z ziemią sandomierską. Czy jednak zasada z górnych rzędów odnosiła się do dolnego, trudno rozstrzygnąć. Dodatkowo herb Ciołek można odnieść również do biskupa Bernarda Maciejowskiego, zarządzającego diecezją krakowską (do niej administracyjnie należał Kraśnik), w latach 1606-1608 biskupa gnieźnieńskiego i prymasa, zwolennika soboru trydenckiego i kontrreformacji.

obrazy wnętrza ołtarzowej

Obecne obrazy w głównej wnęce ołtarzowej są późniejsze. Pierwotnie znajdował się tu obraz „Koronacja Najświętszej Marii Panny”, przeniesiony na ścianę nawy bocznej. Obraz pochodzi z 1631 roku, jego autorem jest Jan Kasiński, rodzinny kontynuator

⁸ Wł. Tomkiewicz, *Obrazy Dolabelli w Kraśniku* (w:) *Biuletyn Historii Sztuki* 1961, nr 2, s. 144.

⁹ Wł. Tomkiewicz, dz. cyt., s. 146.

¹⁰ P. Kondraciuk, *Włoskie inspiracje w malarstwie sakralnym na obszarze ordynacji Zamojskiej w 1 połowie XVII wieku*, s. 5.

¹¹ Tamże, s. 5-6.

twórczości Tomasza Dolabelli, który pracował z Dolabellą przy realizacji zamówień do kościoła kanoników w Kraśniku.¹² Obraz został zamówiony przez ordynata Tomasza Zamoyskiego, co potwierdzają listy Jana Jaroszewicza, burgrabiego dworu Zamoyskich i jednocześnie teścia Jana Kasińskiego.¹³ Jak wynika z korespondencji Jaroszewicz pośredniczył w ustalaniu szczegółów, w tym również typu przedstawienia. Zgodnie z wezwaniem świątyni miała być to scena Wniebowzięcia, ale z uwagi na niezbyt duże rozmiary wnętrza (ołtarz musiał więc być już wystawiony) oraz fakt, że tradycja powstania i kultu dotychczasowego ołtarza sięgała do wzorów z przedstawieniem Koronacji Marii Panny (np. typ przedstawienia widoczny na płaskorzeźbie gotyckiej na kruchcie-dzwonnicy), ostatecznie proboszcz poprosił o wymalowanie sceny Koronacji NMP, co zostało zatwierdzone przez Tomasza Zamoyskiego. Prepozytem kościoła kraśnickiego był wówczas Jan Chrzyciel Malanowski (1625-1649), a generalnym kongregacji krakowskiej ks. Marcin Kłoczyński (1618-1644), obaj wielce zasłużeni; pierwszy na rzecz rozwoju prepozytury w Kraśniku, drugi na rzecz konwentu krakowskiego (autor nowelizacji statutu).

Obraz stanowił dopełnienie kompozycyjne i teologiczne ołtarza. Kompozycja obrazu jest dwustrefowa. Górną strefę stanowi scena koronacji Najświętszej Marii Panny, na obłokach w otoczeniu aniołów. W dolnej strefie adorują święci patroni Polski i wybitni przedstawiciele zakonów. Jerzy Kowalczyk wymienił rozpoznane osoby św. Stanisława i św. Wojciecha, św. Kazimierza królewicza, św. Stanisława Kostkę, św. Augustyna (z modelem kościoła kraśnickiego), dwóch kanoników (w tym zapewne ks. Malanowskiego), św. Karola Boromeusza, św. Ignacego Loyolę, św. Dominika i św. Katarzynę ze Sieny (patronkę żony ordynata), św. Jana Chrzyciela (patrona ojca ordynata Jana), św. Tomasza Apostoła (z patrona fundatora obrazu, z jego herbem). Również w strukturze ołtarza znajdują się niektóre z wymienionych postaci w formie rzeźbiarskiej (św. Stanisław, św. Wojciech, św. Augustyn, również z modelem kościoła). Scena Koronacji wykazuje wspólne cechy z cyklem trzech obrazów w kościele kraśnickim, autorstwa Tomasza Dolabelli. Kasiński przejął weneckie cechy malarstwa Dolabelli np. południowy typ urody, wydłużenie postaci, a przede wszystkim zasadę uwspółcześniania postaci przedstawionych z epoką (bez konieczności zachowania zasady równoległości czasowej). Obraz ten został wyjęty z ołtarza, zmieniono mu format na prostokątny, boki zawinięto i zawieszono na ścianie nawy bocznej, gdzie pozostawał w zapomnieniu do momentu wykonania prac konserwatorskich w 1970 roku. Obecnie nie został poddawany konserwacji, gdyż nie stanowi elementu ołtarza.

obraz „Matka Boska z Dzieciątkiem”

Znajdujące się na zasuwie ołtarza przedstawienie Matki Boskiej z Dzieciątkiem (Różańcowej) to kultowy obraz związany z tradycją różańcową, rozpropagowaną przez kanoników na wzór rzymski. O tradycji i kulcie obrazu wspomina Alicja Szubartowska w artykule zamieszczonym w parafialnym wydawnictwie „Pani Kraśnicka”.¹⁴ Powstanie kultu wiąże się z wydarzeniem historycznym, jakim była bitwa pod Lepanto na morzu Jońskim w 1571 r. pomiędzy światem chrześcijańskim i muzułmańskim. W czasie bitwy w Rzymie odbywała się procesja z wizerunkiem Matki Boskiej Śnieżnej (Salus Populi

¹² Tamże, s. 6.

¹³ J. Kowalczyk, dz. cyt., s. 140-141.

¹⁴ A. Szubartowska, Ikonaografia obrazu Matki Bożej Kraśnickiej (w) „Pani Kraśnicka”, nr 24, s. 4-6.

Romani) i odmawiano różaniec.¹⁵ Bitwa zakończyła się zwycięstwem sprzymierzonych sił chrześcijańskich. Na pamiątkę tego wydarzenia Papież Pius V ustanowił święto Matki Bożej Zwycięskiej (wezwanie to do dziś posiada lubelski kościół brygidek, obecnie rektoralny przy ul. Narutowicza, ale przypisywane jest ono wizjom Św. Brygidy na temat zwycięstwa pod Grunwaldem), a papież Grzegorz XIII zmienił to święto na Matki Bożej Różańcowej.¹⁶ Tradycja różańcowa była mocno akcentowana. W kościele kraśnickim powstał cykl 3 obrazów odnoszących się do bitwy pod Lepanto, pozyskano obraz z wizerunkiem Matki Bożej, wzorowanym na typie przedstawienia MB Śnieżnej, powstało szereg innych przedstawień związanych z Matką Bożą, dawczynią życia Chrystusa Odkupiciela. Przede wszystkim powstałe 10 października 1609 roku w Kraśniku Bractwo Różańcowe ufundowało kaplicę, wybudowaną na zakończeniu nawy południowej kościoła. Wielość elementów wystroju i wyposażenia kościoła kraśnickiego o tematyce maryjnej, a nawet sama architektura kościoła to „pomnik pobożności maryjnej”¹⁷ ku czci Matki Bożej, obdarzanej wielką czcią przez kanoników, którzy mówili „Domina Nostra” – „Pani Nasza”¹⁸ (tytuł przytoczony na obrazie w stallach i ołtarzu bocznym prezbiterium). Kanonicy żyli na co dzień duchowością oraz rozwijali kult Bożego Ciała i Najświętszej Marii Panny, zakładając przy swoich klasztorach bractwa Najświętszego Sakramentu, Pięciu Ran Jezusa i Najświętszej Marii Panny. Kult Matki Bożej w kościele kraśnickim jest więc oczywisty. Ciekawym aspektem poznawczym byłoby precyzyjne określenie obrazu kultowego związanego z bractwem różańcowym. Piotr Kondraciuk wskazuje, że najstarszym zachowanym przykładem rzymskiej kopii obrazu Matki Bożej Śnieżnej na terenie ordynacji Zamojskiej jest kraśnicki obraz z ołtarza głównego, przeznaczony pierwotnie do kaplicy bractwa różańcowego.¹⁹ Przeczy temu czas powstania obrazu w 1 poł. XVIII wieku, potwierdzony w wyniku badań wykonanych w trakcie prac przy obrazie w latach 2012-2014. W odniesieniu do aspektu religijnego sprawa ta jest drugorzędna, jednak budzi zainteresowanie z punktu widzenia historii. Niewątpliwie obraz MB z Dzieciątkiem obecnie znajdujący się w ołtarzu głównym nie może być obrazem pierwotnym pochodzącym z kaplicy różańcowej. Przeczą temu chociażby wymiary oraz podniesiony czas powstania. Czy jest to kopia wcześniejszego przedstawienia kultowego, które w niewyjaśnionych okolicznościach przestało funkcjonować w kościele, zostało zniszczone lub zabrane, trudno na obecnym etapie przesądzać. Należałoby przypuszczać, że wspomniany kraśnicki „pomnik pobożności maryjnej”, funkcjonujący od średniowiecza i posiadający bractwo maryjne już od XVI wieku (przemianowane w pocz. XVII wieku na Bractwo Różańca), musiał posiadać wcześniejszy wizerunek Marii, będący przedmiotem czci religijnej i związany z przedstawieniem Matki Bożej Śnieżnej, typowym dla kanoników. Piotr Kondraciuk wspomina, że kopie obrazu Matki Boskiej Śnieżnej znajdują się w kościołach w Tomaszowie Lubelskim, Janowie Lubelskim (kościół poddominikański) i Bukowinie (dawna kaplica Akademii Zamojskiej);²⁰ wszystkie w obrębie Ordynacji. Obrazy w wymienionych kościołach, oparte są wprost na

¹⁵ Tamże, s. 4.

¹⁶ Tamże, s. 4.

¹⁷ R. Karpirńska, *Matka Boża prowadzi nas do Chrystusa* (w:) „Pani Kraśnicka”, nr 24, s. 8.

¹⁸ Tamże, s. 8.

¹⁹ P. Kondraciuk, *Włoskie inspiracje w malarstwie sakralnym na obszarze Ordynacji Zamojskiej w 1 poł. XVII wieku*, s. 12.

²⁰ J.w., s. 12.

wzorze rzymskim w sposobie ukazania i kunszcie artystycznym. Natomiast zachowane przedstawienie kraśnickie jest ewidentnie późniejszym nawiązaniem do wzoru rzymskiego. Bardziej do pierwowzoru nawiązuje przedstawienie MB Śnieżnej w XVII-wiecznym feretrone kraśnickim, noszonym w procesjach różańcowych oraz przedstawienie na jednym z obrazów w stallach z napisem Domina Nostra. Obecnie w ołtarzu kaplicy różańcowej znajduje się przedstawienie Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Ten typ przedstawienia rzymskiego rozpowszechniony został w Polsce na przełomie XIX/XX wieku (kopie obrazu posiadają certyfikat papieża i numer), a do kościoła kraśnickiego wprowadzony wraz ze zmianą wezwania kaplicy. Na polichromii pokrywającej wnętrze kaplicy nad ołtarzem znajduje się przedstawienie Matki Bożej Różańcowej (domalowane), w kompozycji odbiegającej od pierwotnego wzorca MB Śnieżnej, ale również od wzoru zastosowanego w przypadku obrazu ołtarza głównego (dodano symbole królewskie: MB z berłem a Dzieciątko z jabłkiem). Fakt posiadania obrazu kultowego zdają się potwierdzać fundacje bractwa na rzecz uposażenia kościoła i kaplicy, w tym obrazów autorstwa Tomasza Dolabelli z 1626 roku, ilustrujących Mszę dziękczynną i Procesję różańcową oraz trzech płócien związanych z historią bitwy pod Lepanto. Liczne fundacje bractwa oraz ordynatów Zamoyskich wskazują, że musiał istnieć w kościele kraśnickim obraz maryjny o wcześniejszej metryce niż obecny w ołtarzu głównym. Fakt ten może potwierdzać wspomniana informacja J. Kowalczyka, że wykonanie obrazu ołtarzowego Koronacji NMP, związane było z dotychczasową tradycją. Jeżeli kopia obrazu Matki Bożej Śnieżnej była fundowana do ołtarza kaplicy bractwa, to musiało być to przedstawienie umieszczone w głównej wnęce, w której obecnie znajduje się obraz MB Nieustającej Pomocy, nie odpowiadający wymiarami. W kościele kraśnickim znajduje się kolejne przedstawienie Matki Bożej, w ołtarzu bocznym prezbiterium. W Katalogu Zabytków obraz datowany jest na XVII wiek, uzyskał sukienkę i korony w wieku XVIII, co wskazuje na jego specjalny, kultowy charakter. Autorka prac konserwatorskich wykonanych przy obrazie w latach 1999-2000, datowanie obrazu przesunęła na XIX wiek.²¹ Ponieważ ołtarz i sukienka są XVIII wieczne wskazywałoby to na fakt, że sam obraz jest wtórny i namalowany do istniejącej sukienki, być może w trakcie prowadzonych w kościele prac w roku 1899. Następnie przedstawienie w 1949 roku zostało przemalowane w wersji, którą usunięto podczas ostatniej konserwacji. Niewątpliwie ołtarz został poświęcony Matce Bożej, co potwierdza kartusz z napisem „Mater Dei”. Być może w ołtarzu tym znajdowało się wcześniejsze przedstawienie Matki Bożej.

Fakty te potwierdzają tylko wielkie oddanie Matce Bożej, której wizerunki w różnej postaci licznie fundowano do kościoła kraśnickiego w różnych okresach ale nie pozwalają uzyskać jednoznacznej odpowiedzi. Piotr Kondraciuk wspomina także, że kościół kraśnicki posiadał kopię obrazu z Loreto, a kult Matki Boskiej Loretańskiej był rozpowszechniony przez II ordynata Tomasza Zamoyskiego.²² Jan Samek we wspomnianej publikacji pisze: „Rozwijał się też z inicjatywy kanoników regularnych w ich krakowskiej siedzibie kult Matki Boskiej. Za jego wyraz uważać można urządzenie w latach 1467-77, staraniem ks. Jakuba z Wadowic, w przyziemiu wieży, kaplicy Matki Boskiej Loretańskiej. Była to chyba pierwsza w Krakowie kaplica pod tym wezwaniem...”²³ Czy więc był to obraz związany z macierzystą kongregacją krakowską i wzorowany na tym przedstawie-

²¹ M. Stankiewicz, Dokumentacja konserwatorska 2000 r. archiwum WUOZ w Lublinie, b. s.

²² P. Kondraciuk, dz. cyt., s. 13.

²³ J. Samek, dz. cyt., s. 21.

niu (umowa braterstwa pomiędzy zakonnikami klasztoru kazimierskiego i kraśnickiego została zawarta 31 maja 1484 r.) trudno przesądzić, gdyż tego przedstawienia również nie ma na stanie kościoła kraśnickiego. Zachowało się natomiast w sanktuarium w Krasnobrodzie (kościół poddominikański) oraz w kościele św. Marii Magdaleny w Biłgoraju (po dawnym założeniu franciszkańskim). Ustalenie historycznych zmian w odniesieniu do kultowego przedstawienia Matki Boskiej Śnieżnej (Różańcowej) i innych brakujących elementów wyposażenia kościoła, to osobny temat do badań i analiz.

Niewątpliwie obecny wizerunek Matki Bożej został umieszczony w ołtarzu w wieku XVIII wraz z sukienką i nową aranżacją wnętrza ołtarzowej, oraz dodaniem metalowej trybowanej blachy na antepedium. W wyniku podjętych prac obraz zdemontowano z ołtarza, odjęto sukienki i przewieziono do pracowni konserwatorskiej ASP w Krakowie. Obraz malowany na łączonych deskach lipowych w technice olejnej, wykazywał poważne zniszczenia drewnianego podłoża, poważnie osłabionego przez działalność drewnojadów, ubytki mechaniczne np. lewego górnego narożnika. Od strony lica obraz posiadał liczne ubytki, spowodowane mocowaniem koszulki za pomocą gwoździ i wkrętów. Był silnie zabrudzony, z zaciekami farby i kleju, pochodzącymi prawdopodobnie z ostatniej restauracji z 1902 roku, o czym świadczył napis na odwrocie „Restaurowany 1902 roku nawrót (nazad?) wstawiony 26 lipca 1902 roku” (więc były to jakieś prace niefachowo wykonane). Warstwa malarska była mocno wysuszona, krucha i miejscowo odspojona od podłoża, a złoczenia mocno zabrudzone. Prace przy zabytku obejmowały wykonanie badań rentgenowskich warstwy malarskiej oraz chemicznych analiz pigmentów, spoiw, folii metalowych. Badania te pozwoliły ustalić datę powstania obrazu na 1 poł. XVIII wieku. Wykonano w pełnym zakresie prace konserwatorskie warstwy malarskiej od oczyszczenia z zabrudzeń i wtórnych nawarstwień, wzmocnienie strukturalne i uzupełnienie ubytków podłoża drewnianego, uzupełnienie ubytków zapraw po wykonaniu prac restauratorskich obejmujących uzupełnienie warstwy malarskiej poprzez retusz.

obraz „Wniebowzięcie NMP”

Obecnie umieszczony w ołtarzu głównym obraz „Wniebowzięcia NMP” w karcie ewidencyjnej zabytku datowany jest na 2 poł. XVIII wieku, z adnotacją że został prze-malowany w pocz. XX wieku. Natomiast Jerzy Kowalczyk przy opisie obrazu „Koronacja NMP”, wskazuje że obraz ten wyjęto z ołtarza przed umieszczeniem nowego przedstawienia Wniebowzięcia NMP, wykonanego ok. 1900 roku w Salonie Artystycznym w Warszawie, powołując się na zapisy archiwum diecezjalnego w Lublinie.²⁴ Potwierdza to informację zamieszczoną na obrazie Matki Bożej z Dzieciątkiem o prowadzeniu prac w roku 1902. Bez wątpienia postanowiono umieścić w ołtarzu typ przedstawienia Immaculata, zgodny z wezwaniem kościoła i musiało to nastąpić po kasacie zakonu. Od 1864 roku po kasacie zakonu, kościołem administrowali proboszczowie diecezjalni, co spowodowało upadek statusu materialnego założenia, jak też duchowości wprowadzonej przez kanoników (np. zaniechano okazałych nabożeństw kanonickich co spotkało się ze sprzeciwem wiernych).²⁵ W okresie w którym umieszczono obraz Wniebowzięcia NMP w ołtarzu głównym tj. w latach 1900-1908 kościołem administrował były pijar z Chełma

²⁴ J. Kowalczyk, dz. cyt., s. 142.

²⁵ R. Prejs, Dzieje parafii Wniebowzięcia NMP w Kraśniku po kasacie klasztoru kanoników Regularnych, wykład wygłoszony na konferencji naukowej pt. Klasztor kanoników regularnych w Kraśniku – rola kulturowa i cywilizacyjna w mieście i regionie, Kraśnik 12-14 czerwca 2015 r.

– ks. Władysław Szymański. Biorąc pod uwagę powyższe dane, datowania obrazu ze sceną Wniebowzięcia NMP nie można umieszczać w wieku XVIII, gdyż nie zostało to poparte nowymi ustaleniami podczas jego konserwacji. Jest to kolejny przypadek, gdzie prace konserwatorskie przesunęły datowanie zabytku in minus.

stalle i ława kolatorska

Wyposażenie prezbiterium stanowią również renesansowe stalle kanonickie, które przed przystąpieniem do prac w prezbiterium zostały zdemontowane i przewiezione do pracowni. Demontaż umożliwił ich precyzyjne rozpoznanie, jak również rozpoznanie stanu zachowania ścian prezbiterium zastawionych stallami. Późnorenesansowe stalle kanonickie rozmieszczone po obu stronach prezbiterium powstały według źródeł w końcu XVI wieku lub na pocz. XVII.²⁶ Jan Samek pisząc o wyposażeniu kościoła kanoników w Krakowie²⁷ wskazuje na wysoki kunszt dzieł snycerskich, jakimi są np. stalle z lat 1624-32 i przypisuje ich powstanie warsztatowi pozostającym na usługach klasztoru stolarzy i snycerzy (warsztat snycerza kleparskiego Baltazara Kuncza). Wskazuje również, że dzieła snycerstwa kościoła kraśnickiego – powstałe nieco wcześniej ołtarz główny i ozdobne stalle – należy uznać za szczególny dorobek zakonu, lokalnego warsztatu wyróżniającego się specyficznym łączeniem włoskich schematów architektonicznych z niderlandzką dekoracją.²⁸ Zaplecki stalli o bogatej dekoracji snycerskiej wypełniają obrazy świętych kanoników regularnych umieszczonych w arkadowych obramieniach. Po stronie południowej od ołtarza gł. święci: Prosper, Cerboniusz, Patryk, Trudo, Teodoryk oraz scena Męczeństwa świętych kanoników w Anglii (męczennicy za odmowę odstąpienia od wiary katolickiej na rzecz anglikanizmu). Po stronie północnej od ołtarza gł. święci: Roman, Klemens Aleksandryjski, Adrian, Papin i Mansuez, Marcelin i Gelasjus ze środkową sceną Adoracji obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem. W obrazach ukazani zostali święci kanonicy, od najwcześniejszych lat chrześcijaństwa, głównie męczennicy za wiarę oraz uczeni i misjonarze niezbyt znani, stąd pojawiły się w przedstawieniach napisy, cytaty z psalmów i dodatkowe inskrypcje. Generalnie chodziło o podkreślenie związków kanoników ze Stolicą Piotrową. Wyraźnie chodziło też o podkreślenie dawności zgromadzenia kanoników, przynależnych do Lateranu. Według reguły św. Augustyna kanonicy, którzy przyjęli zasadę podporządkowania życia regułom synodu rzymskiego i rzekli się własności zostawali kanonikami laterańskimi, w odróżnieniu od tych, którzy nie wyrzekli się własności indywidualnej i zostawali kanonikami diecezjalnymi.

Dopełnienie przedstawień stanowi 12 scen z życia świętych kanoników regularnych, umieszczonych w zwieńczeniach stalli. Sceny w formie ośmiobocznych obrazów to: po stronie południowej – ceremonia nadania tytułu biskupa chrzest kanonika, dyskusja kanoników regularnych, śmierć kanonika, kanonik w pustelni, św. Róża z Limy, po stronie północnej – św. Róża z Limy z kanonikiem, nauka w klasztorze kanoników, pogrzeb kanonika, św. Róża z Limy, nadanie tytułu biskupa kanonikowi, msza żałobna. Tutaj również chodziło wyraźnie o podkreślenie dawności zgromadzenia.

²⁶ Katalog zabytków sztuk w Polsce i karta ewidencyjna zabytku ruchomego.

²⁷ J. Samek, *Pozycja kościoła Bożego Ciała w sztuce Krakowa oraz jego rola w poczynaniach artystycznych kanoników regularnych kongregacji krakowskiej* (w:) *Studia z dziejów kościoła Bożego Ciała w Krakowie*, pr. zbiorowa pod red. Z. Jakubowskiego, Kraków 1997.

²⁸ Dz. cyt., s. 27.

Autorstwo obrazów przypisuje się warsztatowo Tomaszowi Dolabelli. Natomiast Piotr Kondraciuk autorstwa Dolabelli wskazuje tylko w przypadku scen Męczeństwa zakonników w Anglii i Św. Augustyna.²⁹ Przy czym w stallach nie ma przedstawienia Św. Augustyna, natomiast jest ono umieszczone w ławie kolatorskiej. Stalle odnawiane były w roku 1912 i 1965, wówczas wykonano bejcowanie i lakierowanie drewnianej struktury.³⁰ Obrazy w zapleczkach stalli odnawiane były ostatnio w latach 1956-57 przez artystkę Łucję Bałzukiewicz. Demontaż stalli pozwolił na pełne rozpoznanie nawarstwień i odsłonięcie pierwotnej kolorystyki. Doczyszczanie powierzchni drewna z wtórnych bej i lakierów, uwidoczniło na pulpach i sediliach wyryte napisy – podpisy kanoników i daty, z najwcześniejszą z 1614 roku. Jest to potwierdzenie, iż stalle powstały przed tą datą, gdyż napisy pochodzą już z okresu użytkowania obiektów w kościele. Dodatkowo potwierdza to tezę Jana Samka, że stalle kościoła w Kraśniku powstały wcześniej niż krakowskie. Stalle kraśnickie są bardziej rozbudowane, dostosowane do kubatury architektonicznej kościoła. Drewniane ramy stalli wymagały wykonania reperacji drewna i zabezpieczeń struktury. Odnaleziono fragmenty pierwotnej dekoracji snycerskiej sedilli z ornamentem cekinowym (nie został wyekspozowany podczas ostatnich konserwacji, pozostał zasłonięty listewką), co potwierdza wielkie bogactwo form zdobniczych i kunszt warsztatu wykonawczego. Odnaleziono fragmenty wymalowań na drewnie, co pozwoliło na ich odtworzenie. W zgromadzeniu kanoników były cztery grupy zakonników: księża, klerycy, nowicjusze i konwersi (najniższa grupa nie nosząca stroju, laicka). Kapituła kanonicka miała określoną ilość miejsc, więc nowy członek przyjmowany był dopiero po śmierci poprzednika, i byli to klerycy już po święceniach. Każdy członek kapituły miał miejsce w stallach. Siedzenie w stallach też było czynnością liturgiczną i kanoniczną.³¹ Klerycy zajmowali niższe siedzenia, tj. rząd siedzisk u podnóża stalli. Na tych siedziskach podczas prac odnaleziono napisy. W przypadku obrazów usunięto pociemniały werniks i wypunktowano warstwę malarską. Po demontażu stalli i przewiezieniu ich do pracowni możliwe stało się rozpoznanie dotychczas zasłoniętych stallami ścian prezbiterium. Ściany te pierwotnie nie posiadały dekoracji malarskiej, więc powstała ona już po wstawieniu stalli. Natomiast w najstarszej warstwie za stallami odnaleziono zostały gotyckie zacheusze (forma krzyża maltańskiego), które po zabezpieczeniu pozostawiono in situ.

Stalle kanonickie służące zakonnikom, nie posiadają znaków herbowych, natomiast na późnorennesansowej ławie kolatorskiej, w zwieńczeniu umieszczono kartusze z herbami Jelita i Ostrogskich, a więc Tomasza Zamoyskiego i jego małżonki Katarzyny z Ostrogskich, fundatorów i użytkowników obiektu. Kartusze podtrzymywane są przez dwa lwy (gryfy). Ścianka przednia siedziska ławy przedzielona została dwiema płycinami i trzema hermami. Na ścianie zaplečka, ujęte dwiema kolumnkami obramienie, w którym znajduje się obraz z przedstawieniem Św. Augustyna, przypisywany przez Piotra Kondraciuka autorstwu Tomasza Dolabelli. Obraz poddano konserwacji w pełnym zakresie konserwatorsko-restauratorskim. W przypadku drewnianej struktury ławy, odsłonięto

²⁹ P. Kondraciuk, dz. cyt., s. 5.

³⁰ Karta ewidencyjna zabytku ruchomego z 1979 r., aut. Hanny Orzechowskiej, archiwum WUOZ w Lublinie, nr inwent. 2819.

³¹ K. Łatak, Konwent kraśnicki i jego aktywność od fundacji do kasaty, wykład wygłoszony na konferencji naukowej w Kraśniku 12-14 czerwca 2015 r.

i wyeksponowano bogatą kolorystykę elementów w duchu renesansu, analogicznie jak w przypadku struktury stalli.

pozostałe elementy wyposażenia prezbiterium

Elementami wyposażenia prezbiterium poddanymi pracom w ramach projektu unijnego były również późniejsze historycznie rokokowe ołtarze i późnobarokowa chrzcielnica z 2 poł. XVIII wieku (1792-1793).

Na zamknięciu prezbiterium w łuku tęczowym znajduje się osiemnastowieczna chrzcielnica, składająca się z dwóch części misy chrzcielnej w kształcie kielicha na stopie, oraz architektonicznej obudowy nałożonej na ścianę łuku z płaskorzeźbą chrztu Jezusa w Jordanie. W zwieńczeniu chrzcielnicy obramienie kartuszone z łacińskim napisem cytatem z Ewangelii św. Łukasza i komentarzem odnoszącym się do sceny chrztu Jezusa w Jordanie i zbawienia przez chrzest. Chrzcielnica była odnawiana w 1965 roku, obecnie poddana została pracom technicznym i estetycznym w podstawowym zakresie.

Estetyzujący charakter miały prace przy dwóch ołtarzach po bokach ołtarza głównego. W przypadku struktur ołtarzowych, wykonano prace estetyczne tj. korektę kolorystyki po rozpoznaniu nawarstwień w stosunku do prac wykonanych w latach ubiegłych. Obrazy ołtarzowe konserwowane w latach 90 XX wieku nie wymagały ponownej interwencji konserwatorskiej, z wyjątkiem oczyszczenia.

Zakres wykonanych prac przy wyposażeniu ruchomym kościoła kraśnickiego pozwolił na kolejne uzupełnienie lub korektę danych historycznych o zabytkach. W dalszym etapie postaram się przybliżyć tematycznie kolejne etapy prac, realizowanych przy jednym z najcenniejszych zabytków woj. lubelskiego.

Literatura

- Kondraciuk Piotr, *Włoskie inspiracje w malarstwie sakralnym na obszarze Ordynacji Zamojskiej w 1 poł. XVII wieku*.
- Kowalczyk Jerzy, *Koronacja Najświętszej Marii Panny w Kraśniku – dzieło Jana Kasińskiego (w:) Roczniki Humanistyczne, 1994, z. 4.*
- Samek Jan, *Pozycja kościoła Bożego Ciała w sztuce Krakowa oraz jego rola w poczynaniach artystycznych kanoników regularnych kongregacji krakowskiej (w:) Studia z dziejów kościoła Bożego Ciała w Krakowie, pr. zbiorowa pod red. Z. Jakubowskiego, Kraków 1997.*
- Sieradzka Anna, *Tysiąc lat ubiorów w Polsce, Warszawa 2003.*
- Tomkiewicz Władysław, *Obrazy Dolabelli w Kraśniku (w:) Biuletyn Historii Sztuki 1961, nr 2.*

SUMMARY

Another issue discussed in "Restoration News" with respect to the conservation of the Assumption of Blessed Virgin Mary parish church in Kraśnik is the inside of the chancel. The furnishings of the chancel, which underwent the conservation and restoration works (as part of the project: Infrastructure of Culture and Tourism – Regional Operational Programme) in 2010-2013, comprise: the Mannerist altar with its components, that is

images on the predella: Holy Mass, receiving Communion, paintings in the altar recess – the original one “The Coronation of Blessed Virgin Mary,” the secondary ones “Madonna and Child” and “The Assumption of Blessed Virgin Mary”, stalls and patron’s pews with paintings, side altars and the baptismal font. The restoration works described enabled the reestablishment of the original historical and aesthetic values of the monuments and correction of their dating and authorship. The dates of creation and consecration of the main altar were confirmed, whereas the dating of the altar pictures was adjusted in minus, and the earlier origin of the stalls in comparison to those from Krakow was corroborated. On the basis of the analysis of various data, it was possible to confirm the authorship of paintings from the predella of the main altar and to explore the artistic influences in the other ones. The whole study was based on the theological grounds and the ideological intent of the equipment founders.

1. Ołtarz gł., fot. B. Stolarz, 2017.

3. Ołtarz gł. – część środkowa z rzeźbą św. Augustyn, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

4. Ołtarz gł. – zwieńczenie, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

2. Ołtarz gł. – część środkowa z rzeźbą św. Grzegorza, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

5. Ołtarz gł. – obraz komunii św. w predelli, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

6. Ołtarz gł. – obraz msza św. w predelli, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

8. Ołtarz gł. – obraz Wniebowzięcie NMP, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9. Stalla południowa, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

7. Ołtarz gł. – obraz MB z Dzieciątkiem, fot. parafii w Kraśniku.

9a. Stalla południowa – obraz św. Prosper, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9c. Stalla południowa – obraz św. Patryk, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9b. Stalla południowa – obraz św. Cerboniusz, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9d. Stalla południowa – obraz św. Trudo, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9e. Stalla południowa – obraz św. Teodoryk, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9g. Stalla południowa – obraz ceremonia nadania tytułu biskupa, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9h. Stalla południowa – obraz chrzest kanonika, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9i. Stalla południowa – obraz dyskusją kanoników, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9f. Stalla południowa – obraz Męczeństwo kanoników, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9j. Stalla południowa – obraz śmierć kanonika, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10. Stalla północna, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9k. Stalla południowa – obraz kanonik w pustelni, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10a. Stalla północna – obraz św. Romanus, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

9l. Stalla południowa – obraz św. Róża, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10b. Stalla północna – obraz św. Klemens, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10d. Stalla północna – obraz Adoracja obrazu MB, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10c. Stalla północna – obraz św. Adrian, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10e. Stalla północna – obraz św. Marcellinus, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10f. Stalla północna – obraz św. Gelazjusz, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10i. Stalla północna – obraz pogrzeb kanonika, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10j. Stalla północna – obraz św. Róży z Limy, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10g. Stalla północna – obraz św. Róży z kanonikiem, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10k. Stalla północna – obraz nadanie tytułu biskupa, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10h. Stalla północna – obraz nauka w klasztorze, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

10. Stalla północna – obraz msza żałobna, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

12. Ława kolatorska – zwierzczenie, fot. B. Stolarz, 2017.

11. Ława kolatorska, fot. B. Stolarz, 2017.

13. Ława kolatorska – obraz św. Augustyn, for. K. Tur-Marciszek, 2013.

14. Chrzcielnica, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

15. Ołtarz boczny MB w prezbiterium, fot. K. Tur-Marciszek, 2013.

PRACE KONSERWATORSKIE PRZY WYPOSAŻENIU KOŚCIOŁA PW. WNIEBOWZİĘCIA NMP W MILEJOWIE W OKRESIE 2008-2016

W kościele pw. Wniebowzięcia NMP w Milejowie, w okresie od 2008 r. do 2016 r. ksiądz Andrzej Jużko przeprowadził kompleksowe prace remontowe świątyni oraz konserwację niemal wszystkich elementów wyposażenia wpisanego do rejestru zabytków.

Prace te zostały rozpoczęte od sprawdzenia stanu elementów wyposażenia kościoła i przeanalizowania przez konserwatora zabytków, proboszcza oraz pracownika WUOZ w Lublinie (Barbarę Stolarz – naczelnika Wydziału Inspekcji Zabytków Ruchomych) potrzeb konserwatorskich zabytków ruchomych znajdujących się w kościele, a w ślad za tym przyjęciu planu dalszych działań. Już w 2008 r. wszczęto postępowanie o wpis do rejestru zabytków elementów, które do tej pory nie były objęte opieką prawną. Dotyczyło to pierwotnego ołtarza głównego z ikoną Matki Boskiej w typie Eleusy, pochodzącej zapewne z rozebranej cerkwi greckokatolickiej, ołtarza Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, prospektu organowego i lampki wiecznej.

W Milejowie najstarszą świątynią chrześcijańską była prawosławna, drewniana cerkiew pw. św. Praksedy, o której pierwsze wzmianki pochodzą z 1471-1477 r.¹ Od wieku XVII należała ona do Kościoła Greckokatolickiego. W wizytacji z 1741 r. znajduje się opis zawierający informację, że cerkiew była drewniana i znajdowały się w niej trzy ikony. W 1852 roku została ona rozebrana, a parafię greckokatolicką zlikwidowano.² W międzyczasie w Milejowie wzrastała liczba katolików obrządku rzymskiego, którzy należeli do trzech parafii: w Biskupicach, Łańcuchowie i Mełgwi. Starania o powstanie parafii obrządku rzymskiego podjęto wtedy, kiedy rytu bizantyńskiego pozostała tylko jedna rodzina, i była to rodzina księdza. Inicjatorką tego pomysłu była Helena z Suffczyńskich Chrapowicka.³ Po jej śmierci projekt ten realizowali Stanisław i Antoni Rostworowscy – dziedzice Milejowscy.

W okresie 1855-1859 wybudowano eklektyczny kościół projektowany przez architekta Konstantego Hendigera z Krasnegostawu (il. 1). Parafię erygował w 1858 biskup Wincenty á Paulo Pieńkowski (poprzednio Milejów należał do parafii w Łańcuchowie). W ziemię uposażył ją Antoni hr Rostworowski. W dniu 2 października 1859 r. kościół konsekrował bp. Walenty Baranowski (il. 2).

¹ В. Слободян, Церкви Холмської епархії, Львів 2005. с. 290.

² В. Слободян, Церкви Холмської епархії, Львів 2005. с. 290.

³ „W odpowiedzi dziedzica dóbr Milejowa na uczynione żądania Władzy dyecezalnej pod dniem 5 lutego 1857 r. Rostworowski (nie wiadomo jakiego imienia) napisał: Rodzice moi śp. Antoni i Marya z Jansenów Rostworowscy (...) powzięli zamiar wystawienia kościoła obrządku łacińskiego w Milejowie (...) ja, syn, (...) oddychając tem samem uczuciem, nadania takowe powiększyłem i niczego więcej nie pragnę tylko aby Bóg chwałę, a lud wierny w tym nowo wzniesionym kościele zbawienny odniósł pożytek. (...) wskazali na utrzymanie kapłana obrządku łacińskiego i sług kościelnych w Milejowie sumę 26 000 zł z zapisu śp. Heleny z Suffczyńskich Chrapowickiej pochodzącą.” – Archiwum Archidiecezjalne Lubelskie, sygn. Rep. 60IV b158.

Warto wspomnieć, że w Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce znajduje się informacja o istnieniu w 1739 r. drewnianej rzymskokatolickiej kaplicy św. Anny⁴ natomiast informator *Archidiecezja Lubelska* stwierdza, że od XVIII wieku była tu kaplica św. Barbary⁵.

Po wpisaniu do rejestru zabytków ołtarza głównego wraz z ikoną Matki Boskiej Eleusy (il. 3) w 2009 r. podjęto przy nich prace konserwatorskie, na podstawie pozwolenia, wydanego w oparciu o program prac konserwatorskich, opracowany przez konserwatora dzieł sztuki Mariusza Bubicza. W trakcie prac odnaleziono odręczny napis na odwrociu ikony Matki Boskiej, wykonany kredą: „Za ks. F. Haładaję 15 IX 1973 r. odrestaurowano przez Mistrza R. Gilder z Niedobczyc Pan Rybnik.” Prace przy ołtarzu w okresie 2009-2011 r. polegały na poddaniu drewnianej (sosnowej) struktury ołtarza dezynsekcji i dezynfekcji, oczyszczeniu powierzchni monochromii i złocen i wykonaniu naprawy połączeń stolarskich. Brakujące fragmenty drewna zrekonstruowano, uzupełniono braki w gruntach pod monochromią, usunięto wtórne lakiery z powierzchni złocen i wadliwe grunty pozłotnicze. Wykonano rekonstrukcję gruntów pozłotniczych, a złocenia wykonano złotem płatkowym na poler i mat.⁶ Usunięto przemalowania i wykonano rekonstrukcję monochromii farbami olejnymi, po ustaleniu pierwotnej kolorystyki (zachowanej w ok. 70%)⁷. (il. 4)

Obraz *Matki Boskiej z Dzieciątkiem* był zasłonięty aksamitem i metalową koszulką. W latach 2009-2011 został również poddany konserwacji (il. 5). Podczas prac zdjęto koszulkę i aksamit. Wtedy ukazała się bardzo zniszczona ikona malowana na desce. Odsłonięto jej pierwotną, wielokrotnie przemalowywaną warstwę malarską (il. 6), w tym pierwotny rysunek ornamentu w tle obrazu. Amatorskie przemalowania ikony, malowanej temperą na desce, spowodowały duże zniszczenia oryginału. Drewniane podobrazie było w bardzo złym stanie. Stan zachowania wskazywał, że ikona została wtórnie umieszczona w obramieniu ramy, a następnie w ołtarzu. Obraz nosił od odwrocia ślady spalenizny. Koszulka obrazu została wykonana ze zróżnicowanego materiału, częściowo ze srebra niższej, a częściowo wyższej próby. Na koszulce odnaleziono punce kontrybucyjne z 1806 r. Przypuszczalnie została ona wykonana w latach 60. XVIII w., o czym świadczy jej stylistyka. Koszulka została wtórnie przezłożona galwanicznie⁸, a następnie umieszczona na obrazie, który wrócił do ołtarza (il. 7), przekształconego z głównego w ołtarz w kaplicy bocznej. Stało się to po powiększeniu kościoła w okresie 1990 – 1996 (il. 8). Wraz z ołtarzem konserwacji zostały poddane rzeźby św. Stanisława i świętego papieża, obie z XVIII w., wtórnie umieszczone w konserwowanym ołtarzu z poł. XIX w.

Kolejnym etapem prac była konserwacja zabytkowych obrazów zdobiących świątynię oraz uporządkowanie pierwotnej kaplicy bocznej, w której znajdował się neoklasycystyczny ołtarz z 3 ćw. XIX w. z dziewiętnastowiecznym obrazem *Matki Boskiej Nieustającej Pomocy* (il. 9). Wokół obrazu umieszczono charakterystyczne dla XIX/XX w. wota w kształcie serc, nóg i ramion. Ołtarz wraz z głównym i dwoma bocznymi jest wymieniony w artykule „O konsekracji kościoła w Milejowie w 1859 r.” opublikowanym w *Kurjerze Warszawskim*, nr 302, w 1859 r. (ss. 1634-1635). W artykule tym napisano:

⁴ Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, powiat lubelski, t. XVIII, z. 10, s. 37, red. R. Brykowski, 1967 r.

⁵ Archidiecezja lubelska, historia i administracja, Red. Ks. Marek T. Zahajkiewicz, Lublin 2000 r., s. 408.

⁶ M. Bubicz, Dokumentacja konserwatorska ołtarza głównego z kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Milejowie, Radecznica 2011, s. 2.

⁷ Protokół ustaleń z 26.05.2010 r.

⁸ Protokół ustaleń 17.07.2009 r.

„obrazy są pędzla zaszczytnie już znanego z prac swoich Profesora Gimnazjum Lubelskiego W. Urbańskiego, roboty pozłotnicze i lakiernicze P. Roberta Bielińskiego pozłotnika z Lublina, snycerskie P. Chododowskiego”. Ołtarz konserwowano w 2014 r. (il. 10), a w 2016 r. umieszczono na nim odzyskane z Muzeum Archidiecezjalnego rokokowe tabernakulum (il. 11).

W opisie historycznym parafii w Milejowie (Zeszyty Milejowskie Nr 3,4/48 z 2009 r.) znajduje się informacja, że obrazy kościelne były odnowione bezinteresownie w 1949 r. przez artystę malarza Lecha Bagińskiego przy pomocy Walentego Pisarka z Jaszczoła”. Podjęte w XXI w. prace konserwatorskie potwierdziły tę informację. Parce wykonane w 1949 r. były niefachowe. Spotkano się z przemyciem oryginalnej warstwy malarskiej, źle wykonanymi retuszami i pokryciem powierzchni obrazu grubą powłoką, prawdopodobnie pokostu. Przeprowadzone współcześnie, w latach 2016-2018 r., prace konserwatorskie przy obrazach ujawniły sygnatury odnoszące się do ich autorów oraz nieznanymi wcześniej dat powstania

Obraz przedstawiający Św. Antoniego Padewskiego z Dzieciątkiem Jezus (il. 12), namalowany w 1856 r., przez Ignacego Urbańskiego (1807-1884 r.), został poddany konserwacji w 2009 r. przez Joannę Polaską⁹. Święty Antoni z Padwy to Ferdynand Bullone. Urodził się w 1195 r. w Lizbonie. W Asyżu był członkiem zakonu franciszkanów, który to powołał go na profesora teologii. Nauczał w Bolonii, Tuluzie i Padwie (tam przebywał najdłużej, stąd jego przydomek). Był znakomitym mówcą i jako kaznodzieja wiele podróżował odwiedzając między innymi Francję i Hiszpanię. Za życia był uważany za legendarnego bohatera i opowiadano o nim wiele historii m.in. opowiadano również, że widziano św. Antoniego stojącego w oknie i trzymającego w ramionach Dzieciątko Jezus. W taki sposób jest ukazany na przedmiotowym obrazie, który znajdował się pierwotnie w jednym z bocznych ołtarzy. W drugim umieszczony był obraz Świętej Anny nauczającej Marię, namalowany również przez Ignacego Urbańskiego, ok. 1858 r. Podobnie jak prawie wszystkie obrazy w kościele został on poddany w 1949 r. niefachowym pracom konserwatorskim¹⁰. Obraz był bardzo zniszczony. Tło wokół postaci osypywało się (nie ustalono jaka była tego przyczyna), podczas gdy środkowa partia obrazu została dobrze zachowana.¹¹ Warstwę malarską tła zrekonstruowano pozostawiając oryginalną kompozycję postaci. Powierzchnia malarska została pokryta grubą warstwą werniksu oraz prawdopodobnie pokostu lnianego, który mocno pociemniał, co spowodowało, że niektóre fragmenty obrazu stały się całkowicie nieczytelne. Po konserwacji nastąpiła zmiana kolorystyki. Okazało się, że św. Anna ubrana jest nie w ciemno brązowe szaty, ale w ciemno zieloną suknię, a na niej mocno drapowany szary z odcieniem fioleto płaszcz.

Kolejne konserwowane obrazy to cztery *Ewangeliści* autorstwa Józefa Bernasiewicza, namalowane w 1872 r. W trakcie prac konserwatorskich odnaleziono napis dotyczący ich autorstwa i czasu powstania. Prace przeprowadziła Joanna Polaska w 2014 r.

⁹ J. Polaska, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich, Obraz olejny na płótnie „Święty Antoni Padewski”, Warszawa 2009 r.

¹⁰ J. Polaska, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich, Obraz olejny na płótnie „Święta Anna nauczająca Marię”, Warszawa 2011-2012, s. 11.

¹¹ J. Polaska, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich, Obraz olejny na płótnie „Święta Anna nauczająca Marię”, Warszawa 2011-2012, s. 11.

Obraz *Cud św. Jana Kantego* (il. 13) to przypuszczalnie kopia z zaginionej kompozycji Szymona Czechowicza lub kopia obrazu pod takim samym tytułem Tadeusza Kuntze-Konicza¹². W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie znajduje się obraz Tadeusza Kuntze-Konicza *Cud św. Jana Kantego* z ok. 1765 roku. W kościele św. Floryana w Krakowie obraz o takim samym tytule, namalowany przez Tadeusza Kuntze-Konicza pochodzi z ok. 1767 roku. Ma on taką samą kompozycję i kolorystykę jak obraz z Milejowa. Styl malowania i sposób kładzenia farby wskazują, że obraz może być autorstwa Szymona Czechowicza lub któregoś z jego uczniów. Powstał prawdopodobnie po 1750 r., na co wskazuje użycie błękitu pruskiego, który był stosowany na szeroką skalę właśnie po tym roku.

Św. Jan Kanty urodził się w Kętach w 1390 roku. Po studiach na Akademii Krakowskiej został kapłanem. Był znanym profesorem teologii, opiekunem biedaków, cierpiących i uczącej się młodzieży. Obraz przedstawia cud z rozbitym dzbankiem. Widać na nim stojącą postać św. Jana Kantego pochylonego w stronę klęczącej dziewczyny. Święty trzyma w ręku rozbity dzbanek. Niewiasta wyciąga ręce w kierunku stojącego i podaje mu fragmenty rozbitego dzbanka, którymi on uzupełnia naczynie. Scenie przygląda się kilku chłopców. Cud polegał na tym, że rozbity dzban został przez Świętego cudownie sklejony i ponownie napełniony mlekiem. Obraz został poddany konserwacji w 2010 r. przez Joannę Polaską.

Obraz *Wizja świętego Antoniego* z 1899 r., namalowany przez Władysława Suligowskiego, został poddany pełnej konserwacji w 2013 r. przez Joannę Polaską. Po pracach zmieniła się jego kolorystyka. Z lica usunięto grubą warstwę bardzo ciemnego werniksu i przemalowania, wyprostowano płóciennę podobrazie, wklejono łatki z płótna i zaimpregnowano całą powierzchnię obrazu od lica i odwrocia. Wykonano i doklejono pasy płótna-krajki oraz wykonano retusz warstwy malarskiej, a na końcu położono werniks. W promieniach UV w lewym dolnym rogu obrazu uwidoczniła się sygnatura: „Malował Wł. Suligowski 1899 r.”.

Obraz *Chór kościoła kapucynów w Rzymie* z 1 poł. XIX w. (il. 14) to kopia wg obrazu Fracois Marius Graneta. 7 maja 2015 r. w czasie komisji konserwatorskiej zapisano: „wykonane odkrywki na powierzchni obrazu uwidaczniają kompozycję o wysokiej wartości artystycznej. Jest to jedna z kopii przedstawienia, jakie powstały według oryginału Graneta po 1814 r. (...) Nie są znane okoliczności w jakich obraz został umieszczony w kościele w Milejowie”. Prace konserwatorskie prowadziła Joanna Polaska. Ona też w 2011 r. przeprowadziła prace konserwatorskie przy obrazach *Matka Boska Bolesna*, z poł. XIX w., *Męczeństwo Świętego Bartłomieja* z 1 poł. XIX w., a w okresie 2014-2015 przy obrazie św. Mikołaj z 1869 r., autorstwa Michała Kozłowskiego. Napis odnaleziony na odwrocie obrazu o świadczy o autorze i dacie powstania. Ponadto przeprowadziła konserwację rzeźby *Krucyfik* z XVIII w. Analogiczne przedstawienia *Chrystusa Ukrzyżowanego* utrzymana w konwencji umęczonego ciała z szarpanymi ranami i śladami po sznurze na stopach i dłoniach, znajduje się w kościele w Pruszyńcu (powiat siedlecki, gm. Siedlce), który jest fundacji Rostworowskich.

Prace konserwatorskie podejmowane przy zabytkach sprawiają czasami niespodzianki. Tak było w przypadku niepozornego, niezbyt ciekawego i nie zwracającego

¹² J. Poleska, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz olejny na płótnie: „Cud św. Jana Kantego”, Warszawa 2010 r., s. 5.

uwagi artyzmem obrazu *Przemienienie Pańskie* (il. 15). Był to obraz malowany olejno na płótnie, datowany na koniec XIX w., nieznanego autora, oprawiony w drewnianą ramę. Odwrocie obrazu stanowiły dwie deski połączone spongami. Na nich widniał napis: „napis „Fundatorem odnowienia tego obrazu / był Jakób Mamcarz / 26 kwietnia 1879 r.” (il. 16). Obraz był prawdopodobnie odnawiany również w 1949 r. Jednak jego stan zachowania wskazywał na konieczność podjęcia prac konserwatorskich. Rozpoczęła je Joanna Polaska w 2014 roku. Już wkrótce po rozpoczęciu działań w protokole z komisji konserwatorskiej z 29.01.2015 r. Barbara Stolarz zapisała „po zdjęciu ramy stwierdzono, że obraz wykonany na płótnie został nałożony na deskę, na której znajdują się fragmenty malowidła również z przedstawieniem *Przemienienia Pańskiego*. Może być to obraz powstały w wieku XVII. (...) Ponieważ jest to cenne znalezisko związane z historią parafii i kościoła należy je zachować po wykonaniu prac zabezpieczających. (...) Malowidło w formie destruktu będzie eksponowane w oryginalnej ramie, w kościele. Dla celów poglądowych można wykonać kopię przedstawienia na podstawie analogii. W kościele pw. św. Eliasza w Lublinie znajduje się analogiczny obraz, o czym świadczy porównanie zachowanych fragmentów obrazu z Milejowa z obrazem w kościele św. Eliasza.” Czyli w konsekwencji otrzymano dwa obrazy.

Obraz pierwszy to *Przemienienie Pańskie* malowane olejno na płótnie (kopia obrazu Rafaela Santi), którego warstwa malarska została pokryta prawdopodobnie pokostem lnianym, tak jak inne obrazy z wyposażenia kościoła w Milejowie. W czasie ponad 60 lat pokost mocno pociemniał co spowodowało, że niektóre fragmenty obrazu były całkowicie nieczytelne. Dodatkowo powierzchnia podobrazia płóciennego była bardzo mocno pofalowana, a warstwa malarska spękana, z daszkami. W dolnej i górnej partii obrazu widoczne były rozległe deformacje płótna. Powodem tak złego stanu zachowania były nieprawidłowe zabiegi konserwatorskie, którym w przeszłości poddawany był obraz. Prawdopodobnie podczas ostatniej konserwacji obraz został zdemontowany z krosna i nabity na deskę drewnianą, na której zostały relikty obrazu również z przedstawieniem *Przemienienia Pańskiego*. Nie jest wiadome kiedy zostały obcięte brzegi obrazu, co spowodowało, że płótno nie ma oryginalnego formatu. Po konserwacji obraz naciągnięto na krosna malarskie i oprawiono w nową, drewnianą, profilowaną, polichromowaną ramę, ze złożonymi profilami. Rama, w którą oprawiony był obraz przed konserwacją nie jest oryginalna. Poza tym zmienił się wymiar obrazu i dlatego komisja konserwatorska podjęła decyzję o wykonaniu nowej ramy. Wzorem była rama do obrazu św. Mikołaj z wyposażenia kościoła w Milejowie.

Drugi obraz z *przedstawieniem Przemienienie Pańskie* to pozostałości malowidła wykonanego na desce (il. 17). Malowidło to jest wcześniejsze niż obraz wtórnie na niego nabity. Prawdopodobnie obraz na desce nie był konserwowany w 1949 r. Podczas zabiegów konserwatorskich prowadzonych w 2015 r. stwierdzono, że osypujące się fragmenty warstwy malarskiej próbowano „ratować” malując je farbą w podobnym do oryginału kolorze. Już wtedy obraz był w bardzo złym stanie. Z uwagi na bardzo duży zakres ubytków zdecydowano się na pozostawienie obrazu w stanie szczątkowym. Na odwrocie deski pozostawiono cytowany wyżej napis fundacji odnowienia w 1879 r. Obraz namalowany został w technice temperowej. Jest to prawdopodobnie ikona z XVII w. Kompozycja zachowała się w formie reliktyw. W górnej partii obrazu fragment twarzy Chrystusa, poniżej fragment twarzy jednego z apostołów. W innych partiach widoczne tylko małe fragmenty przedstawienia. Podobrazie złożone jest z dwóch

desek o grubości 1 cm. Na odwrociu przymocowano drewniane spongi, na których bokach widoczne ślady dłuta. Na licu cienki grunt w kolorze kremowym, a na nim dość gruba warstwa malarska. Warstwa malarska zawiera spoiwo prawdopodobnie temperowe (nie badane). Do namalowania przedstawienia użyto smalty, czerni roślinnej, czerwieni żelazowej oraz kredy. Obecność smalty w trzech badanych próbkach pozwala na próbę datowania obrazu na XVII w., gdyż była ona w XVII w. pigmentem powszechnie stosowanym w malarstwie. Schodzi z palety dopiero w XIX w., ale znane są wcześniejsze stosowania smalty, nawet już w XV w. Dlatego, że barwnik ten był tak powszechnie stosowany w XVII w. można przypuszczać, że obraz z Milejowa namalowano właśnie wtedy. Podobieństwo kompozycji obrazu, a także zachowanych fragmentów twarzy do malowidła z kościoła św. Eliasza w Lublinie oraz zastosowanie techniki temperowej na desce wyznacza kierunek dociekań odnośnie czasu powstania i przeznaczenia obrazu. Przesłanki te wskazują, że może to być ikona przeznaczona do greckokatolickiej cerkwi, wykazująca cechy okcydentalizacji. Być może stanowił on wyposażenie nieistniejącego dziś milejowskiego, drewnianego kościoła greckokatolickiego z XVII w. Nie można też wykluczyć wcześniejszego powstania obrazu. Dokładne datowanie obiektu wymaga dalszych badań.

Obraz uległ dużej destrukcji. W swej długiej historii relikty malatury próbowano ratować przemalowując po formie i w niektórych miejscach, gdzie nie było ani malowanego oryginału ani zaprawy – bezpośrednio na podobrazu drewnianym. Na większości powierzchni obrazu nie zachowała się warstwa malarska. Jej relikty były splekane z daszkowatymi łuskami, z dużą tendencją do odpadania. Na odwrociu i na licu obrazu liczne otwory wskazywały na działanie szkodników drewna. W miejscu łączenia desek powstała szczelina wzdłuż całej powierzchni. Tak wielkie uszkodzenia warstwy malarskiej spowodowane były prawdopodobnie złymi warunkami ciepłno-wilgotnościowymi w jakich w ciągu wielu lat znajdował się obraz. Podczas konserwacji w 2015 r. wykonano reperacje deski podobrazia: flekowanie, uzupełnianie otworów po szkodnikach drewna wykalczkami drewnianymi, kitowanie trocinami drewnianymi z klejem. Następnie utwardzono podobrazie Palaroidem B 72 w toluenie. Zgodnie z ustaleniami komisji konserwatorskiej uzupełniono ubytki gruntu, a następnie wykonano delikatny retusz, mający na celu ja najlepsze wydobyć reliktyw malatury z oryginału. Nie przeprowadzono rekonstrukcji malatury.¹³

Pośród pozostałego wyposażenia poddano także konserwacji w latach 2010-2011 prospekt organowy (prace wykonał Mariusz Bubicz) wraz z organami wykonanymi w warszawskiej firmie Mateusza Mielczarskiego w 1857 r., ambonę z 2 poł. XIX w., stację drogi krzyżowej autorstwa Michała Kozłowskiego z 1869 r. (stacja nr 12 została namalowana w 1976 r.) oraz ceramiczną chrzcielnicę z XIX w. malowaną i złożoną. W trakcie prowadzonych prac odnaleziono dzwonek-sygnaturkę z napisem „заводъ Ярославль (...) вьянишниковъ”, datowany na 2 poł. XIX w.¹⁴

¹³ J. Polaska, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz na desce „Przemienienie Pańskie”, czas powstania XVII w.? Kościół Rzymskokatolicki pw. Wniebowzięcia NMP w Milejowie, Warszawa styczeń – maj 2015 r.

¹⁴ Więcej informacji o elementach wyposażenia w Milejowie w artykule K. Tur-Marciszek, Zabytki ruchome objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków „B” w 2016 r. [w:] Wiadomości Konserwatorskie województwa lubelskiego, Lublin 2017, s. 266-267.

Istotną decyzją z punktu widzenia historii parafii był fakt, iż w 2016 r. Ksiądz Andrzej Jużko, zdopingowany przez potomków fundatorów kościoła, wystąpił do Muzeum Archidiecezjalnego w Lublinie z prośbą o zwrot przejętych w 1975 r. w depozyt do Muzeum Archidiecezjalnego w Lublinie elementów wyposażenia kościoła. Był to żyrandol (il. 18), rzeźba św. Antoni (il. 19)¹⁵ oraz tabernakulum. Zwrot tych elementów uszczuplił niedoinwestowaną ekspozycję Muzeum Archidiecezjalnego. Żyrandol, wiszący w Wieży Trynitarzkiej w tzw. białej sali, został umieszczony w swoim pierwotnym miejscu w Milejowie, na styku starszej części kościoła z nową nawą, dzięki czemu nastąpiło zagospodarowanie pustej przestrzeni kościoła¹⁶. Rzeźba św. Antoni, stojąca latami bez konserwacji, w formie destruktu na ekspozycji Muzeum, została poddana konserwacji i znalazła miejsce w kościele, podobnie jak tabernakulum. Ten ostatni element rodzi niewyjaśnione na razie pytania. Jego rokokowy styl nie pasuje do żadnego z ołtarzy w kościele. W trakcie konserwacji odsłonięto i przywrócono również jego rokokową polichromię. Wtórnie umieszczono je w ołtarzu Matki Boskiej Nieustającej Pomocy znajdującym się w kaplicy.

Właśnie ta kaplica, jeszcze parę lat temu służąca za składzik, została wyremontowana i służy wiernym, zwracając uwagę pięknym i wyjątkowym witrażem z 1907 r. ze sceną adoracji tronu Najsświętszej Maryi Panny, której cześć oddają wszystkie stany w osobach swoich przedstawicieli: biskup, szlachcic, chłop i chłopka z dzieckiem (il. 20). Został on wykonany zapewne w warszawskim zakładzie św. Łukasza Marii Łubieńskiej. Przedstawienie jest podobne w układzie do tonda na sklepieniu kościoła w Wilkołazie z obrazem autorstwa Celestyna Mikłasińskiego, datowanego na 1919 r. (il. 21). Odnosi się wrażenie, że osoby przedstawione na witrażu mają portretowe rysy twarzy, szczególnie szlachcice. Witraż został poddany konserwacji przez Krzysztofa Helmana w 2013 r. W kościele są jeszcze dwa witraże przedwojenne, znajdujące się po bokach ołtarza głównego, przedstawiające św. Antoniego i św. Wiktora¹⁷.

Dzięki kompleksowo przeprowadzonym pracom konserwatorskim i remontowym oraz harmonijnemu zaaranżowaniu całego wnętrza i scaleniu artystycznemu starszej i nowej części świątyni zyskała ona piękny i godny wygląd. Do wykonania polichromii, w postaci obrazów na suficie, w dobudowanej części kościoła, został zaangażowany artysta ukraiński Leoni Kaczkowski.

SUMMARY

In the Assumption of the Blessed Virgin Mary church in Milejów, from 2008 to 2016, Rev. Andrzej Jużko carried out extensive repair works of the temple and conservation of almost all elements of the furnishings entered in the register of historical monuments.

¹⁵ Prace konserwatorskie przeprowadził Grzegorz Gołubiak w latach 2015-16.

¹⁶ W archiwum parafialnym w Milejowie znajduje się fotografia, na której widoczny jest żyrandol wiszący w nawie głównej nierozbudowanego jeszcze kościoła. Na podstawie wpisu do inwentarza muzealnego oraz wspomnianej fotografii zidentyfikowano przedmiotowy obiekt.

¹⁷ Więcej informacji o witrażach w Milejowie w artykule K. Tur-Marciszek, Zabytki ruchome objęte ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków „B” w 2016 r. [w:] Wiadomości Konserwatorskie województwa lubelskiego, Lublin 2017, s. 266-267.

The works began with checking the condition of the elements of the church furnishings and analysing the restoration needs of movable historical monuments in the church and then drawing up a plan of further action – by the restorer, the parish priest and Barbara Stolarz, the head of the Department for Inspection of Movable Monuments. In 2008 the proceedings were conducted to enter the elements not covered by legal protection before into the register of historical monuments. This pertained to the original main altar with the Mother of God icon in the Eleusa type, most probably originating from the demolished Greek Catholic church, the altar of Our Lady of Perpetual Help, the organ front and the altar lamp. In the years 2008-2016 the whole historical equipment of the church, including the stained glass windows from the beginning of the 20th c, was restored. Furthermore, three elements of the furnishings were recovered from the Archdiocesan Museum: the chandelier, the sculpture of Saint Anthony and the tabernacle. They were restored and incorporated into the contemporary arrangement of the interior.

1. Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Milejowie, fot. K. Tur-Marciszek, 2012.

2. Akt konsekracji kościoła w Milejowie, fot. K. Tur-Marciszek, 2012.

4. Ołtarz główny po konserwacji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

3. Ołtarz główny przed konserwacją, fot. K. Tur-Marciszek, 2008.

5. Ikona Matka Boska Eleusa przed konserwacją, fot. K. Tur-Marciszek, 2008.

6. Obraz w trakcie konserwacji, fot. Archiwum WUOZ w Lublinie, 2009.

7. Obraz po konserwacji, fot. K. Tur-Marciszek, 2012.

8. Rozbudowany kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Milejowie, fot. K. Tur-Marciszek, 2018.

9. Ołtarz w kaplicy MB Nieustającej Pomocy, przed konserwacją, fot. K. Tur-Marciszek, 2008.

10. Ołtarz w kaplicy MB Nieustającej Pomocy, po konserwacji, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

12. Obraz św. Antoni z Dzieciątkiem, fot. K. Tur-Marciszek, 2012.

11. Rokokowe tabernakulum po konserwacji, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

13. Obraz Cud św. Jana Kantego, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

14. Obraz Chór kościoła kapucynów w Rzymie, fot. K. Tur-Marciszek, 2017.

16. Odwrocie obrazu Przemienienie Pańskie, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

15. Obraz Przemienienie Pańskie, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

17. Ikona Przemienienie Pańskie, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

18. Żyrandol, fot. K. Tur-Marciszek, 2016.

20. Witraż w kaplicy MB Nieustającej Pomocy, fot. K. Tur-Marciszek, 2015.

19. Rzeźba św. Antoni, fot. K. Tur-Marciszek, 2016.

21. Polichromia w kościele parafialnym w Wilkołazie, fot. K. Tur-Marciszek, 2005.

PÓZNOGOTYCKI WYSTRÓJ MALARSKI BAZYLIKI DOMINIKANÓW W LUBLINIE W KONTEKŚCIE NOWYCH ODKRYĆ

Klasztor Dominikanów lubelskich realizuje od roku 2016 kolejny projekt dotyczący m.in. konserwacji i restauracji zabytkowego wystroju kościoła klasztornego. W trakcie realizacji dotychczasowych i obecnych prac we wnętrzu bazyliki dokonano wielu cennych odkryć. Chciałabym przybliżyć odkrycia związane z historycznym wystrojem malarskim kościoła klasztornego z okresu późnego gotyku.

W odniesieniu do budowy kościoła badacze architektury nie powiedzieli jeszcze ostatniego słowa. Bazując na danych historycznych wskazuje się, że w roku 1342 król Kazimierz III Wielki zbudował z cegły kościół św. Stanisława BM (w którym znajdowały się relikwie drzewa Krzyża Świętego), a na budynki klasztorne przekazał wielki plac, leżący przy murach miejskich od strony wschodniej i południowej. Na placu istniało wcześniej drewniane oratorium Św. Krzyża. Według autora dokumentacji naukowo-historycznej Marka Michońskiego kościół ceglany funkcjonował w latach 1342-1594 i powstał na miejscu drewnianej kaplicy pw. Św. Krzyża. Po pożarze z 1550 roku dzięki fundatorom nastąpiła odbudowa kościoła w gotyckiej stylistyce i prace te trwały do 1554 roku. W roku 1575 wielki pożar miasta, uwieczniony na obrazie sztalugowym z kościoła dominikanów, spowodował straty w zabytkowej strukturze kościoła, m.in. zniszczeniu uległo niemal całe wyposażenie świątyni, więźba dachowa i fasada. Opis kościoła spisany przez Sebastiana Fabiana Klonowicza przed pożarem, przytoczył ks. A. Wadowski. Daje on wyobrażenie jego XVI-wiecznej formy architektonicznej i wystroju: *„Przez ten pożar kościół Ś. Stanisława, budynek prawdziwie królewski i okazały, pokryty dachówką ceglana, odznaczający się trzema, z tyłu, frontu oraz pośrodku kościoła facyatami, przewybornie zbudowanymi, znakomitem sklepieniem ceglanem, o różnych przesłicznych żebrowaniach i wklęsłościach, zdobny; upiększony artystycznie wykonanymi malowidłami; jaśniejący złoconemi o zadziwiającej pomysłowości artystycznej ołtarzami; przystrojony w podziwienią godny sposób bardzo kosztownym organem muzycznym, w prezbiterium po prawej stronie umieszczonym, i innemi, o których nie wspominam, ozdobami przepełniony – nagle runął”*. Wadowski na podstawie historycznych opisów stwierdził, że kościół wówczas był trzynawowy, nawy wydzielone filarami. Prezbiterium było węższe ale tej samej długości, szerokości i wysokości co nawa główna. W nim mieścił się chór zakonny. Po stronie prawej było wejście do dolnego korytarza klasztornego, gdzie znajdowały się kolejno wejścia do zakrystii, a z niej do skarbcu. W całym kościele, zakrystii i skarbcu, klasztorze były sklepienia gotyckie. Kościół posiadał trzy szczyty gotyckie: frontowy, na przecięciu nawy z prezbiterium i na jego zakończeniu. Okna w kościele miały być wysokie, gotyckie w nawach bocznych, prezbiterium i nad wejściem głównym centralnie nad nawą główną. Po pożarze w 1575 roku następuje powolne przekształcanie gotyckiego kościoła poprzez wprowadzanie zmian i poprzez dobudowywanie kolejnych kaplic renesansowych i barokowych. Odnawianie, a raczej przebudowywanie i rozbudowa założenia trwała w cyklu wydłużonym do XVIII wieku. Wadowski wskazuje, że w wyniku pożaru z 1575 roku część szczytu nawy głównej

z częścią sklepień nawy i prezbiterium „zawaliła się”. Nowe sklepienie w nawie głównej i prezbiterium wzniesiono w stylu renesansowym. Łuki i żebrowania gotyckie przy filarach i ścianach prezbiterium „obcięto i zatarto”, natomiast dodano gzymsy pod lukami sklepień i wzmocniono pilastrami. Nawy boczne z czasem zostały otwarte półkolistymi otworami w ścianach dla utworzonych kaplic – niższe łuki dawnych sklepień zupełnie ze ścian i filarów usunięto lub przebudowano. Gzymsów i pilastrów w nawach bocznych nie dodano. Prowadzone systematycznie już od kilkunastu lat prace przy kościele i klasztorze pozwoliły na potwierdzenie, uzupełnienie lub korektę tych informacji.

W trakcie realizacji prac w latach 2012-2013 w obrębie prezbiterium kościoła, potwierdzono fakt skucia gotyckich żeber sklepiennych. Fragment profilu żebra odnaleziono w miejscu spływu żeber, zasłoniętego późniejszym gzymsowaniem. Wzór pozwolił na odtworzenie żeber i estetyki sklepienia do poziomu gzymsu, gdyż zabieg ten nie kolidował z późniejszymi przekształceniami stylistycznymi. W trakcie prac stwierdzono również występowanie dekoracji malarskiej w formie wici roślinno-kwiatowej w obrębie zworników. Samym zwornikom przywrócono pierwotny historyczny charakter. Natomiast nie potwierdzono faktu zawalenia części sklepienia, raczej należy przypuszczać, że zniszczeniu uległ dach kościoła, a sklepienie wymagało ewentualnych napraw. Siatka żeber sklepienia prezbiterium tworzy układ gwiazdasty. Fakt nawiązania do gotyckiego charakteru wnętrza potwierdza również malarskie przedstawienie okien ze szkleniem gomułkami (choć ich forma jest nowożytna) po obu stronach prezbiterium w ostatnim przęśle prezbiterium przy łuku tęczowym. Musiało to nastąpić w okresie kiedy kaplice Ossolińskiej i Firlejów były budowane i zamurowano okna ostatniego przęśla prezbiterium, gdyż stanowią one obecne ściany boczne kaplic. Na ścianach prezbiterium odnaleziono malowane zacheusze, stylistycznie nawiązujące do dekoracji sklepienia. Do takiego charakteru wnętrza z lat 1554-1574 odnosi się fragment przytoczonego opisu Klonowicza z 1574 roku: „...znakomitem sklepieniem ceglanem, o różnych przeslicznych żebrowaniach i wklęsłościach, zdobny; upiększony artystycznie wykonanymi malowidłami;...”. Pomimo, że dane historyczne podawane przez ks. Wadowskiego poddawane są krytyce, to jednak zebrane przez niego informacje są cennymi wskazówkami. W przypadku kościoła dominikanów informacje te są tym bardziej istotne, że ks. Ambroży Wadowski był administratorem majątku dominikańskiego po kasacie zakonu w 1864 roku i miał wgląd w klasztorne dokumenty, na które powołuje się w swojej publikacji z 1901 roku poświęconej kościołom Lublina.

Kontynuacja prac od 2016 roku w obrębie korpusu nawowego pozwoliła na dopełnienie informacji o wystroju malarskim wnętrza z okresu opisywanego przez Sebastiana Fabiana Klonowicza. Klonowicz praktykował w Lublinie w roku 1568, a na stałe zamieszkał od roku 1573 i pełnił urzędową funkcję pisarza miejskiego. Funkcja ta może czynić wiarygodnym opis, oparty na oglądzie osobistym, a sformułowany poetycko z racji posiadanego talentu literackiego. Prace konserwatorskie nawie głównej kościoła, potwierdziły również skucie żeber sklepienia. W tym przypadku wzór żeber zachował się w większej ilości fragmentów na spływach w obrębie gzymsu. Rozpoznanie architektoniczne przejść do naw bocznych potwierdziło zamurowanie ostrych łuków gotyckich i doprowadzenie do kształtu arkadowego. Łuki gotyckie noszą ślady cienkich wypraw tynkowych, pobiały i fragmenty koloru. Pierwotnie łuki gotyckie były wykonane – jak całe wnętrze, w cegle z formowanymi spoinami. Następnie wnętrze pokryto cienką warstwą zaprawy wapienno-piaskowej. Żebra sklepienia nawy głównej zostały odtworzone

według zachowanego wzoru. W tym miejscu siatka żeber jest uproszczona i tworzy układ krzyżowy. W obu przypadkach – prezbiterium i nawy, żebra sklepień nie stanowią elementów konstrukcyjnych, są jedynie elementami zdobniczymi, z których w okresie renesansu wykształciły się dekoracje sztukatorskie. Ozdobny charakter sklepień sytuuje dekorację w okresie późnego gotyku, którego formy na terenie ówczesnej Polski były stosowane długo, równoległe z zapowiedziami nowych nurtów. Na sklepieniu nawy również odtworzono profile i układ żeber późnogotyckich oraz pokazano na zasadzie wgładówek w grubości tynku: oryginalne fragmenty ostrych łuków, gotyckiego muru ceglanego i formę gotyckich filarów (wtórnie zatynkowanych), dźwigających sklepienie nawy głównej.

Badania ścian przytęczowych zasłoniętych dotychczas ołtarzami, dostarczyły kolejnych cennych informacji o wystroju wnętrza. Za ołtarzem z lewej strony odsłonięty został w 2017 roku kolejny fragment wątku muru gotyckiego ze spoinami opracowanymi estetycznie, co potwierdziło po raz kolejny, że w pierwszym etapie budowy kościoła nie był tynkowany, co trwało prawdopodobnie do pożaru w 1550 roku. Mur od strony wewnętrznej łuku tęczowego posiada wtórne ceglano-kamienne uzupełnienia. W górnych partiach na skutych wyprawach tynkowych odnaleziono fragmentarycznie zachowane warstwy malarskie. Jest to motyw wici roślinnej swobodnie malowanej czernią na monochromatycznej warstwie w odcieniu różu (obecnie tzw. angielskiego). Układ dekoracji wskazuje, że mogło to być malowane obramienie łuku tęczowego. Wyprawy posiadają „nasiek”, wykonany jako przygotowanie podłoża pod kolejny narzut. Stanowi go warstwa tynku nałożonego do wyprowadzenia obecnej formy łuku arkadowego z dekoracją sztukatorską podłucza.

Bardzo cennym odkryciem jest dekoracja po prawej stronie łuku tęczowego, za drugim ołtarzem przytęczowym. Na cienkiej warstwie tynku wykonana została polichromia figuralna z przedstawieniem Matki Boskiej. Układ postaci Maryi wskazuje, że jest to fragment sceny Zwiastowania. Maryja klęcząca na klęczniku spowita jest bogato udrapowanym płaszczem, spływającym swobodnie, zakrywającym całą postać. Obecnie płaszcz ma kolor ciemnej szarości, co zdaje się potwierdzać, że pierwotnie był to kolor niebieski osiągnięty przy użyciu smalty (takie odbarwienie użytej smalty potwierdza wiele realizacji konserwatorskich z terenu woj. lubelskiego). Podbicie płaszcza jest szmaragdowe. Suknia Maryi jasna (trudno określić kolor właściwy – może złamana biel), udrapowana i wykończona plisą pod szyją, z rękawami bufiastymi wykończonymi mankietami. Maryja prawą dłoń dotyka sukni przy sercu, a lewą unosi ku górze. Palce rąk są długie, smukłe, jakby dotknięte powiewem wiatru uczynionego przybyciem anioła. Ujęcie to wskazuje, że scena odnosi się do momentu wyrażenia przez Maryję zgody – „Fiat”, co czyni z wielką pokorą i posłuszeństwem.. Twarz Maryi pociągła, uduchowiona o pięknie zarysowanych konturowo brwiach i nosie oraz wyrazistych oczach. Usta karminowe z dolną wargą odchyloną. Na głowie Maryja ma przeźroczysty welon, udrapowany w fałdy i spływający na piersi. Spod welonu widoczne lewe ucho, włosy niewidoczne. Głowę okala okrągły złoty nimb. Na klęczniku, prawdopodobnie na poduszce – w kolorze szmaragdowym – otwarta księga z zasugerowanym wężykiem tekstem bez liter. Biorąc pod uwagę kompozycje scen Zwiastowania, po prawej stronie winien znajdować się Anioł. Być może kontynuacja sceny znajdowała się na ścianie przechodzącej na filar. Brak jest możliwości potwierdzenia kontynuacji sceny, gdyż filar został obudowany. Cienka wyprawa tynkowa na której namalowano scenę położona jest płynnie

(z uwzględnieniem nierówności muru) z wykończeniem pobiałą. Potwierdza to, że malowidło wykonane zostało w pierwszym okresie po zatynkowaniu ceglanego gotyckiego muru kościoła. Polichromia została poddana jedynie pracom konserwatorskim, polegającym na oczyszczeniu i zabezpieczeniu. Obecne ołtarze przytęczowe warsztatu Zeisla zostały zamontowane w kościele w 1761 roku. Prawy ołtarz zasłania scenę, a kotwy mocujące górę ołtarza, zostały wbite w dekorację, która już w tym czasie była zamalowana, o czym świadczyły kolejne nawarstwienia. Pomimo trwałego przesłonięcia sceny przez ołtarz nie zdecydowano się na transfer z uwagi na zagrożenie utratą historycznych walorów malowidła. W celu wyeksponowania cennego znaleziska zdecydowano o odsunięciu ołtarza od ściany.

W tym miejscu należy odnieść się do ikonograficznych przedstawień samej sceny Zwiastowania NMP, ale także typów malarskiego przedstawienia samej postaci Maryi. Zwiastowanie Najświętszej Maryi Pannie jako temat plastyczny towarzyszyło chrześcijaństwu od początku, a różnice dotyczyły miejsca ukazania, momentu ukazania sceny opisywanej w Ewangeliach lub Apokryfach. Scena Zwiastowania, która była przedstawiana już w chrześcijańskich katakumbach, w średniowieczu została rozbudowana w formę narracyjnego przedstawienia dialogu Marii z aniołem. W czasach nowożytnych artyści ograniczyli się do wybrania jednego z momentów i w większości przedstawiali zdziwienie Maryi na widok anioła lub jej głębokie zamyślenie nad jego słowami lub pokorne poddanie woli Bożej. Najliczniejszą grupę stanowią obrazy ilustrujące trzecią fazę dialogu. Według przedstawień ikonograficznych, Maryja w chwili przyjęcia posłannictwa przekazanego przez anioła, ukazana jest zawsze w pozie klęczącej, podczas gdy w poprzedzających ten moment scenach często rozmawia ona z Gabrielem stojąc lub siedząc. W przedstawieniu dominikańskim jest to połączenie dwóch faz, zaskoczenia i poddania się woli Bożej; zdumienie faktem odniesienia proroctwa Izajaszowego do siebie, wyrażone przyłożeniem przez Maryję ręki do piersi oraz pokora wyrażona w pozycji klęczącej. Pozycja klęcząca Maryi wyrażająca pokorę, jest cnotą, przez którą Maryja mogła się stać Matką Bożą. Dodatkowo w wymiarze teologicznym Zwiastowanie związane było z rozumieniem Maryi jako nowej Ewy, jako połączenie obu Testamentów; Starego i Nowego. W obu przypadkach nastąpiło spotkanie ducha z niewiastą – do Ewy zbliżył się zły duch pod postacią węża, do Maryi przyszedł anioł w ludzkiej postaci. Oba wydarzenia zdecydowały o losach ludzkości – zgubie przez grzech i odkupieniu grzechu przez narodzenie Syna Bożego. Samo pozdrowienie AVE, czytane wspak oznacza w łacinie Ewę. Najbardziej rozpowszechnionym sposobem ukazywania powiązań obu Testamentów było umieszczenie na pulpicie Maryi księgi otwartej na proroctwie Izajasza. W przypadku przedstawienia dominikańskiego zastosowany został motyw otwartej księgi z zasugerowanym wężykiem tekstem bez liter. W malarstwie polskim rzadko spotyka się scenę Zwiastowania ukazaną na tle krajobrazu, jak w malarstwie włoskim. Najczęściej spotykane było umieszczenie scen ewangelicznych we wnętrzach. Być może takie ujęcie zostało zastosowane w przypadku przedstawienia dominikańskiego, choć biorąc pod uwagę fragmentaryczność zachowanej dekoracji oraz stopień jej zniszczeń, jest to domniemanie. W przedstawieniu dominikańskim brakuje nam całości kompozycji, ale zachowany fragment z postacią Maryi potwierdza wysokie walory artystyczne przedstawienia. Analizując sam sposób ujęcia malarskiego Maryi można znaleźć analogie w polskim średniowiecznym malarstwie tablicowym XV wieku, jak np. w przypadku małopolskich przedstawień gotyckich: Madonny z Dzieciątkiem z kościoła Bożego Ciała

w Krakowie (artysty o wpływach czeskich), *Sacra Conversazione* z kościoła w Polonii – artyści małopolskiego lub św. Florian i św. Jerzego z kościoła w Węclawicach, którego autorstwo przypisuje się artyście określanemu jako Adam z Lublina. Sposób malowania twarzy i dłoni mieści się w stylistyce gotyckiej. W dominikańskim przedstawieniu układ szat Maryi, płynnie drapowanych i spływającego luźno, ma już cechy malarstwa nowożytnego. To przenikanie się stylistyczne w przedstawieniu zdaje się potwierdzać, że malowidło mogło powstać już w 2 poł. XVI wieku w oparciu o wcześniejsze wzory. Sam sposób zakomponowania sceny, w przypadku postaci Maryi nawiązuje do XVII-wiecznego przedstawienia z kościoła w Łęknie.

Scena Zwiastowania była ikonograficznie ważnym typem przedstawienia w sztuce sakralnej, które zajmowało we wnętrzu kościelnym poczesne miejsce, często w ołtarzu głównym. W kościele dominikańskim scena umieszczona została na ścianie łuku tęczowego, zamykającego prezbiterium i symbolicznie oddzielającego miejsce sacrum od profanum. Jest to miejsce oddalone od ołtarza z racji klasztornej funkcji kościoła, ale najbliższe wiernym. Bogactwo treści Zwiastowania, stawia scenę w rzędzie najważniejszych tematów w sztuce sakralnej czasów nowożytnych, także w sztuce polskiej. Wydarzenie ewangeliczne, podczas którego dokonało się Wcielenie, jest momentem przełomowym dla dziejów ludzkości, jako kulminacja zbawczego planu Boga. Łuk tęczowy był często miejscem umieszczania Grupy Ukrzyżowania. Belka tęczowa z Grupą Ukrzyżowania została w przypadku kościoła dominikańskiego zdemontowana w 1953 roku, a określone jako gotyckie rzeźby Maryi i św. Jana Ewangelisty, zostały przeniesione do ołtarza w kaplicy Firlejów i zostały ustawione w niszach retabulum ołtarzowego. Rzeźby wykonane w drewnie, posiadają polichromię karnacji oraz laserunki na szatach w tonacjach czerwieni, błękitu i zieleni już w konwencji renesansowej. Estetycznie wpisują się w kolorystkę polichromii odkrytej na ścianie. Można więc przyjąć założenie, że łuk tęczowy z dekoracją malarską ścian i belką tęczową, stanowiły jedną teologiczno-artystyczną kompozycję. Bez wątpienia łącznikiem symbolicznym takiej kompozycji jest Maryja. Zwiastowanie jako Wcielenie słowa Bożego, znalazło uosobienie w odkupieńczej śmierci syna Bożego na krzyżu. Czy łącznikiem – po drugiej stronie łuku tęczowego – była scena uwielbienia Boga – *Magnificat* Maryi w scenie Nawiedzenia, opisanej w ewangelii św. Łukasza? Ewangeliczny opis nawiedzenia następuje bezpośrednio po opisie zwiastowania. A może łącznikiem była scena Ofiarowania Jezusa w świątyni i słowa Symeona, przepowiadające boleść Matki i mękę Syna, również przekazane w ewangelii św. Łukasza. Być może kompozycja malarska oparta została na ilustracji Łukaszewej ewangelii, która jako jedyna odnosi się do opisu scen poprzedzających narodzenie Jezusa. Powyższego nie można stwierdzić bez głębszych analiz.

Obie ściany za ołtarzami nie są analogiczne w warstwach malarskich i nie da się ich połączyć kompozycyjnie. Jeżeli dekoracja po lewej stronie miała stanowić obramienie łuku tęczowego to musiała pochodzić z późniejszego okresu i nie da się jej połączyć z odkrytą sceną figuralną po drugiej stronie. Gdyby dekoracje traktować oddzielnie, wówczas scenę Zwiastowania należałoby wiązać z najwcześniejszym okresem powstania, po zatynkowaniu wnętrza kościoła. Można postawić jeszcze jedną tezę, że aranżacja wnętrza po obu stronach łuku tęczowego była różna. Niektóre informacje wskazują, że część przedsionkowa kaplicy Ossolińskiej istniała przed pożarem w 1575 roku i była miejscem przechowywania relikwii Drzewa Krzyża Świętego. Natomiast jej część kopułowa na podstawie kwadratu, powstała z fundacji Ossolińskiej, została dostawiona

później. W przewężonym przejściu pomiędzy przedsionkiem i kaplicą odnalezione zostały w murze na znacznej wysokości wpusty na drewnianą belkę (odciętą). Może to potwierdzać istnienie po stronie północnej kościoła wcześniejszej zabudowy. Ponadto z obecnego rozpoznania obiektu wynika, że nawy boczne nie powstały równolegle w czasie. Jako pierwsza powstała nawa północna, z której było wejście do kaplicy relikwii. Ponadto obecne wejście do kaplicy Ossolińskiej sąsiaduje bezpośrednio ze ścianą przytęczową, noszącą ślady przekształceń w murze oraz różnice w stylistyce wykończenia późniejszych pilastrów. Kaplica dostępna jest bezpośrednio z poziomu posadzki nawy. Natomiast wejście do kaplicy Firlejów jest przesunięte za filar i podniesione stopniami w stosunku do poziomu posadzki nawy. Niewątpliwie wpływ na te różnice miało ukształtowanie terenu i konieczność dostosowania poszczególnych faz rozbudowy świątyni do terenu i już zbudowanych części (kościół nie posiada osi symetrii). Kolejne zmiany w ukształtowaniu miały korygować te różnice. Stąd wynika odmienne potraktowanie ścian kościoła po stronie południowej i północnej od łuku tęczowego. Obecne ołtarze przytęczowe miały również poprzez ukośny sposób ustawienia korygować optycznie te różnice.

Na podstawie obecnych odkryć można ustalić, że w gotyckiej fazie funkcjonowania kościoła dominikańskiego do roku 1574 (po pożarze w 1550) powstał wystrój malarski którego fragmenty odkryto obecnie w trakcie prac, stanowiący dopełnienie form architektonicznych: żeber, zworników, profili ostrołukowych, ścian prezbiterium (zacheusze) oraz ścian łuku tęczowego (kompozycja figuralna, połączona tematycznie z belką tęczową). Po pożarze w 1575 roku nie posiadające środków zgromadzenie wykonało prace zabezpieczające zręby murów i tymczasowo urządziło kościół; nastąpiło to przed 1585 rokiem, za przeora Vitusa, jak wskazuje ks. Wadowski, a według Marka Michońskiego do 1594 roku funkcjonował kościół gotycki. Prawdopodobnie za wspomnianego przeora dobudowano kruchtę kościoła, w związku ze zniszczeniem fasady w czasie pożaru. Rozpoczęło też poszukiwania fundatorów budowy kaplic. Z tym kolejnym okresem należałoby łączyć zmiany związane z przekształceniem form gotyckich w renesansowe: skucie żeber sklepiennych, obudowa filarów i obniżenie łuków przejść do kaplic pomiędzy nawami główną i bocznymi, z nadaniem im formy arkadowej, zatynkowanie ścian z wyprowadzeniem gzymsu i wprowadzeniem artykulacji ścian parami pilastrów. Okres ten wiąże się z rozpoczęciem budowy kaplic na zakończeniu naw południowej i północnej. Według ks. Wadowskiego w bryle kościoła gotycki mógł przetrwać do roku 1645 roku, czyli do momentu dobudowy kaplicy Tyszkiewiczów na zakończeniu prezbiterium. Korekty tych analiz historyka sztuki, będzie można dokonać po zapoznaniu się z opiniami badaczy architektury.

Całość prac konserwatorsko-restauratorskich przy wystroju kościoła zrealizował zespół Anety i Macieja Filip.

Bibliografia

- Michoński Marek, Dokumentacja naukowo-historyczna, Kościół OO. Dominikanów pw. Św. Stanisława Bp. Lublin 1981.
 Praca zbiorowa, Maryja matka Chrystusa, Ikonografia nowożytniej sztuki kościelnej w Polsce, Warszawa 1987 r.
 Ks. Wadowski Ambroży, Kościoły lubelskie, reprint, Lublin 2004.

SUMMARY

The Dominican Friars Monastery in Lublin has implemented another project since 2016. Among other things, the project comprises the conservation and restoration of the historical interior of the monastic church. During the works inside the basilica carried out so far, many valuable discoveries have been made. The article presents the discoveries connected with the historical painted décor of the church from the late Gothic period. During the works carried out in 2012-2013 in the church chancel it was confirmed that the late-Gothic ribs on the vault had been backed off. The continuation of works in the nave body since 2016 enabled us to obtain further information about the painted décor of the interior from the late Gothic period. The works in the main nave of the church confirmed also that the ribs on the vault had been backed off. Furthermore, identification of the passages to the side naves corroborated that the sharp Gothic arches had been bricked in and rebuilt in the arcaded shape. The Gothic arches bear traces of plaster, lime and fragments of colour. Originally, the Gothic arches were made, as the whole interior, in brick with moulded joints. Next, the interior was plastered with a thin layer of lime and sand mortar. Both in the chancel and in the nave, the vault ribs were not structural elements, but only decorative ones.

The chancel walls, previously hidden by altars, provided further valuable information about the interior décor. A fragment of the Gothic brickwork with joints was exposed behind the left altar in 2017. Paint layers, preserved in fragments, were found in the upper parts, on the backed plaster. This is a motif of a twig, freely painted in black on the monochromatic layer in a pink shade. There is a very valuable finding on the right of the chancel arch behind the second chancel altar: a figural image of the Mother of God. The position of the figure indicates that it is a fragment of the Annunciation scene, an important type of an image in terms of iconography, which has been present in the sacred art since the beginning of Christianity. In the church of the Dominican Friars this scene is placed on the wall of the chancel arch. This place is at a distance from the altar owing to the monastic function of the church, but the closest to the congregation. The chancel arch was a place where the beam with the Crucifixion Group was placed. The chancel beam with the Crucifixion Group was put down in 1953. Perhaps the chancel arch with the painted decoration of the walls and the chancel beam formed one theological and artistic composition.

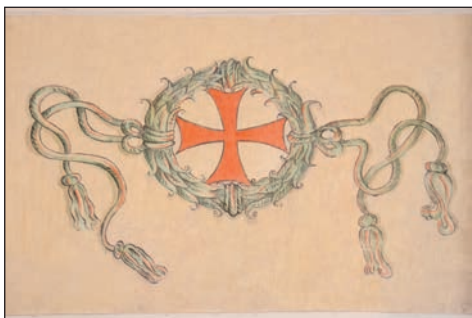
On the basis of the current discoveries it can be established that the painted decoration, recently discovered during the works, was created in the Gothic stage of the Dominican church until 1574 and it complemented the architectural forms: ribs, keystones, ogival profiles, chancel walls and the walls of the chancel arch (the figural composition combined with the chancel beam).

1. Sklepienie prezbiterium po pracach, fot. B. Stolarz, 2017.

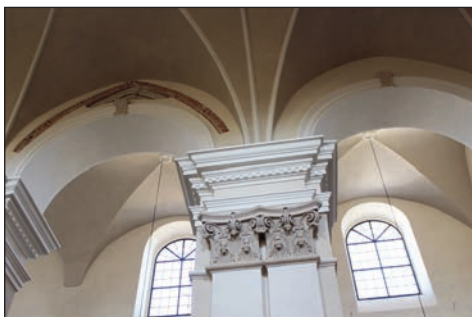
3. Malowane okno prezbiterium, fot. B. Stolarz, 2017.

2. Zacheusz ściany prezbiterium, fot. B. Stolarz, 2017.

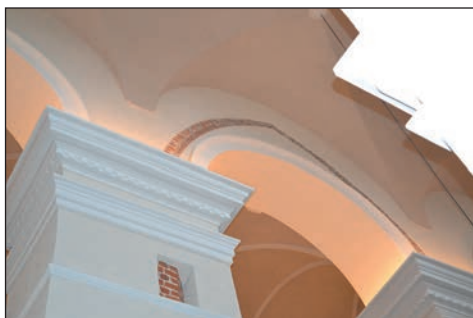
4. Sklepienie nawy głównej, fot. B. Stolarz, 2018.

5. Pierwotne ostrolukowe przejście z nawy głównej do bocznej północnej, fot. B. Stolarz, 2018.

6. Pierwotny ostrołuk nawy gł. po stronie północnej, fot. B. Stolarz 2018 r.

7. Ostrołuk i fragment pierwotnego filara gotyckiego od strony nawy północnej, fot. B. Stolarz, 2018.

8. Widok na ściany łuku tęczowego, fot. B. Stolarz, 2017.

10. Ściana przytęczowa północna po odsłonięciu, fot. B. Stolarz, 2018.

9. Fragment dekoracji północnej ściany przytęczowej po odsłonięciu, fot. B. Stolarz, 2017.

11. Ściana przytęczowa południowa z dekoracją malarską, fot. B. Stolarz, 2017.

12. Fragment ściany przytęczowej południowej z murem gotyckim, fot. B. Stolarz, 2017.

13. Dekoracja figuralna ściany przytęczowej południowej, fot. B. Stolarz 2017.

14. Fragment figuralnej dekoracji malarskiej południowej ściany przytęczowej, fot. B. Stolarz, 2017.

15. Fragment figuralnej dekoracji malarskiej południowej ściany przytęczowej, fot. B. Stolarz, 2017.

16. Fragment figuralnej dekoracji malarskiej południowej ściany przytęczowej, fot. B. Stolarz, 2017.

18. Fragment figuralnej dekoracji malarskiej południowej ściany przytęczowej, fot. B. Stolarz, 2017.

17. Fragment figuralnej dekoracji malarskiej południowej ściany przytęczowej, fot. B. Stolarz, 2017.

19. Ściana południowa przytęczowa z dekoracją malarską po odsłonięciu, fot. B. Stolarz 2018.

20. Przedstawienia ikonograficzne opisane pod obrazami.

21. Przedstawienia ikonograficzne opisane pod obrazami.

22. Przedstawienia ikonograficzne opisane pod obrazami.

23. Scena Zwiastowania w kościele w Łęknie.

24. Belka łuku tęczowego z grupą Ukrzyżowania, fotografia archiwalna z pocz. XX wieku.

25. Rzeźba Matka Boska z grupy Ukrzyżowania na belce tęczowej po konserwacji, fot. B. Stolarz, 2018.

26. Rzeźba św. Jan z grupy Ukrzyżowania na belce tęczowej po konserwacji, fot. B. Stolarz, 2018.

KONSERWACJA XVII-WIECZNEJ TABLICY KONSEKRACYJNEJ Z KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO PW. ŚW. STANISŁAWA BM W GORZKOWIE

W grudniu 2017 r. zakończyły się prace konserwatorskie przy unikalnym zabytku ruchomym, jakim jest tablica konsekracyjna kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Stanisława BM w Gorzkowie w pow. krasnostawskim. Niewielkich rozmiarów (56 x 56 cm), ośmioboczna, drewniana tablica upamiętnia poświęcenie kościoła parafialnego i ołtarza głównego świątyni, które miało miejsce 8 maja 1647 r.

Całą powierzchnię tablicy wypełnia złożona inskrypcja w języku łacińskim: *ANO. D. 1647 D. 8 MAI / Perillustris et RRDD Nicolaus De Romanom / Swierski Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus / Citrensis Suffraganeus chelmensis &c &c banc Ecc / lesiam D. Stanislai Episcopi et Martyris dedicavit / et hoc tantum maius Altare in honorem eiusdem / Sancti consecravit in quo reliquias SS Floriani / Prosperi Muniti nec non Caeciliae Marty includit / Cuius Ecclesiae Dedicatio cadit in Dominicam / Proximam post festum Divi Stanislai.*

Tekst w tłumaczeniu na język polski brzmi: *W roku Pańskim 1647, dnia 8 maja Najdostojniejszy i Najczcigodniejszy Mikołaj z Romanowa Świrski, z łaski Boga i Stolicy Apostolskiej biskup cytreński, sufragan chełmski itd. itd. tenże kościół świętego Stanisława, biskupa i męczennika dedykował i tylko ten wielki ołtarz ku czci tegoż Świętego konsekrował, w którym relikwie świętych Floriana, Prospera, Municjusza oraz Cecylii męczennicy umieścił. Dedykacja tegoż kościoła wypadła w pierwszą niedzielę po święcie świętego Stanisława¹.*

Jak przebiegała podniosła uroczystość poświęcenia ołtarza głównego świątyni w Gorzkowie możemy sobie wyobrazić czytając XVIII-wieczny opis konsekracji²:

1. *Zaczyna Biskup mówiąc: DEUS in adiutorium &c: używając Boga, bez którego łaski y pomocy nic się dobrego stać nie może.*

2. *Namscza iako się rzekło Oleiem S. Ołtarz, bo ku czci Chrystusa Pana wystawiony bywa.*

3. *Świeci wodę zmieszaną, z winem, solą, y popiołem; na znak że czterema sposobami nieprzyjaciół duszny pokonany bywa. 1. wylaniem łez, które znaczy woda. 2. Duchowną radością którą znaczy wino, 3. naturalną dyskretyą która znaczy sol, 4. Głębką pokorą którą znaczy popiół.*

4. *Tą wodą poświęconą na czterech rogach Ołtarza czyni Biskup cztery Krzyże, na znak, że Chrystus Pan przez S. Krzyż cztery części świata odkupił.*

¹ Autorem tłumaczenia z języka łacińskiego jest ks. dr filologii klasycznej Zbigniew Wójtowicz; Mariusz Bubicz, *Dokumentacja konserwatorska, Tablica konsekracyjna kościoła 1647 r. z kościoła pw. św. Stanisława B i M w Gorzkowie*, Radecznicza 2017, s. 2, archiwum Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Chełmie (dalej: ADWUOZCh).

² Jakub Labinger, Protazy Marcin Newerani (tłum.), *Ozdoba Kościoła Katolickiego, to jest Ceremonie Ktorych Kościół S. w wszelkich okolicznościach zwykły zażywać: Pismem S. Powagą Oycow SS. Dawnością utwierdzone, gruntownym wykładem Obiasnione (...)*, Lwów 1739, s. 314-317.

5. Stawia na środku Ołtarza Biskup Krzyż, na znak że Chrystus P. w pośrodku ziemie jest ukrzyżowany.

6. Obchodzi siedm razy Ołtarz Biskup, na znak czuyności, którą mają mieć słudzy Ołtarzowi.

7. Pokrapia święconą wodą siedm razy Ołtarz, na znak siedmiorakiego przelania Krwie Chrystusowej.

8. Czyni Biskup cztery Krzyże Oleiem S. na Ołtarzu, bo potrzeba, żeby człowiek miał cztery Kardynalne cnoty, jeżeli chce być zbawieniem uczestnikiem Ołtarza S.

9. Kładzie Kości SS. w Ołtarz. 1. na pamiątkę, że przedtym tylko na grobach SS. Pańskich Ołtarze wystawiano. 2. ku czci SS. Pańskich, y dla otrzymania ich przyczyny. 3. żeby Kapłan przypomniał sobie powinność naśladowania SS. Pańskich.

10. Kładzie trzy grana kadzidla wraz z Relikwiami SS. na znak żeśmy SS. Pańskich naśladować powinni prawdziwą wiarą w TROYCĘ Przenajświętszą.

11. Kładzie czworograniasty kamień na Ołtarz, który znaczy kamień grobu Chrystusowego.

12. Nalewa trochę Oleiu S. przykładem Jakoba Patryarchy, co znaczy łaskę Ducha S. która jest od Chrystusa iako ab Undo Domini.

13. Czyni Biskup pięć Krzyżów na tymże kamieniu, na pamiątkę pięciu Ran Chrystusowych, które na Ołtarzu Krzyżowym odniosł.

14. Namaszcza te Krzyże po trzykroć Oleiem S. na znak że przez prawdziwą wiarę, stateczną nadzieję, y gorącą miłość, sposobić się mamy do przyjęcia Tajemnic Ołtarzowych.

15. Kadzi Biskup Ołtarz, co znaczy gorącość modlitwy, która przy Ołtarzu ma być odprawowana.

16. Stawia Krzyż Biskup na Ołtarzu, na znak że ukrzyżowany Chrystus P. prawdziwie na Ołtarzu ofiarowany bywa.

17. Ociera Ołtarz białą tuwalnią, na znak że na Ołtarzu czysta niepokalana ofiara ofiarowana bywa, y że czystym sercem y sumieniem Kapłan służyć Ołtarzowi powinien. Na ostatek ubiera Ołtarz y Mszą S.

Parafia rzymskokatolicka pw. św. Stanisława BM w Gorzkowie należy do najstarszych parafii w Archidiecezji Lubelskiej. Erygowana została około 1404 r. Pierwsza, najprawdopodobniej drewniana świątynia nie dotrwała do współczesności. Zniszczona została w 1565 r. (lub 1568 r.) podczas reformacji. Obecny, murowany kościół wzniesiony został w 1623 r. z fundacji Stanisława Gorzkowskiego. Po rozbudowie w XIX w. zatracił cechy stylowe³.

Inicjatorem podjęcia prac konserwatorskich przy tablicy był ks. Krzysztof Adamowski, proboszcz parafii pw. św. Stanisława BM w Gorzkowie. Duchowny, oprócz realizowanej z pasją działalności duszpasterskiej jest również troskliwym kustoszem zabytków będących własnością parafii. W ciągu zaledwie czterech lat sprawowania urzędu proboszcza w Gorzkowie, dzięki staraniom ks. Krzysztofa Adamowskiego, przy wsparciu organizacyjnym i finansowym parafian oraz Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, poddano m.in. kompleksowej konserwacji dwa ołtarze boczne z dwoma ob-

³ <https://archidiecezjalubelska.pl/parafia/?id=101804>; Ryszard Brykowski, Ewa Rowińska (red.), *Katalog zabytków sztuki w Polsce, Tom VIII, Województwo lubelskie, Zeszyt 8, powiat krasnostawski*, Warszawa 1964, s. 13; Bożena Stanek-Lebioda, *Kościół parafialny pw. św. Stanisława Bpa w Gorzkowie, Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa*, 1986, ADWUOZCh.

razami i krucyfiksem, wymieniono częściowo i poddano konserwacji stolarkę drzwiową świątyni parafialnej oraz wyremontowano częściowo zabytkową kaplicę grobową na cmentarzu parafialnym. W roku bieżącym rozpoczęto konserwację drewnianej chrzcielnicy i największego zabytku ruchomego kościoła – ołtarza głównego, będącego w bardzo złym stanie technicznym.

Autorem konserwacji tablicy konsekracyjnej był doświadczony, dyplomowany konserwator zabytków ruchomych Mariusz Bubicz z Radeczniczy, wykonawca wcześniejszych konserwacji dwóch ołtarzy bocznych kościoła w Gorzkowie.

Przed przystąpieniem do konserwacji, tablica przechowywana była w prawej, południowej zakrystii. Pierwotny, XVII-wieczny ołtarz główny, na którym była umieszczona, nie zachował się do czasów współczesnych. Być może niektóre z jego elementów wykorzystano przy budowie w 1. połowie XVIII w. obecnego ołtarza głównego gorzkowskiej świątyni⁴.

Tablica, przed przystąpieniem do konserwacji, była w stanie zaawansowanej destrukcji. Głównymi przyczynami zniszczeń zabytku były wieloletnie niewłaściwe warunki przechowywania i ekspozycji oraz porażenie drewna przez kołatka (*Anobium*). Efektem żerowania drewnojadów była zamiana 85% drewna w drzewny pył. Na skutek zmiennych warunków temperaturowo-wilgotnościowych nastąpiło rozluźnienie połączeń między dwoma lipowymi deskami i spinającej je szpongi oraz ich wypaczenie. Zawilgocenie drewna doprowadziło ponadto do odspojenia od powierzchni desek fragmentów gruntu wraz z malaturą i złożonym napisem. Osłabienie struktury drewna oraz brak oryginalnej ramy doprowadziły do licznych uszkodzeń krawędzi desek tablicy⁵.

Przed przystąpieniem do konserwacji wykonano dokumentację fotograficzną i opisową. Zabiegi konserwatorskie przeprowadzono po przewiezieniu tablicy do pracowni konserwatorskiej. Na wstępie usunięto wtórną, cienką ramkę z drewna iglastego, przymocowaną gwoździkami współczesnymi do tablicy. Właściwe prace konserwatorskie poprzedzono dokładnym oczyszczeniem tablicy z kurzu i brudu. W dalszej kolejności wykonano dezynfekcję i dezynsekcję zabytku oraz przeprowadzono impregnację strukturalną drewna roztworem żywicy akrylowej. Po oczyszczeniu lica tablicy założono w miejscach ubytków drewna kity konstrukcyjne na bazie trocin lipowych i żywicy epoksydowej. Ubytki gruntów od strony lica wykonano masą woskowo-żywiczną. Brakujące fragmenty złożonej inskrypcji zrekonstruowano złotym pyłem w medium akrylowym. Rekonstrukcji poddano także niewielki, równoramienny złożony krzyżyk umieszczony nad inskrypcją oraz dekoracyjny kwiaton zbliżony do stylizowanych liści akantu znajdujący się pod inskrypcją. Po pokryciu powierzchni ubytków warstwy malarskiej werniksem retuszującym przeprowadzono rekonstrukcję i retusz malatury. Zabiegi konserwatorskie zakończyło pokrycie powierzchni tablicy werniksem końcowym.

W związku z decyzją o zmianie miejsca przechowywania i eksponowania tablicy po konserwacji wykonano stylizowaną ramę, wzorowaną na XVII-wiecznych profilach, którą wyzłocono złotem płatkowym na poler i mat. Decyzją właściciela zabytku, po uzy-

⁴ Hanna Orzechowska, *Tablica konsekracji kościoła, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego*, 1970, ADWUOZCh; Hanna Orzechowska, *Ołtarz główny, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego*, 1970, ADWUOZCh.

⁵ Szczegółowy opis stanu zachowania zabytku oraz przebieg konserwacji przytoczono w oparciu o: Mariusz Bubicz, *op. cit.*, s. 3-6.

skaniu akceptacji urzędu konserwatorskiego, tablicę inskrypcyjną zawieszono na południowej ścianie nawy kościoła w Gorzkowie.

W 2023 r. przypadać będzie 400. rocznica budowy kościoła parafialnego w Gorzkowie. Prowadzone od kilku przygotowania do uroczystych obchodów tego jubileuszu, mają oprócz wymiaru duchowego również wymiar materialny, związany z odnowieniem świątyni i konserwacją kolejnych elementów ruchomego wyposażenia kościoła. Konserwacja tablicy konsekuracyjnej w 370. rocznicę poświęcenia gorzkowskiej świątyni ma wymiar symboliczny i rodzi nadzieję, że ambitne plany ks. Krzysztofa Adamowskiego, wspieranego przez parafian, zmaterializują się, a piękniejący kościół będzie świadectwem wiary pokoleń i troski o Dom Boży.

SUMMARY

The restoration works at a unique movable monument, that is the consecration board of the Roman Catholic church of Saint Stanislaus Bishop and Martyr in Gorzków, Krasnystaw district, were completed in December 2017. The small (56 x 56 cm) octagonal wooden board commemorates the consecration of the parish church and the main altar of the temple, which took place on 8 May 1647.

The article presents the condition of the historical monument before the restoration, reasons for damage and the course of the conservation process. The 18th c description of the main altar consecration is quoted, as well.

1. Gorzków, tablica konsekuracyjna, stan przed konserwacją, fot. M. Bubicz, 2017.

4. Gorzków, tablica konsekuracyjna, fragment, w trakcie konserwacji, fot. M. Bubicz, 2017.

2. Gorzków, tablica konsekuracyjna, fragment, stan przed konserwacją, fot. M. Bubicz, 2017.

5. Gorzków, tablica konsekuracyjna, fragment, stan po konserwacji, fot. P. Wira, 2017.

3. Gorzków, tablica konsekuracyjna, fragment, stan przed konserwacją, fot. M. Bubicz, 2017.

6. Gorzków, tablica konsekracyjna, odwrocie, stan po konserwacji, fot. P. Wira, 2017.

7. Gorzków, tablica konsekracyjna, stan po konserwacji, fot. P. Wira, 2018.

KONSERWACJA IKONY „CHRYSTUS PANTOKRATOR” Z CERKWI PRAWOSŁAWNEJ PW. PODWYŻSZENIA KRZYŻA PAŃSKIEGO W HOROSTYCIE

Ikona „Chrystus Pantokrator” należy do najstarszych elementów wyposażenia i wystroju dawnej cerkwi unickiej, obecnie prawosławnej pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Horostycie, gm. Wyryki, pow. włodawski.

Cerkiew unicka w Horostycie wzniesiona została w XVII w. Na przestrzeni wieków była kilkukrotnie przebudowywana i powiększana. Obecny rzut i bryłę zyskała po ostatniej rozbudowie na przełomie XIX i XX w.¹ Wyposażenie ruchome świątyni jest kompiacją XVIII i XIX-wiecznych ruchomalii.

Ikona „Chrystus Pantokrator” (Christos Spasitelj) wzmiankowana jest w opisie (inventarzu) cerkwi z 4 marca 1775 r.: *Ołtarz wielki im prezbiterio stolarskiej roboty, rżnięty, na mensie prostej, jeszcze nie malowany. Tudzież i cyborium z zameczkiem wewnętrznym. Na cerkwi po prawej ręce na mensie prostej obrazów trzy wielkich na tablicach malowanych. Jeden Spasytela, drugi Podwyższenia Świętego Krzyża, a trzeci znalezienia. Po lewej ręce ołtarz Matki Boskiej ... w całej robocie gładkiej, niebiesko malowany*². Ikona ponownie wymieniona jest w opisie cerkwi z 23 maja 1788 r.: *Drzwi carskie stolarskiej roboty, rżnięte, pomalowane z czterema ewangelistami i Wieczerzą Pańską. Po prawej stronie obraz jeden Podwyższenia Krzyża Pańskiego, cum misterii malowany, na tabulaturze. Drugi obraz Salvatoris, trzeci także Podwyższenia Krzyża Świętego, na tabulaturach malowane, na mensie jednej stojące*³.

Autorami konserwacji ikony była Joanna Polaska z Warszawy, konserwator malarstwa sztalugowego i Kazimierz Kaszuba, pozłotnik z Chełma. Inicjatorem podjęcia prac konserwatorskich był ks. prot. Tomasz Łotysz, proboszcz miejscowej parafii prawosławnej. Konserwację przeprowadzono w maju – październiku 2017 r. w pracowni konserwatorskiej.

W okresie ostatniego półwiecza ikona „Chrystus Pantokrator” była już poddawana konserwacji. W latach 1980-1982 kompleksowe zabiegi konserwatorskie przeprowadziła Ewa Derkacz z Łodzi przy współpracy Jacka Królewskiego⁴. Ówczesna konserwacja zakończyła się pełnym sukcesem. Niestety, niekorzystne warunki wilgotnościowe w świątyni negatywnie odbiły się na stanie zachowania zabytku i po 35 latach przedstawienie ponownie trafiło w fachowe ręce konserwatorów.

Ikona „Chrystus Pantokrator” ma formę pionowego prostokąta o wymiarach: 116 cm x 153 cm, grubości 3,5 cm. Podobrazie ikony stanowią trzy deski sosnowe, pierwotnie ze sobą sklejone, na które nabito drewnianymi kołkami ramę imitującą kowczeg. Cechy

¹ Bronisław Seniuk, *Cerkiew parafialna w Horostycie, Studium historyczno-architektoniczne*, Lublin 1990, s. 26, 38-39, Archiwum Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Chełmie (dalej: ADWU-OZCh). W niektórych źródłach cerkiew datowana jest na XVIII w.

² *Ibidem*, s. 64.

³ *Ibidem*, s. 69.

⁴ Ewa Derkacz, „*Chrystus Pantokrator*”, *dokumentacja konserwatorska*, Łódź 1982, ADWUOZCh.

stylistyczne i budowa technologiczna pozwala datować zabytek na XVIII w. Tematem przedstawienia jest Chrystus Pantokrator ujęty do pasa, na tle złożonym ze stylizowanym ornamentem roślinnym. Przedstawienie jest jednym z najstarszych wyobrażeń Chrystusa Wszechwładcy spotykanych w ikonografii⁵.

Podjęcie ponownych prac konserwatorskich w 2017 r. uzasadnione było złym stanem zachowania zabytku. Najbardziej zagrożona całkowitym zniszczeniem była warstwa malarska, która wykazywała dużą tendencję do odpadania. Na jej powierzchni utworzyły się liczne daszkowe pęcherze, szczególnie widoczne w dolnej partii ikony. Warstwa malarska była brudna, a werniks był pociemniały. W miejscach łączenia desek podobrazia uwidoczniły się szczeliny. W dolnej części przedstawienia uwidoczniły się liczne, drobne ubytki gruntu oraz ubytki warstwy malarskiej. W równie złym stanie zachowania było ryte, srebrzone tło ikony. Prawdopodobną przyczyną zniszczeń było rozłożenie spoiwa gruntów. Cała powierzchnia tła była mocno splekana i krucha i miała tendencję do osypywania się. W dobrym stanie było natomiast drewniane podobrazie, które oprócz zabrudzenia nie nosiło śladów destrukcji⁶.

Zabiegi konserwatorskie podzielone zostały na dwa etapy. Pierwszy dotyczył przedstawienia malarskiego, a drugi złotego tła i kowczegu z rytym ornamentem. Prace konserwatorskie przy zabytku rozpoczęto od wykonania szczegółowej dokumentacji fotograficznej. W dalszej kolejności podklejono łuszczące się fragmenty warstwy malarskiej i usunięto pozostałości werniks, zacierający oryginalną kolorystykę ikony. Po oczyszczeniu warstwy malarskiej uzupełniono ubytki podobrazia kitem drewnianym. Po uzupełnieniu ubytków gruntu, opracowano kity i wykonano podmalówkę akwarelą, którą pokryto werniksem retuszującym. Bez ingerencji konserwatorskiej pozostawiono rekonstrukcję warstwy malarskiej, wykonaną w latach 1980-1982. Prace konserwatorskie przy malaturze zakończono wykonaniem retuszu naśladowczego i położeniem cienkiej warstwy werniksu końcowego⁷.

Odmienne przebiegały prace konserwatorskie przy złotym tle i kowczegu z rytym ornamentem. Z uwagi na bardzo zły stan zachowania oryginalnych gruntów i osypywanie się na powierzchni snycerki, zdecydowano się na ich częściowe usunięcie. Miejsca te uzupełniono nowymi gruntami, zrekonstruowano brakujące fragmenty rytego ornamentu roślinnego, a następnie całość opracowano i pokryto czerwonym pulmentem. Pierwotne, fragmentarycznie zachowane srebrzenia laserowane na kolor złoty, zastąpiono złoceniem złotem w płatkach na poler⁸.

Świątynia parafialna w Horostycie jest przede wszystkim miejscem modlitw niewielkiej wspólnoty wyznawców prawosławia. Jednak coraz częściej przybywają tutaj turyści, którzy podążając bezdrożami Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego, szukają śladów przeszłości tego niezwykle ciekawego regionu Polski. Przekraczając progi cerkwi i zanurzając się w tajemniczy mrok jej wnętrza, będą teraz mogli dostrzec jaśniejące oblicze Chrystusa Pantokratora, który niezmiennie od prawie trzech wieków wita każdego, kto przybywa do świątyni i szuka przed ikonami świętych ukojenia, spokoju oraz sensu życia.

⁵ *Ibidem*, s. 3-4.

⁶ Joanna Polaska, *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich, Ikona „Chrystus Pantokrator”, Cerkiew prawosławna pw. Podwyższenia Krzyża Pańskiego w Horostycie*, Warszawa 2017, s. 8-9, ADWUOZCh.

⁷ Joanna Polaska, *op. cit.* s. 10-11.

⁸ *Ibidem*.

SUMMARY

The icon of Christ Pantocrator from the 18th c is one of the oldest elements of the furnishings and décor of the former Uniate church, currently the Exaltation of the Holy Cross Orthodox church in Horostyta, Wiryki district, Włodawa region. The Uniate church in Horostyta was erected in the 17th c. Throughout the centuries it was converted and enlarged several times. It obtained its current layout and structure after the last extension at the turn of the 19th and 20th c. The movable furnishings in the temple are a compilation of the movable items from the 18th and 19th c. The icon of Christ Pantocrator was comprehensively restored in 2017. The article presents the condition of the historical monument before the restoration and the course of the conservation process.

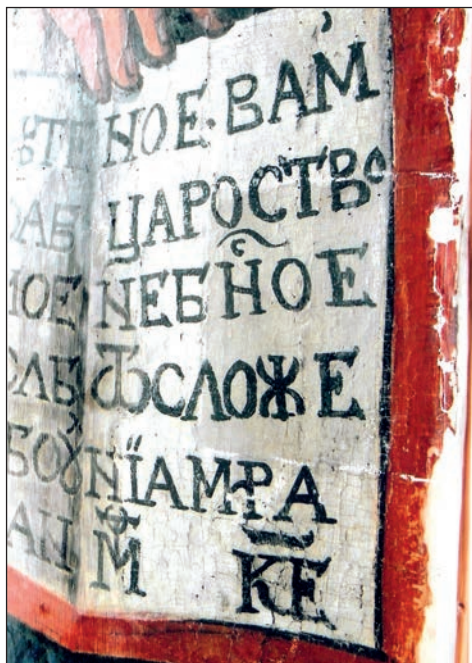
1. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, stan przed konserwacją, fot. J. Polaska, 2017.

3. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, fragment, stan przed konserwacją, fot. J. Polaska, 2017.

2. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, fragment, stan przed konserwacją, fot. J. Polaska, 2017.

4. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, fragment, w trakcie oczyszczania warstwy malarzkiej, fot. J. Polaska, 2017.

5. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, fragment, w trakcie oczyszczania warstwy malarzkiej, fot. J. Polaska, 2017.

7. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, fragment, tło ikony w trakcie konserwacji, fot. J. Polaska, 2017.

6. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, w trakcie uzupełniania szczelin między deskami podobrazia i ubytków gruntów, fot. J. Polaska, 2017.

8. Horostyta, ikona „Chrystus Pantokrator”, stan po konserwacji, fot. J. Polaska, 2017.

LAUR KONSERWATORSKI 2018

W dniu 23 kwietnia 2017 roku, w auli im. Stefana Kardynała Wyszyńskiego w KUL odbyła się doroczna już uroczystość wręczenia nagrody „LAUR KONSERWATORSKI”. Konkurs organizowany jest corocznie przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody Lubelskiego i Marszałka Województwa Lubelskiego. W bieżącym roku uroczystość została objęta patronatem medialnym przez TVP 3 LUBLIN.

Celem Wojewódzkiego Otwartego Konkursu o „Laur Konserwatorski”, organizowanego corocznie przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody Lubelskiego i Marszałka Województwa Lubelskiego, jest:

- wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytkach, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie im świetności i utrwalenie wartości oraz znaczenia,
- promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytkach, adaptacji i dbałości o ich właściwe utrzymanie i zagospodarowanie,
- uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

Zgodnie z programem wydarzenia, zorganizowanego we współpracy z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II, uroczystego otwarcia dokonał Pan Dariusz Kopciowski – Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Wśród licznie przybyłych gości znajdowali się: zwierzchnik Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej Biskup Abel, Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Generalny Konserwator Zabytków Pani Magdalena Gawin, Sekretarz Stanu w Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju Pan Artur Soboń, Pan Przemysław Czarnek Wojewoda Lubelski, Anna Augustyniak Sekretarz województwa Lubelskiego, przedstawiciele Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przedstawiciele władz samorządu województwa, posłowie. Referat okolicznościowy pt. „Pamięć miejsca. O przeszłości skrytej w murach głównego gmachu KUL” wygłosiła Pani Aneta Kramiszewska – Dyrektor Instytutu Historii Sztuki KUL. Tematyka znakomicie wpisywała się w świętowanie 100-lecia powstania Uniwersytetu. Siedziba uczelni powstała na zrębach sięgający początkami XVII wieku klasztoru dominikanów obserwantów z kościołem pw. Św. Krzyża, zamienionego przez rząd austriacki na koszary (mieszczące się tu do lat 20. XX w.). Obiekty były przebudowane w latach międzywojennych na potrzeby uczelni pod kierunkiem i według projektu arch. Mariana Lalewicza. Refleksjami na temat piękna wyrażającego się w dziełach materialnych podzieliła się Pani Magdalena Charzyńska-Wójcik, Dziekan Wydziału Nauk Humanistycznych.

Kolejnym punktem uroczystości było ogłoszenie przez organizatora wyników konkursu. W tegorocznej edycji Kapituła pod przewodnictwem LWKZ przyznała cztery „Laury Konserwatorskie”, które otrzymali:

1. SPÓŁKA Z O.O. „ARCHE” REPREZENTOWANA PRZEZ PANA WŁADYSŁAWA GROCHOWSKIEGO – ZA KOMPLEKSOWY REMONT I KONSERWACJĘ OFICYN ZAMKOWYCH W JANOWIE PODLASKIM.

Obecny Janów to pierwotnie wieś Porchów, która za czasów biskupa Jana Łosowicza, na mocy przywileju z 1465 r. została podniesiona do rangi miasta otrzymując nową nazwę Janów. Miasto stało się siedzibą biskupów łuckich. W tym czasie powstała pierwsza siedziba biskupów. Prawdopodobnie tworzyły go dwie budowle: pałac zwany zamkiem wyższym oraz zamek niższy. Ufortyfikowany zamek wyższy usytuowano za miastem. Należy przypuszczać, że obecne wzgórze zamkowe, położone na pn.-zach. skraju osady jest miejscem zarówno pierwszej jak i drugiej rezydencji, na co wskazują wyniki badań archeologicznych. Pierwotna rezydencja biskupia została zniszczona przez wojska szwedzkie i rosyjskie w 2 poł. XVII w.

Po zniszczeniach w okresie „potopu szwedzkiego” wzniesiono na wzgórzu zamkowym nową siedzibę biskupią – dwór obronny. Teren zamku otoczony był wałem ziemnym z ziemnymi bastionami, drewnianym ostrokołem i fosą. W 1740 r. zniszczeniu uległ główny budynek zamkowy. W 1770 r. ówczesny biskup Feliks Paweł Turski postanowił wznieść nową barokową rezydencję o charakterze pałacowym. Wybudowano dwie istniejące do dziś murowane oficyny /skrzydła zamkowe/, okalające od strony wschodniej i zachodniej prostokątny dziedziniec wewnętrzny. Na dziedziniec prowadził przez fosę od strony północnej murowany most. Nie wzniesiono jednak murowanego budynku głównego. W 1790 r. biskupstwo łuckie objął Adam Naruszewicz. Z jego inicjatywy zbudowano ok. 1796 roku w parku pawilon ogrodowy zwany dziś „grota Naruszewicza”. Wg tradycji było to ulubione miejsce rozmyślań biskupa. W wyniku przebudowy zespół utracił charakter obronny, przemieniając się w założenie pałacowo-ogrodowe, przy zachowaniu pierwotnych cech założenia obronnego na narysie czworoboku z narożnymi bastionami, ze zdwojoną fosą. W 1818 roku utworzono diecezję podlaską z siedzibą w Janowie. Wówczas odebrano kościołowi budowle zamkowe, w których umieszczono zarząd stadniny janowskiej. W 1867 r. skasowano diecezję podlaską. W 1919 r. rząd zwrócił biskupom zespół zamkowy. Wówczas wzniesiono nowe budynki gospodarcze na podzamczu. W 1921 r. przeniesiono siedzibę biskupstwa do Siedlec. Przed 1939 r. budowle zamkowe przejęło Zgromadzenie Córek Najświętszego Serca Marii, które zajmowało pld. część oficyny zachodniej. W 1950 r. zespół przejął Skarb Państwa. Skrzydło wschodnie zajęte zostało przez Stadninę Koni, zaś część pln. oficyny zachodniej zajęły Wojska Ochrony Pogranicza. Od poł. lat 80. XX w. skrzydło wschodnie nie było użytkowane. W 2005 r. zespół zamkowy został przywrócony Diecezji Siedleckiej. Od 2009 r. stanowi własność Firmy „ARCHE” Sp. z o.o. z siedzibą w Warszawie.

Obie zachowane oficyny posiadają pierwotną bryłę i artykulację elewacji. Oficyna wschodnia utrzymała pierwotny, jednotraktowy, siedmiodziałowy układ przestrzenny oraz fragmenty zachowanej dekoracji malarskiej i sztukatorskiej. Oficyna zachodnia, pierwotnie pełniąca funkcje gospodarcze, w XIX i XX w. została wewnątrz gruntownie wewnątrz przekształcona.

W latach 2009-2016 przeprowadzono rewaloryzację zespołu połączoną z adaptacją na cele hotelowo-restauracyjne. Obejmowała ona remont kapitalny obu oficyn, budowę korpusu głównego, zagospodarowanie głównego dziedzińca (pod którym zlokalizowano salę konferencyjną), rekonstrukcję mostu arkadowego prowadzącego na dziedziniec, budowę mostu przy oficynie wschodniej, uporządkowanie fos i elementów fortyfikacji

(bastionów i kurtyn), nowe zagospodarowanie części gospodarczej (w tym budowę parkingów i pawilonów mieszkalnych), remont bramy głównej i budowę bramy bocznej. Prace poprzedzono badaniami archeologicznymi.

Kompleksowy remont oficyny wschodniej przeprowadzono w latach 2012-2016. Poddano konserwacji i wyeksponowano odkryte w trakcie prac fragmenty wcześniejszego XVII-wiecznego założenia. Podbito fundamenty, wyremontowano więźbę dachową, zrekonstruowano stolarkę okienną i drzwiową. Przeprowadzono remont stropów górnej kondygnacji z częściową wymianą, wykonano konserwację schodów w łączniku. Przeprowadzono remont sklepień piwnic oraz konserwację i rekonstrukcję ceglanych partii muru. Zrekonstruowano parkiety, podłogi, posadzki, boazerie. Wykonano prace konserwatorskie przy polichromii w kaplicy i gabinecie oraz zachowanych fragmentach w innych salach. Przeprowadzono konserwację czterech kominków oraz konserwację z rekonstrukcją sztukaterii. W gabinecie biskupa Naruszewicza wykonano konserwację i rekonstrukcję części dekoracji plafonu z rekonstrukcją herbu. Remontem kapitalnym objęto także oficynę zachodnią, rozpoczynając od pobicia fundamentów i remontu dachu. Zrekonstruowano detal architektoniczny i pomalowano elewacje. Prace remontowe i adaptacyjne w zespole przeprowadzono z pełnym poszanowaniem zabytkowego charakteru obiektów.

2. PANI KRYSTYNA STAŃCZYK I PANI ELIZA KOPEĆ – ZA KOMPLEKSOWY REMONT I KONSERWACJĘ DWORU W ZAŁOŻENIU DWORSKO-PARKOWYM W UDRY-CZACH.

Właścicielami ziem udryckich byli Udryccy, Kiccy, Zawadzcy. Hrabianka Teresa Kicka była prawdopodobnie narzeczoną księcia Józefa Poniatowskiego. Pod zaborami majątek został zlicytowany. Zawadzcy, następni właściciele Udrycz, represjonowani przez zaborcę, uczyli lokalną społeczność pisma, mowy i kultury polskiej. W 1919 roku sami rozparcelowali swój majątek wśród miejscowej ludności, a dwór wraz z parkiem sprzedali na potrzeby szkoły powszechnej.

Zespół dworsko-parkowy w Udryczach położony jest na skraju Skierbieszowskiego Parku Krajobrazowego. Głównym elementem założenia jest murowany parterowy dwór, którego obecna forma architektoniczna pochodzi z połowy XIX wieku. Po zakończeniu II wojny światowej był on użytkowany przez szkołę, następnie pozostawał opuszczony. Od 2009 roku nowi właściciele prowadzili systematyczne prace przy znacznie zniszczonej strukturze budynku. Projekt remontu zakładał zarówno przywrócenie właściwego stanu technicznego jak i zachowanie detalu architektonicznego, oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej i sztukaterii we wnętrzach. Zniszczone elementy detalu architektonicznego i część stolarki odtworzono z zachowaniem historycznych rozwiązań materiałowych, form i profili. W poziomie parteru zachowano podziały wnętrz i układ komunikacyjny. Dotychczas nieużytkowane poddasze zaadaptowano na pokoje gościnne, doświetlając je oknami połaciowymi. Drzwi wewnętrzne i zewnętrzne oraz część okien, poddano pracom konserwatorskim z usunięciem przemalowań, wyeksponowaniem profili, odtworzeniem elementów okuć i zamków. W sali balowej zrekonstruowano uszkodzone fragmenty sztukaterii sufitu i ścian, całość poddano pracom konserwatorskim. Posadzki z terrakoty i betonu zastąpiono głównie drewnianymi parkietami i płytami kamiennymi. Wejście główne pod portykiem wyłożono naturalnym kamieniem, odtworzono w kamieniu taras od strony ogrodu (przy zachowaniu oryginalnych elementów). Pra-

ce remontowe i konserwatorskie wykonano na bardzo dobrym poziomie technicznym i artystycznym. Wraz z właściwym stanem technicznym, do zabytku powrócił „duch” dworu ziemiańskiego, odczuwany w atmosferze miejsca. Oprócz dworu, właściciele wyremontowali i zaadaptowali oficynę w sąsiedztwie. Rozległy park został uporządkowany z uczynieniem kompozycji. W trakcie remontu znajduje się usytuowana w parku na przeciw dworu – „kaplica ariańska”.

3. PARAFIA PRAWOSŁAWNA PW. OPIEKI MATKI BOŻEJ W SŁAWATYCZACH – ZA KOMPLEKSOWY REMONT I KONSERWACJĘ CERKWI W SŁAWATYCZACH.

Murowany budynek cerkwi wzniesiony został w latach 1910-1912, w miejscu drewnianej świątyni unickiej z XVIII w. W latach 2014-2016 w oparciu o przygotowaną dokumentację projektową przeprowadzono kompleksowy remont. Wykonano zewnętrzne izolacje pionowe oraz opaskę z kamieni polnych wokół budynku. Wzmocniono konstrukcyjne mury obwodowe, przeprowadzono renowację ceglanych partii elewacji oraz uzupełniono struktury tynkarskie i scalono kolorystycznie otynkowane fragmenty elewacji. Wykonano nowe schody zewnętrzne przy wejściu głównym i bocznym, w okładzinie kamiennej. Wzmocniono więźbę dachową, wymieniono zniszczone elementy konstrukcji dachu. Wprowadzono nowe pokrycie dachowe i rynnowanie. Przeprowadzono konserwację krzyży wieńczących kopuły. Poddano konserwacji metalowe okna, wykonano nowe prześwity „dzwonne” oraz drewniane okna w wieży. Wymieniono tynki w wieży i uzupełniono stare tynki w zakrystiach. Poddano konserwacji drzwi chóru, zaś pozostałą stolarkę drzwiową zrekonstruowano. Wykonano konserwację posadzki w prezbiterium i bocznych lokalnościach. Zrekonstruowano posadzkę w nawie i w kruchcie oraz wykonano nową podłogę w wieży. Przeprowadzono konserwację balustrady chóru i balustrady przed ikonostasem. Wyremontowano kaflowe piece grzewcze z ozdobnymi nastawami. Wykonano nowe instalacje – elektryczną i teletechniczną. Prace remontowe, uzupełnione wykonaniem prac konserwatorskich przy zespole ikon dekorujących elewację cerkwi, przyczyniły się do poprawy stanu technicznego obiektu oraz wpłynęły na pełne wydobycie jego walorów zabytkowych. Konserwacja dekoracji malarskiej wnętrza i ikonostasu z ikonami umożliwiła przywrócenie dawnej estetyki wnętrza świątyni.

4. PAN WITOLD MATA CZ – ZA KOMPLEKSOWY REMONT I KONSERWACJĘ DWORU „NA BERNATÓWCE” W MIEJSCOWOŚCI DYS.

Budynek dworu wzniesiony został z inicjatywy Bronisława Bernatta w początkach XX wieku, w miejscu wcześniejszego drewnianego, w części wsi Dys zwanej „Bernatówką” (od Antoniego Bernatta i jego syna Józefa, których w 1796 r. ówczesny właściciel Kozłówki osadził tutaj, za wierną służbę, jako dziedzicznych sołtysów dóbr kozłowieckich). Dwór wzniesiony został w stylu neorenesansowym, jako obiekt trójkondygnacyjny, podpiwniczony, założony na planie prostokąta z gankiem na osi. Obiekt jest murowany z pełnej cegły ceramicznej, otynkowany, przykryty dachem dwuspadowym (przebudowanym po II wojnie światowej), z dekoracyjną attyką. Elewacja frontowa została zaprojektowana jako pięcioosiowa (w górnej kondygnacji trójosiowa) z wyśrodkowanym gankiem i balkonem wspartym na dwóch stylizowanych kolumnach w stylu tokańskim. Elewację podzielono pilastrami, a okna ozdobiono prostokątnymi płycinami. Elewacja ogrodowa – czteroosiowa z widocznymi otworami okiennymi piwnic oraz pozostałościami murowanego tarasu. W elewacji bocznej południowej znajdują się wnęki kon-

chowe z ornamentem muszlowym. W późniejszym czasie dobudowano aneks północny. „Bernatówka” w posiadaniu rodziny pozostała do końca II wojny światowej, następnie majątek rozparcelowano, a większość terenu w bezpośrednim sąsiedztwie dworu zajęto pod ogródki działkowe. Dwór był wielokrotnie remontowany, wymieniono stropy oraz przebudowano dach. Użytkowany był jednak w sposób niewłaściwy, co doprowadziło do stanu grożącego katastrofą budowlaną. Narożnik południowo-wschodni uległ zawaleniu, część więźby dachowej i stropów była zarwana, pokrycie dachu nieszczelne. Ściany wykazywały silne spękania i ubytki budulca. Budynek był także silnie zawilgocony. W 2008 roku, w wyniku działań służb Wojewody i LWKZ, w sąsiedztwie dworu zlikwidowano ogródki działkowe i wydzielona została działka nr 422/8 obejmująca tylko dwór z otoczeniem – co pozwoliło na zdystansowanie dworu od pozostałej części ogródków działkowych i przywrócenie historycznego widoku na dolinę rzeki Ciemęgi. W maju 2013 r. zabytkową nieruchomość nabył obecny właściciel. W budynku wykonano badania konserwatorskie kolorystyki ścian, następnie rozpoczęto prace zabezpieczające w zakresie stemplowania uszkodzonych stropów i odbudowy zniszczonych, wzmocnienia nadproży. Odbudowano zawalony narożnik, podbito fundamenty, odtworzono więźbę dachową, przemurowano spękania i ubytki ścian. Kolejne etapy obejmowały roboty w zakresie izolacji przeciwwilgociowej, wzmocnienia stropów, adaptacji poddasza, remontu portyku, przebudowy instalacji, wykonania nowej instalacji grzewczej, odtworzenia klatki schodowej, schodów zewnętrznych i tarasu oraz wiele innych prac. Właściciel usunął z nieruchomości pozostałości domków działkowych, zlikwidował dziką roślinność, odtworzył naturalny wąwóz (zasypany w czasie funkcjonowania ogródków), odtworzył dawny gazon przed dworem. Projekt zieleni uwzględniał ochronę i prace pielęgnacyjne zachowanego szczątkowo starodrzewu i wykonanie nowych nasadzeń z uwzględnieniem gatunków historycznych. Przeprowadzone roboty budowlane i prace konserwatorskie uratowały zabytek przed zniszczeniem, przywróciły mu właściwy stan techniczny oraz walory architektoniczne.

Po ogłoszeniu wyników, zgromadzonym na uroczystości zaprezentowano film pt. „Laur Konserwatorski 2018”, powstały w TVP 3 Lublin, omawiający obrazem i słowem nagrodzone realizacje konserwatorskie. W dokumencie tym przedstawiciele WUOZ informowali o problematyce konserwatorskiej, zaś gospodarze zabytków podzieli się swoimi doświadczeniami z bezpośrednich spotkań „z zabytkową materią”, nie wolnych od trudności, ale też niosących satysfakcję z osiągniętych efektów. Aktualne widoki nagrodzonych realizacji konserwatorskich przeplatały się z archiwalnymi fotografiami ukazującymi stan zabytków przed przystąpieniem do prac. W przypadku trzech zabytków o charakterze rezydencjonalnym, z pewnością można mówić o podźwignięciu ich ze stanu zaawansowanej degradacji.

Następnie „Laur Konserwatorskie” w postaci pamiątkowych plakiet i dyplomów wręczyli nagrodzonym – Pani Magdalena Gawin, Pan Przemysław Czarnek i Pani Anna Augustyniak – patroni konkursu.

Po krótkiej przerwie na pamiątkowe wspólne fotografie nagrodzonych, przystąpiono do kolejnego punktu uroczystości, która była okazją do wręczenia złotych i srebrnych odznak Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Za opiekę nad zabytkami” osobom zasłużonym w dziedzinie promowania idei ochrony dziedzictwa kulturowego.

Część oficjalną zakończył występ okolicznościowy dwójga solistów – uczniów Szkoły Muzycznej im. K. Lipińskiego w Lublinie.

Organizatorzy zaprosili gości na koktajl okolicznościowy, po którym nastąpił ostatni punkt uroczystości – zwiedzanie Muzeum KUL, powstałego w obecnej formie 2016 roku, gromadzącego m.in. kolekcję dzieł sztuki z dawnego muzeum KUL ustanowione go w 1932 roku.

SUMMARY

The annual ceremony of granting the "Restorer's Laurel Award" took place on 28 April 2018, in the Cardinal Stefan Wyszyński lecture theatre in the Catholic University of Lublin. The contest is organized every year under the patronage of the General Historic Preservation Officer, the Governor of the Lublin Province and the Marshal of the Lublin Province. This year the media patron of the ceremony was TVP 3 LUBLIN.

An occasional lecture entitled "Memory of the place. About the past hidden among the walls of the main building of the Catholic University of Lublin" was delivered by Ms Aneta Kramiszewska, PhD.

This year, in the 19th edition of the contest, awards were granted to the following hosts of the historical monuments:

1) "Arche" Ltd represented by Mr Władysław Grochowski – for the comprehensive repair and restoration works of the castle outbuildings in Janów Podlaski.

Under the privilege of 1465, Janów rose to the rank of a town and become the seat of the Lutsk bishops. It should be assumed that the present castle hill is the place of both the first and the second residence. The main castle building was destroyed in 1740, and in 1770 bishop Feliks Paweł Turski decided to build a new Baroque residence of the palace character. Two brick outbuildings (castle wings), still existing, were built. The Podlasie diocese with the seat in Janów was created in 1818. At that time, the church was deprived of the castle buildings. In 1867 the Podlasie diocese was abolished. Since 2009 the owner of the building is "ARCHE" Ltd company with the registered office in Warsaw. In the years 2009–2016 the building was restored and adapted for the purposes of a hotel and a restaurant. The works comprised: extensive repair of the eastern and western outbuildings, construction of the main body, adaptation of the main courtyard, reconstruction of the arcade bridge leading to the courtyard, tidying up the moats and fortification elements, new arrangement of the utility segments. In the eastern outbuilding, extensive repair works were carried out, polychromes in the chapel and the study room were restored, conservation works were conducted at 4 fireplaces, stuccowork was reconstructed. A part of the plafond decorations were conserved and restored in the study room of bishop Naruszewicz. The fragments of the earlier, 17th c complex, discovered during the works, were restored and exposed. The western outbuilding also underwent general repair works, from tamping of the foundations and the roof repair.

2) Ms Krystyna Stańczyk and Ms Eliza Kopeć – for comprehensive repair works and restoration of the manor house in the manor and park complex in Udrycze.

The manor and park complex in Udrycze is situated at the edge of the Skierbieszów Landscape Park. The main element of the complex is the brick manor house, surrounded by the park, whose present architectural form dates back to the mid-19th c. After the end of the World War II it was used by a school and then remained derelict. Since 2009 the

new owners carried out the regular works on the considerably dilapidated structure of the building. The destroyed elements of the architectural detail and a part of the woodwork were reconstructed on the basis of the historical solutions in terms of the material, forms and profiles. The internal divisions on the ground floor level were maintained, and the attic, unused before, was adapted for guest rooms which were made lighter with roof windows. Some windows and internal and external doors underwent the restoration works: repainting was removed, profiles were exposed and elements of metal fittings and locks were reconstructed. The damaged fragments of the stuccowork of the ceiling and the walls in the ballroom were reconstructed and the entire room underwent the restoration works. The park was tidied up and its layout was made more noticeable.

3) The Intercession of the Mother of God Orthodox parish in Sławatycze – for extensive repair and restoration works in the Orthodox church in Sławatycze.

The brick building of the Orthodox church was erected in 1910-1912 in the place of the wooden Uniate church from the 18th c. Extensive repair works were carried out in the years 2014 – 2016. Vertical external insulation was made, the structure of the circumferential walls was strengthened, the brick segments of the elevation were renovated, the plaster structures were supplemented, and the plastered fragments of the elevation were unified in terms of colour. The rafter framing was strengthened and the damaged elements of the roof structure were replaced. The metal windows, gallery doors, floors in the chancel and in the side spaces were restored. The floors in the nave and in the vestibule were reconstructed. The balustrades of the gallery and before the iconostasis were conserved. As a result of the conservation of the painted decoration of the interior, the iconostasis and the tiled stoves, it was possible to restore the former aesthetics of the temple's interior.

4) Mr Witold Matacz – for extensive repair and restoration of the manor house “On Bernatówka” in Dys.

The manor house was erected in ca 1903 on the initiative of Bronisław Bernatt, in the place of the former wooden building, in the part of Dys village called “Bernatówka” (after Antoni Bernatt and his son Józef who were settled here in 1796 as the hereditary administrators of Kozłówka estate, by the owner of Kozłówka at that time, for their loyal service). The manor house was built in the neo-Renaissance style. “Bernatówka” remained in the possession of the family until the end of the World War II, then the estate was parcelled out and most of the area directly adjacent to the manor house was converted into allotments. The manor house was repaired many times after the World War II and its roof was rebuilt. It was used inappropriately by its residents, which led to the condition on the verge of a construction disaster. The property with the manor house was purchased by the present owner in 2013. The restoration survey of the building's colours was conducted and the protection and strengthening works were commenced. The works prevented destruction of the historical monument.

1. Udrycze, dwór przed remontem, fot. Del. w Zamościu, 2010.

4. Udrycze, dwór, fragm. portyku w trakcie prac, fot. Del. w Zamościu, 2012.

2. Udrycze, dwór, fragm. elewacji przed remontem, fot. Del. w Zamościu.

5. Udrycze, dwór, wnętrze w trakcie prac, fot. Del. w Zamościu, 2013.

3. Udrycze, dwór w trakcie remontu, fot. Del. w Zamościu, 2010.

6. Udrycze, dwór, konserwacja drzwi wewnętrznych, fot. Del. w Zamościu.

7. Udrycze, dwór, fragm. elewacji w trakcie prac remontowych, fot. Del. w Zamościu, 2012.

9. Udrycze, dwór, fragm. poddasza po adaptacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

8. Udrycze, dwór po remoncie, elewacja ogrodowa, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

10. Udrycze, dwór, salon po pracach remontowych i konserwatorskich, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

11. Udrycze, dwór, salon po pracach remontowych i konserwatorskich, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

12. Udrycze, dwór, stan po remoncie, piec w salonie, fot. A.Frąckiewicz, 2018

13. Udrycze, dwór, stolarka drzwiowa po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

14. Udrycze, dwór, wnętrze po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

15. Udrycze, dwór po remoncie, piec, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

16. Udrycze, dwór, kominek po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

17. Udrycze, dwór, kominek po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

1. Janów Podlaski, oficyna wsch., lata 90 XX w.

2. Janów Podlaski – zamek – dziedziniec – przed remontem.

3. Janów Podlaski, zespół zamkowy, widok od str zach., przed podjęciem prac, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

6. Janów Podlaski, oficyna zach. po pożarze, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

4. Janów Podlaski, oficyna wsch., przed remontem, fot. Del. w Białej Podl.

7. Janów Podlaski, oficyna zach. w trakcie remontu, fot. Del. w Białej Podl.

5. Janów Podlaski, oficyna zach. po pożarze, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

8. Janów Podlaski, oficyna wsch., piwnice przed remontem

9. Janów Podlaski, oficyna wsch., piwnice po remoncie, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

11. Janów Podlaski, oficyna wsch., piwnice po remoncie i adaptacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

12. Janów Podlaski, oficyna wsch., d. przedpokój, stan przed remontem.

10. Janów Podlaski, oficyna zach., piwnice po remoncie i adaptacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

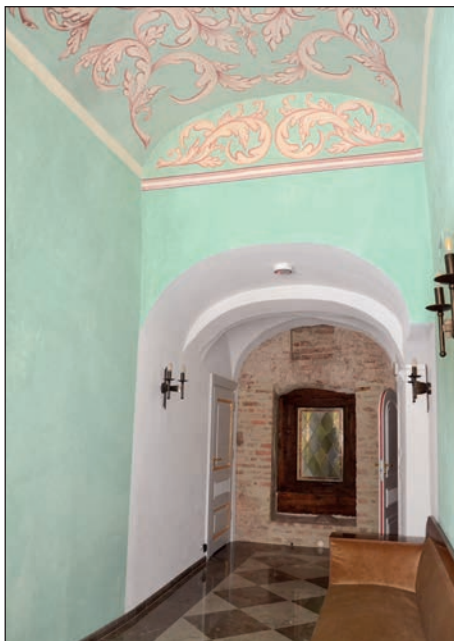
13. Janów Podlaski, oficyna wsch., d. przedpokój, po zakończeniu prac, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

14. Janów Podlaski, oficyna wsch., antykamera przed pracami, fot. Del. w Białej Podl.

15. Janów Podlaski, oficyna wsch., antykamera po pracach, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

16. Janów Podlaski, antykamera po pracach konserwatorskich, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

17. Janów Pdlaski, oficyna wsch, antykamera po pracach konserwatorskich, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

18. Janów Podlaski, oficyna wsch., dekoracja antykamery po konserwacji, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

19. Janów Podlaski, oficyna wsch., d. jadalnia przed remontem.

20. Janów Podlaski, oficyna wsch. d. jadalnia, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

21. Janów Podlaski, oficyna wsch., korytarz po zakończeniu prac, fot. Del. w Białej Podl.

22. Janów Podlaski, oficyna wsch., schody boczne po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

23. Janów Podlaski, oficyna wsch., kominek w d. pokój sypialnym, stan przed remontem, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

24. Janów Podlaski, oficyna wsch., kominek w d. pokoju sypialnym, po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018

26. Janów Podlaski, oficyna wsch., sala przechodnia po zakończeniu prac, fot. Del. w Białej Podl.

27. Janów Podlaski, oficyna wsch., sala przechodnia po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

25. Janów Podlaski, oficyna wsch., sala przechodnia, przed konserwacją, fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

28. Janów Podlaski, oficyna wsch., fragm. wnętrza, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

29. Janów Podlaski, oficyna zach., pokój.

30. Janów Podlaski, zespół zamkowy, fot. Del. w Białej Podl.

31. Janów Podlaski, zespół zamkowy, widok z lotu ptaka, fot. z Del. w Białej Podl.

1. Sławatycze, cerkiew 1 poł. XX w., fot. ze zbiorów Del. w Białej Podl.

2. Sławatycze, cerkiew przed remontem, fot. Del. Biała Podl., 2014.

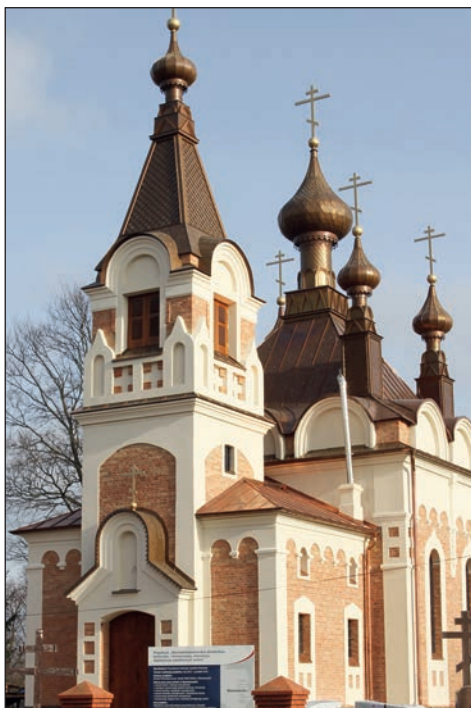
3. Ślawatycze – cerkiew przed remontem, fasada, fot. Del. Biała Podlaska, 2014.

4. Ślawatycze, cerkiew, elewacja boczna przed remontem i konserwacją, 2014.

5. Ślawatycze, cerkiew, w trakcie remontu, fot. Del. Biała Podl., 2016

6. Ślawatycze, cerkiew, ostatni etap prac, fot. Del. w Białej Podl.

7. Sławatycze, cerkiew, fasada po remoncie, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

8. Sławatycze, cerkiew, elewacje po remoncie, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

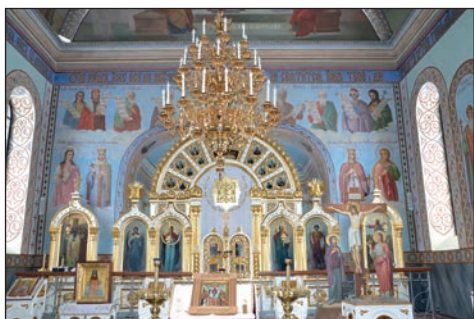
9. Sławatycze, cerkiew, elewacja i partie dachu po zakończeniu prac, fot. A. Frąckiewicz, 2018

10. Sławatycze, cerkiew, fragm. dekoracji sklepienia po konserwacji, fot. Del. w Białej Podl.

11. Sławatycze, cerkiew, widok z chóru, po zakończeniu prac, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

12. Sławatycze, cerkiew, wnętrze po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

13. Sławatycze, cerkiew, wnętrze po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018 (2).

14. Sławatycze, cerkiew, cześć ołtarzowa, fot. D. Kopciowski, 2018.

15. Sławatycze, cerkiew, jedna z ikon po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

16. Sławatycze, fragm wnętrza z piecem po konserwacji, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

2. Dys, dwór Bernatówka, elewacja przed remontem, fot. od właściciela.

3. Dys, dwór Bernatówka, stan przed remontem (narożnik), fot. od właściciela.

1. Dys, dwór Bernatówk, stan przed remontem, fot. od właściciela.

4. Dys, dwór Bernatówka, stan przed remontem, fot. od właściciela (2).

5. Dys, dwór Bernatówka, stan przed remon-tem, fot. od właściciela.

7. Dys, dwór Bernatówka, w trakcie prac re-montowych, fot. od właściciela.

8. Dys, dwór Bernatówka, fot. od właściciela.

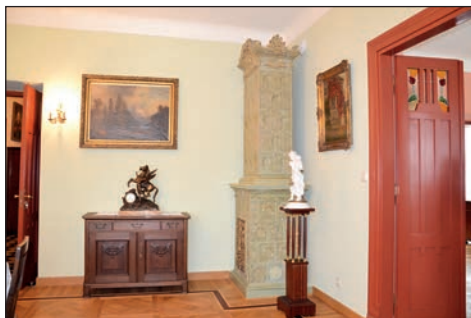

9. Dys, dwór Bernatówka, elewacja ogrodowa po remoncie, fot. od właściciela.

6. Dys, dwór Bernatówka, stan przed remon-tem, fot. od właściciela.

10. Dys, dwór Bernatówka, sień, fot. A. Frąckiewicz.

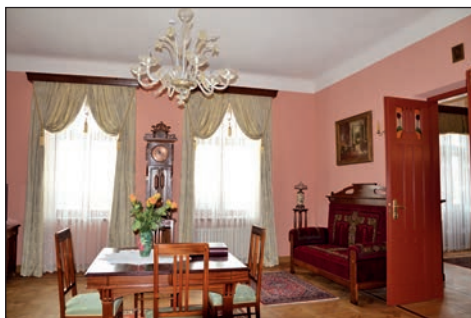
12. Dys, dwór Bernatówka, wnętrze, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

11. Dys, dwór Bernatówka, wnętrze, fot. A. Frąckiewicz, 2018 (3).

13. Dys, dwór Bernatówka, fragm. wnętrza, fot. A. Frąckiewicz.

14. Dys, dwór Bernatówka, salon, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

15. Dys, dwór Bernatówka, drzwi wewnętrzne, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

17. Dys, dwór Bernatówka, jedno z pomieszczeń, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

16. Dys, dwór Bernatówka, fot. A. Frąckiewicz, 2018.

Uroczystość Laur Konserwatorski, słowo wprowadzające LWKZ, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, referat pani dr hab. A. Kramiszewskiej, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, wystąpienie pani Sekretarz Województwa Lub., fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, Sekretarza Stanu w Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, słowo wprowadzające LWKZ, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, wystąpienie pani Dziekan Wydz. Humanistycznego KUL, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, wystąpienie Wojewody Lubelskiego, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laurów, wystąpienie pani prof. M. Gawin Generalnego Konserwatora Zabytków, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, nagrodzeni Laurami właściciele zabytków, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, nagrodzeni Za opiekę nad zabytkami, fot. P. Maciuk.

Uroczystość Laur Konserwatorski, nagrodzeni Za opiekę nad zabytkami, fot. P. Maciuk (2).

Uroczystość Laur Konserwatorski, koncert, fot. P. Maciuk.

IV. Kronika

KALENDARIUM WAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ Z UDZIAŁEM URZĘDU KONSERWATORSKIEGO – ROK 2017

10 stycznia

- Lublin, spotkanie robocze z Burmistrzem Janowa Lubelskiego w sprawie zagospodarowania zabytkowego budynku powięziennego;
- Kodeń, Zakon oo. Oblatów – spotkanie w sprawie programu prac konserwatorskich na 2018 rok;

12 stycznia

- Lublin, spotkanie robocze z właścicielem d. hangaru lotniczego w Lublinie przy ul. Wrońskiej, w kontekście planowanych prac remontowych;

15 stycznia

- Biała Podlaska, Starosta Bialski – spotkanie w ramach „Dobre bo bialskie”;

17 stycznia

- Biała Podlaska, spotkanie u Prezydenta w sprawie programu prac w poradziwiłłowskim zespole zamkowym;

26 stycznia

- Roskosz, spotkanie w sprawie programu prac w zespole dworsko-parkowym;

31 stycznia

- Radzyń Podlaski, spotkanie ze Starostą Radzyńskim w sprawie ochrony zabytków powiatu;

10 lutego

- Lublin, spotkanie z inicjatorami prac konserwatorskich przy źródłu ulicznym na placu manewrowym PKS;
- Lublin, komisja w sprawie koncepcji architektonicznej budynku mieszkalnego wielorodzinnego na terenie d. koszar w Zamościu;

15 lutego

- Lublin, spotkanie z Wiceprezydentem miasta Lublin w sprawie rewitalizacji błoni pod Zamkiem, powiązanej ze zmianami w obrębie wzgórza zamkowego;

16 lutego

- Romanów, udział w posiedzeniu Rady Muzealnej;

17 lutego

- Sobole, zespół dworski, spotkanie w sprawie możliwości budowy zaplecza dydaktyczno-wystawienniczego;

20 lutego

- Międzyrzec Podlaski, spotkanie z Burmistrzem w sprawie programu prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych miasta;

21 lutego

- Janów Podlaski, spotkanie z Proboszczem parafii Świętej Trójcy w sprawie programu prac konserwatorskich i robót budowlanych w związku z obchodami 200-lecia Diecezji Podlaskiej;

2 marca

- Lublin, udział LWKZ w komisji konserwatorskiej dot. prac w kościele bernardynek (następnie jezuitów) przy ul. Królewskiej 9;

3 marca

- Lublin, organizacja i prowadzenie narady Wojewódzkiej Grupy Roboczej ds. przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej przeciw zabytkom i ich przeciwpożarowego zabezpieczenia – podsumowanie prac za 2016 rok i wyznaczenie kierunków działań w 2017 roku;

7 marca

- Lublin, udział LWKZ w komisji konserwatorskiej związanej z remontem fasady kościoła i klasztoru OO Kapucynów w Lublinie;

14 marca

- Parczew, spotkanie z Burmistrzem i radnymi w sprawie koncepcji zagospodarowania Placu Wolności;

15 marca

- Biała Podlaska, spotkanie z władzami miasta w sprawie ewentualnej rekonstrukcji pałacu;
- Warszawa Pałac Prezydencki, udział LWKZ w uroczystości powiązanej z ogłoszeniem włączenia zabytków na Listę Pomników Historii;

20 marca

- Kobyłany, cerkwie prawosławne, spotkanie w sprawie prac remontowo – konserwatorskich przy cerkwiach pow. bialskiego;

30 marca

- Parczew, spotkanie z radnymi miasta w sprawie ochrony wartości kulturowych;
- pożegnanie odchodzącej na emeryturę Pani mgr Stanisławy Rudnik, pełniącej funkcję Kierownika Delegatury WUOZ w Chełmie od 1 stycznia 1999 roku;

3-4 kwietnia

- Kraków, udział LWKZ i prowadzenie jednej sesji w Europejskim Kongresie Informacji Renowacyjnej;

8 kwietnia

- Hrubieszów, Muzeum Regionalne im. St. Staszica – otwarcie wystawy pod patronatem LWKZ *„Znalazłem w gruncie rzeczy... Wystawa o tym jak Wasze odkrycia kształtują archeologię”*;

9 kwietnia

- Lublin, udział LWKZ w posiedzeniu rady Muzeum Lubelskiego;

12 kwietnia

- Lublin, wykłady LWKZ z zakresu ochrony zabytków sakralnych dla kleryków VI roku Metropolitalnego Seminarium Duchownego;

18 kwietnia

- powierzenie mgr Pawłowi Wirze obowiązków Kierownika Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Chełmie;

19-20 kwietnia

- Bydgoszcz, udział LWKZ w obchodach Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków, powiązanego z wręczeniem nagród „Zabytek Zadbane”. Z województwa lubelskiego nagrodę *w kategorii specjalnej: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem* – laureatem została Kaplica Zamkowa Trójcy Świętej w Lublinie, użytkowana przez Muzeum Lubelskie w Lublinie. Ponadto wyróżnienie za „*wzorowe wykonanie trudnych technicznie prac, dostosowanych do specyfiki materiałowej zabytku, przy zachowaniu pierwotnej formy obiektu i harmonijnym wprowadzeniu zmian wynikających ze współczesnych standardów użytkowych*” przyznano dla wiaduktu kolejowego nad ulicą Kunickiego w Lublinie, którego remont konserwatorski przeprowadziły Polskie Koleje Państwowe S.A.;

26 kwietnia

- Międzyrzec Podlaski, spotkanie u Burmistrza w sprawie prac rewaloryzacyjnych w zespole pałacowo-parkowym;

28 kwietnia

- Lublin, organizacja i prowadzenie uroczystości „Laur Konserwatorski 2017”, oraz organizacja we współpracy z Automobilklubem Lubelskim pokazu zabytkowych pojazdów na zakończenie uroczystości;

5 maja

- Krasnystaw, spotkanie z udziałem Burmistrza Krasnegostawu w sprawie budowy Pomnika Niepodległości na Placu 3 Maja;

11 maja

- Lublin, spotkanie robocze LWKZ z projektantami w sprawie remontu dworu w Ciechankach Łańcuchowskich;

12 maja

- Biała Podlaska, Prezydent Miasta, spotkanie w sprawie sposobów zagospodarowania i użytkowania zespołu zamkowego, możliwości rekonstrukcji pałacu;

13 maja

- Janów Podlaski, Stadnina Koni, udział w uroczystej sesji poświęconej rocznicy 200-lecia Pań. Stadniny Koni Arabskich;

17 maja

- Buśno, komisja konserwatorska w sprawie kompleksowego remontu kościoła;

18 maja

- Biała Podlaska, spotkanie u Prezydenta w sprawie budowy pomnika L. Kaczyńskiego;

22 maja

- Lublin, spotkanie z przedstawicielami O.T. Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Teatru NN, Instytutu Historii Kultury Żydów UMCS oraz Stowarzyszenia „Studnia Pamięci” poświęcone problematyce cmentarzy żydowskich;

22 maja

- Lublin, spotkanie u Wicewojewody Lubelskiego z udziałem LWKZ, Wójta Gminny Hanna i proboszcza parafii w sprawie remontu świątyni parafialnej w Hannie;

29 maja

- Warszawa, spotkanie w siedzibie Narodowego Instytutu Dziedzictwa dotyczące uzgodnienia koncepcji projektowej Centrum Caritas Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej przy kościele pw. św. Katarzyny w Zamościu;

30 maja

- Biała Podlaska, udział w posiedzeniu komisji architektoniczno-urbanistycznej miasta;

6 czerwca

- Parczew, spotkanie z władzami powiatu w sprawie ochrony zabytków stanowiących własność powiatu parczewskiego;

8-9 czerwca

- Lublin, konsultacje ws. iluminacji Pałacu Czartoryskich, Pałacu Lubomirskich i kościoła OO Kapucynów;

14 czerwca

- Biała Podlaska, spotkanie w sprawie zagospodarowania zamkowych obiektów poradziwiłłowskich na potrzeby Muzeum Południowego Podlasia;

22 czerwca

- Urząd Gminy, właściciele obiektów zabytkowych, spotkanie z w sprawie koniecznych remontów w zespole dworsko-parkowym;

26 czerwca

- Krasnystaw, komisja w sprawie zakresu i sposobu prowadzenia badań archeologicznych w związku z inwestycją budowlaną w miejscu dawnego aresztu NKWD i PUBP;

30 czerwca

- Biała Podlaska, komisja w sprawie koncepcji zagospodarowania (rekonstrukcji) układu fortyfikacji i ewentualnej odbudowy pałacu;

3 lipca

- Lublin, spotkanie LWKZ z prof. Andrzejem Mazurem z Katedry Konserwacji Malarstwa Ściennego w ASP w Warszawie w sprawach praktyk studenckich w kontekście możliwości konserwacji polichromii w kaplicy w Zawieprzyczach;

4 lipca

- Zamość, komisja ustaleń w trakcie prac konserwatorskich i restauratorskich fasady z wystrojem sztukatorskim kamienicy „Pod Madonną”;

5 lipca

- Krasnystaw, komisja z udziałem m.in. przedstawicieli IPN O/Lublin w sprawie prowadzenia prac badawczych i dokumentacyjnych piwnic dawnego aresztu NKWD i PUBP;

9 sierpnia

- Lublin, spotkanie z Burmistrzem Opola Lubelskiego dotyczące przygotowywanej koncepcji rewitalizacji śródmieścia Opola;

13 lipca

- Lublin, komisja ustaleń koncepcji architektonicznej budynku mieszkalnego wielorodzinnego na terenie d. koszar w Zamościu;

21 lipca

- Biała Podlaska, spotkanie w sprawie zakresu i programu prac konserwatorskich na cmentarzu w Studziance;

sierpień

- Chełm, cykl spotkań z Zastępcą Prezydenta Miasta Chełm, Dyrektorem Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki i projektantem w sprawie rewitalizacji piwnic kamienicy Węglińskiego;

7 sierpnia

- Borki, zespół dworsko-parkowy, spotkanie w sprawie rewaloryzacji parku i pałacu oraz budowy zespołu budynków oświatowo-hotelowych;

9 sierpnia

- Radzyń Podlaski, spotkanie u Burmistrza w sprawie zagospodarowania zespołu pałacowego Potockich;

25 sierpnia

- Rzeszów, pracownia konserwatorska, udział LWKZ i Naczelnika Wydziału IZR w komisji dotyczącej problematyki konserwacji obrazów z kościoła OO Dominikanów, w tym obrazu „Pożar miasta Lublina”;

29 sierpnia

- Lublin, konsultacje robocze z autorami projektu wikarówki w zespole kościoła pw. św. Anny w Kazimierzu Dolnym;

29 sierpnia

- Biała Podlaska, spotkanie z radnymi miasta oraz autorami opracowania „Rekonstrukcja pałacu w Białej Podlaskiej”;

30 sierpnia

- Radeckznica, komisja ustaleń z udziałem o. gwardiana, przedstawicieli IPN oraz rodzin pomordowanych pod kątem lokalizacji upamiętnienia żołnierzy wyklętych na terenie zespołu kościoła i klasztoru;

6 września

- Lublin, spotkanie z władzami miasta Radzyń Podlaski, Komendantem Woj. Straży Pożarnej oraz zespołem projektantów w sprawie sposobu zagospodarowania pałacu Potockich w Radzynie Podlaskim;

7 września

- Zamość, współorganizacja konferencji *„Ochrona i promocja miasta Zamość inwestycją w Dziedzictwo Narodowe. 25 lat na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO”* (pod patronatem prof. Magdaleny Gawin Wiceministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewody Lubelskiego, Marszałka Województwa Lubelskiego i Prezydenta Miasta Zamość;

8 września

- Siedlce, Kuria Biskupia, spotkanie w sprawie prac konserwatorskich i robót budowlanych w krypcie kościoła parafialnego oraz przy zespole trumien biskupów łuckich;

18 września

- Biała Podlaska, Stowarzyszenie „Koło Białczan”, spotkanie w sprawie prac rewitalizacyjnych i upamiętnień w zespole d. „Akademii Białskiej”;

26 września

- Janów Podlaski, Stadnina Koni Arabskich, spotkanie w sprawie remontu zespołu stajen;

3 października

- Janów Podlaski, kościół pw. Świętej Trójcy, spotkanie z władzami Diecezji Siedleckiej w sprawie prac konserwatorskich w kościele parafialnym pw. Świętej Trójcy;

9 października

- Czemierniki, zespół zamkowy, spotkanie w sprawie programu zakresu i programu prac remontowych w zespole;

10 października

- Lublin, spotkanie z Burmistrzem Urzędowa i przedstawicielami Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Urzędowskiej na temat planowanej budowy pomnika upamiętniającego stulecie odzyskania niepodległości;

10 października

- Turkowice, komisja z udziałem LWKZ w sprawie ustaleń wytycznych konserwatorskich do koncepcji programowo-przestrzennej w d. zespole monastynu prawosławnego;

1 listopada

- udział LWKZ w kweście na konserwację zabytkowych nagrobków na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie i Kierownika Delegatury w Chełmie na cmentarzu rzymskokatolickim przy ul. Lwowskiej w Chełmie;

3 listopada

- Hanna, komisja dotycząca rozpoczęcia kompleksowej konserwacji ruchomego wyposażenia świątyni parafialnej;

9 listopada

- Krasnystaw, udział w programie telewizyjnym TVP 3 Lublin w sprawie inwestycji budowlanej w miejscu dawnego aresztu NKWD i PUBP w Krasnymstawie;

10 listopada

- Kostomłoty, Kuria Biskupia w Siedlcach, spotkanie w sprawie sposobu zagospodarowania zespołu cerkiewnego na potrzeby muzeum ikon oraz hotelowe;

17 listopada

- Lublin, posiedzenie Wojewódzkiej Rady Ochrony Zabytków na temat projektowanych inwestycji: budowy kawiarni w parku miejskim w Zamościu, odbudowy „Hotelu Polskiego” E. Berensa w Kazimierzu Dolnym oraz zabudowy terenu tzw. zielonego rynku przy ul. Zamenhofa w Zamościu;

20 października

- Zamość, konferencja w związku z prezentacją projektów budowlanych remontów konserwatorskich budynku Infułatki oraz Wikarówki w zespole Katedry Zamojskiej

21 listopada

- Lublin, udział LWKZ w posiedzeniu Rady Muzeum Lubelskiego;

24 listopada

- Lublin, siedziba Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego – prowadzenie przez LWKZ (wraz z moderowaniem dyskusji) konferencji „*Krajobraz mojego miasta*”, zorganizowanej przez Wojewodę Lubelskiego i Narodowy Instytut Dziedzictwa;

29 listopada

- Biała Podlaska, Urząd Miasta, posiedzenie Komisji Urbanistycznej w sprawie programu rewitalizacji poradziwiłłowskiego zespołu zamkowego;

1 grudnia

- w konsekwencji zmiany przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, po akceptacji przez GKZ nastąpiło powołanie Kierowników Delegatur: mgr Jana Maraśkiewicza w Białej Podlaskiej, mgr Pawła Wiry w Chełmie i mgr Andrzeja Kasiborskiego w Zamościu;

7 grudnia

- Zbuczyn, parafia, odzyskanie tablic fundacyjnych związanych z kościołem pw. Św. Anny w Kodniu;

8 grudnia

- Lublin, wręczenie nagrody „Wawrzyn Pawła Konrada pierwszego drukarza lubelskiego” w konkursie „Książka Roku 2016” (zorganizowanego przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. H. Łopacińskiego) dla publikacji „Archidiecezja Lubelska”, której współautorem jest LWKZ została nagrodzona;

8 grudnia

- Zamość, komisja dotycząca opinii rzeczoznawcy w sprawie relikwów murowych d. bastionu V przy kościele pw. św. Katarzyny;

28 grudnia

- Lublin, spotkanie LWKZ z Prezesem Stowarzyszenia „Bitwa pod Komarowem” w sprawie poszerzenia obszaru ochrony pola bitwy pod Komarowem.

Kalendarium zawiera ważniejsze wydarzenia i spotkania robocze, nie obejmując większości z licznych spotkań i narad, poświęconych badaniom przedinwestycyjnym i realizacjom konserwatorskim, komisji organizowanych w trakcie prac oraz komisji odbiorów robót w poszczególnych zabytkach.

Odnosić należy także udział LWKZ w radzie redakcyjnej wydawnictwa poświęconego kościołowi pw. św. Ducha w Lublinie oraz autorstwo jednego z artykułów w tej publikacji.

Przedstawiciele Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie oraz Delegatur działali na rzecz popularyzacji tematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez informacje i wywiady dla regionalnej prasy, radia i telewizji, spotkania informacyjne w sprawach programów ochrony zabytków ze starostami.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków brał udział w szkoleniach organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa.

